
UNIVERSITY OF TORONTO
VELUT ARBOR ÆVO

KECSKEMÉT VÁROS

TÖRTÉNETE,

OKLEVÉLTÁRRAL.

HORNYIK JÁNOS

ÁLTAL.

ELSŐ KÖTET

egy kőnyomatú táblán 6 pecsétrajzzal.

KECSKEMÉTEN,

SZERZŐ TULAJDONA.

1860.

Szülő földem....

. . . .

. . . . gyönyörű vidékek

. . . .

Ti láttátok az én bölcsőmnek ringását
S ácsorgó ajakam első mosolygását
Szülém forró kebelén.
ttátok a víg gyermek játékait,
ifjú örömit, gondjait,
Éltem vidám reggelén.

Berzsenyi.

Nyomatott Kecskeméten, Szilády Károlynál. 1860.

KECSKEMÉT VÁROS

TEKINTETES

KÖZSÉGI TANÁCSÁNAK,

S ÁLTALA

AZ EGYETEMES VÁROSI KÖZSÉGNEK,

TISZTELETTEL

H. J.

Hic amor, haec patria est.

Virg. Aeneid. IV. 347.

ELŐSZÓ.

Kecskemét város történetét megírni átalában nehéz föladat: földirati helyzeténél fogva ugyanis nevezetesb országos események szinhelyeül nem szolgálhatván, történetkönyveinkben alig egypárszor említtetik, és ennélfogva ott, hol már jelöntékeny községkint szerepel, történetéhöz az anyagot kiválólag helyi adatok szolgáltatnák; de az 1241. 1526. és 1599. évi török és tatár pusztítás e várost, sőt egész vidékét annyira megzilálta, hogy a helybeni adatokon kivül szétszórva levők öszszegyűjtésére, egyetlen ember életkora, legjobb igyekezet mellett is elégtelen.

A város levéltára, szenvedett viszontagságai dacára is, az utóbbi századokra vonatkozólag oly érdekes történelmi adatokat rejt, oklevelek és jegyzőkönyvekben, hogy azok földerítése, kiaknázása, történetirati mozgalmaink jelen korszakában, a városnak saját helyi érdekétől elvonatkozva is hazafiúi kötelességet föltételez; mihez képest én a város története megirásával kapcsolatban álló nehézségeket belátva, egyelőre csupán egy — a Magyar tudományos Academia 1851. Dec. 22.

kelt fölszólításához képesti — „Kecskeméti Oklevéltár"-at szándékoztam gyűjteni, melynek alapján majd egy szerencsésb utód annak történetét is megírhassa; — ámde az imént említett adatok nagy része a jegyzőkönyvekben, a nélkül hogy önálló oklevelet képeznének, elhintve levén, — sem az itt lappangó okleveleket összeillesztés, sem a jegyzőkönyvi adatokat fölvilágosító alkalmazás nélkül közleni nem lehetett; s midőn az „Oklevéltár" kiállításán igyekeztem, a város múltjára elég tartalmas kifutásommal, szülő földem iránti kedves kötelességemet s polgártársaim rég táplált igényüket érvényesítem.

A történelem s kiválólag e város története, saját polgáraira folytonosan mily nagy hatással volt, — mind a tényező, mind az élvező erők irányában különösen föltűnteti azon körülmény: mikép a város történetének bizonyos pontjaira vonatkozó adatok, ősi szóhagyomány alakjában, a lakosok minden rétege között némi kegyelettel ápoltatva, századok óta föntartattak, — az értelmesb osztályból többen, a város múltja fölötti elmélkedéseiket, szóval és irásban kifejleszteni törekedtek, — a legutóbb lefolyt 30 év pedig Kecskemét történetére vonatkozó irodalmi terményekben oly gazdag volt, hogy ez sokkal jelöntékönyebb vállalatnál is kitűnő lenne; mindenik zajt ütött, de kivánt eredmény nélkül: — mert Katona József korán elhalt, — Szokolai Hártó János hivatással nem bírt, — a

többbi pedig csak futólag ismertető tüneméný maradt.

Lássuk e mozgalmakat.

Katona József Kecskeméten 1792. Nov. 11. született, s 1830. Apr. 16. élte 38-ik évében, mint városi tiszti főügyész ugyanitt elhalt. Költői hirnevét „Bánkbán" cimű jeles drámája alapította meg; azonban irodalmi hagyományából tüzetesen ide tartozik történelmi buvárlatának említése, melylyel széles olvasottságának egész súlypontját, úgy látszik, hőn szeretett szülő földe Kecskemét város történelmi adatainak gyűjtésére irányzotta. 1834-ik évben ugyanis Trattner-Károlyi pesti nyomdájában 131 kecskeméti előfizető pártfogása mellett megjelent: „Szabados Kecskemét alsó Magyarország első mezővárossa történetei. Hiteles levelekből öszveszedte néhai Katona József, szabados Kecskemét várossa főfiscálissa." Előbeszédében nyilván gyaníttatja derék Földink: hogy a város történetének kidolgozását vette föladatúl; de meddig haladhatott, — tudni nem lehet. A korán elhúnytnak édes atyja idősb Katona József némi hasznot reménylvén e kézirat, vagy hihetőleg csak jegyzetekben maradt vázlat kinyomatásából, azt tudomás szerint Bálint Antal kegyesrendi tanár segédkezése mellett sajtó alá adta; de e 144 kis nyolcadrétű lapra terjedő könyvecske nem Kecskemét története, hanem csak a történelmi kútfők kezdetétől a Magyar nemzet

beköltözéseig dunatiszaközén a népvándorlási korszak eseményeinek rendezetlen vázlata, helyenkint a történelmi források elferdítésével, — mit magáról ifjabb Katona Józsefről hinni nem lehet, föltételezni nem szabad. — Az előbeszédben igért munka nem levén folytatva — Kecskemét története elmaradt. [1])

1846-dik évben a kecskeméti nyomdából ily cimű könyv kerűlt ki: „Szabados Kecskemét városának történetirati ismertetése, az az régibb kori és jelen állapotjának lehető hív előadása, írta Szokolay Hártó János." — E munka 30 évi vajudás után pillantotta meg az árnyékvilágot. Szokolai Hártó János Kecskeméten 1781. Sept. 8. született s ugyanitt 1853. Nov. 2-kán 73-dik éves életkorában meghalt. — Asztalos mesterséget tanúlt; a rajztanban kevés előmenetelt tett; verselésre nagy hajlammal bírt. Kecskemét történetére vonatkozó verseit 1815. évi Aug. 25-kén mutatta be először a városi Tanácsnak, kinyomatására segedelmet kérvén, de ekkor s még utóbb ismételt kéréseivel nehányszor elutasíttatott; midőn elvégre az elvénhedt és nehezebb munka általi kenyérkeresetre már tehetetlen embert megszánta

[1]) Katona József életrajza s irodalmi és polgári munkaköre ismertetéseül lásd: Csányi Jánostúl Katona József rövid életrajzát 1840. Társalkodó 43. szám. — Vahot Imrétől: Magyar Thália 1853. 290 lap. — Toldy Ferenctől: A magyar költészet kézikönyve II. köt. Pest. 1857. 359—361. lap. — Horváth Dömétől: Bánkbán 4-dik kiadás. Kecskemét. 1860.

Tomori-Szabó Sándor akkori kecskeméti tanár, s verseit megsimítva, közben számos és tartalmas jegyzetekkel ellátva, a munkát annyira vitte, hogy a különben csak 740 pár versből álló és ez arányban 48 lapra terjedhető versezet 180 nyolcadrétű lapot foglal; de állapotán segítve így sem lőn: utóbbi éveit nyomorogva élte át. Viszontagságos s önmagára szintúgy mint a vele érintkezésben állottakra nézve sok kellemetlenséggel rakott életéhöz, a városi és pestmegyei jegyzőkönyvek bőséges adatokkal telvék [1]). Szellemi és anyagi tekintetben oly mostoha körülmények között, mint Szokolai volt, — avatatlanúl a szakmára, készületlenül a tárgyra, szükségben a kútfőkre nézve, — józan értelmű embernek történelmi munkát kezdenie nem szabad, írnia nem lehet.

A „Magyar- és Erdélyország képekben“ cimű jeles folyóirat 1853-ban megjelent I. füzetében Vahot Imre „Kecskemét és a kecskeméti puszták“ cím alatt, több helybeniek által készséggel szolgáltatott adatokbúl, egy történet-, föld-, nép- és helyirati cikket közöl 21 kőnyomatú rajz kiséretében, s ezt egy év múlva, a füzet második kiadásakor, Kecskeméten gyűjtött előfizetés útján

---

[1]) Lásd: Kecskemét város tanácsi jegyzőkönyveit: 1815. év, 77 lap, 236 pont. — 1815. év, 152 lap, 581 pont. — 1815. év, 182 lap, 706 pont — 1822. év, 10 lap, 41 pont. — 1846. év, 346 lap, 2104 pont. — Pestmegye kisgyűlési jegyzőkönyve 1843. Sept. 12. 5014 pont. — 1844. Febr. 10. fenyitő törvényszék itélete 178 szám. — stb.

„Kecskemét város leirása“ cím alatt, külön negyedrétű füzetkében is kiadta. E cikk alapját az általam előbb hivatalos célra szerkesztett adatok alkotják, de sajátomnak azt úgy a mint áll, többé nem vallhatom, miután nemcsak közleményemen kivűl esett tárgyakkal vegyíttetett, sőt Szokolai Hártó János munkájának történeti alapot nélkülöző számos jegyzeteivel is elárasztatott; egyébiránt hiányai mellett is e cikk Kecskemétnek eddig közlött ismertetései közűl legkimerítettebb, a kiállítás pedig a kiadóknak minden esetre díszökűl szolgál.

1856-ban a Kecskeméten székelő pestsolti megyehatóság egyik előkelő hivatalnoka felhivására, hogy állítólag bizonyos bécsi főrangú egyénnek a város, kiválókép pusztái irányábani tudvágya kielégíttessék, néhány ívre terjedő vázlatot szerkesztettem, mely épen három év múlva, magam és mások nem kis meglepetésünkre, — a nélkül hogy Kecskemét város időközben megváltozott polgári állása figyelömbe vétetett volna, miszerint 1857-ik évi Május 24-kén kelt legfelsőbb rendeletnél fogva, Mezővárosbúl Várossá emeltetett, mindazon jogokkal és előnyökkel, melyek az ország szabad királyi városait illetik, s közigazgatási tekintetben a helybeni szolgabirói hivatal megszűntetésével közvetlenűl a megyehatóság alá helyeztetett, — névtelenűl, ugyanazon hiva-

talos hirlap tárcájában közöltetett, melynek a megváltozott viszonyokat nem tudnia szabad nem volt [1]. A helyreigazítás végett beküldött kérelmem elhangzott, — a szerkesztőség által figyelömbe nem vétetett.

Mellőzve Csányi Jánosnak 1840-ben kiadott jeles közleményét [2], Ferenczy Józsefnek 1844-iki [3], s Fényes Eleknek 1851-iki [4] rövid cikkeiket, — a közelebbi 30 év alatt Kecskemétről négy munka jelent meg; de azokbúl e város történetét megtanulni nem lehet.

Még ifjú koromban szülő városom multjáról hallott szóhagyományok s némely régi emlékiratok figyelmem annyira felfokozták, hogy e tárgyra vonatkozó adatok gyűjtése önkénytelenűl főfeladatommá lőn; — midőn végleges hazaköltözésem után igénytelen személyem községi hivatalra alkalmaztatott, gyűjtési vágyam még inkább szárnyra kelt, — utóbb a városi levéltárral közelebbi érintkezésem, majd ennek közvetlen kezelésem alá adatása nyilt tért szolgáltatott igyekezetem valósítására, — s ámbár 1851—1855. évek alatt hivatalviselésem más irányt vőn is, e maradt öszpontja minden igyekezetemnek, édes foglalkozása hivatalom terhei közűl ki-

---

[1] Budapesti Hirlap 1859. 45. 46. s köv. számok.

[2] Társalkodó 1840. Febr. 26. 17—22. számokban.

[3] Pest-Pilis és Solt vármegyék s a Kiskúnságban találtató helyek névtára s földirata. Buda 1844. 64—69 lap.

[4] Magyarország geographiai szótára. Pest. 1851. II. kötet. 191 lap.

szakasztott minden üres órámnak; de pályám kopár terén az ösvény rögös voltáról meggyőződve, huzamos ideig gyűjteményemet szerkesztés alá nem vettem, a város történetének kinyomatásáról pedig nem is álmadoztam, — jöhet boldogabb idő, kerűlhet szerencsésb egyén — gondolám — ki az időnkint fölmerülő köztörténelmi adatok s talán gyűjteményemnek is választékos fölhasználásával tökéletes egészet alkotand s Kecskemét város történetét megírhatja.

Miután azonban tudományos Academiánk a történelmi adatok gyűjtését országszerte elrendelte, történettudósaink egyik legjelesbike s az Academia történelmi bizottmányának tagja nyiltan bevallotta: mikép „a magyar történettudomány legsürgősb kivánalmainak egyike, hogy historicusaink Magyarország egyes vidékei és nevezetesebb helységeinek történetét különös vizsgálatok s a legszorgalmasb tanulmányoknak tegyék tárgyává [1]); — miután Nagy-Kőrös város egyik múlt századi derék hivatalnoka Balla Gergely által szerkesztett „Nagy-Kőrösi Krónika“ 1856-ban s Gyula város története 1858-ban kinyomatott, — szab. kir. Szeged város története megirására folyó év elején 100 arany pályadíj tűzetett, — s Dézs város f. é. Mart. 5-kén saját történetére 200 forint díjt hirdetett, —

---

[1]) Wenzel Gusztáv: Magyar történelmi tár. I. köt. 71 lap.

elhatározásom kinőtte magát, és Kecskemét város történetének szerkesztésére magamat eltökéltem.

A foganatosítás kiváló pártfogójakint múlhatlanúl megemlítenem kell városunk polgármesterének t. Hajagos Illés úrnak s a t. Községi Tanácsnak vállalatom iránt kitűntetett túlkegyeletes buzgóságukat: a nagy számú eredeti török levelek — mint megannyi érdekes történeti maradványok — közűl még lefordítatlanoknak magyar nyelvre áttétele s némely rajzok elkészíttetése végett ugyanis a t. Községi Tanácshoz folyamodván, nemcsak ezt legnagyobb készséggel megrendelni, sőt az egész munkának községi költségen leendő kiállíttatását elhatározni szíveskedtek. — Ha tehát vállalatom a hazai történettudomány érdekében parányi jelentőséggel bír, ez a tisztelt községi hatóság érdeme; — én csak szeretett szülő földem igénytelen napszámosa vagyok.

Kedves kötelességem rovom le, midőn tisztelt barátomat Horváth Dömét nevezem meg, ki rögös pályámon, hivatalom terhei között is, lankadó önbizalmamat folytonosan serkenteni, sőt szorgalmazni meg nem szűnt.

Hazám tudósait tisztelettel kérem: hogy igénytelen egyéniségem csupán mint történetkedvelőt — dilettanst, — munkámat pedig mint kalászatot, böngészetet — compilatiot — tekinteni sziveskedjenek, s ez első kötetnél nagy

becsű itéletöket még függesszék föl. Történetirói dicsőségre nem vágytam soha, kellő készültséggel, avatottsággal nem is bírok, — szűk köröm, terhes hivatalviselésem gátolt, s most már hanyatló életkoromban — elkéstem. Nem is ez első kötet, s utóbb sem előadásom szövege, hanem általam közlendő adatok birandanak talán némi jelentőséggel.

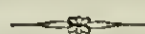
Kecskemét előkorát — a történelmi kútfők kezdetétől a magyar nemzet beköltözéseig — csak említeni szándékoztam; de miután Katona István Kalocsa város és érseki egyházmegye történetét s Katona József Kecskemét város megkisérlett történeti vázlatát e modorban írták, — a közvéleménynek nevezett szóhagyományt helybeni körülményekre alkalmazni szeretők pedig ezt követelték, — ám legyen: dunatiszaközének a magyar nemzet honalapítása előtti eseményei összeállítását is megkisérlettem, és e korszaknak egy egész szakaszt áldoztam.

Kecskeméti Polgártársaimhoz elvégre — kiket böngészetem tárgya legközelebbről érdekel — azon őszinte kérelmet intézem: hogy azt kimélettel fogadni, s szűlő városunk és Polgártársaim iránti hő tiszteletem jelvényeül venni sziveskedjenek. — Isten velünk — senki ellenünk!

Kecskemét, Május hó 1860.

Hornyik János s. k.

TARTALOM.

ELSŐ SZAKASZ

ős időktűl a magyar nemzet beköltözéseig.

Antiquas rerum origines, quas dudum oblivio sepelivit, eruderare quam arduum sit; ex his — apparet. At non minus arduum est decernere, quae gentes ante Hungarorum adventum has plagas — insederint. Magnis enim in tenebris illi latent sive Graecos veteres, sive Latinos scriptores consulamus. Horum quidem testimonia de Pannoniae Daciaeque veteribus incolis exstant; at haec plagam inter Danubium et Tibiscum — comprehensam non illustrant. Quum enim hanc nec Romani potuerint sibi subiicere, nec Graeci sint ausi penetrare; de regione parum sibi cognita, parum scribere poterant.

St. Katona.

Hist. Aeppat. Coloc. P. I. §. XIII.

I.

Ős mondaszerű helybeni szóhagyomány szerint Kecskemét ugyanott áll, hol valaha Pártiskum, a *Metanaszta Jászok* egyik városa állott. E közvéleménnyé csontosúlt szóhagyományt saját tekintélyemmel szétzúzni látszanám, ha fölvett tárgyamnál az ősidő eseményeinek átnézetét mellőzném, — s ezt jelenleg már annyival kevesbé tehetem, miután e kérdésbe a tudós világ is bele szólott, s a számos hazai és külföldi irók közűl, némely habozók mellett, egy rész maig is ezt vitatja; a helybeni monda pedig követeli.

Másfélezer évvel korábban kell tehát Kecskemét város történetét kezdenem, mint mai neve a korunkig eljutott kútfőkben, vagy eddig fölfedezett hazai emlékeinkben írva találtatik. De minthogy az őstörténelmi kútfők oly meghatározott nézpontot nem nyujtanak, miszerint figyelmünk egyedül Pártiskumhoz kötve maradhasson, — ennélfogva átnézetem tárgya a nem nagy terjedelmű ugyan, de egy derék szittya népfelekezet s kivűle még több népfaj küzdelmének, századokon át nem dicsőség nélküli

színhelye, az egész *dunatiszaközi országrész* leend, — azon tér t. i. mely Garam folyó s a Kárpát hegyek által övezve, a Duna és Tisza között, ezek összeömlésükig terjed. Itt volt a *Metanaszta* vagy *Szármata Jászok* hatalmas kis birodalma. Ennek szomszédai, többnyire a régi római világuralom megannyi alkatrészei, voltak: Pannonia, mely Bécstől Nándorfejérvárig a Duna jobb partján terült, magában foglalva mai Magyarország dunántúli részét, Stájer, Koront és Krain tartományokat, Cilli és Lajbakig szélében, Horvát- és Bosnyákországok egy részét hosszában: fölosztatott *felső* és *alsó* Pannoniára, melyek választóvonala Győrtől a Balaton felső fokán s Sziszeken át képzelhető: Dunára dűlő része különösen Valeria néven is neveztetett Diokletzián császár e nevű leánya tiszteletére; a Dráva és Száva köze pedig Szávamelléki (Pannonia Savia) külön nevezettel birt. — Németország, a Duna és Garam közt eső felsőbb vidék. — Dácia, mely Tiszán túl a Kárpát hegyek és alduna közti térségen terült, magában foglalva mai Magyarország tiszántúli részét, Erdélyt, Oláh- és Moldvaországokat. — Mösia, mely tartalmazta Bosnyák-, Szerb- és Bolgárországokat, Dunától a Balkán hegyekig és Fekete tengerig. [1])

Azon időbül, midőn még dunatiszaközéről az őstörténetirók hallgatnak: vidékünkről természetesen mitsem tudunk; történelmi valóságot nyomozva pedig egyelőre csak annyi eredményhez juthatunk, hogy a

[1]) Descriptio orbis antiqui in XLIV. tabulis exhibita a J. Davide Koelero Norimb. Tab. XX. — Pannonia térképe a harmadik században. Kiadta Barkóczi Rosty Sigmod. — Ammianus Marcellius edit. Lips. 1773. Libr. XIX. cap. XI. pag. 172.

legrégibb történetirók, Kr. sz. el. az ötödik században, vidékünkröl még alig sejtettek valamit, ezeknél ugyanis írva találtatik: hogy Dunán túl, Tráciától éjszakra miféle emberek laknak, senki sem tudja; némelyek állítják, hogy e Duna fölötti vidék lakosok nélküli pusztaság, mások pedig egy olyatén itteni népröl értesítenek, mely médus öltönyt visel s magát Médiából származotnak valja. [1]) E homályos említés az aldunától tájékozva leginkább Erdély-, Moldva- és Oláhországokat illeti ugyan; de ha ezek akkor laktalanok voltak, a még nehány század mulva is igen mocsáros tiszai s dunatiszaközi vidékröl [2]) ez annyival inkább föltételezhetö, mivel arról ez idöben a legrégibb történetirók különösen nem is emlékeznek.

Elsö nép, mely az eddig ismeretes történetirók által dunatiszaközének birtokában említtetik: a *Dák* vagy *Géta* nemzet. E két nevezet ugyanazon egy népiséget illeti. Nyoma van ugyanis, hogy azon nemzet, melyet a görögök gétának mondottak, a rómaiak által dáknak neveztetett. [3]) Az egykorú történetirók igazolása szerint a dák nemzet a gétáktól eredett [4]), s e mindkét nép ugyanazon egy nyelven beszélt, köztök csupán azon elneveztetési különbség létezvén, hogy a kik Németország szomszédságában esö felsöbb vidéket, t. i. e mi vidékünket lakták, azok dákoknak neveztettek, a fekete tenger mellékiek

---

[1]) Herodotus Libr. V. cap. IX. X.

[2]) Amm. Marc. Libr. XVII. cap. XIII. — Strabo Libr. VII. — Florus Libr. IV.

[3]) Getae Daci Romanis dicti. Plinius Hist. Mundi edit. Frankf. ad Moen. 1599. pag. 83. — Dio Cassius Hist. Rom. edit. Hamb. 1752. Tom. II. pag. 1105.

[4]) Daci quoque suboles getarum sunt. Justinus Libr. XXXII. cap. 3.

neve pedig géta volt [1]), s mindkét felekezet szittya fajnak ismertetett. [2])

Krisztus születése elött az ötödik században a Géták mint vitéz tráciai nép voltak ismeretesek, s a Duna folyó és Balkán hegység között laktak azon tartományban, mely a rómaiak által alsó Möziának, jelenben Bulgeriának neveztetik. [3]) A Duna innensö felére költözésük ideje bizonytalan, történetük is a hires Fülöp macedonia király koráig homályban lappang, s hihetöleg ennek hódoltató hadjáratai által szoríttatva költöztek át Kr. sz. e. mintegy negyedfél száz évvel, mert ekkor már mint Oláhország és Havasalföld lakosi említtetnek, — Fülöp halála után pedig több tráciai néppel együtt fölzendülve, a macedoni birodalomra ütöttek, de Nagy Sándor által Kr. sz. e. 334-ik évben visszaveretve, dunáninneni birtokuk is részben elpusztíttatott, s legvalószinűbb, hogy ekkor jöttek idébb Erdélybe s a tiszamellékre, Szármisz nevű király alatt, ki némelyek véleménye szerint Dácia fővárosát Szármiszegetuzát építette.

Nagy Sándor halála után Lizimak tráciai király Kr. sz. e. mintegy 290 évvel a Géták meghódítására nagy készületet tön s eleintén földük nagy részét

---

[1]) Fuit et alia regiones divisio, ex antiquis permanens temporibus, alios enim Dacos, alios Getas appellant: Getas quidem qui ad Pontum in orientem vergunt: Dacos autem qui in oppositum versus Germaniam, et ad Istri fontes. — Graecis vero Getae notiores fiunt, quia frequentius ad utramque Istri ripam migrant. Strabo edit. Amstel. 1652. Tom. I. pag. 556. 557. — Caeterum idem Dacorum et Getarum sermo est. Ugyanott.

[2]) Ab eo (Danubio) in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes, variae tamen litori apposita tenuere: alias Getae Daci Romanis dicti. Plinius Libr. IV. cap. 12. pag. 83. — Getae autem, et qui regionem illam accolunt, Scythis sunt finitimi, et cultu similes. Thucydides Libr. II. cap. 96.

[3]) Herodotus Libr. IV. cap. 93. — Libr. V. cap. 3. 4. — Thucydides Libr. II. cap. 96.

el is foglalta, de utóbb egy kémül átszökött géta vezér által megcsalatván, lesbe szoríttatott s tábora bekeríttetvén, ő maga fiával együtt elfogattatott; azonban Dromikétesz géta királytól nagylelküleg szabadon bocsáttatván, békét kötött, s ennek szilárdítása tekintetéből leányát Dromikétesznek nőül adta [1]. Később mintegy 132 évvel Kr. sz. e. Orodesz nevű királyuk alatt a géták szerencsétlenül harcolván a Basztarnák ellen, megverettek, s a király őket azzal büntette, hogy mindaddig, míg a kudarcot újabb hadi vitézséggel helyre ütötték, éji fekhelyükön fejüket lábaik helyére tenni s nőjeiknek szolgálni köteleztettek. [2] — Ezután költöztek belebb, szomszédaiktól üldöztetve, vagy a termékeny tiszai lapályhoz kecsegtetve, s kevés idő alatt vidékünket is elfoglalván, *Dák* név alatt itt lettek a rómaiaknak szomszédaikká, és Pannoniába gyakori átcsapásaik által előttük ismeretesekké.

II.

Dunatiszaközének első ura, a dák nemzet, folytonos harcban állván a rómaikkal, ezek történetével viszonyban levő viselt dolgaik több régi írónál elég terjedelmesen elsorolvák. Első rohanást a római birodalom ellen Kr. sz. e. 46-ik évben kisérlettek, midőn a polgárháborúban rajongó Rómát Macedonia és Illiria kirablásával megrémítették [3]. Három év mulva Tráciát s a fekete tenger mellékét zaklatták, Julius

[1] Strabo edit. cit. Tom. I. Libr. VII. pag. 552.
[2] Justinus Libr. XXXII. cap. 3.
[3] Strabo loco cit. pag. 555. 556.

Cézár tervezett is ellenük hadjáratot, de kora halála e szándéktól elütötte [1]. Ekkor kelt föl a hires Berebisztes dák király [2], ki a huzamos hadviselésben kifáradt nemzetét folytonos gyakorlat s szigorú fegyelem által annyira vitte, hogy kevés idő alatt több szomszéd népet meghódoltatott s a rómaiak tőszomszédságában oly roppant birodalmat állított, hogy kétszázezer fegyverest képes volt hadba vezetni. Róma több ízben mérközött vele s többnyire szerencsétlenül, mignem Berebisztesz dicsőségét a terjedelmes birodalmában kiütött lázadás elenyésztette, Kr. sz. e. 29. évvel, — maga a fejedelem is áldozatúl esett a forradalmi tusában s utódai pártokra szakadván, Tiberius Klaudius vezérlete alatt őket Augusztus római császár egyenkint legyözte. [3]

Azonban Augusztus császár a pártokra szakadt dák birodalmat sem birta római tartománnyá alakítani; mert ámbár a föntebbi szerencsétlenség után haderejük annyira sülyedt, hogy alig negyven-, ötvenezer embert állíthattak síkra, még sem adták meg magukat, leginkább szomszéd német szövetségeseikben bizván, kik a rómaiakkal szintén folytonos háborúzásban éltek. [4] Célukat is érték, midőn csakhamar Kotizo lépett köztük a fejedelmi székre. Ez megint oly hatalomra vitte nemzetét, hogy Möziába áttörvén, azt több szomszéd tartománnyal együtt kirablotta, Róma remegett töle s maga Augusztus császár saját leá-

[1]) Svetonius in Jul. Caes. cap. XLIV. — In Octav. Caes. cap. VIII.

[2]) Ennek neve Strabonál. Tom I. Libr. VII. edit. Amstelod. 1707. Boerebistes: ugyanannál 1652. kiadásb. Boerebistas; — Jornandesnél cap. XI. Boroista; — másutt előfordul Byrebista néven is.

[3]) Strabo Libr. VII. pag. 556.

[4]) U. o. pag. 558.

nyát Juliát kinálta Kotizo nejeűl, ezét pedig viszont kérte maga számára [1]); de a frigy foganatba nem mehetvén, a háború ismét kitört, melyben Kotizo elesett s vele a nemzet szerencséje is eltűnt. Hanem ekkor is csak az aldunán túli birtokuk tétethetett római tartománnyá, Mőziába bekebeleztetvén, honnan a dák nép részint a Dunán átköltözött, részint hon maradván, római alattvalókká lett. — Mi volt Kotizo hatalma Róma irányában, — az eredmény kimutatta: e győzelem örömére a fővárosban népünnep, közszinház és nagy játékok rendeztettek. [2])

Még e nagy csapás sem törte meg a vitéz nemzetet. Ha szerét tehették ugyanis átkeltek a Dunán s iszonyú rablást vittek véghez a római tartományokon, sebes száguldozásaik közben pedig ritkán sikerült őket ütközetre kiszorítani. Ezért Augusztus császár Kr. sz. e. 10-ik évben, rablásaik gátlására a dunaparton számos várdát építtetett, s azokat őrhaddal megrakatta; mindemellett is mikor telenkint a Duna befagyott, a Dákok Pannoniába rendszeresen átcsaptak s tüzzel vassal pusztítottak, csak néha sikerülvén őket kicsapásaikban költséges alku által kevés időre korlátozni. — Végre mintegy hetven évi folytonos rabló kalandok után Domitzián császár hadra kelt ellenük Kr. sz. ut. 89-ik évben, mert Decebal dák király seregét a Dunán átvezetvén,

---

[2]) Svetonius in Octavio cap. LXIII.

[1]) Horác a költő pedig így éneklette meg:

Sume Maecenas, cyathos amici
Sospitis centum; et vigiles lucernas
Perfer in lucem; procul omnis esto
Clamor et ira.
Mitte civiles super Urbe curas:
Occidit Daci Cotisonis agmen. — Horatius Libr. II. Od. VIII. v. et sq.

Möziában iszonyú dúlást követett el: a dunaparti várdákat lerombolta, az őrségeket elűzte, Appius Szabinus római fővezért és Kornelius Fuskus testőrkapitányt seregeikkel együtt tönkre verte. E rendkivül ügyes, okos, vitéz fejedelem kitűnő egyéniségét elődе Durász megismervén, önként lelépve, fejedelmi székét neki engedte s Decebal nehány év alatt Rómát adózóvá tette. Domitzián császár ellene hadait személyesen vezette. A dák fejedelem frigyet ajánlott, de elutasíttatván, a római haderőt semmivé tette s adót követelt. A császár boszúságában még nagyobb haderőt vitt reá; de ismét Decebal győzött. Végre Julián római fővezér szerencsésben harcolt volna, hanem a császár szándékát változtatván, seregeit a Markománok ellen küldötte, kik által ismét megveretett, s hogy a Dákoktúl békén maradhasson, velök elég káros békét kötni kénytelenűlt: tömérdek ajándékon kivül ugyanis a dák királynak évenkinti adófizetést kötelezett.

Domitzián és Nerva császárok utóda Kr. sz. ut. 98-ik évben Traján lett. A lefolyt század alatt, Augusztus óta, a római birodalmat oltalmazni kellett; Traján azt fegyvere hatalmával szélesbítette. Decebalnak az adó helyett hadat küldött s Kr. sz. ut. 102-ik évben folytonos győzelem közt Dácia fővárosaig hatott, hol a dák fejedelem csak a legterhesb föltételek alatt nyert békét: vissza kellet ugyanis adnia minden szomszéd népnek az elfoglalt tartományokat, ki kellett adnia minden fegyvert, hadi eszközt s ilyek készítésével foglalkozó mestereket; római alattvalót vagy tartománybelit szolgálatába nem fogadhatott, minden várait lerontani tartozott s baráti

vagy ellenségei csak ugyanazok lehettek, kik Rómához hasonló viszonyban állottak. Traján Dáciát csak akkor hagyta el, miután Decebal mindezekre megesküdt s a császár elibe bocsáttatván, ezt térdhajtással urának elismerte.

A vitéz dák király ez alacsonyító helyzetet nem tűrhette. Az ellenség elvonulása után ismét befogadott minden szökevényt, a szomszéd népeket Traján ellen lázította, s a vonakodókat fegyverrel kényszerítette. Midőn ezek megboszulása végett a császár megint haddal ment ellene, az elszánt Decebal előbb Longinus római vezért s a császár kedves emberét béke elkudozás örve alatt magához kérette, kit letartoztatván, megöletésével fenyegetőzött, ha békén nem hagyatik; de Longinus, hogy császára nagy terveiben az irántai gondoskodás miatt ne akadályoztassék, fogságában magát méreggel elölte s Decebal ármánya megtört. Azután a császártól minden áron menekülni ohajtván, Traján táborában orgyilkosokat bérelt, kik azonban körömre kerülvén rá vallottak — s a római hadsereg imádott császára ellen intézett merény miatt iszonyúan feldühülve sietett Decebal legyőzésére. Dácia fővárosa előtt állott már a törhetlen római haderő, midőn Decebal csatát csata után vesztve s a menekvés reményétől is elvágatva, — nehogy a győztes császár diadalszekerét láncon kisérje Rómába, — saját fegyverébe ereszkedve magát megölte Kr. sz. ut. 104-ik évben. Igy lett vége a mérséklet korlátai közt jobb sorsra érdemes derék Decebal királynak. Utána dőlt egész birodalma, melyet Traján meghódítván, római tartománnyá alakított. A dák nemzet mintegy másfél

százados itteni uralkodás után részben kiköltözvén, a Don vize (Tanais) mellett maradt rokonaihoz vissza vonúlt, részben helyt maradva római alattvalókká lett. A lakosokban pusztulásig megfogyatkozott Dáciát Traján római telepekkel megrakta, — ezek maradéki Erdélyben s a szomszéd vidéken a nyelvökre ma is hasonló és magukat *Rumuni* vagy *Román* néven nevező *Oláhok.* [1])

E volt első nemzet dunatiszaközének birtoklásában. Elsorolt eseményei tüzetesen vidékünkre nem vonatkoznak; de némi tudomás végetti megismertetése ide tartozott.

III.

Még a dák nemzet uralma alatt egy új nép szállott meg dunatiszaközén: a *Metanaszta* vagy *Szármata Jászok*, kik éjszaki Lengyelország tájáról a tulajdonképeni Szármátziából vándorlottak ide s ezért Szármatáknak is neveztettek, Metanaszta vagy lakváltoztató melléknevük pedig épen e kivándorlás miatt ragadt rájok; dunatiszaközi hazájokban mindhárom nevezet őket jelöli. — Régi hazájokban Kr. sz. e. mintegy 40 évvel Berebisztesz dák király legyőzvén a Jászokat, királyt tett nyakokra, de hódítójuk megbukása után kitörték a jármot s belháborúba elegyedtek: egy rész a királyt elűzni s hajdani szabad törzsfőnökei alatt élni ohajtott, mely a királypártiak által legyőzetve, vagy talán önként kivándorolva jött idáig

[1]) Dio Cassius Hist. Rom. edit. Hamburg 1752. vol. II. Libr. LXVII. LXVIII. LXIX. — Jornandes de rebus geticis. cap. XII. et sq. — Columna Traiana exhibens historiam utriusque belli Dacici per Traianum gesti.

s a lázadás és római fegyver alatt elgyengült Dákokat innen elűzvén, Kr. sz. e. mintegy 30 évvel dunatiszaközén mint *Szabad Jászok* megtelepedtek [1]).

A Jászok történetét sűrű homály födi; belszerkezetükről, úgy nevezhető házi életükről alig tudunk valamicskét. Az úgynevezett barbár népekről hiteles tudomást szerezhető történetiró felette ritka volt; a mit megírtak róluk, csak annyi jutott el hozzánk, mi tüzetesen a rómaiak hadjárataiból följegyeztetett. Oly durván erős bajnok nép volt ez, hogy a győzelmes ellenség is ritkán merészelte itt fészkében üldözni, nemhogy a békés utazó tudós vizsgálat végett jöhetett volna közibe. A fönmaradt tudósítás többnyire hiányos, gyakran mesékkel zavart; úgy látszik, valamely szerencsésen haza került hadifogoly elbeszélése után, egyszerűn odavetőleg érintenek valamit felőlük az egykorú történet- és földirók, — s a már jelenleg csak nevökben ismeretes sok régi eltűnt népfajok közt eltévedt külhoni s hazai újabb történetirók ezeket is meglehetősen összekúszálták. [2])

Jász elődeink ide költözésük után kevés ideig maradtak békében, — már Kotizo dák fejedelemmel ugyanis együtt harcoltak Róma ellen, s hogy a dákokkali szövetség kárát nem tapasztalták, csak az okozta, mert Kotizo eleste után a római császár megörült a győzelemnek, s a két bajnok népet itthon saját fészkében nem háborgatta, ide követni őket a

---

[1]) Superiora — inter Danibium et Hercynium saltum, usque ad Pannonica hyberna Carnunti, Germanorumque ibi confinium, campos et plana Jazyges Sarmatae, montes vero et saltus *pulsi ab his Daci, ad Pathyssum amnem* — tenent. Plinius Libr. IV. cap. XII. pag. 83. — Quae gentes ante Dacos et Jazyges hanc oram incoluerint, nullus historicorum meminit. Katona Hist. Aeppat. Coloc. P. I. pag. 25.

[2]) Katona u. o. §. XIII. pag. 23. 24.

római fővezér jónak nem látván. — Kr. sz. e. 10-ik évben megint együtt támadták meg a szomszéd római tartományokat, s az ekkor Krassus vezénylete alatt ellenük intézett táborozás alkalmával Lentulus alvezér a Jászokat Pannoniába átrohanásukkor alig bírta visszavetni; hogy pedig a tulsó partra megszokott gyakori rablásaik korlátoztassanak, mint a Dákok irányában gyakorlották, ezek ellen is a Duna parthosszában várdákat építettek s azokat tetemes őrhaddal megrakták. [1])

Ekkor volt a római birodalom legszélesb és leghatalmasabb, Augusztus császár dicső uralma alatt, — s e maroknyi Jász nép a hatalmas birodalom testébe ékelve, itt a két nagy folyam közti nehány száz négyszög mértföldnyi területen, négy századot meghaladó viharos időszakon föntartotta magát, sőt az óriás birodalom ellen intézett vakmerő kalandjai, ernyedetlen hős elszántsággal vívott véres csatái s nagy számú kirohanásai által, az ébren őrködő oroszlánt ingerelni soha meg nem szűnt. Igazolja e nép hatalmát s büszke önérzetét ama történelmi fényes adat: hogy midőn az akkor ismert világ minden részeire kiterjedő római birodalom Augusztus császár dicső uralma alatt a fény és hatalom legmagasb fokán állana, elannyira, hogy többé ellensége nem találkozván, épen a keresztyén időszámítás kezdetén, Jánus temploma lezáratásával a császár az úgynevezett világbékét eszközlötte, — a birodalmán kivűl élő nemzetek közűl sokan a hatalmas császár barátságát keresték, vagy ajándékokkal megtisztelték, —

---

[1]) L. An. Florus Rer. Romanar. edit. Bassan. 1738. Libr. IV. cap. XII. pag. 138.

ekkor a mi Jász elődeink említtetnek a történet tábláin azok között, kik Rómába követeket küldvén, a nagy császár barátságát kérték, magukét viszont fölajánlották. [1])

Tizenhét évi nyugalom után azonban természeti hajlamuk kitört, s Kr. sz. u. 8-dik évben ismét nagy erővel csaptak be a dunántúli római tartományokba. A császár fogadott fia s trónörököse Tiberius jelentékeny haddal küldetett ellenök, de miclőtt őket beérhette volna, tömérdek zsákmánnyal terhelve viszszairamlottak, a római hadsereg pedig őket a Dunán át követni megint nem bátorkodott. [2]) Hat év múlva még egyszer kirabolták az aldunai tartományokat. Ekkor ugyanis a Markomán német nép királya Marobud — ki azon tartományon uralkodott, mely most Cseh, Morva, Sziléz s Gálicz országokat magában foglalja — fegyvert fogott Róma ellen; Augusztus császár a változó szerencsével folytatott ezen háború első évében meghalt, s míg utóda, a bűnfertőbe merült Tiberius a vitéz Marobuddal vesződött, ugyanakkor a Jászok Möziába betörvén, azt rémitően kizsákmánylották. [3]) Hat évi küzdelem után végre Tiberius fia Druzus, megverte Marobudot, országa egy részét, épen a Jászok tőszomszédságában azon tartományt, mely a Duna, Vág és Morva folyók közt fekszik, elfoglalta, s arra sveviai eredetü zsoldosait a *Quadokat* vagy *Kattokat* letelepítvén, Vanniust királyukká tette. [4]) Ezen Kattok igen emberséges jó

---

[1]) Ugyanaz ugyanott pag. 143.
[2]) Dio Cassius vol. II. Libr. LV. cap. 3.
[3]) Svetonius in Vita Tiberii cap. XLI.
[4]) Tacitus Annal. Libr. II. cap. 53. — Dio Cassius Vol. II. LXVII. cap. 33. — Svetonius és Eutropius egykorú római történetirók szerint, e

szomszédaik lettek a Jászoknak, egymás között csaknem folytonos szövetségben éltek. — Kr. sz. u. 52-dik évben Vanniusnak már jól kiterjesztett birodalmában lázadás ütvén ki, félelmessé lett hatalmát a rómaiak is jónak látták megtöretni, ugyanazért föllázadt unokáit sereggel és pénzzel segítették, a Jászok ellenben mint szövetségesek mellette harcoltak, s miután Vannius megveretett, országa pártos unokái által elfoglaltatott, és maga földön futóvá lett; — ekkor a Jászok is érzékeny csapást szenvedtek, mert Vannius mellett harcolt négyezer lovasból álló segédseregük semmivé tétetett.

Ez idő szerint Rómában már lábra kapott azon veszélyes forrongás, mely a birodalom bukására is később nagy befolyással volt: a katonai kényuralom. Ez legtöbb trónváltozást eredményezett, mert a hadsereg a császárt ha nem szerette, megölte, vagy helyette mást választott. Igy történt 69-dik évben Kr. sz. u., midőn a torkos Vitellius helyett az épen Jeruzsálemet ostromló Vespázián fővezért a hadsereg császárrá kikiáltotta. Itthon a Jászok ekkor már oly hatalomra vergődtek, hogy midőn nevezettek a császári bibor fölött fegyverre kelve viaskodnának, Vespázián őket maga részére nagy nehezen megnyerte; midőn tudniillik látták, hogy a szinte fölhivott Kattok már készülnek, ők is lóra pattantak, s oly nagy számú lovasságot állítottak ki, hogy a tömérdek néptől maga Vespázián megrettenvén, azt csak egy részben merte elfogadni, — ezek segítségével vetély-

---

népnek *Katt* nevezetet adok, mely könnyebb kimondású a *Quád* vagy *Kvád* nevezetnél.

társát legyőzte, s a Rómába diadalmenettel bevonuló új császárt a Jászok is oda kisérték. [1])

Vespázián s fia Titusz mindketten csak tizenkét évig uralkodtak, nevüket mindemellett is örök fényben tünteti föl a történelem. Igen emberséges úri emberek lévén, a Jászok barátságos jó szomszédságban éltek velök. Kr. sz. ut. 81-ik évben követte őket a trónon a kegyetlen, fajtalan és fösvény Domitzián, ki Eutropius római történetíró előadása szerint, az istenek közé számított atyja és bátyja érdemeiket is elhomályosította. Uralkodása kezdetén mindjárt a Jászokkal háborúba elegyedett: mert midőn a Kattok ellen a Ligiak föllázadtak, — azon reményben hogy a császár atyja mellett tett hű szolgálataik emlékénél fogva bizonyos segítségre számolhatnak, a császártól segédhadat kértek, — s Domitzián egyszáz lovas katonát küldött; ebben a Kattok gyalázatot és gúnyt látván, Jász szomszédaikhoz fordúltak, kik azonnal talpra állottak [2]). Domitzián a szövetkezett két harcias nép erejét saját tartományaira veszélyesnek sejtvén, ellenök fordúlt, először a Kattokat támadta meg, azután indúlt a Jászok ellen, kik a római sereget vezérestül együtt fölkoncolták; mégis a hiú Domitzián, bár saját maga személyesen ellenséget sem látott, Rómában győzelmi díszmenetet tartani nem átallott; mindazáltal a Kattok elleni hadjáratot diadali pompával (triumphus) ünneplette, de a Jászokkali csatázás emlékeül csak borostyánt (laurea) viselt; míg utóbb a

---

[1]) Tacitus Libr. III. cap. 5.
[2]) Dio Cassius Vol. II Libr. LXVII. pag. 1115.

dák fejedelemtől adófizetés útján kellett békét vásárolnia [1]).

Decebal dák fejedelem a többi szomszéd népek közt Kr. sz. ut. 89-ik évben a Jászokat is pártjára kötelezte; de a függést ezek mihamar elunván, midőn Traján adó helyett Decebal ellen hadat küldött, a Jászok és Kattok azonnal melléje állottak segítségül a dákok legyőzéséhez. Később Decebal megszegvén a császárnak esküdt hűséget, az előbb töle elpártolt népeket fölhívta, hogy hozzá álljanak, a vonakodókat fegyverrel hajtván engedelmességre, így tett a Jászokkal is: ezek földére az alsó Tiszánál betörvén, a mostani Bácskaság egy részét tölük elfoglalta. Decebal ellen haddal közelgő Trajánnak elibe mentek a Jászok s tisztelgés közben a dák fejedelem hatalmaskodását bepanaszlották [2]). Traján a jász földrül a dákokat elűzte, Decebalt végkép megtörte s Dáciát elfoglalta.

Legkönyebb alkalom kinálkozott ekkor a Jászok legyőzéséhez is; de Traján öröklötte a rómaiak régi hagyományos ügyességét, miszerint saját erejök pazarlása nélkül egyik népet a másik által függésben tartsák s féktelenkedő saját alattvalóikat is ezek által zabolázhassák. Igy tett most is: mert ámbár a Jászok nagy szolgálatot tettek Decebal ellen, még sem adta vissza nekik azon földrészt, melyet előbb a dákok, most pedig ezektől az altiszánál a császár vissza foglalt; söt hogy Pannoniát ellenük fedezze, a dunaparton elődei példájára örházakat építtetett,

---

[1]) Svetonius de Domitiano cap. VI. — Eutropius Libr. VII. cap. XXIII. — Dio Cassius loc. cit.

[2]) Eutropius Libr. VIII. cap. III.

— többi birtokukat meghagyta, mert hasznukat vehetni csak így reménylette s akarta is, a minthogy kevés idő mulva, midőn Korillus Dáciában föllázadt, a Jászokat a császári seregben mint zsoldosokat harcolva találjuk. [1])

A hős Traján utóda Hadrián lett Kr. sz. u. 117—138. Ennek uralkodása idejében a Jászoknak igen jó dolguk volt; mert nemcsak a táborában harcoló jászhad zsoldját fölebb emelte, hanem a berzenkedő Jászok megnyugtatására még azon földeket is visszaadta, melyeket Decebaltóli foglalás után Traján megtartott. [2]) — Ezt követte Antoninus a kegyes, Kr. sz. u. 138—161. E császár melléknevét méltán kiérdemelte; uralkodása idétt a Jászok folytonos békében voltak; mert a császár vitéz, bölcs, erélyes s világszerte oly nagy tekintélyű derék fejedelem volt, hogy ügyeikben még a barbár nemzetek is önként választott birósága alá bocsátkoztak. [3])

Bölcs Antoninus tizenkilencz éves uralkodása Kr. sz. u. 161—180. e kornak legérdekesb szaka volt. Ekkor ütött ki a híres markomani háború, mely Európa legnagyobb részét lángba borította. E derék fejedelem ez egyetlen egy, de hosszas hadat viselte, mely a rómaiak által valaha viselt legterhesb púni

---

[1]) Bácskában az úgynevezett „*Római sáncok*“ ha valóban római mű volnának, épen csak ez időszakra tétethetnék készittetésük, mert dunatiszaközét a rómaiak soha sem birták, csupán Traján tartotta meg a két folyam között ezen vízközi erős pontot, mely kevés idő mulva ismét a Jászok uralma alá került. Marsigli gróf irta s rajzolta le e sáncot először I. Leopold alatt a török kiveretése után (*Danubius Pannonico Mysicus Tom. I. pag. 7.*), de csak annyit mond eredetéről: hogy azt a császári katonaság római sánenak nevezi; hanem a történetiróknál róla semmi tudomást sem szerezhetett.

[2]) Dio Cassius i. h. LXIX.

[3]) Eutropius Libr. VIII. cap. VIII.

háborúhoz hasonlíttatik, mennyiben a birodalmat enyészettel fenyegette. [1]) A Markomanok ekkor a Kattokat, Vandalokat, Jászokat és Svévusokat minden környékbeli népekkel pártukra vonván, egyesült erővel tizenhét nemzet rohant a római birodalom föloszlatására. A Jászok előbb a császár mellett zsoldért harcoltak; de miután ez mindenéből kifogyott, seregei részint az ellenség fegyvere, részint a mirígy által elhullottak [2]), félniök kellett, nehogy a többi népek által ellenségül tekintetvén, megsemmíttessenek, — elállottak töle. Ekkor elővette a méltán bölcsnek nevezett császár minden erejét, okosságát, végső tehetségét, s a birodalmat meg is mentette. Kifogyott kincstárát nem új adóval kivánta megtölteni, hanem hogy a terhes hadi költséget fedezze, maga, neje, családa minden ékszereit, selyem és aranyos öltönyeit, drága edényeit Róma piacán árverésre bocsátotta s két egész hónapig folyvást kótyáltatta. [3]) Ezalatt a több népiségből szövetkezett ellenség között az egyenetlenséget szította, hogy kölcsönös viszálkodás miatt is gyengüljenek, — különösen ide a Jászok földére egyik udvari tiszte tanácsából két vad oroszlánt a Dunán átbocsáttatott [4]), melyek iszonyú kárt okoztak emberben és baromban, de azokat a vitéz Jászok mihamar elölték, s következett télen a Duna jegén Pannoniába átcsapván, az oroszlánok által okozott károk megtorlása fejében rabolva pusztítottak, — hanem az árát ugyan meg is adták: Anto-

---

[1]) Ugyanaz Libr. VIII. cap. XII.
[2]) Dio Cassius Libr. LXXI. — Eutropius Libr. VIII. cap. XII.
[3]) Eutropius Libr. VIII. cap. XII.
[4]) Katona József 37 lap. 2) Meinert in Comment. Soc. Reg. Scient. Götting. ad ann. 1781. T. VI. pag. 127.

nimus ugyanis hadait ellenök indítván, Kr. sz. u. 173-ik évben elöbb Pannoniában szárazon, utóbb a Duna hátán öket rútul megverte. E sajátszerü vízi csatát, mint az egykorú történetiró nevezi, nem lesz érdektelen a hozzánk jutott eredeti kútfő után rajzolni. — Miután a Jászok látták, hogy az ellenség öket tüzesen üldözi, azt hitték, hogy a jéghez szokatlan római sereggel a Duna hátán könnyen elbánnak, ugyanazért ott bevárták, s a jégen nyargalózáshoz szokott fürge lovaikon, elöl és oldalvást megtámadták, — erre a császári sereg megdöbbent, de azonnal tömeges állásba helyezkedvén, a rohanást minden oldalon szemközt fogadta. Csata közben, a régi szokás szerint többnyire gyalogságból álló római harcosok pajzsaikat letették, s hogy a jégen el ne csússzanak, egyik lábukat azokra helyezték, — majd ekkép a rohamot fölfogván, némelyek a Jászok lovai kantárszárát, mások a rajtülök pajzsát vagy lándzsáját megragadták s azoknál fogva öket magukhoz vonva, többnyire lovastúl együtt leverték. Igy ellent nem állhattak, mert a római vitézek habár elcsuszamlottak is, akár hanyatt, akár elöre buktak, az ellenséget magukkal rántották, s mint bajvívásban szoktak, kézzel lábbal söt fogaikkal is marcangolták, elannyira, hogy az ily különös csatához szokatlan Jászok a veszélyböl csak kevesen menekülhettek. [1])

A következett 174-ik évben ismét megverettek a Jászok szövetségeseikkel a Kattokkal együtt. A császár ugyanis Karnuntum város mellett, a mai Pozson és Fischament vidékén, hadait erős állomásba helyez-

---

[1]) Dio Cassius Vol. II. Libr. LXXI. pag. 1181.

vén, három év óta lesette őket [1]), s mivel a múlt évi kudarc után Banadaspus katt fejedelem a császárnak békét ajánlott, ezért Zantik jász fejedelem őt saját népe által elfogatta és bilincsbe verette, aztán a szövetkezett két nemzet közös erővel Pannoniára csapott, de oly szerencsétlenül, hogy csak a Jászokban húszezer maradt a csatamezőn halva; midőn pedig a Kattok megütköznének, iszonyú égi háború keletkezett, s a szemközt csapkodó zápor és menykőhullás által elrémítve szétfutottak. — Előbb a Kattok kértek békét, s azt csak igen súlyos föltételek alatt nyerték meg: tapasztalván ugyanis a császár, hogy ezek őt már többször megcsalták s nemcsak a folytonosan ellenségeskedő Jászokat segítették, de a hozzájok menekült Markomanokat is az előbbi egyezmény ellenére befogadták, — föltételekül szabta: hogy jövőre a Jászokkal minden viszonyukat megszakaszszák s a Dunához 38 dülő, vagyis mintegy egy mértföldnyi távolra közelíteni ne merészeljenek. Ezután követeik által a Jászok is békeért folyamodtak, s miután a Kattokkal már kénye szerint elbánt, kérésüket a császár elutasította; hanem a Kattok közt csakhamar kiütött szakadás miatt némileg kényszerülve, nehogy a két nemzet megint szövetkezvén még több bajt okozzon, a békét ezeknek is megadta, de sokkal terhesebb föltételek alatt mint amazoknak, ez által is gyengíteni s pusztítani törekedvén őket. Tudta ugyanis a császár, hogy e népet csak minden közlekedés elzárásával korlátozhatja további hatalmaskodástól, így kötelezheti a békepontok megtar-

[1]) Eutropius Libr. VIII. cap. XIII.

tására, és csak így tartóztathatja szomszéd tartományai megrohanásától, — annyival inkább, mert a hadi foglyok visszabocsátására vonatkozó kötelezettségöket eddig soha sem teljesítették, a foglyokat letartóztatták s csak a tovább nem hurcolhatókat, vagy munkatehetetleneket adták ki, a használhatók közűl ha némelyeket elbocsátottak is, ezeknek rokonikat vagy családukat tartóztatták le, hogy azokhoż visszaszökjenek, — megszabta tehát: hogy a Jászok hetvenhat dűlő, azaz: mintegy két mértföldnyi távolban maradjanak a Dunától, minden hadifoglyot kiadjanak s a császári hadseregbe nyolcezer jól fegyverzett lovast állítsanak, melyek közűl hatodfél ezeret Antoninus rögtön Britanniába indított. Mily erős volt e jász nemzet, azon körülmény mutatja: hogy e kényszerű békealku folytán *százezer* hadifoglyot adtak ki, pedig ennél még egyszer többre rúgott azok száma, kik nálok időközben elhaltak, tőlük megszöktek, vagy általok már eladattak. [1])

Azonban a császár ismét többfelé kényteleníttetvén részint pártosok, részint külellenség ellen működni, a fentebbi kemény és szégyenítő békepontokat követeik által a Jászok enyhíttetni kérték, s mivel a császárnak baja meggyűlt, de nem is örömest szállott síkra velök, nem akarta őket elkeseríteni, kérelmöket meghallgatta. Antoninusról történetirói fenhagyták, hogy a legyőzött népekkel kegyesen s érdem szerint szokott bánni; némelynek adóját örökösen vagy ideiglenesen, másiknak élelem szállítási kötelezettségét engedte el, sőt polgárjogot vagy sza-

---

[1]) Dio Cassius Vol. II. Libr. LXXI. pag. 1187.

badságot is osztott, — és mivel a Jászokat épen úgy nézte, kiktől jó bánás mellett leghasznosb szolgálatot várhat, a közelebbi béke terheit nagyobbára elengedte; de *gyüléseiket s kereskedelmi közlekedésüket* továbbra is betiltotta, — tiltva maradt tehát, hogy saját hajóikkal élhessenek, s a dunai szigetekhez közeledniök ezután sem lett szabad; — megengedte azonban, hogy Dácián át a Roxolánokkal kereskedelmi viszonyukat föntarthassák s azokkal közlekedhessenek, midőn erre azon tartomány császári kormányzójától részökre engedély adatik. A dunátóli eltávolíttatásuk végett a parton ellenük erős várdák emeltettek; ezért ismét berzenkedtek, de az ügyes császár őket le tudta csendesíteni, s mellette megint zsoldért harcoltak, a miért a Markomanok által támadtattak meg; de itt már saját bajai miatt a császár segítségökre nem lehetett, az újonnan kitört markomani háború fáradalmaiba pedig Antoninus belehalt Kr. sz. u. 180-ik évben. [1])

Erélyes atyja trónját a gyáva Kommodus öröklötte. Ez a Markomanoktól pénzen vásárlott békét, melynek egyik pontja szerint a Jászok biztosíttattak, hogy Róma mellett tett hadi szolgálataikért ne háborgattassanak. [2]) A belvillongások és hosszas külháborúkban kifáradt római birodalomnak ekkor már szüksége volt arra, hogy a Jászok és Kattok oly hű vitéz szövetségesei legyenek, kiken az időnként előrohanó barbár nemzetek egykönnyen keresztül ne törhessenek.

---

[1]) Ugyanaz u. o. pag. 1188.
[2]) Ugyanaz u. o. pag. 1201.

IV.

Rómával s a császári birodalom tartományaival érintkezés zománca keveset fogott jász elődeinken, vagy mihamar lepattogzott pikkelyes vértű kebleikről. Még száz évet meghaladó időn át, majd úgy mint a római császárok zsoldosai, majd pedig mint Róma ellen harcoló nemzetek szövetségesei, változó szerencsével küzdenek s gyakran érzékeny csapást szenvednek, — így Balbinus és Gordiánus császárok által Kr. sz. u. 240-ik évben Illiriában elkövetett rablásaik közben [1]), s 270-ik év táján Aureliánus császár által [2]) megveretvén, véres fővel ballagtak haza, — 280-ik évben pedig Kárus császár Pannoniában velök megütközvén, tizenhatezer elesett, húszezer pedig közűlök elfogatott [3]); mindemellett dunatiszaközi birodalmukat függetlenül megtartották; de a negyedik század elején nagy Konstantin császár uralkodása idétt a goth-római háborúba elegyedvén, birodalmuk területi épsége s független önállásuk bellázadás által veszélyeztetett.

A már említett híres markomani háború kezdetekor a Goth nemzett több népfajokkal együtt előtörvén, míg a többi szövetséges nemzetek egymás után enyészet felé hanyatlottak, ezek addig egész Dáciát s a Feketetenger mellékeig kiterjedt nagy Szármátziát elfoglalván, tekintélyes birodalmat s a rómaiak előtt félelmetes haderőt alkottak. Közben a Jászok

---

[1]) Julius Capitolinus: Gordianus et Balbinus.
[2]) Flavius Vopiscus: Divus Aurelianus.
[3]) Ugyanaz: Carus és Probus császárok életirásában.

többször a Gothokkal szövetkeztek, akkor is ezekben bizva hatoltak elő, midőn Kárus császár őket oly iszonyúan megverte s néhány év múlva megint, Diokletzián császár idejében is mint azok szövetségesei verettek meg Konstantin római fővezér által; miután pedig e Konstantin vetélytársait az uralkodásból kibillentette, önuralkodó császárrá lett, — különösen a keresztyén egyház irányában kitüntetett kedvezéseiért, még életében „nagy"nak neveztetett s a keresztyén történetirók e melléknevét holta után is föntartván, a többi hasonnevű császároktúl ezzel különböztetik. Egyébiránt e minden esetre nevezetes uralkodónak hadvezéri s kormányzói érdemeit kétségbe vonni nem lehet. Ekkor már a keresztyének számtalan üldözés dacára is nagy tért s tekintélyes befolyást nyertek: a római birodalom minden tartományaiban számosan s köztök hatályos helyzetben álló előkelők találkoztak, papjaik, püspökeik a nép előtt vallási tekintélyben a sérthetlenség nimbuszával csillámlottak, s gyakori zsinataik, folytonos összetartásuknál fogva egy oly tömör erőt képeztek, hogy a római császárok — kiknek majd minden trónváltozás alkalmával számos vetélytársakkal gyűlt meg bajuk — átlátták, hogy közűlök csak az vergődhetik állandó hatalomra, ki a keresztyének vonzalmát megnyerni képes. A mély belátású ravasz Konstantin e reá nézve nagy előnyt felhasználni el nem múlasztotta. Kr. sz. ut. 312-ik évi October 27-kén leghatalmasb vetélytársát Maxentziust Róma kapui előtt a keresztyének segélyével verte meg, s ekkor a keresztyén vallás iránti vonzalmát kitüntetendő, a keresztet hadi zászló jelvényeűl elfogadta; — még több, bár

külsőleg s nagyobbára csak érdekből mutatott kitüntetései, hatalmának megszilárdításán, haderejének növelésén s egyéb anyagi hasznokon kivűl azt is eredményezték: hogy elkövetett ádáz vérengzései miatt — melyeknek saját nője, fia, barátai s több előkelő nevezetes egyén áldozatúl esett — midőn már-már közutálat tárgyává lett s majd a pogány papság is elfordúlna tőle, — a keresztyén papok őt minden bűneitől ünnepélyesen föloldozták s tekintélyét visszaállították. [1])

A vetélytársak elnyomása után nehány évi béke alatt a császár mély uralkodói tehetséget bizonyított a kormányzat szervezésében, s ekkor ismét hosszas háborúja keletkezett a Gothokkal, kik a Jászok és több szomszéd népekkel szövetkezve, majd együtt, majd külön szervezett hadjáratokban a birodalmat fenyegették; nevezetesen a Jászok Pannoniába beütvén, az egész virágzó tartományt kipusztítják vala, de szerencsére Kampona város [2]) ostrománál addig időztek, míg a császári hadak őket ott lepvén, visszariasztották. Következett évben az aldunai tartományokat pusztították, s ez újabb okot szolgáltatott arra, mikép Konstantin császár oly haderővel támadja meg őket, hogy a rablási kalandoktúl elrettentessenek. Úgy is történt: a Jászok megtörve, nagy veszteséggel űzettek vissza; de hogy a császáriaknak is e győzelem sok vérbe kerűlt, eléggé igazolja azon körülmény, mikép a fáradalmas hadjárat befejezte-

---

[1]) Eusebius Pamphylus: Vita Constant. Magni. — V. ö. Mansó: Leben Constantin der. Gr. Wien. 1819.

[2]) Campona Pannoniában a Duna jobb partján ott állott, hol jelenleg Buda alatt Promontor. Lásd: Pannonia térképe a harmadik században. Kiadta Barkóczi Rosty Sigmond.

tése emlékeül Rómában a népnek hat napi közmulatság rendeztetett. [1]) *Ludi Sarmatici.*

Most, miután a Gothokat és Jászokat három nagy csatában emberül megverte, alkalma és ideje lett volna a császárnak, hogy őket itthon saját fészkükben legyőzze s jövőre ártalmatlanokká tegye; hanem e helyett a keresztyén egyházban támadt szakadás kiegyenlítését vette föladatúl, s 325-ik évben a nicéai zsinaton személyesen megjelent, hol 318 keresztyén püspök írta alá Árriusnak Krisztus istenségét tagadó tévelye kárhoztatását, — itt veszteglett a császár, hadai nagy részét itt vonta össze, s a helyett hogy a Jászok és Gothok elleni hadviselést folytatta, vagy mint elődei a dunaparton őrségeket hagyott volna, a Duna hosszában mindent elpusztíttatott, hogy a távollétében netalán beütendő barbárok mitse találhassanak, — s ezzel nemcsak célt nem ért, söt a tömegbe szorított nép közt az elpuhúlást éhség s ragály követte, miben rakásra hullott, — a Gothok, Jászok és szövetségeseik pedig minden erejöket öszszevonván, roppant sereggel ütöttek a birodalomra. Konstantin megfélemlett e nagy hadi mozgalom hallattára, de a nicéai szent atyák áldását kikérve, hadait összeszedte s ellenségeinek valahára elejökbe állott. Ekkor a Jászok oly nagy hadi készületet fejtettek ki, hogy nemcsak maguk mindnyájan fegyverre keltek, hanem a mi náluk azelőtt hallatlan volt, még szolgáikat is fölfegyverzették. [2]) Mindemellett a császár Pannoniában az első ütközetet megnyerte, mely-

[1]) Katona Józsefnél 51 lap. — Schönvisner: Antiquit. Sabar. L. IV. cap. 6.

[2]) Eusebius Pamph.: vita Const. m. L. IV. c. VI.

ben az egész ellenhad vezére Rauzimod goth király is elesett. A győztes császár azonban e diadalának teljességét ki nem vívhatta; mert a még mindig pogány szertartáshoz szító római nép saját érdeke mellőzését nem tűrhetvén, a keresztyének túlzott pártolása miatt ellene otthon pártütést forralt, — a császár tehát Rómába haza indúlt, s az itt tapasztalt kedvetlen hangulat kényszeríté őt, hogy egy másik székváros alapításáról gondoskodjék, mert belátta, mikép a keresztyén császár Rómában, még mindeddig a pogányság főfészkében, békével többé nem székelhet, — ezért iszonyú költséggel Kr. sz. ut. 325—334 évek közt Bizancot építtette, melyet előbb új Rómának, utóbb saját nevéről Konstantinopolisnak neveztetett. A kedélyek csillapításával foglalkozó császár személyesen a fővárosbúl vissza nem jöhetvén, legidősb fiát szinte Konstantint küldötte hadsereggel, hogy az egyesűlt ellenséges tábor elleni működést folytassa. Ez, az első vesztett csatában királyuk eleste miatt lehangolt Gothokat a Dunán visszaverte, s átűzvén őket ide a Jászok földére, itt tökéletesen legyőzte; tovább azonban nem üldözte őket, hanem velök kényszerű békét kötött, mely szerint a Jászok földéről kitakarodni s azon tartományokkal megelégedni köteleztettek, miket Tiszán túl a régi Dáciából már elfoglalva birtak. [1])

A fortélyos Rómaiak elmozdították tehát dunatiszaközéről a hatalmas Gothok káros befolyását, s maguk a Jászok sem tudhatták egyelőre, vajjon köszönjék-e a váratlan nagylelkűséget, vagy féljenek

[1]) Pauli Orosii Historiarum adversus Paganos Libr. VII. cap. XXVIII. — Eusebius l. c.

a meghódíttatás veszélyétől; azonban a császárnak egészen más céljai voltak, melyek mélységét az egyszerű jász nemzet belátni képes nem volt: szándékosan támasztott lázadás, belháború s megoszlatás által akarta e vitéz népet semmivé tenni, mit az eredmény igazol. A *Szolgák* ugyanis, kiket uraik e háború kezdetén magukkal együtt fölfegyverezve táborba vittek, a császári hadsereg győzelme következtében kitakarodott Gothok távozta után a fegyvert letenni vonakodtak s a további szolgálatot megtagadván, fegyveröket volt uraik ellen fordították. Ekkor a császár nem volt hajlandó a forradalomban emésztődő Jászok ellen saját erejét pazarolni, azon biztos reményben tehát, hogy így kimerűlvén, utóbb még könyebben meghódíttathatnak, — őket magukra hagyta. — A föllázadt *Szolgák* volt uraikhoz vitézségben hasonlók, számban pedig azoknál többen levén [1]), látták a *Szabad Jászok* hogy velök nem mérközhetnek s készebbek voltak önként a római császár hatalma alá hajolni, mint saját ősi birodalmukban szolgáiknak meghódolni: ugyanazért a Gothok által a mai Bánátból e tájban kiűzött nehány ezer Vandalokkal együtt Konstantin birodalmába átköltöztek, ki őket felső Pannoniában letelepítette, részint hadseregébe fölvette [2]), Kr. sz. u. 334-ik évben.

V.

A következő adatok szerint, e meghasonlásból származott kiköltözés miatt a Jászok ereje hanyat-

---

[1]) Amm. Marc. Libr. XVII. cap. XII. pag. 123.

[2]) Eusebius Pamph. Hist. Eccl. vita Const. magni. — Hyeronimus in chron. ad ann. 331. — Amm. Marc. Libr. XVII. cap. XII. — Horváth István: a Szlavinokrúl 48. 49. lap.

lott ugyan, de annyira még sem, hogy földük elfoglaltatott, vagy ők a római birodalomra nézve ártalmatlanokká tétettek volna. E megoszlás után ugyanis huszonkét év múlva, Kr. sz. u. 356-dik évben Konstantzius császár, a nagy Konstantin örököse, ismét a Jászok ellen készül, két év múlva pedig már ellenök harcol. E hadjárat eseményeihez képest, a *Szolgák* dunatiszaközének csak alsó részét foglalták el; s felsőbb rész a *Szabad Jászok* jelentékeny többségének független birtokában maradt. Megjegyzésre méltó még a most következő hadjáratok történetéből az is: hogy az egykorú római történetirók minden hadviselést a jász nép tönkretételével mondanak bevégzettnek, s ugyanazon Jászok nehány év múlva ismét, és megint ismét úgy állanak, mint a hatalmas római birodalom veszélyes ellenségei; mi azt tanúsítja: hogy e durván erős vitéz népet minden erőfeszítés dacára sem birta a hatalmas Róma leigázni. Igy ekkor is — az egykorú történetiró előadása szerint — a Szerémben téli szállást tartó császárnak hírül vitetett, hogy a Jászok és Kattok mindkét Pannoniát s Möziát rabolják, tavasz nyiltával tehát Konstantzius nagy haderőt gyűjtvén, a Dunán, hol legalkalmasb helyet talált, hajóhidat veretett s átjövén, a Jászok földét széltére pusztította, kik a túlnyomó haderő által véletlenül megtámadtatván, szembeszállás nélkül szétfutottak, sokan a római fegyver alatt elhullottak, többiek a hegységbe rejtőztek s honuknak tűzzel-vassali pusztíttatását elnézni kényszerültek. Utóbb a veszély iszonyúságától indítva, rejtekeikből előjöttek, s békekérés örve alatt három dandárra fölosztott seregükkel úgy szándékoztak a csá-

szári hadakat megtámadni, hogy azok bekerítve s összeszorítva magukat kellőkép ne védhessék, legrosszabb esetben pedig futással se menekülhessenek, a Kattok is segítvén őket e csel kivitelében; de mind hasztalan: a különben ügyes és merész szövetségesek nagy romlással megveretvén, az életben maradottak szétszaladtak. A Jászok ellen kivívott e győzelem után a diadalmas császári sereg a Kattok földének pusztítására indúlt, kik amazok veszedelmén okúlva, békeért könyörögve járultak a császár elibe, ismervén annak ily körülmények közt már tanúsított igen kegyelmes voltát. [1])

Föntebbi hadjárat a *Szabad Jászok* ellen volt intézve; mert az említett körülmények összeillesztéséből megtetszik: mikép a Jászok iménti vereségüknek Vác környékén vagy Mátra tövében kellett történnie; alább ugyanis dunatiszaközén oly sík a vidék, hogy ottan rejtekül szolgálható hegység nem találtatik. Egyébiránt, miután itt nehány akkori nevekkel találkozunk, nem lesz helyénkivül a kegyes császárnak legyőzött ellensége irányábani alkalmazását érinteni. — A békepontok megállapítása végett — írja a szemtanú Ammianus — a követeknek határnap rendeltetvén, Zizaj termetes ifju fejedelem a Jászok szokása szerint fölszerelt hadkisérettel jelent meg, s a császár elibe bocsáttatván, alig hihető hunyászkodással viselte magát; féltében szavát vesztve, zokogás miatt beszédhöz nem juthatott, s magához térte után térden kért bocsánatot, — kiserete az alázkodásban fejedelmét is meghaladta. Rumo, Zinafer és Fragiled alvezérek számos főemberekkel voltak

[1]) Ammianus Marcellinus Libr. XVII. cap. XII. pag. 120. 121.

jelen a Jászok közűl, kik mindnyájan nagy örömre gerjedvén a császári kegyelem fölött, a rájok mért kötelezettségek hűséges teljesítésével ajánlották elkövetett hibáikat feledtetni, — magukat, nőiket, gyermekeiket, egész országukat hódolattal bocsátván a császár hatalma alá, minden hadifoglyot visszaadtak, s túszaikat előállították. E kegyelmi tényen okúlva, Arahár és Uzafer két hatalmas törzsfőnök szintén megjelent, kiknek egyike a hegyháti Jászok s némely katt seregek parancsnoka, másik egy jász felekezet vezére volt. Ezektől tartván a császár, nehogy számos kiséretökkel hirtelen rohamot merészelnének, elkülönítve őket, távozást parancsolt nekik, míg ügyök felett tanácskoznék. Elöbb Arahár és a Kattok ügye vétetett föl, kik halál félelme közt várták az itéletet; de megadván a kezeseket, kegyelmet nyertek. Uzafer is elöbocsáttatván, Arahár nyakasan követelte, hogy a nekie adott kegyelem amarra is kiterjesztessék, ki az ő parancsa alatt állott; de a császár a Jászokat minden idegen befolyás alól kivenni szándékozván, Uzafernek külön adatott meg a kegyelem, — mit látván a többi Jászok, mindnyájan kegyelemért folyamodtak, s a császár hozzájok nyájas szónoklatot intézvén, kegyelmét azzal tetézte, hogy Zizajt mindnyájok fejedelmeűl kinevezte. — A császár ezután hadait a Dunán viszszavezetvén, a Kattok földére indúlt, a hely szinén kivánván a háború üszkét az izgatók könyeivel vagy vérével eloltani. Viduár fia Vitrodor katt király s Agilimund alkirály, saját honuk földén látván a császári hadakat, meghódoltak; gyermekeiket túszokúl adták s istenség gyanánt imádott fegyve-

reikre megesküdvén, a császárnak hűséget fogadtak. [1]) — Az egykorú történetiró, kinek szavai után e pont vázoltatik, császári katona volt, történetkönyve nagy részét tábori sátorában jegyezgette, hitelességét megtagadnunk ritkán lehet; de midőn a Jászoknak nyilvános tetteikkel ellenkező jellemet tulajdonít — kötve hiszünk nekie: mert ő ellenség volt.

A *Szolga Jászok* legyőzetése még ezután következett. Miután a *Szabad Jászok* elleni hadjárat szerencsésen befejeztetett, — folytatja ugyanazon történetiró, — a római birodalom megmentése attól föltételeztetett, ha a pártos *Szolga Jászok* [2]) semmivé tétetnek, mert azok kártékonyságát büntetlenül már tovább tűrni nem lehetett. Ezek ugyanis szinte akkor, midőn a Szabad Jászok legközelebb kitörtek, a római határra átrontottak, s volt uraiknak régi gonosz szokásuk szerint pusztításhoz fogtak, mihez képest a császár még ezen 358-dik évben hadaival ellenök indúlt. A Szolga Jászok régóta űzött féktelenkedéseik miatt rájok mért boszú előérzetétől indíttatva, csel, fegyver s kérelem útján készültek azt elhárítani, a római haderő közelítésekor pedig megrémülvén, azt ajánlották: hogy ha békén hagyatnak, nemcsak hűséges adózókká lesznek, hanem a császár táborába válogatott segédhadat küldenek s hasznos szolgálataik teljesítésében magukat kitüntetni fogják; ellenben a vidék erős állomásaiban bizakodva, szóval és taglejtéssel nyilvánították: mikép ha másuvá költözni kényszeríttetnének, utolsó csepp vérig oltalmazni készebbek inkább magukat, mintsem azon

[1]) Ugyanaz u. o. 122. 123. 124. lap.
[2]) Sarmatae Limigantes u. o.

földtől megváljanak, hol uraik elűzése után biztos lakhelyet szereztek. A császár megajánlván, hogy méltányos kérésöket teljesíti, de féktelenkedésöket tovább tűrni nem fogja, felszólította őket, hogy értekezletre hozzá menjenek át; — velök született büszkeséggel tehát a Duna túlpartjára átkeltek, de mint az eredmény igazolta, nem az elejbök adottak teljesítése végett, hanem azért, hogy a császári hadaktól félni ne látszassanak, — dacosan megállván, közeledést szinlettek épen azért, hogy a császár parancsát föl sem veszik. Ezt belátván Konstantzius, hadseregét hirtelenében több dandárra fölosztatja, a gyors haladással átvonuló Szolga Jászokat bekeríteti, s maga kevesed magával, de testőrei által környezve, egy emelt földsáncon megállapodván, gyengéden inti őket hogy ne nyugtalankodjanak; de azok abajogva száguldozván, pajzsaikat elöbb s mindig előbbre dobálták, tettetve mintha ezt játékból tennék, holott a szándékolt roham végett így akartak a császári sereg közelébe jutni, — míg tehát egy részről könyörgést szinlettek, más részen a harcot megkezdették. — A császári sereg a csatát tüzes rohammal viszonozta, a Jászok pedig ádáz tekintettel s gúny kiáltozással egész erejöket az emeltebb helyen álló császár ellen fordították; de a katonaság őket heves megtámadásával szétverte. A Jászok képzelhetetlen megátalkodottsággal hullottak el, s borzasztó üvöltéssel nyilvánították, hogy nem annyira a bizonyos halált, mint a római hadsereg káröröméť fájlalják. Fél óra alatt a csatának vége lett, melyben tömérdek Jász esett el, s aztán a vérszomjas hadsereg a szétfutamlottakat üldözte; a portyázó hadak sajkákra

szállván, még a mocsárok közötti rejtekhelyeket is fölkutatták s azokba menekülteket széthányt kunyhóik omladéki közt felkoncolták. [1])

A *Szolga Jászoknak* ekkor megint csak egyik része, t. i. a Tiszának a Dunába ömlésinél megtelepült *Amicén* felekezet koncoltatott fel, a két folyam közti keskeny földszorulat kedvezvén a császári hadak gyilkos üldözésének; de a másik hatalmasb felekezet, a *Picén*iek bántatlanúl maradtak, s ezt maga egyedül a császári sereg megtámadni nem is merészelte; hanem a római hadak a Duna felöl, a *Szabad Jászok* a felsöbb vidékröl, Tisza felöl pedig a mai Bánátban fészkelt *Tajfal* nevü nép, mint a császár bérencei, intézett ellenök rohanást, s így három tüz közé szoríttattak. A *Picén*iek haboztak eleintén, vajjon fegyveres ellentállásban koncoltassák-e föl magukat, vagy kegyelmet kérjenek? — de győzött a vénebbek tanácsa, s hasztalannak látván az egyenetlen harcbani küzdelmet, az erő elött meghajoltak, és miután a császár részéröl mindnyájan biztosíttattak, elhagyva rejtökeiket, legnagyobb részök családaik- s vagyonukkal együtt a császári táborban megjelent. És a kik kevés idö elött készebbek voltak egy lábig elhullani, mint ösi fészkükböl kimozdúlni, — most a kényszerüség hatálya alatt erre önként ajánlkoztak, csak békén hagyassanak; a császár tehát öket belátása szerénti alkalmas távolvidékre költöztette, a *Szabad Jászok*nak pedig egész dunatiszaközét visszaadván, az általok már elöbb megválasztott nemzeti fejedelmet fölavattatta. [2])

---

[1]) Amm. Marc. Libr. XVII. cap. XIII. pag. 124. et sq.
[2]) Ugyanaz u. o. 127. 128. lap.

A Jászok ez idő szerint már meghasonlás, kivándorlás, szerencsétlen harcok, és kiirtásukra intézett öldöklés útján roppant veszteségeket szenvedve, ámbár igen megfogyatkoztak; és noha a császári hadseregben messze külföldre távolított segédhadaik az itthoni fegyverfoghatók számát tetemesen meggyérítették: mindemellett ők — megfogyva bár, de törve nem, — koszorús költőnk szavai szerint, — Róma irányában megzabolázhatatlan kártékony nép maradtak, melynek békén tartása és a birodalom érdekéhez alkalmazása irányát a császárok el nem találhatták, elkeserítés esetében pedig szomszéd tartományaikra pusztúlás, hadseregeikre romlás és veszély várt. — Említtetett fönebb, mikép Konstantzius császár a közelebb mult 358-ik év tavaszán, dunatiszaközének felsőbb és dombosabb vidékén maradt Szabad Jászokat legyőzte, s ugyanez év nyarán, az uraiktól elfoglalt alsóbb térekre vonúlt Szolga Jászok ellen indúlván, azok egy részét irtó öldöklés útján semmivé tette, más részét az általa kimutatott idegen tartományba kiköltözni kényszerítette, — és ez talán használt? — korán sem! — Már a következett 359-ik évben ismét Szerémben téli szálláson levő Konstantzius császár, ki a Jászok féktelen kicsapásaiktól mindig tartott, azon kedvetlen hírrel lepetett meg: hogy mult évben részökre kijelölt új hazájokbúl a *Szolga Jászok* fölkerekedvén, a szomszéd tartományokban szerte száguldoznak, mindent fölháborítandók ha féktelenkedésük nem gátoltatik. A császár tehát haderejét összevonta s még tavasz nyílta előtt táborba szállott, a dunaparton sátorozó seregei által zárvonalt képeztetvén, a Szolga Jászok mozdulataira

vigyáztatott, — azután két alvezért tolmácsokkal hozzájok átküldvén, kérdeztette: hogy miután saját kérelmökre békét s barátságot nyertek, miért kóborolnak ismét széljel s tilalom dacára háborgatják a határszéleket? — A Jászok a császári tisztviselöktül szenvedett méltatlanságokrúl panaszkodtak, s kérték, hogy a Dunán átbocsáttatván, a császár elibe járulhassanak, sérelmeikröl magát személyesen értesítendök, — készek levén a birodalom bármely részében, távoli messzevidéken is megtelepedni, hogy béke s nyugalom élvezetében adózókká lehessenek. A császár ez ajánlatot örömmel fogadta, és Aciminkum [1]) mellett öket maga elibe bocsátotta; de Innocentzius tábori mérnök tanácsából egy kis elővigyázattal élt: egyfelöl ugyanis sáncot vonatott, másfelöl a Dunán némely szállító hajókat hadi néppel megrakatván, örséget állított, s középen saját számára magas földhányáson állványt készíttetett, hogy ha a megérkezendö Jászok háborognának, így bekerítve elnyomathassanak. Ezt a Jászok belátták, szándékuktól mégsem állottak el, hanem kérelmezést színlelve megjelentek; azonban egészen másban törték fejöket, mint szóval s külsöleg mutatták, mert alig látták meg a császárt, ki már hozzájok az

---

[1]) Aciminc um, vagy Acomincum népes helység (mansio) volt alsó Pannoniában, a Duna jobb partján Cusum (Pétervárad) és Rittium (Szalánkemén) közt. Épen ott állott, hol most a péterváradi határörvidéken Kercsedin, vagy Keresdin helység fekszik. *Lásd Pannonia térképe a harmadik században, Barkóci Rosti Sigmondtúl.* — Meg kell tehát különböztetni Aciminc umot Acincumtól. Ez a Duna jobb partján a mai Óbuda helyén állott s római szállitmány (Colonia) volt. Minél fogva hibáz Katona Jósef 59. lapon állítván, hogy a császár Buda táján, azaz Acincum mellett várta a Jászokat; ellenben helyesen említi ezt Katona István: Hist. Aeppat. Coloc. pag. 41.

emelvényről nyájas szavakat intézett, közűlök egy, vad dühét tovább nem fékezhetvén, lerántott bocskorát a császárra dobta, s szokásos csatakiáltással, a hirtelen kilobogtatott nemzeti zászló alatt, a rendetlen sokaság vad ujjongás közt a császárt megrohanta, ki midőn az emelvényről látná, hogy a rohanó tömeg nyílzápora mindent elborít, külső hadai közé vetette magát s álruhában serény paripára szökve, gyors futamlással menekűlt, — a császári testőrök közűl nehány, azok parancsnoka Cella is elesett, a császári trón arany párnáival együtt elraboltatott; de a római hadsereg, mely a hirtelen történt megrohanáskor félig öltözötten volt, csakhamar az elszánttan küzdő Jászokra csapott s a kiket talált kimélet nélkül felkoncolta, elannyira, hogy mire a császári sereg vérboszúja kissé enyhűlhetett, már a Szolga Jászok halomban hevertek a csatamezőn. — További részletek hiányában e hadjáratról csak annyit tudunk, hogy az ismét kiütött perzsa háború megakadályozta a császárt abban, hogy eltökélt szándékához képest a Szolga Jászokat végkép kiirtsa; hanem a kegyetlen öldöklés után birodalma határait a Jászok ellen biztosítván, Szerémbe visszament [1]. — Ennyi erőfeszítés után is még csak ott voltak a rómaiak, hogy a Jászok ellen biztosító eszközökről kellett gondoskodniok; mert a Szolga Jászok volt uraikkal kibékülvén, dunatiszaközére megint visszaköltöztek. — A nem nagy szerencsével folytatott perzsa háború alatt Konstantzius császár meghalt Kr. sz. ut. 361-ik évben.

---

[1]) Amm. Marc. Libr. XIX. cap. XI. pag. 173. 174.

VI.

Az eddig elmondottak eléggé igazolják, mikép a három világrészre kiterjedt hatalmas római birodalomnak egész öszpontosított haderejére volt szüksége, ha e két folyam szűk közére szorúlt erőteljes jász népen győzelmet vívnia sikerült. A legutóbbi szégyenítő vereségek csak megoszlatás, a nemzeti közerőnek három felé szakítása, a megoszlatott pártoknak egymás ellen izgatása által eszközöltettek. Az elsorolt veszteségeken okúlva, belátták a Jászok, hogy megoszlatott állapotukban örvény szélére jutottak, mely őket enyészettel fenyegeti; kibékültek tehát, s *Szabadok* és *Szolgák* szövetkezvén, kiállott fáradalmaikat, szenvedett veszteségeiket nyugalomban kipihenni ohajtották. — A császári méltóságban Konstantziust Juliánus követte, ki uralkodásának második évében a perzsákkali ütközet alkalmával kapott sebben meghalt 363-ik évben; utána Joviánus következett, de nyolc hónapi uralkodás után történt halálával Valentiniánus lett császárrá 364-ik évben. Ez testvérét Válenst maga mellé vevén, közösen uralkodott vele, annak a keleti tartományokat adta Konstantinopolis fővárossal, maga megtartotta a nyugoti részeket Rómával. Ennek sok baja lett a birodalmát háborgató szomszédokkal, különösen Duna mellékén a Jászokkal és Kattokkal, kiket hogy fékezhessen, uralkodása kezdetétől leghőbb ohajtását, a határok biztosítását vette föladatúl, mihez képest megrendelte, hogy a dunaparton necsak Pannoniában, hanem a Kattok felöli részen is, mint egy

meghódított tartományban, gondos elődei példájára, várdák építtessenek. A Kattok ezt nem tűrve, követség által előbb, majd nyilvános ellentállás útján gátolni törekedtek. Maximinus udvari főtiszt, rosz akaratú kevély ember, hanyagsággal vádolta Ekvitziust, Pannonia kormányzóját a késedelemért, s azt mondogatta a császárnak, hogy ha Valeriában, t. i. Pannoniának Dunára dűlő részén az ő kis fiacskájára Marcellianusra bízatnék is a kormány, a parti erősségek haladéktalanúl megépülnének. Hárántosan nyilvánított vágya teljesült, s Maximinus maga neveztetett ki Valeria parancsnokává, ki midőn határtalan gőggel rendeltetési helyére érkezett, a nélkül hogy a hazájok területi épségére oly féltékeny szomszédokat megnyerni igyekeznék, az előbb félben hagyott építést rögtön megkezdette, mit a Kattok tüstént széthánytak s a munkásokat elűzték. Ekkor a kevély ravasz ember bántalma feledését színlelve, Gabinius katt fejedelmet szomszédi barátság örve alatt sok főemberekkel együtt lakomára meghivatja, s a vendéglátás szentségének letiprásával, a lakoma után eltávozottakat orozva megtámadtatván, egy lábig fölkoncoltatja. [1])

Alig terjedt híre a vérlázító embertelenségnek, a Kattok tüstént felhívták minden szomszédaikat közös megboszulására, s szövetkezvén a Jászokkal, Pannonia lakosi még hirét sem hallották az ellenségnek, már azok a Dunát megúszván, iszonyú tömegben átcsaptak, s az aratással foglalkozó népet vad boszújokban kepéi mellett öldösték le, az életben

[1]) Ugyanaz Libr. XXIX. cap. VI. pag. 472. 473.

maradottak legnagyobb részét pedig roppant számú barommal együtt elhurcolták. Ebből egy hosszantartó véres háború keletkezett, mely Pannonia nagy részét, Szerémet s az aldunai virágzó tartományokat sivataggá tette. Ugyanekkor kevésbe múlt, hogy néhai Konstantzius császár leánya Flavia-Konstantzia-Maxima, midőn jegyeséhez Gratziánushoz nászkiséretével utazván, egy közvendéglőben étkeznék, az ellenség kezébe nem került, — szerencsére Messzala szerémi kormányzó öt hirtelen könnyű kocsira ültetvén, sebes vágtatva visszafutott vele. Szerém város is Probus császári testőrkapitány gyávaságának majd áldozatává lett: gyors lovai már készen álltak a futamlásra, midőn ijedtéből felocsúdván védelemre szánta magát, s az építendő városi szinházra rég gyűjtögetett közpénzalapból a romladozó bástyákat hirtelen kijavíttatván, legközelebbi állomásról egy nyilazó csapatot magához rendelt, s így a várvíváshoz szokatlan és különben is zsákmánnyal terhelt Jászok tovább állottak; boszújok már némileg enyhülve levén, csak Ekvitziust keresték, mint gondolták az ártatlan Gabinius gyilkosát, s miután értesültek a foglyoktúl, hogy az messze, Valeriába menekült, üldözésére rohantak, útjokban mindent semmivé tevén. Itt elejökbe állott két császári Legio, edzett katonákból álló csatakész hadsereg, mintegy húszezer ember [1]), s azt oly dühösen szétverték, hogy csak

[1]) Egy római Legio személyzeti száma időnként változott: legrégibb korban ezer gyalog és száz lovasból állott; később, nevezetesen Polybius idétt Kr. sz. e. 204—122 évek körül a Legio személyzete 2400, utóbb 6200 gyalog s szárnyára alkalmazott aránylagos lovasságból szerkeztetett; elvégre midőn részint szövetségesek, részint zsoldosok alkalmaztattak hadi szolgálatra, e szám még szaporittatott, úgy hogy történetünk korában egy Legio körülbelöl tizezer embert számitott.

néhány menekűlt belőle futással. — Innen megint vissza Möziába törtek a pusztító jász hadak, hol hosszas dúlásaiknak végre Theodozius, a még csak serkedő ifjú, de már tartományi kormányzó s később híres császár, vetett véget; miután ugyanis fölszólításának nem engedve, rablásaikat folytatni meg nem szűntek, hadait összevonván ellenök indúlt, néhányszor őket jól megverte, s az aldunától visszavetette. Egy felöl e vitéz ifjú hadvezér erejétől, más felől az Illiriába telepített galliai hadsereg elhírűlt vitézségétől tartva, három évi folytonos pusztító kalandok után elvégre saját honukba visszatértek, mint Gabinius és társai méltatlan legyilkoltatásának rettentő boszúlói. [1])

Valentinianus császár, miután a német népfajokkal viselt háborúját kedvező sikerrel bevégzette s Brittanniában a hegyi Skotokat legyözte, 374-dik évi tavasz félen minden erejével a Dunához indúlt. Elibe a Kattok követséget küldöttek, mentegetvén magukat, hogy ők a szövetségeseik által elkövetett rémitő pusztításnak nem okai, mivel azokat visszatartani képesek nem voltak; a helyett tehát hogy őket meg-

[1]) Ammian. Marcell. Libr. XXIX. pag. 473. et sq. — Katona József 62 lap idézi Fessler Attiláját (magyar fordításban 94 lap, eredeti németben 112 lap), hol a katt fejedelem legyilkoltatása a császár meghagyásából történtnek emlittetvén, állítólag Gabinius és társai hulláikkal két medve hizlaltatott. Igaz ugyan, hogy a katt fejedelem gyilkosai ellen a császár föl sem lépett; s Ammian. Marcell. Libr. XXIX. cap. III. Valentinianus császár kegyetlen és indulatos természetéről irván, megemlíti: hogy két kedves nőstény medvét tartott, melyek egyike *Mica aurea*, másik *Innocentia* nevet viselt, — ezeket a császár saját lakása mellé szállásoltatta, fényűzésig gondviseltette, általok igen sok embert összemarcangoltatott, s miután *Innocentia* ebben magát különösen kitüntette, a császár ezt azzal jutalmazta, hogy az erdőre szabadon visszaboesátotta; világos történeti nyom nélkül mégis túlzott állítás: mintha a Rómában kényeztetve ápolt császári két medve számára, a dunaparton legyilkolt katt fejedelem és társai hulláik Rómába szállíttattak volna.

támadná, inkább Gabinius méltatlan halálát boszúlja meg, mert a bekövetkezett rombolást közvetőleg annak gyilkosai okozták. A császár megigérte, hogy a helyszinén szigorú vizsgálatot tartand; de Pannoniába érkezvén, a különben igen indulatos Valentinianus annyira ellágyúlt, hogy a katt fejedelem gyilkosai ellen igért vizsgálatot meg sem rendelte. — Ugy látszik, ez év mindkét részről kölcsönös készülődésben tellett. A császár Karnuntumnál megállapodván, élést gyüjtve s hadait gyakorolva három hónapig vesztegelt, hogy adandó alkalommal ellenségeit megtámadhassa; de az átelleni parton táborozó Kattok is oly erélyesen fölkészültek, hogy a császár őket ez évben nyugton hagyván, az ellenségeskedést csak következő tavasszal nyitotta meg, midőn a Kattok ellen két vezérét küldötte, maga pedig Pannoniába Buda tájig lejővén, a Dunán hidat veretett, és a Jászokat támadta meg. E hadjárat eseményeiről részletes tudósításaink hiányzanak. Valószinűleg a császár kevés sikert aratott, s már előbbi hosszas kászolódása sejteti, hogy a Kattok és Jászok békeért esdő követeiket örömestebb látja vala, mint őket saját fészkökben üldözze. A hadjárat eredményeül csak arról értesülünk: hogy a hirtelen beállott őszi hideg miatt a táborozás nem folytattathatván, seregeit téli szállásra Szabariába — most Szombathely — telepítette, maga pedig a császár Bregetzionál — Szöny és Komárom táján — kivánta a telet tölteni. Itt találta őt a Kattok követsége, kik békét s kegyelmet kértek, hasznos szolgálataik fölajánlása mellett segédhadat igérvén, s a multakról ismét mentegetődzvén. Az indulatos császár haragra lobbanva, mérgesen dorgálta őket

mint hálátlanokat, kik jótéteményeiről könnyen megfeledkeztek. Alig csillapodott indulatoskodása, midőn a jász követség is megjelent s némely kedvező feltételek mellett szinte békét kért. Az elibe bocsátott követeket oly hitvány népnek látta a császár, hogy környezetét kérdezné: „vajjon mind ilyenek volnának-e a Jászok?" s válaszúl nyervén: hogy „az egész nemzet legjelesbjei állanak előtte" — haragra lobbanva, hangos szavakkal fölkiáltott: mikép őt valamely balvégzet emelte római császárságra, midőn ily hitvány s alávaló barbár nép saját határain nem maradhatva, nem elégli hogy maga békén lehessen, sőt fegyveresen a római birtokra lépni s ellene hadra kelni merészel, — és e fölgerjedésben a heves és hangos beszéddel a császár annyira megerőltette magát, hogy tüdeje megszakadván, orrán száján vér bugyant ki, s szélhüdés következtében ott helyben meghalt November 17-én Kr. sz. u. 375-ik évben. [1])

Látván ezt a jász követség, hirtelen lóra pattant s övéinek hírül vitte; más felől a Kattok is értesűlvén saját küldötteik által, mindkét nemzet új erővel rohant Pannoniára, a császári sereget szétverték, s még három évig dúltak pusztítólag, midőn Valens keleti császár a Gothok által Drinápolnál 378-ik évi Aug. 9-én megveretvén, maga is elesett, — a segítségére siető Gratziánus nyugoti császár a szerencsétlen ütközet hírét meghallván, Szerémbe vonúlt, s hadseregét a Kattok és Jászok megfékezésére fordította, Theodoziust pedig keleti császárrá kinevezte. Ez

[1]) Socrates Histor. Eccles. Libr. IV. cap. 31. — Kevés különbséggel, de sokkal hosszabban leírja ugyanezt Ammian. Marcell. Libr. XXX. cap. VI. pag. 494. 495.

ügyesen folytatott hosszas hadjárattal a Gothokat végkép legyözte s diadalmas visszatérte után az aldunai tartományokban dúlongó Jászok ellen fordúlt. Hatalmas fegyvere végveszéllyel fenyegeti vala az irtó haddal megtámadott Jászokat; de ez alatt a Húnok éjszakkeletről benyomúlván, a közben esö tartományokat árvízként elborították, — a Jászok földét, söt egész Pannoniát elfoglalván, magát a jász népet is elsodorták, úgy, hogy ennek mint önálló nemzetnek többé emléke sem fordúl elö.

VII.

A dák és jász nemzet viselt dolgai elöadásánál tapasztaltuk: hogy ha ezekről némi tudomást szerezni kivánunk, majd az egész római birodalom történetét kell átfutnunk; most viszont, ha a Húnok történetébe mélyebben pillantani akarnánk, egész Európa históriáját szükséges lenne sajátunkká tennünk. — Bámúl az ember, mikép jutott e népnek akkor, a népvándorlási forrongás korszakában oly kitünö szerep, — midön Attila mind a két császár trónját megingatja, birodalmukat adózóvá teszi, s egyetlen hadjáratában hetven virágzó várost összeromboltat, — midön a Balti- és Feketetengertöl Adriáig meghordozza diadalmas zászlóit, — csak a keleti császár maga, évenkénti adóba kétezer font aranyat fizet nekie azonkivül, hogy birodalmának aldunai részét átengedni köteleztetik; — késöbb a nyugoti birodalom ellen indúl öt-, némelyek szerint hétszázezer fönyi roppant hadával, s a mai Franciaország közepéig hat rémítö és pusztító kalandok között. Felöle hirlelték: hogy a

hová lovának patkója tapodott, fű ott többé nem nőtt, s egyéb címei közt önmagát istenostorának nevezte.

A Húnok Kr. sz. ut. 374-ik évben az Alánokat és Gothokat a balti és fekete tenger közti hazájokbúl kiszorítván, 378-ik év táján Dáciát és Pannoniát is elfoglalták, — ekkor jutott dunatiszaközi vidékünk jász lakosival együtt uralmuk alá. [1])

Ezek története sem tartozik szoros értelemben célunkra, mert viselt dolgaik — mint említők — Europa legnagyobb részére kiterjedvén, történetiróik kis vidékünket majd egészen kifeledték: dunatiszaközét ugyanis alig érintik átalában, még kevésbé részletesen. — Miután t. i. Dáciát elfoglalták s a római vezérek értesültek hogy már a Tiszáig hatottak, roppant sereget indítottak ellenök, melynek vezéri honi történetiróink szerint Makrin, vagy Martin római, és berni Detrik német fejedelem voltak, kik hadaikkal a Duna túlpartján Budán alól Tétény és Martonvásár között volt Potenciána nevű város mellett tábort ütvén, arról tanácskoztak, vajjon bevárják-e a Húnokat, vagy átköltözvén, őket dunatiszaközén támadják meg, bizton nyugodván azt tudva, hogy az ellenséget tőlük a széles Duna rohanó hullámai választják el; — azonban a Húnok éj idején, ősi szokás szerint tömlőkön, vagyis nyers marhabőrbűl készített s fölfújt zsákokon Buda alatt Kelemföldnél — miről e hely azóta így neveztetik — a széles folyót átúszván, az egyesűlt római-német tábort megtámadták s iszonyúan megverték. [2])

Világosan említik továbbá történetkönyveink,

---

[1]) Pray: Annales veteres. Res gestae Hunnorum. Libr. II.
[2]) Simon de Keza. edit. Bud. 1833. cap. II. §. 4. pag. 19. — Thuróczy

hogy Attila fönebbi győzelem után hadait övéihez a tiszamellékre visszavezetvén, Sövényházán — Pusztaszer mellett Csongrád megyében — országgyűlést tartott, melyen a német fejedelmek is látogatást tettek, nevezetesen berni Detrik és társai, Attila s a Húnok hűségére föleskűdtek. [1])

Attila halála után fiai, Ellák, Dengezics és Irnák vagy Csaba egymás közt vetekedvén az osztály és uralom fölött, az őseik, nevezetesen pedig atyjok Attila által leigázott népek ellenök támadtak s őket szétverték, — a két idősb testvér a véres harcokban elesett, Csaba pedig három ezred magával a Dunán átkelvén, Csigla-mezőn telepedett meg, — hol most Cegléd áll, — onnan később kiszoríttatott s Erdély havasai közt a mai székely földön maradtak Húnjai mindaddig, míg a Magyarok beköltözvén, azokkal egyesűltek. [2])

Azon nagy birodalom tehát, melynek sokféle tartományait s különböző népeit csak a nagy király erős lelke tarthatta össze, alkotójának halála után saját terhe alatt szétomlott. Mint a történelem mondja, Attilának számos ágyosaitól sok gyermeke maradt, nőjeitől pedig három fia, az imént nevezettek: ezek közt Ellák a legidősb az egész birodalmat kivánta örökölni; Dengezics, a vadonc és uralomra vágyó, minden áron osztozni akart, s hogy célját érje, öccsét a jó indulatú, de atyja különös szeretetéből szárma-

---

Chron. Schwandtnernél Script. Rer. Hung. P. I. cap. XI. pag. 59. — Nicol. Olahi Hung. edit. Sambuci ad calcem Bonfinii cap. 2.

[1]) Simon de Keza cap. III. §. 1. pag. 23. — Chron. Bud. edit. Bud. 1838. pag. 20. — Jerney János: Figyelmező 1839. 11. sz. 179. szelet.

[2]) Simon de Keza Libr. I. cap. IV. §. 6. pag. 33. — Heinrich v. Muglen Kovachichnál cap. X. pag. 17. — Nicol. Olahi Hung. et Atilla edit. cit. Libr. II. cap. 18. — Thuroczy. chron. cap. XXIV.

zott elkényeztetésnél fogva könyelmű Csabát is pártjára vonta. Ez egyenetlenkedés a birodalmat megdöntötte, mert a leigázott fejedelmek a Húnok uralma alól ezek végromlásával népeiket fölszabadították.

Hazai történetkönyveink szerint Attilának két fia, Aladár és Csaba kaptak össze az uralom fölött, s Óbudánál a Duna mellett megütközvén, először Aladár vesztett; de tizenöt napi folytonos csatázás után Csaba serege szétveretett, s e huzamos öldöklésben annyi ember hullott el, hogy Óbudától Tétényig a Duna vérrel áradt pirossá, és abból sem ember sem barom nem ihatott. [1])

Külhoni történetirók előadása szerint Ardarik, a Gepidák királya volt első a leigázott fejedelmek közűl, ki a viszálkodó trónörökösöket megtámadta, és úgy megverte, hogy seregükből harminc ezer veszett el, s maga Ellák is elesett. Azután Valamir és Theodemir, a Gothok királyai támadták meg Dengezicset, s azt is tökéletesen legyőzték. [2])

A Gepidák e győzelem után a húnbirodalom nagy részét elfoglalván, megtartották egész Dáciát, s földünket is a Dunáig; a Gothok pedig az illő kérelmet jobbnak látták, ugyanazért lakhelyűl Pannoniát a Rómaiaktól kérték, mit ezek meg is adtak. A véres csatákból fönmaradt Húnok mintegy tizenöt ezeren a fekete tenger csúcsára kivándorlottak, három ezeren pedig, mint már említők, előbb Cegléd táján vonták meg magukat, honnan utóbb Erdély havasai közé telepedtek. Kr. sz. ut. 455-ik évben. [3])

---

[1]) Simon de Keza pag. 32. — Thuroczy Chron. cap. XXIII.
[2]) Jornandes de rebus geticis cap. 43. 50.
[3]) Jornandes cap. 52. Kézai és Thuroczy i. h.

Közel száz évig uralkodtak itt vidékünkön a Gepidák. — Első Jusztinianus császár 536-ik évben alsó Pannoniából a Gothokat kiűzvén, Gepidáink a Dunán átkeltek és Szerémet elfoglalták; ugyanekkor a Longobardok felső Pannoniába telepedvén, a Gepidákkal háborúba keveredtek; de a Longobardok az ellenállásra képesek nem levén, Jusztinianus császártól segédhadat kértek, s a Gepidák is régibb szövetségökre hivatkozva segítségért folyamodtak. Hosszas tanakodás után a császár a Longobardok részekre hajlott s tíz ezer lovast küldött segítségökre, mely föllépés az ellenfeleket kibékítette. Azonban két év mulva a Gepidák szövetkezvén a fekete tenger mellé kivonúlt Húnokkal s némely szláv népekkel, azokat a keleti birodalom pusztítására küldötték, miért a császár megboszankodván, a Longobardoknak megígért tíz ezer lovast elküldötte s őket a Gepidák elleni hadjáratra fölszerelte. Ütközetre kerülvén a dolog, Audoin longobard király fia Alboin, és Thurizind gepida király fia Thorizmund összecsaptak, s ezt amaz a csatában levágta, mire a Gepidák megfutamodtak és szétverettek Kr. sz. ut. 551. — Kevés idő mulva a Gepidák uralma végképen föloszlott: az Avarok ugyanis Ázsiából kiköltözvén, már Dáciáig jutottak s annak egy részét a Gepidáktól elfoglalták; ekkor Alboin longobard király követséget küld Baján avar fejedelömhez a végett, hogy vele szövetkezzék s a közös erővel kiűzetendő Gepidák birodalmát egymás között osszák fel; meg is egyeztek úgy: hogy a Longobardok minden barmaik tizedrészét azonnal az Avaroknak engedték, a győzelem után pedig a nyerendő zsákmány fele s a Gepidák egész birodal-

ma legyen az Avaroké. — Kr. sz. ut. 566-ik évben köttetett a Gepidákra nézve e veszélyes szövetség, s azokat keletről az Avarok, nyugatról a Longobardok egész erővel megtámadták. Kunimund gepida király az ellene forralt veszély hallattára megfélemlett ugyan, de biztatta övéit, hogy ha előbb a Longobardokat legyőzhetik, az Avarokkal majd elbánnak; hanem igyekezete meghiúsult: mert a Longobardok oly elszántsággal harcoltak, hogy a Gepidák főerejét magok megtörték, — Kunimund király a győztes Alboin fegyvere alatt esett el, kinek kaponyájából — akkori szokás szerint — győzője ivó edényt készíttetett. — E veszteség után a Gepidák annyira megfogyatkoztak, hogy többé saját királyaik sem voltak, hanem részint az Avarok, részint Longobardok alattvalóikká lettek; a Longobardok ellenben a győzelem után oly tömérdek zsákmányt nyertek, hogy az Avarokkal kötött egyességet örömest betölteni igyekezvén, egész Dáciát és dunatiszaközét azoknak szívesen átengedték.

E közben a császár Narzes nevű olaszországi helytartóját tisztétől megfosztván, ez boszúságában a Pannoniában letelepült Longobardokhoz szökött, s az olaszföldet dicsérvén, kiváncsiságukat annyira felfokozta, hogy 568-ik évben Pannoniát is barátságos egyesség mellett az Avaroknak átengedték, s innen fölkerekedvén, az olaszföld azon részét, mely róluk ma is Lombardiának neveztetik, fegyveres kézzel elfoglalták, és ott megtelepedtek.

Az Avarok történetében tüzetesen dunatiszaközére vonatkozó kevés adat találtatik; ugyanazért azoknak a Bolgárokkal némileg közös viszonyaikat rövid át-

nézetben sorolom elő. — A bolgár nép a nagy népvándorlási korszakban Kr. sz. u. 550-dik év körül, éjszakkeletről vándorolt be azon aldunai tartományba, mely megtelepedése után s maig is Bulgáriának neveztetik; a keleti császároknak sokszor zsoldosaik, de nem legjobb szomszédaik voltak, s idővel az Avarok földén is annyira elszaporodtak, hogy 630—640. évek közt már a fölött versengettek: melyik nép közül választassék a közös fejedelem? — a kérdés megoldása fegyverre kerülvén, a Bolgárok legyőzettek s nagy részük az Avarok földéről kiköltözött, vagy elűzetett; de később ismét számosan telepedtek vissza, Kubrat fejedelem egyik fiának vezérlete alatt.

Az Avarok 788-ik évben nagy Károly frank király német és olasz tartományait megtámadván, ezért a király ellenök hadat indított, — 791-ik évben Pannoniában több izben vereséget szenvedtek, 793-ban ismét megverettek, 796-ban pedig mindenütt szerencsétlenül harcolván, dunatiszaközi birtokuk elfoglaltatott s tiszántúlra Dáciába szoríttattak. Károly király — 800-ik év óta római császár — az Avarokat megtériteni igyekezett, de mivel több izben föllázadtak, elvégre 827-ik évben a frank haderő által szétverettek, s itteni birodalmuk végkép elenyészett. [1])

A 796-ik évi vereség alkalmával dunatiszaközéről az Avarok kiűzettetvén, a Bolgárok is üldözték őket, söt a bajor és frank hadakat kiszorítván, innen többé nemcsak ki sem pusztúltak, hanem az Avarok megsemmisítése után egész dunatiszaközének és a

[1]) Praynál: Annal. veter. Avarum Libr. II. et III.

tiszántúli tartomány egy részének urai maradtak; Krum vagy Krem nevű királyuk volt ekkor, ki dunatiszaközén önállólag kezdett uralkodni, s az Árpád által legyőzött Szalánnak ősapja volt. [1])

843-ik évben Bogor lett a Bolgárok fejedelme, ki 860-ban megkeresztelkedvén, Mihály nevet vett föl, s egész népét megtérítette; 878-ban János pápa e fejedelömhez levelet bocsátott, intvén öt, hogy a keleti görög eretnekséget elhagyván, Róma hitelveit fogadja be. [2])

888-ik évben nagy bolgárországi fejedelem Simon lett, ki ellen Árpád mint Leo keleti császár szövetségese harcolt s többször megverte: ugyanekkor itt vidékünkön a dunatiszaközi Bolgárok ura volt Szalán, kit Árpád Simon aldunai bolgár fejedelem segédhadaival együtt Alpár és Kecskemét között megvert, országát elfoglalta s a bolgár uralomnak dunatiszaközén véget vetett Kr. u. 896-ik évben.

VIII.

Méltánylom a türelmes olvasó neheztelését, midön tapasztalnia kell: hogy dunatiszaközének ezer éves történetében Partiskum várost említve sem találja. De türelmet kérek. Átlapoztuk eddig a vidékünkön megfordúlt nemzetek történetét, szárazon és egyszerűen, úgy, mikép a római birodalom eseményeihez képest, többnyire egykorú történetirók adataiból böngészve összeállíthattuk s oly népeket találtunk itten, melyek nemzetisége a történetvizsgáló tudósok által

[1]) Anonymus B. R. Not. cap. XI.
[2]) Fejér: Cod. Dipl. Tom. I. pag. 198.

még maig sincs tisztára hozva, belszerkezetüket, házi foglalkozásukat pedig sürü homály födi; most következik már a kötelezettség: Partiskumnak Kecskemétteli állítólagos ugyanazonságát szigorúan megvitatni, hogy az innen mutatkozó eredményt levonhassuk, — a már megemlített népektöl tehát még el nem bucsúzhatunk.

A dák nemzet volna itt is az elsö, mely az eddig fölfedezett történelmi adatok szerint, dunatiszaközének legelsö ura volt; de mivel e nemzet csak futólag birta vidékünket, s ámbár tudva van, mikép a dák nemzetnek a tulajdonképeni Dáciában számos várai, városai voltak; ellenben semmi nyoma sincs annak, hogy kis vidékünkön is ilyekkel bírt volna, — ennyiben kevés tartozván róla célunkhoz, most már ez egyszerü megemlítéssel túl esünk rajta; — a *Jászok* lesznek azon nemzet, melyröl bövebben kell még szólanunk, hogy Partiskum multját megközelíthessük.

A jász nemzetet az egykorú történetirók különbözö melléknevekkel illetik: neveztetnek ugyanis *Metanaszta Jászok*nak, mely görög nyelvben lakváltoztatót, szélesb értelemben kiköltözöt, vagy kivándorlót jelent [1]; *Szármata Jászok*nak [2], és *Jász Szármaták*nak is mondatnak [3]; némelyeknél csupán *Szármata* néven is elöfordúlnak. [4]) Itteni hazájok

[1]) *Jazyges Metanastae.* Claudii Ptolemaei Alexandrini Geographicae Enarrationes. Edit. Colon. Agripp. 1597. Libr. III. cap. VII. pag. 71.

[2]) *Jazyges Sarmatae.* C. Plinii Secundi Hist. Mundi. Edit. Francofurti ad Moen. 1599. Libr. IV. cap. XII. pag. 83.

[3]) *Sarmatae cognomento Jazyges.* Strabonis de situ Orbis Libri XVII. edit. Amstelod. 1652. Libr. VII. pag. 560.

[4]) Lásd: C. Svetonius Tranquill. de Imperatoribus. — L. Annaeus Florus Rer. Rom. Libri. — Flavius Eutropius Breviar. Hist. Rom. — Ammianus Marcellinus rer. gestar. Libri. egykorú római történetiróknál.

Metanaszta Jászok földe [1]), *Barbár Jászok földe* [2]), *Kivándorlott, kiköltözött* vagy *vándor Jászok földe* [3]) nevezettel jelöltetik a régi földképeken. Említve volt már: mikép *Szármatákn*ak azért neveztettek, mivel éjszaki Lengyelország tájáról a tulajdonképeni Szármátziából költöztek ide; *Metanaszta* nevök pedig épen e kiköltözésre vonatkozik; valóságos nemzeti nevök *Jász* volt [4]), de dunatiszaközi hazájokban mindhárom nevezet őket jelöli. Leghelyesebben *vándor, jövevény* vagy *pártus jászok*nak neveztethetnek. [5])

A Jászok nemzetisége még mindeddig az elhatározatlan tudós viták tárgya. Régi hazájok *Szármátzia*, s ettől vett *Szármata* nevezetök miatt eddig a nagyobb rész őket szláv fajnak hitte, söt *Jász* vagy *Jazyges* nevöket is a *jazik, gazik* vagy *jazicsnik* szláv szavaktól származtatta, melyek *népet, nyelvet* vagy *pogányt* jelentenek; azonban ennek alaptalansága már ki van mutatva, mint az is, hogy szláv népség Európában az ötödik század vége elött nem is mutatkozott, pedig Kr. ut. 469-ik évben már a Húnok birodalma is szétfoszlott, következőleg e korszakot megelözött négy századon át vidékünkön uralkodott *Szármata Jászok* szláv vagy tót nép nem lehettek. [6]) Mi pedig

---

[1]) *Jazyges Metanastae.* Claud. Ptolemaeusnál Tab. Europae IX. — Descriptio orbis Antiqui in XLIV. Tabulis exhibita a Jo. Dav. Koelero Norimb. Tab. XX.

[2]) *Barbaria Jazygum.* Pannonia térképe a harmadik században. Kiadta Barkóczi Rosty Zsigmond.

[3]) *Sarmatae Vagi.* Tabula Peutingeriana. Mint hiszik, Antoninus császár korában készitett földkép, mely a nyugati római birodalom katonai útait ábrázolja. Peutinger Konrád augsburgi tudós iratai közt a múlt században találtatott fel s kiadatott Bécsben Scheyb által 1753.

[4]) Ovidius római költö számkivetését töszomszédságukban töltötte, s így nevezi öket Trist. Libr. II. v. 191. — De Ponto Libr. I. Ep. II. v. 79.

[5]) Érdy János: Új magyar Muzeum 1854. II. 137 lap.

[6]) Ottrokocsi: Orig. Hung. cap. II. pag. 65. — Horvát István: Jászok.

némely hazai tudósaink azon vitatását illeti: mikép a számos felekezetből állott ős húnscitha vagy húnmagyar népnek nem egy külön ága, hanem csak a hadinép egy része, mely tüzetesen *nyilazó* vagy *ijász* volt, neveztetett *Jász*nak, ilyennel pedig más nemzetek is bírtak, annálfogva a jász néptől nemcsak a magyar nemzetiséget, de még az önálló népiséget is megtagadják [1], — ez puszta vélemény marad, ha tudjuk: hogy épen a dunatiszaközi Jászok egy része is Pannoniába költözött, hol rokonaik már régibb telepekkel bírtak, s maga a „P a n n o n i a“ országnév, mely saját legrégibb lakosiról neveztetett így, nem jelent egyebet, mint *„gyüléses jásztartomány“*, vagyis oly nép tartománya, mely közügyeit nyilvános gyűléseken intézi el [2]; a dunatiszaközi Jászok pedig épen *közgyüléses* nemzet voltak. [3])

A sármata vagy pártus Jászokat tehát, azon vitéz nemzetet, kinek történetéből láttuk, hogy Kr. sz. e. 30-ik évtől Kr. sz. u. 378-ik évig, és így négy egész századot meghaladó véres időszakon át, annyi veszély, üldöztetés, mészároltatás közben is dunatiszaközi birtokát megtartotta, — mely a Húnok mint rokon népfaj bejöttekor azzal összeolvadván, dicsőségét vele megosztotta, s csak annak végpusztulásával tűnt el földünkről, — de később a magyar nemzet honfoglalásakor épen úgy mint Csaba Húnai az

---

Pest. 1829. — Ugyanaz: Tudom. Gyüjt. 1833. XII. 84—97 lap. — Ugyanaz: a Szlavinokról. Pest. 1844. §§. 2. 5.

[1]) Horváth Péter: De initiis ac majoribus Jazygum et Cumanor. Pest. 1801. P. I. cap. V. pag. 91. — Fejér György: De avitis Magyarorum ac Chunorum, Jazonumque sedibus et initiis. Budae. 1830. §§. 42. 43. 44. 45. 46. 47.

[2]) Érdy János: Új magyar Muzeum 1854. II. 139 lap.

[3]) Dio Cassius: vol. II. Libr. LXXI. pag. 1188.

erdélyi Székelyek, ismét feltűnt s maig is dunatiszaközén lakik, — e vitéz nemzetet eredetére szittyának az egykorú történetirók már bevallották, törzsökére magyar felekezetnek legvalószinűbben vitathatnánk, — s ha Partiskum itt állott valaha, hol most mi kecskemétiek állunk, — ez a mai Kecskemétnek csak dicsőségeűl szolgálna, mint magyar ősök lakhelye, most magyar unokák birtokában.

Jász elődeink *vallási viszonyaikról*, úgy szólva semmi adataink sincsenek; ezekről tehát még azon esetben is keveset tudnánk, ha húnscitha felekezetiségök, és ennek alapján magyar nemzetiségök kétségtelenül bebizonyítottnak vétethetnék, — mert e tárgyban eddigelő még csak kezdetnél vagyunk; — minthogy azonban szlávok csakugyan nem lehettek, a Herta vagy Föld istenség imádását — mint eddig némelyek vélekedtek — nekik nem tulajdoníthatjuk.

Saját tűzhelyeiknél a Jászok pásztornép voltak, foglalkozásuk tüzetesen baromtenyésztés levén, földmivelést közűlök kevesen űztek [1]), mely mellett, mint örökös harcban élő nemzet, vadászattal és fegyvergyakorlattal foglalkozott. Marha- és lótenyésztés volt egész gazdagságuk, — maguk kevéshez szokva, hideget meleget, éhet és szomjat könnyen tűrve, eleségben szűket ritkán láttak, mert hússal és tejjel is beérték. Lovaik aprók, de gyorsak és kitartók voltak, melyeket fölváltva használtak s iszonyú terűletet benyargaltak egy huzomban, ily alkalommal éheztetvén, csak kevés itallal látták el azokat, hogy testük könnyebb legyen, mi által igen hosszas

[1]) Strabo. edit. cit. Libr. VII. pag. 565.

futásra szoktatták lovaikat.[1]) A méneket herélni szokták, nehogy nyerítésökkel az ellenséget figyelemre gerjesszék, s a gyorsaság mellett lovaik különösen begyakorlottak voltak. — Fegyverök kard és hosszú lándzsa, vagy kopja, gerely, sisak és paizs volt, de kézíveik kezelésében s a nyilazásban leginkább kitüntek, fő hadmesterségök ez levén nemcsak szemben az ellenséggel, de futva hátranyilazással még félelmesebbekké lettek, sokkal több kárt okozván így az ellenségben. Hadi öltönyük tetőtül talpig páncél alakú volt, t. i. testhöz símuló vászonnemű vagy gyapjúszövet, tülökből faragott s kipallérozott pikkelyekkel, vagy szarulemezzel kirakva, melyek egymást födték mint madártollak vagy halpénzek; viseltek azonban páncélinget is, mely karaikat alig könyökig s derekukat félszárig borította, hasonló készítményből.[2]) — Házi öltönyük len- és gyapjúszövetből állott, mely fölött viselték zordonabb évszakban a kacagányt, párduc, tigris, medve, farkas, közrendűek juh- vagy kecskebőrbűl, melynek maradványa a mai magyar suba, — fejükön kucsma vagy süveg, lábukon topányszerű csizma, közönségesen az úgynevezett telekes bocskor volt, — altestöket gatyaszerű vászonruha födte, mely nem ritkán korcra szedve bokánál összeköttetett, mint a török bugyogó, — kacagány helyett vászon lebernyeget is, mint a mai szűr, a mellen cifra csattal kapcsolva, derékon övet vagy börtüszöt viseltek. — Nőjeik szinte bő vászonöltönyt hordtak, mely vállon, mellen, néha térdnél is, hogy a lépést ne akadályoz-

[1]) Plin. Hist. Mundi. Libr. VIII. cap. XLII. pag. 196.
[2]) Ammian. Marcell. Libr. XVII. cap. XII. pag. 120.

za, csattal vagy boglárral vonatott össze, derékhoz pedig övvel szoríttatott, — fejükön pártát, illetőleg könnyű fejkötőt viseltek, mely a hajzatot összetartotta s arról finom lepel folyt alá, vállukon pedig bojtos szélű lebernyeg a mai nagy nőkendők alakjára, lábukon fűzött saru, nyakukat klárisszerű gyöngyfüzér, karaikat karperec ékesítette; fűzött váll alakú mellényeik négyszegű kockákból voltak összeállítva, melyek a férfiak hadi öltönyét utánzó páncél pikkelyeit ábrázolták. [1]) — A harckedvelő jászság legnagyobb mestersége az ügyes nyilazás, gyors száguldozás, és az ellenség kijátszásában állott; ők mind lovasok voltak, a római hadsereg ellenben aránylag igen kevés lovassal, többnyire gyalogságból állott; a Jászokat tehát csak ritkán, és csak ügyes hadmozdulatok általi bekerítés útján kényszeríthették ütközetre, különben az ellenök indúlt erősb hadsereg elől zsákmánnyal rakodva szoktak visszairamlani. — A római történetirók mint vitéz, igen ügyes ijászokat és rabló kalandorokat jellemzik őket, kik a portyázásra inkább, mint a nyilt csatára voltak képesítve. [2])

Fejedelmek s vezérek parancsa alatt állottak a Jászok, s közügyeiket *nyilvános gyüléseken* intézték el: Kr. sz. ut. 174-ik évbeni csatavesztéseik után a kényszerített béke föltételei közt Antoninus császár egyik szabályúl gyüléseiket tiltotta be. [3]) — Mint több népfelekezetnél akkor szokásban volt, sokszor nőjeik is férjeikkel osztották meg a hadi kalandot,

---

[1]) Bartoli. Columna Trajana exhibens historiam utriusque belli Dacici per Trajanum gesti. Segm. LXVI. Fig. 246. LXVII. 247. LXVIII. 249. LXXV. 261. LXXVI. 262.

[2]) Ammian. Marcell. id. hely.

[3]) Dio Cassius: vol. II. Libr. LXXI. pag. 1188.

egymás oldala mellett száguldozván be zsákmányért a szomszéd tartományokat. Gyermeknek tartatott köztök, ki még ellenséggel nem küzdött, s az ép erejü férfinak hadjárataikból elmaradnia szabad nem volt. A barátságot törhetlen szövetség gyanánt tisztelték; azonban ellenség irányában kegyelmet nem adtak s viszont nem kértek. A rómaiak öket kegyetlen barbár népnek nevezik, de vitézségöket bevallják: e jellemzés a rómaiak irányában állhat is, mert azok öszintén velök soha sem bántak, s nem lehetett alkalmuk baráti viszonyra lépniök, söt annyira sem mehettek, hogy tartományukról alapos ismeretet szerezhettek volna, belviszonyaikat még kevésbé tanulhatták ki.

Azon kevés történeti adatok közt, melyek jász elödeinkröl fenmaradtak, nyoma van annak is, hogy ök az akkori viszonyokhoz képest némi kereskedést üztek. Igen hihetö, mikép öltönyeiket átalában maguk, különösen nöjeik készítették, mint ez az öseredetiség bélyegét némileg megtartott népeinknél a fonás, szövés, varrás folytonos gyakorlatában most is dívik, — iparosaik s ha egyéb nem, fegyveresi-száraik mindenesetre voltak. Kereskedésükröl valamely nagyszerü képzelmet ugyan nem táplálhatunk; de annyi bizonyos, hogy a Dunán saját hajóikkal közlekedtek, s Dunán túl, és Dácián keresztül is messze tartományokban kereskedést üztek, minek bizonyítékaúl ismét csak a már többször említett 174-ik évi kényszerbéke föltételeire kell hivatkoznunk; ez azonban a csereberénél magosabb fokozatú alig lehetett.

Ilyenek voltak jász elödeink, — vagy inkább

ilyennek képzelhetjük némi homályos árnyéklatban azon nemzetet, mely a keresztyén időszámítás négy első századában vidékünket bírta, s melynek a felhivandó történeti adatok szerint Partiskum valaha virágzó városa volt.

IX.

Fájdalom, dunatiszaközének földterületéről is csak kevés adat jutott el hozzánk a Jászok korából. Különösen vidékünket, hol a Tisza már megközelíti a Dunát, a tekervényes folyam áradásaitól mocsárosnak, fűzbokrokkal benőtt, úttalan, erdős, és csak az igen jártasok által el nem téveszthetőnek találjuk rajzoltatni, — a föntebbi tájon sziklás hegyek s erdőségek említtetnek. [1]) Városokrúl itten egyetlenegy régi, egykorú hiteles iró emlékezik, ki az általa megnevezett helyek égalji helyzetöket is kijelöli, de puszta megnevezésökön túl minden egyéb körülményekről hallgat.

Néposztály szerint elsők voltak a *Szabad Jászok*, kik tulajdonkép maguk viselték e nevezetet s alkották a nemzetet; utánok következtek a *Szolga Jászok* [2]), kikkel amazok utóbb gyilkos belháborúban emésztödtek. — Tartományi fölosztás szerint szinte két, de határozatlan nevezettel találkozunk, mely azonban hozzávetöleg csak a Szolga Jászok által elfoglalt alsó vidékre levén alkalmazva, az Amicén felekezet lakhelyét a Tiszának Dunába ömléséhöz, a Picéni felekezet honát pedig ide föntebb vidékünkre értel-

---

[1]) Ammian. Marcell. Libr. XVII. cap. XIII. pag. 124. 125. 128. — Florus Libr. IV. pag. 138.

[2]) *Sarmatae limigantes.* Ammian. Marcell. Libr. XVII. cap. 13. pag. 124. 127.

mezhetjük, mely azonban ennél jóval fölebb is terjedt, mivel abban hegységek is említtetnek. [1])

Mind a mellett hogy e jász nemzet vándor, pásztorkodó népnek mondatik a történetirók által, melynek szerintök hátán háza, keblében volt kenyere, vagyis szekerek voltak egyedűli hajléka, — ez csak annyiban áll, a mennyiben az őket ismertető régi történetirók felőle értesűlve voltak; akkor ugyanis, midőn a jászok lakásaikat egy vidékről folytonosan másra tették át, midőn hadi kalandokra mentek, házaikat természetesen magukkal nem vihették, sem pásztorkodással foglalkozó személyzetök minden lépten nyomon házat nem építhetett a széles legelő mezők gyakori változtatása szerint; de hiteles történeti adatoknál fogva mégis bizonyos, hogy nem átalában laktak födeles szekereiken, vagy sátorok s cserényekben, hanem állandó lakhelyekben is tartózkodtak, — föl sem tehető róluk, kik a népes és virágzó Pannoniát s egyéb római tartományokat részint hadi kalandok alkalmával, részint császári zsoldosok, vagy segédhadakként oly gyakran meglátogatták, hogy a házépítésre kedvet, s házi kényelemre vágyat ne kaptak volna, s ennek ellenkezőjét kellőleg az sem mutatja ki, hogy ők rablási kalandjaik közben gyilkoltak, égettek és pusztítottak: ezt az akkori idő vad szokása hozta magával, mert mindenik ellenség úgy cselekedett, s miért ne akkor, — hiszen korunkban is azt teszi, és mikor tette inkább, mint saját polgártársaink a tizenkilencedik század első felének két utolsó évében? —

A Jászoknak állandó épületekben lakásukra néz-

[1]) Ugyanaz, ugyanott. 127.

ve világos példák léteznek a római hadjáratok történetében, midőn az őket üldöző császári hadseregről mondatik: hogy a *viskóikban* elrejtőzötteket is legyilkolta, — hogy a *kunyhók* szalmafödeleit lerontván, a benszorulttakat fölkoncolta, — hogy a legerősb *gerendákból összerótt házak* sem menthették meg őket üldözőik vérboszújától, — hogy minden *lakhelyeket* fölgyujtottak s a menekvők vagy bennégtek, vagy égő *födeleik* alól kijövén, a vérszomjas császári hadak által leölettek. [1]) Egyébiránt a mai világ egyik legmíveltebb népéről, a nagy német nemzetről hiteles adatot birunk, mely szerint a Jászok korában barlangok s földbe ásott gödrökben lakott, [2]) s ez nem szégyen, mert akkor félmeztelen vademberekből állott; ellenben ugyan e korbúl Klaudius Ptolemeus, alexandriai híres tudós, ki Kr. sz. ut. második században (120—160 évek közt) élt és írt, földirati nagy munkájában a Jászok helységeiket, szám szerint nyolcat megnevez, és azokat városoknak címezi, — melyek neve s égalji helyzete következő:

	keleti hossz.		éjsz. szél.	
	fok.	pere	fok.	pere
Uscenum	43	15	48	20
Gormanum	43	40	48	15
Arbieta	43	20	48	—
Trissum	44	10	47	45
Parca	43	30	47	40
Candanum	44	—	47	20
Pessium	44	40	47	—
Partiscum	45	—	46	40[3])

[1]) Ugyanaz, ugyanott. pag. 126. 127.
[2]) Tacitus de Germania cap. 16.
[3]) Civitates Jazygum Metanastarum hae sunt: Uscenum, Gorma-

És már most kisértsük meg Partiskumról a másfélezer éves ködfátyolt föllebbenteni.

A régi világ imént idézett hírneves földirója maga bevallja: mikép sok járatlan helyek égalji helyzetét pontosan adni képes nem volt [1]; ennélfogva, különben nagy becsű munkáját a fölvett kérdés elhatározására kifogás nélküli tekintélynek nem tarthatjuk. — Azon tetemes különbség, hogy a legpontosb új térképekön Kecskemét égalji helyzete 37 : 22. — 46 : 54. Ptolemeusnál pedig Partiskum 45 : 00. — 46 : 40. itt a tétel fölforgatására ugyan nem szolgál: mert a szélességi fokozat figyelembe alig vehető eltérést mutat; a hosszúsági különbséget pedig azon körülmény fejti meg: hogy Ptolemeus az alexandriai, újabb földiróink ellenben a ferroszigeti délkörtűl számították a fokozatot; mindezek méltánylata mellett is azonban arról kell meggyöződnünk: hogy Partiskumnak Kecskemétteli kétségtelen ugyanazonságát Ptolemeusból meg nem tanúlhatjuk.

Mi illeti e tárgyban a hazai s külföldi tudósok későbbi véleményét, azok közűl tizenötöt ismerek.

Nigro, velencei olasz földiró, mintegy négyszáz év előtt azt állította: hogy a Metanaszta Jászok városai között Ptolemeus által megnevezett Partiskum ugyanaz magyar ország Cechomet nevű városával. — Itt valószínűleg Kecskemét nevének leirása tévesztve van; de a vélemény kifejezése városunkra vonatkozik.

Lazius, a népvándorlásokrúl írt munkájában Partiskumot a mai Poroszló, heves megyei mező-

———

num, Arbicta, Trissum, Parca, Candanum, Pessium, Partiscum. Claud. Ptolemaeus Libr. III. cap. VII. pag. 71. edit. cit.

[1] Ugyanaz Libr. II. cap. I. pag. 28.

várossal ugyanazonítja; de helytelenül: mert Paroczlonak írván, hihetőleg csupán az első három betű vitte kisértetbe, az égalji helyzet nagyban elütvén Ptolemeus kitételétől [1]).

Ottrokocsi Fóris Ferenc, mintegy kétszáz év előtt határozottan vitatta: hogy Kecskemét nemcsak ugyanazon helyen áll, hol valaha Partiskum állott; de a partos helyen álló mai Kecskemétnek a régi magyar Jászoknál valóságos neve „Partoskás" volt, s csak a görög és latin könyvekben irattatik Partiskumnak [2]).

Szentiványi Márton, magyar jezsuita, Ottrokocsi állítása szerint Kecskemétnek Partiskummali ugyanazonságát elismeri [3]).

Zedler, átalános nagy szótárában azt mondja: hogy Partiskum a Dáciához tartozott Jászok tartományában volt egyik városnak régi neve; de arról a Ptolemeusnál följegyezve levő puszta nevén kivül egyebet semmit sem tudunk [4]).

Cellarius Kristóf, a Ptolemeus által megnevezett dunatiszaközi városoknak csak nevök utáni fenn voltukat ismeri el; de még csak a bennök lakott népek történetének kinyomozhatását sem vállalja el [5]).

Beél Mátyás szerint: ha gyanítani szabad,

---

[1]) Historisch. Politisch. Geographischer Atlas der ganzen Welt — aus des berühmten königl. spanischen Geographi Mr. Bruzen la Martiniere ins deutsche übersetzt. Leipzig 1747. VIII. Th. 1582. Seite: „Partiscum", so nennet Ptolemaeus die letzte von den Städten, welche er den Jazygis Metanastis gibt. Niger behauptet, es sey heut zu Tage Cechomet in Ungarn; allein Lazius behauptet, dasz es Paroczlo sey." — Lásd még 1567. hasábon „Paroczló" név alatt.

[2]) Origines Hungaricae. Franequerae 1693. Part. I. pag. 61. Part II. pag. 119.

[3]) Curiosa variar. scient. micell. Catal. X.

[4]) Grosses vollständiges universal Lexicon. XXVI. köt. 1070 lap.

[5]) Not. Orbis Antiqui. T. I. Libr. II. cap. 8. sect. 4. pag. 478.

Kecskemét ugyanaz Partiskummal, a régi Jászok városával; de bevallja: hogy e régi nevet kutatni nehéz, mert az őskori irók hallgatnak róla; egyébiránt nehézségül azon körülményt hozza fel: hogy Kecskemét épen a régi Jászok telepeinek ellentéteül igen víztelen száraz helyen áll [1]).

Móró István, magyar jezsuita akkép fejezi ki magát: hogy Partiskum a tiszaparton állott, de erről Plinius római iró kellőleg értesülve nem levén, helyette Pathyssust (a Tiszát) említi meg [2]).

Timon Sámuel megemlítvén, hogy Ottrokocsi Partiskumot Kecskeméttel ugyanazonosnak tartja, hozzá teszi: mikép jobban talál vala, ha e helyet Csongrádra alkalmazza [3]).

Bombardi Timonnal egyet ért, azon toldással hogy némely tudósok az ugyanazonságot gyanítják, de azt bebizonyítani nem tudják [4]).

Thuróczy László Kecskemét város régi voltát kiemelvén azért, mivel szerinte már a Metanaszta Jászok lakhelye volt, — a Partiskummali ugyanazonságról ugyan hallgat, de föntebbi szavak értelmével épen azt fejezi ki [5]).

Szentháromságról nevezett Mihály atya, a kegyes tanítórend kecskeméti házának múlt század közepén volt egyik érdemes tagja, midőn Mátyás király levelei gyűjteményét 1745-ben a Kecskemét városi

---

[1]) Not. Hung. Nov. hist. geogr. Viennae 1737. Tom. III. pag. 153. 154.

[2]) Timon Sám. Imago Ant. Hung. Cassoviae 1733. Libr. I. cap. XIII. pag. 100.

[3]) Imago Antiqu. Hung. 1733. Libr. I. cap. XIII. pag. 101.

[4]) Topographia Magni Regni Hungariae. Viennae 1750. Libr. II. §. XIV. pag. 40. Libr. VI. §. V. pag. 537.

[5]) Hungaria suis cum Regibus. Tyrn. 1729. pag. 130.

tanácsnak ajánja, Kecskemétet a régi Partiskummal azonítja [1]).

Dugonics András is említi az ugyanazonságot [2]), és Pomponius Mela régi római iróra hivatkozik; de ennek munkájában Partiskum neve nem találtatik [3]).

Katona József csak azért, mert több irók ezt bizonyítják, söt még külföldi irók is, kik az égalji fokozatot bizonyosan megmérték, már igen régen azt irták, ámbár okai volnának kétségeskedni, — az ugyanazonságot elhiszi [4]).

Ezeken kivül még egy régi adat említtetik e tárgyra tartozólag: a helybeni Ferences Atyák zárdai történetkönyvébe bejegyzett eme szavak: *„A régi Metanaszta Jászok építették és Partiskumnak neveztékʺ* [5]). Ez adat irányában azonban megjegyzendö: hogy a tiszt. Ferences Atyák zárdája 1644-ik évben települt meg Kecskeméten, történetkönyve pedig csak 1678-ik év végén kezdödik, mert ez évi October 17-kén az elöbbi zárda templommal, minden egyházi szerekkel s könyvekkel együtt porig égett [6]).

Tudtomra ennyi az írott adat Partiskumról mint a Metanaszta Jászok egyik városáról a régi, — s ennyi a vélemény annak Kecskeméttele ugyanazonságáról az újabb kori tudósok irataiban; Ptole-

---

[1]) Epistolae Mathiae Corvini Regis Hungariae. Cassoviae M. DCC. XLV.
[2]) Jólánka I. könyv 113. lap. 20 jegyz.
[3]) De situ orbis Libri III.
[4]) Kecskemét története 1. 2. lap.
[5]) *Aedificarunt antiqui Jazyges Metanastae, et vocarunt Partiscum.ʺ*
[6]) A Kecskeméti rom. cath. egyház fön levö legrégibb anyakönyve (1678—1712) második lapján beirt egykorú jegyzet: *„Nota Kecskemetini saevissimum accidisse incendium anno 1678.* (szent Gál ünnepe utáni napon) *in quo cum Ecclesia et Residentia omnia manuscripta et Matrica ipsa Vulcano absumta sunt.ʺ* — Ekkor még maguk a szerzetes atyák kezelése alatt volt az itteni rom. cath. parochia.

mensen kivül sem az egykorú, sem a közelkorú történetíróknál említve nincs, — dunatiszaközének a Húnok uralma alá jutása után vidékünkön többé itt, vagy közvetlen közelünkben, a magyar nemzet bejöttéig, városok létezéséről sincsenek bizonyos adataink.

X.

A Jászok nyolc városa a népvándorlás zivataraiban eltűnt. A Húnok uralma idejéből Attila király székvárosa — mely Priszkosz keleti császári követség tagja fönmaradt irataiban említtetik — legnagyobb figyelmet gerjesztett s helyzete kinyomozásában tudósaink közül sokan fáradoztak: némelyek Havasalföld síkjain keresték [1], — mások Szegedre tették [2]. — Katona József hajlandó volt Kecskemétre helyezni [3]. — Gyulát is vitatják [4] — az eredeti kútfő tanulmányozása alapján annak dunatiszaközén Jászberény melletti Kerekudvar nevű pusztán voltta igen hihető [5]; — azonban egy legújabb történelmi vizsgálat minden előbbi vélemények fölforgatásával azt a Debrecen és B-Új-város közti Etellaka nevű pusztára helyezi [6]. Attila hún király székhelye, egy fakerítéssel zárt pompás faépület valóságos helyzete, föntebbi adatok összevetése után, mindeddig kinyomozva nincs, hanem

[1] Timon: Imago Antiquae Hungariae Lib. II. cap. V. pag. 183.
[2] Dugonics: Etelka I. k. III. sz. 201. lap. 3-ik kiadás.
[3] Katona József: Kecskemét története. 73. lap.
[4] Mogyorósi János: Gyula hajdan és most. 1858. 148. s köv. lapok.
[5] Szabó Károly: Attila, kor és jellemrajz, Thierry Amadé után franciából fordítva. 1855. 74. 75. lap.
[6] Révész Imre: Etel laka 1859. 61. lap.

csak a magyar östörténelmi hypothesisek csarnokában van kiállítva [1]).

Az Avarok idejéből dunatiszaközi városokrúl ismét hiányzanak adataink. E korszakból azonban az Avarok védsáncait, a történeti nevezetességű Ringeket kell megemlítenünk. Kő hiányában e bámulatos építkezés, jelöntékeny erődítés, az egykorú történetirók által következőleg rajzoltatik: kilenc bekerített sáncolat volt az Avarok birodalmában, — mely magában foglalta egész Magyarországot, Erdélyt, Oláhországot és Havaselöt; hihető azonban, mikép ilyekre csak a síkon volt szükség, — melyek mindenike ötvenezer lépésnyi kerületű volt s negyvenezer lépésnyi távolban álltak egymástól; — mai számítással tehát egy mértföldre négyezer folyó ölet s két ölre közép számítással öt közönséges lépést véve: négy mértföldnyi távolban álltak egymástól s öt mértföldnyi területet foglalt mindenik kerületében. Ezek kerítése kívül két öl széles s ugyanannyi mélységű árokkal volt övezve, az árkon belül pedig állott húsz láb magos, ugyanoly szélességű töltés, mely sűrűn földbe vert czölöpök, és keresztbe rakott tölgy, fenyű, vagy bükfa gerendák közé tömött földbül készíttetett, — teteje hanttal födve s fűz, szil, és fehér nyárfa galyakkal beültetve volt, melyek nyesetés után oly sűrűn sarjadzottak, hogy egészen áthatolhatatlan eleven sövényt képezve összenőttek, — kapuja e sáncolatnak igen szűk, bent pedig a helységek és lakok egymástúl oly távolban voltak, hogy az emberi kiáltás egyiktől másikhoz áthallatszott, — a sáncolaton kivüli szabad téren szinte la-

[1]) Ugyanaz u. o.

kok és helységek álltak, úgy helyeztetve, hogy a kürt, vagy harsona hangja egyiktől másikhoz átalában elhatott [1]).

Midőn Kr. sz. ut. 796-ik évben a frank hadak avar őseinket több ütközetben legyőzvén, a Tisza mögé vissza szorították, az egykorú történetírók szerint, védsáncaikat egészen lerontották, — mihez képest a Ringek elenyésztek volna elannyira, hogy későbbi írók már nyomaikra se tudtak botlani; de hazai tudósaink közül többen följegyezték: mikép e sáncolatok még jelenben, a nagy pusztulás után tizenegy század múlva is bámultatják vidékünkön készítőik roppant munkáját; mert ha egyébütt valahol, itt minden esetre csak ilyeket lehetett és kellett őseinknek emelniök saját védelmökre. — Nem történelmi talányok fölfejtésére törekvő különcködés, hanem a történeti adatok összevetéséből okszerűen levonható következtetés véleményezteti általam, — miben hibázhatok s a cáfolatot örömest veszem, — mikép a Bácskában dunatiszaközén s e kivül a temesi Bánátban létező, és mint hárántosan már említém [2]), minden történeti alap nélkül „*Római Sáncok*“-nak nevezett földmívek — melyeknek a szerencsétlen emlékű $184^8/_9$-ik évek alatt oly kitűnő szerep jutott hazánk szomorú történetében — legvalószinűbben az avar védsáncok maradványai. — Ezek közül egyik Újvidék város határán a Duna kisebb ágánál kezdve, s délről éjszakkelet felé $5^1/_2$ mérföldet átfutva, Tiszaföldvárnál a mocsárokban elenyészik, s míg rendeltetési céljára szolgált, a két hatalmas folyó össze

[1]) Pray. Annal. vet. P. II. Res gestae Avarum. Libr. III. pag. 279. 280.
[2]) Föntebb 19. lap. 1). jegyzet.

ömlésinél roppant fontosságú háromszöget alkotott; — mintegy húsz év elötti pontos leirás szerint, — egészen földbül van hányva, s kívül árokkal övezve, és ott hol épnek látszik, az árok mélysége másfél, szélessége 3 1/4, a töltés magassága 1 1/2, szélessége alapjában 4 1/4, fölül 1 1/2 ölnyi [1]. — Ebböl Tiszaföldvár alatt egy másik ág szakadván ki, a Ferenccsatornán keresztül mintegy öt mértföldnyire fölfelé tart, — ugyanabból még egy ág Temerin és Járek között kinyúlván, Kulpín, Pivnica, Parabuty és Hodzsák mellett vonulva, Apatinon fölül a Dunába szakad. — Dunatiszaközén kivül egy ily sáncolat Kubinnál a dunaparton fölfelé az alibunári mocsárig, azon fölül ismét Temesváron keresztül tartván, elvégre Szecsány és Fibis közt enyészik el; — Ópalánkán fölül is kezdödik egy s Versecen keresztül tart Sztamoráig [2]. — Itt vidékünkön van még az úgynevezett Ördög-árok, mely Bácskában Bajánál a Duna mellett kezdödvén, Halas és Félegyháza határain keresztül szakadatlan vonallal Biharmegyébe hat [3]. — Szinte vidékünkön van Jászságban a Kis-árok, mely Hevesmegyében a tiszaparton Kisköri helység és Akolhát puszta határán kezdödve, a Jászságba merül, s Hevesivány puszta, Jászapáti, Dózsa, Jászberény és Fényszaru városok határán át, Vác felé a Dunáig tart [4]. Ugyancsak vidékünkön van a Csörsz-árka, mely tiszántúl is folytattatik, innen

---

[1]) Szép Ferenc: Jelenkor Társalkodója. 1839. Febr. 9. 12. szám.

[2]) General-Karte der Vojvodschaft Serbien und des Temescher Banates. von Emanuel von Friedberg. 1853.

[3]) Horváth Péter: de initiis ac majoribus Jazygum et Cumanorum Pest. 1801. A munka végén Bedekovich Lörinc jászkun kerületi mérnök térképe.

[4]) Ugyanott 195 lap. és a térkép.

pedig Borsodmegyében Ároktő helység mellett egy halomnál kezdődvén, Hevesmegyén és Jászságon átmegyen, s innen Árokszállás mellett ismét Hevesbe nyomulván, Csány helységnél egy halommal végződik, melyet a köznép ma is Csörsz vezér halmának nevez [1]. — Megjegyzésre méltó: mikép e sáncolatok átalában sík földön, és mind az Avarok által bírt részeken találtatnak; de kör alakban többé nem mutatkoznak, Kecskemét közvetlen közelében pedig — legalább most már — nem léteznek.

A bolgár uralom idejéből közelünkben a Szalán fejedelem Alpár nevű tiszaparti székhelyén s — egy ma is fön álló — szilárd tömöttségű dombon létezett erődítvényén kivül, más népesített helységet, adatok hiányában megnevezni nem tudunk.

Partiskum létezését Ptolemeus egykorú irata ellenében tagadni, vakmerőség volna; e kivül pedig egyetlen írott betű sincs e város helyzetéről, mert a szintén egykorúaknak tartott Peutingeri táblák a Dunán ide át nem szolgálnak, azokon a Jászok földe csak mint szomszéd említtetik [2]. Partiskumnak tehát csak puszta nevét ismerjük, mint síriratát egy messze hajdanban kidűlt jelentéktelen vándornak, kinek nyomtalanúl porladozó hamvait az utódok kutatása elől másfélezer éves feledés homálya födi; utóbbi adatok csak puszta nevének s egykori fenn-

---

[1] Ugyanott 194 lap, és Bedekovich térképe. — E sáncolatoknak nyoma van Ferenczy József és Karacs Ferencnél is: Pest-Pilis-Soltmegyék s a Kiskún kerületről készített térképeiken.

[2] E cim alatt: *Sarmatae vagi.*

létének száraz említése, az újabbak pedig csupán hozzávetőleg kifejezett vélemények. A népvándorlás korszakában századokig lebegett vidékünkön a rombolás vészangyala s Partiskum elenyészett a föld szinéről, hogy helyét az utókor kimutatni se tudhassa.

Miután Kecskemét tagadhatatlanúl a Jászok dunatiszaközi birodalmának azon pontja körűl van, hol Ptolemeus azok egyik városa Partiskum helyzetét kijelöli; s mivel Kecskemét város délnyugoti része a pesti Duna közép vízszíne fölött kilencz ölnyivel magosabb, és így e vonalban egész dunatiszaközén legpartosabb [1]; — ha puszta véleményezéssel történetet írni lehetne, Ottrokocsi Fóris Ferenc után nemcsak azt vállalhatnánk el: hogy az imént említett Jászok városának Partiskumnak valóságos neve *Partoskás* volt, és az kétségtelenül Kecskemét helyén állott [2]; de még azt is ki kellene mondanunk: hogy a Picéni Jászok csakugyan Kecskeméten a *Pícsó* partján laktak légyen; azonban e tárgy sokkal komolyabb, semmint nevetséges szójátékkal fölfejteni lehetne.

A merész Ottrokocsi Fóris Ferenc, a ki minden tárgyat és személyt, országot és nemzetet kifogyhatatlanúl magyarítani törekvő túlbuzgóságánál fogva Partiskum valóságos nevét *Partoskás*nak s mai Kecskeméttel azonosnak, a Szármata Jászokat pedig tiszta magyar felekezetnek vallotta; még itt nem állapodott meg, hanem a Ptolemeus által

---

[1] Beszédes József: Kolosvártól Grétzig hajózható országos nagy csatorna tervének rövid előadása. Pest. 1839. 13 lap.

[2] Origines Hungaricae. P. II. pag. 120—123.

megnevezett többi városokat is kutatta, állítván: hogy Pessium a mai Pest; Parka=Párkány; Trissum=Tris gömörmegyei helység stb. légyen. — Való igaz: hogy e helyek Ptolemeus után többé mindaddig nem említtetnek, míg századok múlva a régi, s föld szinéröl elenyészetteknek tartott nemzetek története s volt birodalmuk földirata tudományos tanulmányozás alá vétetvén, az ezeket illetö régi adatok összeállíttattak; de az is igaz: hogy midön a népvándorlás idején országok elenyészése, népek kiköltözése, városok fölforgatása említtetik a régi történetiróknál, — könnyen hivöség lenne azt úgy értelmezni: mintha ily alkalommal teljes értelembeni fölforgatás, az utolsó emberig átalános kiköltözés, vagy legyilkoltatás útjáni kiirtás történt volna; a régiek szintúgy, mint az utóbbiak, helységeiknek alkalmas helyet kerestek, — a kiköltözöttek és elhullottakon kivül, mindig sokan önként visszamaradtak, vagy szolgaságban visszatartattak, — a természeti ösztönnél fogva társadalmi viszonyokra törekvö emberek régi fészkeikbe szállottak; — semmi felötlö túlzás sem láttathatik tehát abban: hogy valamely régi s valaha elpusztúlt helység, a történetkönyvek huzamos hallgatagsága után ismét, s netalán más név alatt, századok múlva fölmerülvén, azt mások egy öskori teleppel ugyanazonítják, vagy saját lakosai, ösökrül unokákra maradt szóhagyomány szerint, az elöbbinek romjai fölött épültnek vallják.

A Magyar nemzet beköltözését megelözö ezer év története oly homályos dunatiszaköze irányában, úgy az itt lakott népek, mint eseményeik s helységeikre nézve, — miként a történetiró, írott emlékek hiányá-

ban, kell hogy e vidéken minden halmot megásattasson, s — elvégre — bújék a föld alá, adatok gyűjtése végett [1]). És ott igen sokat fog találni. — Ha figyelömmel olvassuk Ammianus Marcellinus negyedik századbeli római történetirót, ki — a mint említve volt — személyesen harcolt a Jászok ellen s őket meglehetősen ismerte, — azok külsejét, öltönyüket, fölszerelésüket s csatázási modorukat töle tüzetesen megtanúlhatjuk [2]). A Rómában fölállított Traján oszlopán létező dombor faragványok közűl, ha egy különösen feltűnő jász csapatot figyelömmel vizsgálunk, mely maga s paripája mind harcöltönyben vágtatva iramodik, — egyik a harci mén sebes futtában hajol föld felé, elesett bajtársa hullájának vágtatás közbeni fölemelése s az ellenségtöli megmentése végett, — másik sebesen futó lova hátán visszafordúlva nyilaz űző ellenségére; — ismerni fogjuk jász elödeinket [3]). 1847-ben Budapest között a Margitsziget romdüledékeiben talált s jelenben a nemzeti muzeumban eredetileg látható veres tégla, egy szakasztott ily hátra nyilazó pártus jászt mutat [4]). — Kecskeméten, a Jászok e hajdani Partiskumában, közelebb lefolyt mintegy harminc év alatt, pince- és kútásatás alkalmával, tudtomra és igen sokak tudomására, már két ily nagy becsű, de fájdalom, a találók által eléggé meg nem becsült ösemlék találtatott: egy nyilazó lovagot ábrázoló kölap, s egy pikkelyes vaspáncél maradványa, rozsda emésztette fegyverdarab-

[1]) Érdy János: Új magyar muzeum 1854. II. köt. Az aszódi pogány sirokról. 137—141 lap.
[2]) Amm. Marc. Libr. XVII. cap. 12. pag. 120.
[3]) Bartoli. Colonna Trajana. lap 27.
[4]) Jerney János: keleti útazás. Pest. 1851. II. köt. 266. 268 lap; és végül III. Tábla.

bal, — mindkettő a Pícsó két külön ágának közvetlen közelében, az ős szittya fajok által temetkezési helyekül használtatni szokott földterület alatt. — Arnó jász vezér s neje Lifesztra pecsétük e folyó század elején a kecskeméti homokokban találtatott fel [1]. Egy pár évtized előtt Alpár homokán valamely földmíves által esetleg fölásott, de a nagy emlékű József nádor által rendelt megyei vizsgálat eredményéhöz képest, ismeretlen zsidó berészek által a tudatlan találótúl potom áron elsikkasztott temetkezési arany emlékek, fegyverdarabok és öltönyékességek, — vidékünk e részbeni meddőségét megcáfolják. — A gondos födele alatt sok régiséget századokig híven megőrző föld kebele utasítand legbiztosabban; de az így napvilágra kerülő becses tárgyakat becsűljük meg, s azok megbecsülésére mindenkit serkenteni igyekezzünk.

Kecskemétnek Partiskum helyzetéveli ugyanazonságát, a már említett későbbi hazai s külhoni tudósokon kivül, — minden habozás, vagy nyilt ellenvetés dacára, — mégis szembetűnően hihetővé teszi azon körülmény is: hogy a régi világot ábrázoló minden földképekön, mindenütt ide Kecskemét helyére van Partiskum illesztve. Igaz, hogy ez ismét okszerű indokolás nélküli puszta rajzolat; de mégis többet nyom az elismerés mérlegében, mint levonna azon ellenvetés: mintha Kecskemét a régi Jászok telepeinek ellentéteül, viztelen, száraz és kopár helyen állana. Beél Mátyás hazai tudósunk

[1] Tudományos Gyüjtemény 1817. XI. köt. végűl a réztáblán; és Horvát István: Rajzolatok a magyar nemzet legrégiebb történeteiből. Pest. 1825. 16. §. 22 lap.

ugyanazon munkájában, s ugyanegy cikkében, ez ellenvetés után írva van: mikép atyáink 150 év elött még tudták, hogy valaha a Pícsó medre, illetöleg forrása, malomkövek és gyapjúzsákok besülyesztésével nyomatott el, nehogy annak közelében a töröknek várdát emelnie kedve kerekedjék [1]. A várostól mintegy 500 ölnyi távolságban álló Széktó, s valamivel külebbi Csalánostó tavak medrét az 1836-ban megkisérlett lecsapoltatás igen megrongálta, s ennek dacára ma is még külön-külön 100 □ hold térnél többet borítanak; e tiszta vizű tavak városi jegyzökönyveink igazolása szerint, 170 év elött még halászhatók voltak [2]; tudtomra 40 év elött a mostaninál sokszorta nagyobb vízterülettel bírtak; 260 év elött a várost megszálló tatár táborok — természetesen egy lábig lovasság — mindannyiszor a Széktó partján táboroztak [3]. E körülmények összeillesztése után, dunatiszaközének már föntebb történeti hitelességgel kimutatott mocsáros, úttalan, füzbokrokkal benött térein, — a partos, dombos Kecskemét helyén, hol a — ma már száraz medrében csak az esövizet fölfogó, de a Gát erében mindhárom ága egyesülvén, szakadatlanúl a Tiszáig hömpölygető — Píesó patak csörgedezett [4]; hol a Szék és Csa-

---

[1]) Notitia Hung. Novae. Viennae 1737. Tom. III. pag. 155.

[2]) Jegyzökönyv 1690—1698. 226 lap. A városi Tanács tilalmat boesát ki: hogy a Széktót a két ekklézsián kivül senki halászni ne merészelje.

[3]) Jegyzökönyv 1598—1602. lap. 161. az 1601. évröl: „Kisasszony havának új hold Péntökén. Az Tatárok Péntökön Estve az Széktó mellé szállának 3 Szultánok.“ — Ugyanazon évröl, ugyanazon jegyzökönyv 179 lapján: „Tatár Tábor mikor az Széktón föllül szállott Keddön sz. Mihálj nap után új szörént.“

[4]) Lásd: Balla Antal nagy földképét Pestmegye s a Jászkúnságról 1793. hol Keeskemét város határán a Tiszáig leható ezen meder „Alveus Gátér“ névvel jelöltetik, — s ma is köztudomás szerint régi helyzetében van.

lános tavak tiszta tükre kinálkozott, — hol ellenoldalon délkeleten, a mostani televényes barna földön szép erdőség tenyészett, — tévelygés gyanúja nélkül még Ptolemeus tanútételén kivül is kimondani lehet: hogy itt régi östelepnek kellett már akkor keletkeznie, midőn e vidék legelöszer lakosokat nyert, — s ha ez östelepnek Ptolemeus szerénti nevezete Partiskum volt, ez csak épen itt állhatott, hol most Kecskemét áll [1].

Igaz, hogy Kecskeméten a városon, és közvetlen körében, eddigelé olyatén ösomladék föl nem födöztetett, mely itt egy valaha elpusztúlt város nyomaira emlékeztetne; azonban e körülmény döntö okadatot nem képezhet köszegény vidékünkön, azon korból s népek idejéből, midön a téglakészítés nem ismertetett, közlekedési eszközök hiányában pedig építkezési szilárd anyag a roppant nehézségek és távolság miatt nem szállíttathatott, — midön tapasztaljuk, hogy az akkori leghatalmasb fejedelem Attila hún király, állítólag dunatiszaközén, egész fényes udvarával fapalotában lakott; — mi természetesb ily korban és körülmények között, mint fából, vagy a köznépnél ma is dívó tapasztott sövény, avagy földbül vert agyagfalakra építkezés, mely pusztúlás esetében, másfélezer év után, észlelhető szilárd nyomokat nem hagyhat.

Ha föltételezzük: mikép a Húnok uralma idétt, s később még inkább a Gepidák, Szlávok, Lombar-

[1] Én azt hiszem, s a következö szakaszban be is bizonyítandom: hogy azok véleménye hibás, kik valaha Partiskumot a mai Kecskeméthez közel, Mária-kápolna mellékén levö agyagos dombokon hiszik létezettnek; itt ugyanis a földterület eredeti rétegeket mutat; ellenben Kecskemét földalapján, az egy, egész másfél ölnyi mélységig kevert föld, ezredévesnél régibb telepet bizonyít.

dok és Avarok egymást mintegy kétszáz év alatt folytonos vándorlás közben gyakori fölváltása korában, állandó városok, helységek vidékünkön aligha díszeleghettek; még sem lehet okszerűen azt következtetni: hogy évkönyveink hallgatagsága mellett, a népvándorlási forrongásnak a Bolgárok megtelepülése utáni csillapultával is dunatiszaközét a beköltözött Árpád Magyar nemzete laktalannak s a Béla király jegyzője által megnevezett Alpáron kivül, lakhelyek nélkülinek találta volna; ugyanazon Névtelen jegyző, átalánosságban ugyan, de világosan írja: hogy az Alpár mezején vívott diadalmas csata s ezt követőleg Pusztaszeren huszonnégy napig tartott nemzetgyűlés után Árpád győzelmes zászlóit dunatiszaközén meghordozta, — levonúlt a Tisza jobb partján Tittelig, aztán a Duna mellett fölfelé jövén, Vajas pataknál — Kalocsa táján — pihenő állomást tartott; innen fölebb haladván, Csepel szigetben megtelepedett légyen, útközben a vidéket elfoglalta, *s az egész Tisza és Duna alján lakó népet* meghódította; Vajas patak mellett pedig „nagy földet ada *minden lakosaival együtt* Tasnak. Lél atyjának, és anyai nagybátyjának Kölpönnek, Botond atyjának [1]). Árpád tehát dunatiszaközét a honfoglaláskor nem puszta vadonnak, hanem a keleti görög egyház szertartását követő keresztyén Bolgárokkal benépesítettnek találta [2]).

És itt, e korra vonatkozó, véletlenül ismét az anyaföld által szolgáltatott egy különös adat megemlítését elvégre nem mellőzhetem.

---

[1]) Béla király névtelen jegyzőjének könyve a Magyarok tetteiről. Fordította Szabó Károly. Pest. 1860. 55 lap. XLI. fejezet.

[2]) Lásd föntebb 53-ik lapon a 2) jegyzetet.

1841-dik évi tavaszon a kecskeméti tiszt. Ferences Atyák zárdája, egyházukat körítő régi falkerítés vonalán boltokat építtetett, melyek alapjának a kerítés belterületén ásott mélyében egy halom embercsont fedeztetett föl, minden észlelhető földkeverék nélkül, s kaponyák nagyobb száma, együtt, csaknem más tetemek hiányával. A felötlő jelenet különböző magyarázatokat idézett elő, s míg ama régi csontmaradványok az alapból kegyeletes elbánással kitakaríttatnának, megjelent ottan Pap György, őseiben görög eredetű, a hellen literaturában jártas, nagy olvasottságú óhitű polgár is [1]), a ki e fölött ekép nyilatkozott: mikép a görög szertartású keleti egyház régi szokása szerint, halottak ünnepe alkalmával, az elhalt rokonok tetemei, különösen kaponyái, a kegyeletes utódok által tisztán megmosva, templomba vitetni, és szertartásos ima, áldás és beszentelés után a templom közelében együtt eltemettetni szoktak, — következőleg ezen fölfedezés arra útal: mikép Kecskemét valaha görög vallási szertartású község volt, mit a városnak régi eldiákosított görög nevezete: Egopolis, igazol; — igazolja ezt a város 13-dik századi pecsétén levő Szent Miklós püspök, mint a város egykori védnökének, jelenleg az itteni legrégibb, s most a tiszt. Ferences Atyák szóban levő temploma védszentének, és a keleti egyház egyik leginkább tisztelt szentjének képe; — igazolják továbbá a dunatiszaközén vidékünkön levő s maig is görög értelmű helynevek,

---

[1]) Tőle van a „*Görög Olvasókönyv*, jegyzetekkel és görög-magyar szótárral, Gedike Fridrik után. Magyar tanuló ifjúság számára kidolgozta Pap György. Kecskeméten 1844.

úgymint: Ócsa = Egyház, Bócsa = Nagyegyház, Kalocsa = Szépegyház; valamint a már megmagyarosított s épen tövünkben levő Ágasegyház, Félegyház, Kerekegyház helynevek is; — ezekből aztán levonatott ama vélemény: hogy ezen állapot későbbre nem tétethetik a vidékünkön volt keleti szertartású, és merőben görög befolyás alatt állott bolgár uralom, vagyis a szent István király által meghonosított keresztyén vallás előkoránál, ezt ugyanis hazánkban megelőzvén már a keleti egyház, azért neveztetik ennek szertartása *óhit*nek: — tehát Kecskemét a bolgár uralom idétt, annálfogva a Magyar nemzet beköltözésekor, ha más nevezet alatt is, már valósággal fönállott légyen. Kik e véleményt merőben elfogadni hajlandók, legyen az ő hitök szerint; nekem ellene kifogásom van; Kecskemétnek ugyanis görögös latin nevét a 17-dik század eleje előtt (1622.) okmányilag nem találom [1], midőn átalában az eldiákosítás hatálya dívott hely- és tulajdon nevekben [2]; — a csonthalomra nézve is két megjegyzésem van: kétszáz év alatt, t. i. mióta e zárda itt megtelepíttetett (1644—1841.) a megtelt sírbolt már nehányszor bizonyosan kitakaríttatott, honnan csak csonthalmaz s valószinűleg a kaponyák együvé a kerítésen belül ásott gödörbe rakattak; továbbá Székudvari János egykori kecskeméti tanár, mint szemtanú írta le a városnak 1707. April

---

[1]) Ekkor is csak egypár helyen: II. Ferdinand király 1622. Jul. 8. kelt vásártartási szabadalomujító levelében „Oppidi Oegonopoliensis.“ — A szappanosok céhlevelében 1642. Jul. 5. „Scriptum Aegopoli.“ — Utóbb még nehány könyvben is, de nagyon ritkán fordul elő.

[2]) Ekkor írta Istvánffy Miklós történetirónk Luka Istvánt „Lucanus“-nak, Kecskés Pétert „Caprarius“nak; Erdősi János írta magát „Sylvester“nek; Eperjest írták „Fragopolis“nak stb.

3-kán öldöklés közben a rácz had általi kiraboltatását, és a 128. 129. versszakokban világosan mondja: hogy az utcai viadal, és házankénti rablás közben elhullott 396 városi polgár hullája, harminc negyvenenkint egy-egy sírba, mind a két vallás felekezet külön templomainak keritésén belül temettetett el [1], s ha csak némi szinleges kimélettel is, de hihetöleg nem össze-vissza hányva szórattak egymás fölé, és így a földkeverék nélküli csonthalmaz is, a kaponyák együtti nagyobb száma is elötűnhetett, mert vajmi kevés az, mi egy emberi hulla után a csontokon kivül, a végleges föloszlásban megmarad. — A görögös értelmű helynevekre nézve sem hallgathatok: Kalocsa történetirója görögből alakított nevezetéről hallgat, midön épen a város nevét boncolja [2]. Bócsa nevezete nem minden alap nélkül, a pocs, pocsolya szótúl származtatik [3]. Ócsán maig is egy régi alakú templomépület, korának meghatározása nélkül, a reformált hívek imaházaúl szolgál ugyan; de mind e mellett, a föntebbi vélemény, csupán a történelmi hypothesisek csarnokában marad.

A felmutatott történeti kopár adatok s elsorolt helyi és vidéki körülmények összeillesztése után, ezen elsö szakaszt, — mely a türelmes olvasó irányában élvezet nélküli száraz böngészetnek, elöadás tekintetében pedig leghálátlanabb s mindamel-

---

[1]) Sürü sírhalmokkal rakott Jajhalom. Kézirat a városi levéltárban.
[2]) Katona: Hist. Metr. Colocensis Ecclesiae. P. I. §. VII. XLVI. pag. 69.
[3]) Szabó Károly: Béla király névtelen jegyzöjének könyve a Magyarok tetteiröl. Pest. 1860. XL_4. fej. 54 lap. 4 jegyzet, átvíve a következö 55-ik lapra.

lett legterhesb munkának mutatkozik, — azon saját véleményemmel rekesztem be: hogy ámbár kétségtelen bizonyossággal kimutatnunk nem lehet is, de igen nagy valószinűséggel állíthatjuk: mikép a Sármata Jászok kétezer év előtti Partiskuma legnagyobb hihetőség szerint, valóban a mai Kecskemét város helyén állott légyen.

MÁSODIK SZAKASZ

Magyarország alapíttatásától a mohácsi veszedelemig.

896—1526.

Árpád vezér és vitézei pedig a nyert diadal után innen (Alpárról) megindulván, az úgynevezett Körtvélytó mocsárhoz jövének, és ott maradának a Gyümölcsény erdő mellett huszonnégy napig. És azon helyen a vezér és nemesei megállapíták az ország minden szokásos törvényeit és minden igazait. S ott a vezér vele jött nemeseinek különböző helyeket ajándékoza minden lakosaikkal együtt. És azon helyet, hol mindezeket elrendezték vala, a magyarok tulajdon nyelvökön *Szer*nek nevezték, mivelhogy ott vették volt szerbe az ország minden dolgát.

Azután pedig Árpád vezér és nemesei innen kiindulván — — az egész Tisza s Duna alján lakó népet igájok alá hajták.

Béla király névtelen jegyzőjének könyve
a magyarok tetteiről. Ford. Szabó Károly.
Pest. 1860. XL. XLI. Fej.

I.

Midőn honalapító Á r p á d, a magyar Mózes, vezérlete alatt, Kr. sz. u. 894-ik évben őseink a Kárpátokat meghaladván, mai Magyarország rónáin megérkeztek, — ott a velük jött oroszokat letelepítvén, az egész költöző nemzet Bodrog és Tisza között megállapodott s huzamosan itt tartózkodott. — Ekkor dunatiszaközén a bolgár nép egy szakadékának fejedelme S z a l á n uralkodott; tiszántúl M a r ó t főnöksége alatt kazar nép honolt; dunántúl S z v a t o p l u g fejedelem alatt szlávok, mint nagy Morvaország alattvalói, laktak.

S z a l á n fejedelem egy idegen vándor nép közeli megtelepüléséről értesülvén, Á r p á d hoz követeket küldött, kik őt a tovább haladástól s Bodrog vize átlépésétől eltiltsák, nehogy a görög császár és bolgár nagyfejedelem segítségökkel őt visszaverni kényszerüljön s övéi közül hirmondó se maradjon, ki vesztök emlékét régi hazájokba megvihesse. Á r p á d a büszke S z a l á n nak nyájasan válaszolta: mikép ámbár dunatiszaköze az ő hatalmas ősének A t t i l a királynak öröke légyen, azt nem félelem miatt, hanem S z a l á n iránti barátságból elfoglalni nem szándékozik, inkább arra kéri, hogy S a j ó vizeig egy darab

földet legelöül engedjen át, — s viszont fényes követséggel és gazdag ajándékkal tisztelte meg a bolgárt, — a földterület minöségének kikémlését követeinek utasításul adván.

Az alpári fejedelem a magyar vezér kivánatát teljesítette, és elhallgatott; Árpád pedig ez alatt a tiszamelléket, Erdélyt s vágvidéket meghódította, és a nemzet föbbjeivel tanácsot tartván, Szalánhoz követeket küldének, kik öt a magyarok gyözelmeiröl tudósítsák, egyszersmind dunatiszaközét a Zagyváig töle kérjék, — ez ijedtében a kért földet átengedte s a követeket megajándékozta; de Szalán a magyarok szerencsés elöhaladását tapasztalván, saját országát félteni kezdé, követséget küldött tehát a görög császárhoz, és Simon aldunai bolgár fejedelömhez, s öket a magyarok visszanyomására segédekül hívta: ezek jelöntékeny sereget küldöttek, mely Szalán hadaival Tittelnél egyesült, — a ki ekkor neki bátorodván, Árpádnak követei által meghagyta: hogy az ö országából rögtön kitakarodjék, különben haddal fogja visszakergetni; Árpád azonban és nemesei megneheztelvén, az illetlen izenetre válaszolták: „a földet, mely a Duna és Tisza között fekszik, és a Duna vizét — pénzünkön vettük meg akkor, midön új emberek voltunk, s árául küldtünk tizenkét fehér lovat s egyebeket. Parancsoljuk azért uratoknak, hogy földünket elhagyva takarodjék rögtön a bolgárok földére, a honnan ösapja, a mi ösapánk Attila király halála után kiszállott volt. Ha pedig ezt nem teendi, tudja meg, hogy mi ellene azonnal hadra kelünk.“ — A követek szomorúan tértek vissza; a magyarok pedig Zagyvától egész sere-

gükkel megindulván, a mai Nagy-Körös város határában levő Tetétlen halom és Tisza között táborba szállottak, azután a tiszapart hosszában lefelé haladván, Alpár síkjára érkeztek.

Szalán hármas hadserege itt táborozott. Itt, a mai Kecskemét város tőszomszédságában, Kr. sz. u. 896-ik év tavaszán vívatott a csata, mely két nemzet sorsa fölött határozott. Megelőző éjjel, „midőn mindkét sereg egymáshoz közel éjszakázott, egyik sem mert aludni, hanem lovaikat nyergelve kézen tartva virasztának.“ A hatalmas csata napjának hajnalán Árpád seregeit fölállítván, Bogát fia Bulcsú fölemelte a nemzet zászlóját, s Tas fia Lél, megfúván hadi kürtjét, a magyar sereg az előcsapatban álló görögökre rontott, — ezek az első rohamot föl nem tarthatván, közűlök s a bolgárok közűl is sokan elhullottak; — látva serege hanyatlását, Szalán megfutott s Nándorfejérvárba menekűlt, megszalasztott hadai pedig a Tiszának szoríttattak, melyet megúszni nem bírván, nagy részük belé veszett.

Árpád és hadai e győzelem után Körtvélytó és Gyümölcsény erdő mellett harmincznégy napig időztek, hol a fővezér nemzete főbbjeivel tanácskozván, rendezték az országot, és törvényeket alkottak a haza szolgálata, vétkesek megfenyíttetése, s igazság kiszolgáltatása fölött, — a helynek, hol e szervezés történt, honi nyelvünkön *Szer* lett neve, s mai napig így neveztetik, — mely helyet Tiszától a Bócsa mocsárig, s Körtvélytótúl Alpár homokáig, Árpád vezér Óndnak, Ete atyjának adta; Ónd fia Ete pedig nehány év múlva nagy számú

szlávokat gyűjtvén, Alpár és Böldi rév között igen erős földvárt építtetett, melyet a szlávok saját nyelvükön Csorongrádnak, azaz: fekete várnak neveztek.

A *szeri* nemzetgyűlés után Árpád innen megindúlván, Titteliig, aztán a szalánkemeni révig dunatiszaközét seregével bejárta, s e vízközi tartomány *lakosait meghódította;* továbbá a Duna balpartján fölfelé jöve, a bodrogi részekre (Bács-Bodrog megyébe) jutott, és a Vajas folyónál (Kalocsa táján) tábort ütött, hol *terjedelmes földet minden lakosaival együtt* Tasnak, Lél atyjának, és anyai nagybátyjának Kölpönnek, Botond atyjának adományozott. — Innen Lélt, Bulcsút és Botondot a megfutott Szalán menhelye Nándorfejérvár ellen küldötte, maga pedig a Duna mellett tovább is fölfelé haladva, a dunai nagy szigetet igen megszerette, bátorságos volta miatt azon lakást választott, mestereket hozatván, fejedelmi lakokat csináltatott, és a nagy útban megfáradt valamennyi lovát ide bevitetvén, itt legeltetni parancsolta, s kedves lovászmestere nevéről a szigetet Csepelnek neveztette, mely a derék kún férfiúról ma is úgy neveztetik. Itt mulatott a fővezér tavasztól öszig, ekkor Szoárd, Kadocsa és Vajta vezéreket a Maros és Temes folyók közt uralgott Glád oláh főnök ellen indította, maga pedig Árpád a szigetből kijövén, Soroksár és Rákos között tábort járatott, s innen Pannonia meghódítására indúlt. — Diadalmas hadjáratából megtérve Árpád, ismét a szigetbe szállott, s az egész nemzet örömére itten Zsolt fia születetett; — néhány nap múlva innen Öcsöb és Velek vezény-

lete alatt sereget küldött Marót bihari vezér ellen, „kik a szigetből megindúlván, *a homokon átlovaglának*, s a Tisza vizén a böldi réven (Szentesnél) áthajózának, s innen lovagolva a Kórogy vize mellett szállának táborba“ [1]).

Béla király névtelen jegyzőjének a magyar nemzet honfoglalásáról írott könyvében ennyi találtatik dunatiszaközéről, és Kecskemét vidékéről. A *névtelen jegyző*, kinek előadása szerint dunatiszaközén a honfoglalás története imént vázoltatott, — még nem tudjuk bizonyosan, e nevű királyaink közűl melyiknek korában élt; az eddigi adatokhoz képest II. Béla idejére teszem, s így korát 1140-dik évnél lejebb nem szállítom [2]). Ez idő kevés hián *harmadfélszáz* évvel későbbre üt az *alpári csata* és *pusztaszeri első országgyűlés* után, — s fájdalom, e hosszúnak tetsző időbűl, a *névtelen jegyző* által imént megemlítetteken kivűl, vidékünk helyneveire alkalmazható igen kevés adatot bírunk. — Szolnok, Várkony, Tisza-Kürt, Alpár, Sági sziget, Csany és Tápé a tiszamelléken, Pest, Vác, Mogyoród, Kalocsa említtetnek a Duna felöl, oklevelek és krónikákban [3]). Kecskemétnek, vagy itt valamely más helységnek, ez időbűl írott nyoma nem találtatik.

Azonban Kecskemét közvetlen területe, — ámbár annak akkori helyneve hozzánk el nem jutott is, — a honfoglaláskor e vidéken lefolyt érdekes

[1]) Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről. Ford. Szabó Károly. Pest. 1860. XIV. XVI. XXX. XXXVIII. XXXIX. XL. XLI. XLIV. L. fejezet.

[2]) A névtelen jegyző korára nézve Szabó Károly a forditás 1 lapján 2) alatt, I. Bélá királyt jelöli s annak bizonyitását igéri; mielőtt ez megtörténnék, Horvát Istvánnal tartok. Szlavinok 66. és 85. lap.

[3]) Fejér: Cod. Dipl. Vol. I. pag. 428. 433. — Vol. II. pag. 91. 103. — Thuróczy Chron. XLIV. LII. LX. — Névt. jegyz. LVII. fej.

eseményeknél bizonyosan szerepelt. A magyar tábor, mely Szalán szláv-görög-bolgár hármas hadseregét legyőzte, melynek diadala föltételezte Árpádnak és nemzetének az új hazát, vagy földönfutóvá lételt, mindenesetre nagy számú fegyveresekből állott, s a mintegy kétszázhúszezer fegyverviselőbűl álló összes magyar hadsereg legalább hasonfelének jelenlétét igénylette [1]; ezeknek igavonó, fejős és vágó marháik s vezeték lovaik roppant területet elfoglaltak. Ennyi nép s azoknak lovaik és marháik három-négy óra-járatnyi területnél bizonyosan többet elleptek, következőleg a pusztaszeri nemzetgyűlésen megtelepült tábor is, a roppant számú ember és barom, sátor és tanya s legelő térségéhöz képest, a kecskeméti területig felhatott [2]).

Söt némelyek véleménye még e tárgyra vonatkozólag tovább terjed: a *névtelen jegyző* 40-ik fejezetében a pusztaszeri nemzetgyűlést említvén, a helyet Körtvélytó és Gyümölcsény erdő mellett, vagy közelében mondja, s e nevekben a kecskemétiek nagy nyomatékot helyeztek azon tételre: mikép a Körtvélytó nem lehet más, mint a Pusztaszerrel határos pusztában közel levő nagy Péderi tó, a Gyümölcsény pedig, melyet a *névtelen* saját írmodora szerint Gemelsen alakban ír, nem egyéb, mint a mai Kecskemét nevének — talán egy kis leirási hiba beszámításával — eredeti német jelen-

---

[1]) Hét vezér alatt ugyanannyi hadseregre oszlottak, mindenik hadseregben a tiszteken és tizedeseken kivül 30,000 fegyveres férfiú volt. Simon de Keza edit. Bud. 1833. Libr. II. §. 2. pag. 37.

[2]) A magyarok hadszerkezetéről Árpád korában; Bölcs Leon császár adatai, eredetiből Szabó Károly által. Új magyar Muzeum 1851—52. I. köt. 299 lap. 52. 53. 57. 62. §§.

tése [1]). Indokoltatott e vélemény azzal: hogy Kecskemétnek délkeleti határterületén levő televényes barna föld kétségen kivüli erdő-fenék, melyen ma is nagy számú százados vad körtvélyfák s gyökereik erejénél fogva csaknem kiirthatatlan cserjék léteznek, századok előtt pedig terjedelmes erdő állott, mit a város határa egyes részeinek a nép nyelvén ma is divó s hivatalosan is használt elneveztetése, közvetlen szomszédságban pedig a felső alpári, szentlőrinci és szentkirályi pusztákon, valamint Kecskemét város területén most is több száz holdakra terjedő eredeti tölgyes erdők létezése igazol [2]). Továbbá indokoltatott még azzal is: hogy Kecskemét a 15-dik század közepéig országfejedelmi birtok és a magyar királynők javadalmához tartozó levén, szent István király neje Gizela, ki hiteles kimutatás szerint Henrik bajor herceg leánya volt ugyan, de némely régi történetiróink előadásukhoz képest szent Zsigmond burgundi király testvérének Vilmos hercegnek leánya lett volna; ez utóbbiak azonban ámbár hibáznak is a királynő atyja megnevezésében, de igazuk van a burgundi rokonság említésében: mert az ő édes anyja szinte Gizela, valósággal Konrád burgundi király leánya volt, és így nem az atyja volt burgundi herceg, hanem anyai nagyatyja volt bur-

---

[1]) Josephi Márton Lexicon trilingve. Viennae 1818. P. I. col. 385: Capra = Kecske; die Ziege, der Geis, — továbbá: Vadkecske, köszáli zerge, vagy zerna; eine wilde Ziege, Gemse. Caprea = vadkecske neme, köszáli zerge, vagy zerna, őz; ein Art wilder Ziegen, Gemse, Gemsziege, Reh. — U. o. P. II. col. 1070: Rupicapra = köszáli zerge; die Gemse. — Dictionarium Hungarico Latinum et Germanicum Fr. Páriz-Pápai. Cibinii 1747. pag. 375: Vadkecske = Caprea, Dorcas, Ibex, Rupicapra, ein Gems.

[2]) A kecskeméti határban: Talfája, Kisfája, Törökfája, Oláhfája stb.

gundi király [1]). A magyar városokban előforduló „Burgundia" nevű telepek mind, azon többnyire német gyarmatok maradványai, kik Géza vezér s szent István korában beköltöztek; — Kecskemétnek egyik legrégibb s leglakottabb része, a Pícsó melléke, ez elött 300 évvel még valósággal Burgundia nevezetű volt, jelenleg is köznyelven Burga néven neveztetik, s emlékét viseli ugyanott a „Burga-útca" [2]). Ezekhöz képest a *névtelen jegyzö* által megemlített Gemelsen erdö itt Kecskemét mellett volt, s nevét a sz. István király által itt megtelepített német gyarmattól nyerte, — a *névtelen jegyzö* korában már e nevet viselvén, általa azért neveztetik így [3]). Miután azonban a *névtelen jegyzö* munkájában elöforduló magyar szavak olvasási

---

[1]) Pray: Annales Regum. P. I. pag. 14. — Bonfin: edit. Col. Agrip. 1690. Dec. II. L. I. pag. 120. — Chartuitius Schwandtnernél Tom. I. pag. 418.

[2]) A város jegyzökönyvében (1598—1602. évekröl 361. 362. lapokon) följegyzés találtatik azon szomorú esetröl, midön 1600-ik évi aratásban a tatárok a várost kirabolván, a népböl is sokat rabúl vittek, s miután a község azok visszaszerzésére mindent elkövetett, közülök 42 soha elö nem került, ú. m. Pálkai uteából 3, Nagy uteából 5. Szentlörinc uteából 4, Gyümöles uteából 7, Burgundiából 9. Nagy uteából 7, Körös uteából 7.

[3]) E vélemény elfogadásával én magam is sokáig küzdöttem, mert átalábani alkalmazhatásáról kétkedtem. Körtvélytó semmi esetre sem tétethetik a Tisza balpartján Holdmezövásárhely határában létezö Körtvélyesi pusztára, — mint Palugyainál Magyarország legújabb leirása IV. 511. állittatik; — II. Béla király 1138. évi alapitványlevelében (Cod. Dipl. II. 94. 103.) Tápé helység mellett Etye nevezetü, és a Tisza mellett Körtvélyes nevü halastavakat a demesi prépostságnak adományozza, s Pusztaszer 1779-ki határjárási okmányában, a Tisza jobb partján, Tömörkény, Pusztaszer és Ányás közötti hármas határnál emlittetik a Gémes tó, ugyanott Pusztaszer Tisza felöli szélén maig is meg van a Barátok foka; Pusztaszer és Ányáson alól ismét Dócz pusztán van a dóczi tó, melyet Szabó Károly véleményez (Béla király névtelen jegyzöje 54 lap. 2) j.) — A névtelen jegyzö oly pontosnak mutatkozik a helyiratban, hogy Körtvélytó és Gyümölcsény erdö sem a Tisza tulsó partján, sem Kecskeméten, hanem közvetlenül Pusztaszerben vagy mellette keresendö.

kulcsa kezünkben van — a föntebbi vélemény elporlik [1]).

Irott emlékek vagy látható maradványok hiányában tehát későbbi adatok összeillesztése s az e részben is nyilatkozó szóhagyomány vezérfonalához kell folyamodnunk, gyakran pedig — úgy szólván — a sorok között kell olvasnunk; — és valószinüleg, tévedés nélkül. — Béla király névtelen jegyzöjéröl igen hibás fogalma lenne, a ki úgy értelmezné, mintha ö mindig tüzetesen az Árpád korabeli viszonyokat adná elö; némi alkalmazás után tapasztaljuk: hogy a névtelennek alig van fejezete, melyböl ki ne rína, hogy ö saját korának szemeivel néz, oly helyeket, viszonyokat, körülményeket tárgyal, melyek a tárgyalt esemény korában nem léteztek, hanem csak utóbb keletkeztek. Példáúl: Árpád, az etelközi véreskü elsö pontja szerint, a hét vezér alatt 108 nemzetségböl állott költözö nemzetnek fövezére volt, de felségi jogokat nem gyakorolt, ezeket a nemzet magának fentartotta; a második pont szerint, a közös erövel szerzett Magyarország a nemzet köztulajdonává lett, melyböl senki az eskü alatt szövetkezö nemzetségi fönökök és hozzájok tartozók közül ki nem zárattathatott; következöleg a meghódított ország földét, az egyes vezérek, törzsfejek vagy nemzetségek, osztály és nem Árpád adományozása utján vették át, — a birtokadományzást, úgy, mint azt Árpádról a névtelen jegyzö emlegeti, csak később, a felségi jogokkal bíró királyok gyakorlották. A honfoglalás alkalmával tehát Árpád vezér nemcsak bir-

[1]) A sok eltérö találgatások után e kulcsot Szabó Károly úr adta kezünkbe.

tokot nem adományzott, hanem azt saját nemzetsége számára a nemzettől maga is osztály útján nyert; a mi egyébiránt azon valószinű intézkedést ki nem rekeszti: hogy a nemzetségi vagy családi birtokon kivűl a fővezér számára még vezéri birtok is, mint nemzeti tulajdon fön ne hagyatott volna. — Árpád vezér lakhelye a történeti adatokhoz képest Csepel szigeten, Óbudán és Székesfejérvár környékén volt, családi vagy nemzetségi birtokai hasonlag dunamelléken voltak; vidékünkön, a Duna balpartján van ma is Zsolt város, hajdan vár, melytől Zsoltmegye neveztetett, s e helynév kétségkivül Árpád fia s örököse a második vezér Zsolt nevétől származik; ugyan e megyében s a Duna mellett van Taksony helység, mely nevét a harmadik vezértől vette, ki szóhagyomány szerint ott van el is temetve; ugyanitt van Tas helység, mely Árpád egyik hasonnevű unokájától bírja nevezetét [1]); dunatiszaközének tehát nagyobb része, különösen pedig Óbudától a Csepel sziget aljáig képzelhető irányban, az Árpádnemzetség tulajdonává, vagy mint vezéri birtok nemzeti közvagyonná lett, mit azon későbbi körülmények is igazolni látszanak — a közbejött események némi választékos alkalmazásával — hogy a Kecskeméttel szomszéd s jelenben a város birtokában levő Alsó-Alpár puszta 1075-dik évben királyi birtok volt, s rajta királyi ménes tartatott [2]); — hogy a 12-dik és 13-dik században beköltözött Kúnok itt Kecskemét közelében telepíttettek meg, s ugyanez idő tájban

[1]) Szabó Károly: Béla király névtelene 82 lap. 2) jegyzet. — Nagykörösi krónika 3 lap, a jegyzetben. — Szalay: Magyarorsz. tört. I. 40.
[2]) Oklevéltár I. köt. 1 szám.

V. István király 1270-ik évben Taksony helységet, a most is tövében levö Harasztival, akkor még, mint neve is mutatja, erdövel, és mindkettöhez közel létezö Ráda pusztával együtt a nyúlszigeti apácáknak adományozza, nyilván említtetvén az adománylevélben: hogy ezek a királyi felség birtokában levö nagy sziget (Csepel) tartozmányai voltak légyen [1]).

Kecskemét vidékére vonatkozó e kori adatok kiáltó hiánya mellett is, mennyiben e város múltját megközelítve kisérhetjük, átalában azon eredményt tapasztaljuk: hogy e város a 15-dik század közepéig királyi birtok volt, és a magyar királynök javadalmához tartozott; mihezképest egy részröl azon megcáfolhatatlan történelmi adat, hogy a honfoglalás nagy müve után öseink a régi lakosokat nemcsak kipusztítani nem szándékoztak, söt azokat külországi kalandos hadjárataik alkalmával ejtett foglyokkal szaporítván, nemzetgazdászati mély belátással, földmívelésre s egyéb szolgálatokra kötelezték, — más részröl azon helyzet, hogy Kecskemét területe, mint a Duna és Tisza közti középpont, s a fejedelmi, késöbb királyi székhely, és a tiszai alvidék irányában az akkori fogalmakhoz képest is egy legalkalmasb közlekedési vonal fokhelye volt, melyen már 500 év elött a Buda és Szeged közti nagy országút átvonúlt [2]), — mind e körülmények valószinűvé fokozzák azon elövéleményt, hogy Kecskemét területe a honfoglalás után elhanyagolva nem maradhatott, söt szent István elsö apostoli király óta Kecskemét köz-

[1]) Cod. Diplom. Tom. VII. vol. II. pag. 10.
[2]) Oklevéltár I. köt. 3 szám.

ségi életére a királyok hatályos befolyásával találkozunk.

A város nyugati részén, helybeni írott adatok szerint, századokig fönállott egy kápolna, Kis-Boldogasszony tiszteletére alapítva, mely köznyelven s írott emlékekben Homoki Kápolna nevezet alatt fordul elő, így neveztetvén a körülötte emelkedett homoktorlásoktúl s hozzá közel eső homoki kapu nevezetű, egyik főútca nyilástól; emlékét ma már csak a Kápolna útca tartja fön; — 1794-ik évben leégett, sokáig födél nélkül elhagyottan állott, s 1814-ben püspöki engedély mellett elpusztíttatván, telke eladatott [1]. E kápolnáról regélte a szóhagyomány: mikép szent István király, a magyar nemzet térítő apostola, hadseregével dunatiszaközén átvonúlván, itt a Déllő mocsár partján táborozott s mardosó szúnyogok vérszopó milliárdjaitól lepetett meg, és a szent király buzgó imájára megszűntetett csapás emlékeűl azon kápolnát emeltette [2]. — Tisztelet a nép ajkán fönmaradt szóhagyománynak, ostromára fegyverkezni okunk nincs; de gondatlanság elengedhetetlen vádja nehezedik azok nevére, kik ez épület elpusztíttatásakor az alapot gondos figyelem nélkül hagyták, mely hihetőleg a város múltjára megbecsülhetetlen bizonyos adatot szolgáltat vala. — E kápolna

[1] Lásd ez időrül a városi és róm. kath. egyházi jegyzökönyveket. — E kápolnának 700 négyszög öl terjelmű s kőfallal kerített telke temetkezési helyűl is használtatott, — Atyámtól tudom, hogy 1787-ben elhalt nagyatyám ide volt temetve. — Megvette e telket Barak Mihály s beépíttette, — jelenleg Szél József örökösi birtokában van, a külső búzapiac alján, 3-dik tizedben 18-dik szám alatt.

[2] A Homoki Kápolna volt telkéhez most is közel levő, csak négy házsor által elválasztott Déllő mocsár múlt század végén már lecsapoltatni rendeltetett, de csak 1835-ben Gyenes Mihály városi jegyző s mérnök fáradatlan szorgalmának sikerült azt foganatosítani s helyén sétányt készíttetni.

messze hajdanbani építtetését, következőleg a róla fönmaradt szóhagyomány valószinűségét azon körülmény igazolja, hogy annak alapíttatása óta, környékén a földterület színe merőben változást szenvedett. Hihetetlen ugyanis, hogy azon épület eredetileg egy kikeresett mélyedésbe helyeztetett volna, — múlt század végén történt leégésekor pedig, valamint elpusztíttatásakor is, helyzete ilyen volt, körötte a házak két, három öllel magasabban állottak, söt jelenben is jóval emeltebben állanak, mint a volt kápolna telkén levő mai épület áll. Világos nyoma ez annak: hogy midőn e kápolna alapíttatott, még akkor sem a hozzá közel eső város szélét körítő régi szöllők ültetve, sem a kápolna mellékén házak épülve nem voltak, hanem a kőfallal körített kápolna környékének homokkali elboríttatása századok előtt, az elhanyagolt kún puszták felöl, s a város határterületének ma is homokos, 500 év elött pedig Csödör homoka nevezetű nyugati részéröl történt, melynek gátlására keletkeztek ott, a tudomásunkra 300 év elött már fenállott szöllők, s a kápolnának „Homoki“ melléknevc, és közelében a városba vezető útcatorkolat „homoki kapu“ nevezete az ottani homoktorlatoktúl származott [1]).

E kápolna s vele kapcsolatban álló körülmények tovább vezetnek bennünket. — Ama sok pusztítás, minek vidékünk a középkorban s később a török uralom alatt kitétetve volt, írott emlékeinket elseperte, vagy igen megritkította; de azért, hogy valamely községről a 13-, 14- és 15-dik századnál régibb ok-

[1]) Csödör homoka s több régi tájnevekröl, lásd: Oklevéltár 1 köt. 5-dik szám.

leveleink nincsenek, vagy eddig még elő nem kerültek, legkevesbé lehet azt következtetni, mintha ilyetén hely a róla fölmutatható, vagy nevét elötüntető oklevélnél idősb nem volna, mert akkor, midőn így említtetik, már fönállania kellett, csak keletkezésének idejéröli bizonyos adataink hiányzanak. Példa erre hozzánk közel egypár helység: Tisza-Kürth a folyó közvetlen túlsó partján, első tekintetre meglepö látvány zugos útcáinak s épületeinek ószerű rendetlenségével, — e helységnek Árpád beköltözésekor már legalább is fönállania kellett, — 800 év előtt első Géza király 1075-ik évi alapítványlevelében már mint község említtetik [1]; — ellenben a szomszéd Nagy-Körös mezőváros múltjáról 1423- és 1435-dik évek elötti adataink nincsenek [2]; — s ki lenne az a kicsiny hitű, hogy a közelebbi századokban jelöntékeny helyzetbe jutott s több részeiben útcák és épületekben maig is szinte ószerűséggel küzdö ezen derék mezővárost négy vagy ötödfélszáz éves korúnál sokkal idösbnek s legalább is a Magyar nemzet honalapításával egykorúnak ne hinné? [3]. — Ezer év nagy idő; ez alatt vidékünk gyenge alkatú földszine észlelhetőleg változott. Már Béla király névtelen jegyzője dunatiszaközét homokos területűnek írja, midőn a Szalán elleni csatát Alpár homo-

---

[1] Oklevéltár I. köt. 1. szám.

[2] Oklevéltár I. köt. 5. szám. — Fejér: Cod. Dipl. Tom. X. vol. VII. pag. 653.

[3] Nagy-Körös mellett van egy régi földvár maradványát ábrázoló sáncolat, melyröl egy névtelen bizonyítani kivánta: hogy IV. László király 1290-ben nem a biharmegyei Körös-szeg mellett, hanem Nagy-Körösnél gyilkoltatott le; azonban Horvát István rögtön síkra kelt, s az elegendő történeti alap nélküli állítást megcáfolta. Lásd: Tud. Gyűjt. 1819.

kán vívottnak mondja [1]), — midőn a földet Szertől Alpár homokáig Óndnak, Ete atyjának adományoztatja [2]), — midőn Marót bihari kazar főnök ellen Öcsöb és Velek vezénylete alatt Csepelből küldött hadat böldi révhez itt vidékünkön a homokon átlovagoltatja [3]). Régibb századokban e délnyugatról éjszakkeleti irányban dühöngött homoktenger mily nagy ostora volt nemcsak vidékünknek, de tüzetesen a város területének, — kiáltó bizonyítványokkal találkozunk: 1802-ben, midőn a főpiac közepén most leboltozva levő nagy kút építtetett, két ölnyi mélységben itató-vályú, karám-sövény s nagy mennyiségű birka- vagy kecske-tőzeg találtatott; — 30 év előtt, a mostani Korona-kávéház belső telkén Király Sándor polgártársunk építkezése alkalmával, az alapásatás mintegy másfél ölnyi mélyében kemence és katlan, benne hamuval, találtatott; — Mária-útcában az úgynevezett „homokon" legmagosabb helynek mutatkozik a 325-ik szám alatti ház, jelenleg Baracsi József szűcsmester birtokában, ki ott néhány év előtt kútat készíttetett, s a közönségesnél bővebb vizű 1860-dik év nyarán, jelenben, e kút vízszine a földszintől öt ölnyi mélyben van, benne a vízmagasság 1° 1'; e kút ásatásakor, midőn folytonos síványhomok területen haladnának, öt öles mélységben katlant, bögrét, egész tyúktojást, és egy vas vésöt találtak stb.; — e ház a régi „Homoki Kápolna" telkéhez 95, a kápolnatelek pedig a „Déllő" mocsár helyén álló sétányhoz 90 ölnyi távol-

---

[1]) XXXVIII fej.
[2]) XL. fej.
[3]) L. fej.

ságban áll. — A város e táján, az úgynevezett „homokon“ a síványhomok-teríték föntebbinél sokkal alacsonyabb helyekön is átalában két ölnyi, egy ölnél sehol sem alacsonyabb; — a régi kápolna udvartelkét néhány év elött annak tulajdonosa Szél József téglafallal vonatván körül, két ölnyi mélyre ástak, s a síványt még át nem haladhatván, ívekre kellett az alapot vonatni; — e sívány-terület pedig a „homoki kaputól“ behat majdnem a „vásári föútcáig“, kisebb-nagyobb hanyatlásokkal. — Ezen vonalon túl, a város alsóbb részein, a nélkül mindazáltal, hogy itt homokterítvénynek nyoma volna, egy ölnyitöl másfél és két ölnyi mélyben változik az úgynevezett hányt vagy kevert földterület, mielött az építkezési szilárd alaphoz kívántató eredeti kemény réteghez eljutni lehetne, mely többnyire barna szinü, vagy vízmosásból keletkezett agyagiszapot mutat; — egyes helyi példák elsorolásával fölhagyok, a belátást szerezni ohajtókat saját tapasztalatukra utasítván.

E körülmények figyelömbe vétele után azon meggyözödésre kell jutnunk: hogy a város délnyugati és nyugatéjszaki dombos részeit kétségtelenül a homokterítvény magasította el, honnan átalában minden vízvezetés vonala keresztül a városon lefelé tart, — és pedig e magas homoktorlat a várost déltöl éjszakkeletig félhold alakban mintegy kétezer ölnyi széles zöldszalagkint övezö, úgynevezett „öreghegyi“ szöllöskertek ültetése, és a város délnyugati részének építtetése elött ugyan, de a „Homoki Kápolna“ alapíttatása után borította el; továbbá e körülményböl képesítve vagyunk a város legrégibb és

leglakottabb részeit beismerni; — és végre valószinű hozzávetéssel kiszámíthatjuk az időt, melyre a város előkora visszavezettethetik. Köztudomás szerint ugyan is száz év előtt még Kecskeméten igen-igen kevés téglanemű szilárd anyag fordíttatván építkezésre, — egészen téglábóli építmény most is ritka, — őseink csaknem átalában tapasztott sövény, agyagból vert, vagy vályogbúl rakott falakra építkeztek; az ilyetén épületek nagyon tartósak nem lehettek, de vannak mégis példák, hogy száz évig fönállottak; — köztudomású tény az is, hogy ily építkezéshez kivántató anyag a városon kivül délirányban levő agyagos területről hordattatott be, s a leomlott vagy elpusztúlt házak elporlott anyaga soha ki nem takaríttatott, — még most is ritkán takaríttatik ki, — hanem úgynevezett udvar- vagy útca-töltésnek használtatott. — Fölvéve már ez alapon középszámítással azon arányt: hogy az ilyetén gyönge anyagú épületek csak száz évig tartottak, — a Magyar nemzet beköltözése óta korunkig eltelett kevés hián ezer év alatt Kecskemét átalában tizszer építkezett; ha pedig a számítással bőkezűleg gazdálkodunk, s egypár török és tatár pusztítást, s néhány nagyobb tűzveszélyt beszámítunk, ellenben levonjuk azt, hogy az elpusztúlt agyagépületek anyagának egy része, tapasznak, vagy egyébkint fuvarkiméletből is mindannyiszor újolag fölhasználtatott, — az átalábani építkezés s földszin növekedésének számát legfölebb tizenkettőre, ezek közűl mindegyiknek magasságát pedig szinte középszámítással fél lábnyira tesszük, — így még a Magyar nemzet honfoglalásától eltelett ezer év alatt a régi város belterületének földszine, a minden lép-

ten-nyomon észlelhető úgynevezett hányt föld, az eredetieknek mutatkozó rétegek fölött, a mostani magasságra nem növekedhetett, — következőleg e város fönlétének Árpád honfoglalását megelőznie kellett.

Nincsen tehát okunk arról kétkedni, hogy Kecskemét a Magyar nemzet beköltözésekor már megtelepítve volt, — igen valószinű továbbá, hogy e város és vidéke a nemzet köztulajdonakint a vezérek, utóbb királyok haszonélvezetébe jutott, — s elvégre dicső szent István első király kegyeletével gyarapítva, királyi jobbágyok, udvari szolgák — Udvarnokok — telepévé lett légyen.

Annak megfejtése: kik voltak az „Udvarnokok“? — tüzetesen tárgyunkra nem tartozik; tömve vannak ezekkel régi okleveleink, böven emlékeznek róluk történetiróink [1]). Itt legyen elég említeni, hogy Kecskemét közeli vidékén királyi várerődök Pestmegyében nem létezvén, az itteni lakosoknak az udvarnokok azon neméhez kellett tartozniok, kiknek szolgálata egyszerűen a királyi udvar háztartására szorítkozott; — e pénztelen világban, midőn a templomot, papot, tizedet, adót és birságokat terményben s baromban rendelte a törvény fizettetni, az országban szerte másutt is létező királyi birtokokon élö jobbágyok a királyi udvart élelmi s egyéb házi szerekkel, kézmívekkel s mindennemű szolgálmányokkal kitartani kötelezvék voltak, mihezképest az ilyetén királyi jobbágyok — udvarnokok — soraiból

---

[1]) Kézai Simon: Appendix de Udvornicis. — Perger János: Diplomatica III. r. 222. 229. §§. — Ugyanaz: A magyar és hazája régenten. XX. fej. — Szalay: Magyarorsz. tört. I. 111 lap. — Bartal György: Csallóköz történetének vázlata. XV. s köv. fejezetekben.

telettek ki a királyi vadászok, erdöszök, lovászok, halászok, juhászok, gulyások, csikósok, kanászok, kaszások, szekeresek, pincérek, vincellérek, hirdetök, pénzverök, kovácsok, bodnárok, vargák, timárok, sütök stb. — a mint mezei munkában vagy az ipar valamely nemében begyakorlottak voltak. — Tovább füzve az elmélkedést, terjesszük ki figyelmünket nehány régi oklevélre is, melyekből az Udvarnokok állapotát és az ösmagyar állattenyésztés nemeit némileg ismerni fogjuk; — például: midőn szent István király 1015-dik évben a pécsváradi monostort alapítja, az ingatlan földbirtokon kivül elszámlálja a szolgákat és kézmíveseket, a templomi szolgálatra szükséges öltönyöket és könyveket, melyeket ajándékozott, s ezeken kivül adott 120 lovat, 84 tehenet, 464 juhot, 102 sertést, 92 kecskét [1]). Ugyane szent király a veszprémi apáca kolostornak az alapítványlevél szerint többek közt 20 udvarnokot, udvari szolgát is ajándékoz [2]). — I. András király 1055-dik évben a tihanyi apátságot alapítván, ad 20 ekét, 40 telket, 20 vincellért, 10 halászt, 5 lovászt, 3 gulyást, 3 juhászt, 2 kanászt, 2 méhészt, 2 szakácsot, 2 malmot 2 molnárral, 2 vargát, 2 kovácsot, 2 bodnárt, 1 esztergályost, 1 mosót, 1 timárt, 10 szolgálót, 33 csödört azokhoz elegendö kancákkal, 100 tehenet, 70 juhot, 100 sertést, 5 kas méhet, s ezeken kivül a királyi ménesből évenként 50 csikót [3]). — II. András király 1235-dik évben a pécsi püspökség jogait megerösítö s javadalmait gyarapító okle-

[1]) Fejér: Cod. dipl. Tom. I. pag. 296. 302.
[2]) Fejér: Cod. dipl. Tom. I. pag. 312.
[3]) Fejér: Cod. dipl. Tom. I. pag. 388. 392.

velében a tizedet általában minden terményből, tüzetesen pedig a lovak, bárányok, kecskefiak, sertések, méhek, ludak és tyúkokból a püspök számára megadatni rendeli [1]. — IV. László király 1276-dik évben a veszprémi püspökséget új birtokkal adományozza, s annak hídvámszedési jogot engedvén, meghatározza: hogy egy lótúl 3, egy ökörtül 2, a sertés, juh vagy kecske darabjától egy-egy dénár átmeneti díjt szedethessen [2]. Csak ezekből is megtetszik az öskirályaink idejéből fenmaradt oklevelekben annyiszor előforduló Udvarnokok misége, kiknek elöljáróik, fönökeik némelyike utóbb az ország zászlósai közt fogott helyet s megtartották azt egész 1848-ig; megtetszik továbbá az is: hogy az ösmagyar állattenyésztés az apró baromfaj között a kecskészetre is kiterjedt, melynek számos nyomai fön vannak ma is család- és helyneveinkben, — ezeken kivül regék és mondákban [3]; söt a növényország számos terményei és a közélet müszavaiban is [4]; — és Kecskemétnek e korszakban létezett legelsö magyar telepei legnagyobb valószinüséggel a királyi udvar kecskészei voltak.

Ne szégyeneljük, — én legalább nem látok szégyent abban, — hogy Kecskemétnek 900 év elötti lakosai szerény kecskepásztorok voltak; hiszen Róma, a világváros elsö telepei nemcsak barompásztorokbúl állottak, de utóbb e város oly emberosztálylyal népesíttetett, mely közöttünk jelenleg polgár-

---

[1] Fejér: Cod. dipl. Tom. III. vol. II. pag. 421—427.
[2] Cod. Dipl. Tom. VII. vol. II. pag. 48.
[3] Ipolyi Arnold: Magyar Mythologia. 213 lap.
[4] Ilyenek: kecskecsecsü szölö, kecskerágó fa, kecskeszakál fü, kecskeszarv fü, kecskeláb stb. (Párizpápai szótára, magyar latin-német rész. 73 lap.)

levél helyett hóhér kötelére érdemesíttetnék; — egyébiránt azon körülmény, hogy Kecskés, Ihász vagy Juhász családnevek a régi országos nemesek díszes koszorújában is elöfordúlnak; ellenben a Kanász, Gulyás, Csikós stb. nevekkel többnyire csak a földmívesek alsó osztályánál találkozunk, arra mutat: hogy a kecske és juh tenyésztés öseinknél a barmászat tisztesb foglalkozásai közé tartozott.

Helyén látom itt azt is emlékezetbe hozni: hogy történettudósaink átalános véleményük szerint, a magyarországi helynevek közt saját jelentés nélküli kevés találtatik, hanem azok többnyire helyzetük tulajdonságáról, lakosaik foglalkozásáról vagy régi birtokosaik nevéröl nyerték elneveztetésüket. Kecskeméten csak az én tudtomra, legközelebbi három évtized alatt, több helyen és különbözö tájakon föld ásatás alkalmával nagy mennyiségü kecskeszarv és kecskeköröm találtatott, miken a százados revülés világos nyomai észleltettek; — holott az ilyetén tárgyakra a lakosok ha figyelmeztetve volnának, átalában pedig a föld alól fölmerülö cikkek bejelentésére utasíttatnának, — évenkint számos ilyetén, városunk ösmúltjára vonatkozó fölfedezéseket nyernénk; — és ezen nagy halmaz kecskeszarv és kecskeköröm maradványok semmi esetre sem esetleges eltemetésre, hanem a valaha itten dívott átalános kecsketenyésztés valóságos nyomaira mutatnak, — söt a város délkeleti részén századok elött tenyészett erdöség kipusztúlásának egyik fötényezöjekint ugyancsak az itteni kecsketenyésztés mutatkozik.

A szent István király által fölállított megyerendszer elökorában Kecskemét valósziniüleg Pestmegyéhez, s az ugyanekkoriban szervezett magyar keresztyén egyház kebelében, mint most, a váci püspökséghez tartozott. Történetkönyveink e fölött hallgatnak, s okleveleink nincsenek; Kecskemétre mint legnagyobb valósziniiséggel egy itteni terjedelmes országfejedelmi birtokterület alkatrészére vonatkozó oklevelek is hiányzanak, — vagy elseperte azokat az 1241-dik évi tatárjárás zivatara, vagy eddig még lappanganak.

István király halála után kevés idöközi szünetekkel mintegy 150 évig a haza különbözö vidékein dúlt belzavarok között dunatiszaközének is saját szerepe kijutott, melyben Kecskemét a nemzet nagy testületével együtt szenvedett, — e korszakra esik a kúnok két gyarmatának Kecskemét közelébeni megtelepíttetése, úgymint 1089-dik évben szent László király által Kopulcs vezér alatt legyözöttek közül fogságba jutottak, és 1129-ik évben II. István király idétt Tatár nevü vezérükkel önként beköltözötteknek a mai Kiskúnságba telepíttetése, — mely körülménynek Kecskemét polgári állására kétségtelenül nagy hatással kellett lennie; majd III. István király halála után a királyi család belvillongásai huzamos idöre megszüntetvén, III. Bélának erélyes és böles kormánya alatt élvezett átalános jólét, az eredeti szerkezeténél fogva szabad községi kifejlödés küszöbén álló Kecskemét irányában jótékony eredmény nélkül nem maradhatott.

II.

II. Endre király laza kormánya által fölidézett országos bajok s ezek orvoslatára az erélyes IV. Béla által alkalmazott túlszigorú eszközök, átalános elégületlenségből zavarokat fejlesztettek, melyek a nemzetet és birodalmat végveszéllyel fenyegették. A roppant horderejű országos közveszély, mintegy félszázados kormányzati balfogások kártékony eredménye, 1241-dik évi tavaszon történt, midőn IV. Béla király hadseregének a Sajó partján vívott csatábani megsemmítésével a nagy tatárjárás bekövetkezett. Minden történetirók, régibbek és újabbak, szívrázólag tüntetik föl az átalános pusztulást, melyet az egész ország, de kiválólag dunatiszaköze s a tiszai vidék szenvedett, s melyhez még rokoni vérboszú is csatlakozott. A pár év elött Béla király által befogadott mintegy 40,000 kún család fejedelme Kötöny, az országba már pusztítva berontott tatárokkali egyetértés álgyanújából, pesti lakában gyülevész csoportok által megtámadtatván, családostúl legyilkoltatott, mire a tatárok ellen fegyverre hívott s már útban levő kúnok boszúja föllángolván, ben az országban — épen vidékünkön — iszonyú öldöklést, pusztítást követnek el, s azután fölkerekedvén, az aldunán Bolgárországba vonúlnak. — Vidékünk ekkor kettős csapást szenvedett: elöbb a kúnok, majd a tatárok által pusztíttatván el; kimerítő részletes tudósítást azonban az itt történttekről hiában keresünk.

Az országos nagy veszély után rengetegek, barlangok s egyéb rejtökeikből a lakosok iszonyúan

megritkúlva, elvégre haza vánszorogtak, a rémségösen elpusztított országot erös férfiúi lélekkel virágzóvá varázsolni törekvö Béla király pedig a köznyomor enyhítése s honvédelmi eszközök minden módon lehetö elöteremtése közben, különös gondját a polgárközségekre fordította: a már elöbb fenállott városok jogait nemcsak megerösítette, söt külebb terjesztette; más községeket a megyei hatóság alól fölszabadítván, önállósággal s egyéb kiváltságokkal ruházta fel, — nehány év múlva pedig valamennyi várjobbágyot és királyi s királynöi birtokon élö udvarnokokat szabad községekké alakította, — így a magyar polgári rend közjogi önállását elökészítvén [1]).

Az újjá szervezés nagy munkája közben a királyi gondoskodásnak kitűnö eredménye mutatkozik Kecskemét irányában. A tatárok elvonulása után ugyanis a király a megmaradt népröl atyailag gondoskodott, a néptelenített részek megszállatását pedig külhoni telepek gyarmatosításával is eszközölni törekedett; — a tatárjáráskor Bolgárországba vonúlt Kúnokat visszafogadta, s legnagyobb részben a Pest, Kalocsa és Szeged közt terülö nagy rónán dunatiszaközére telepítette, azok vezéreül saját legidösb fiát István herceget kinevezte, söt népszerűsítés tekintetéböl, általa egy kún leányt nöül vétetett [2]). — A kúntelep

[1]) Szalay: Magyarorsz. tört. II. köt. 54 lap. — Kovachich: Sylloge Decretor. Comit. 1267. art. 2. — Fejér Oklevél gyüjteményében IV. Béla király által városok és szabad községeknek osztott kiváltságlevelek száma meglepöleg igen nagy.

[2]) A sajói veszedelem után tizenhárom év múlva Béla királynak a római pápához írt levele szívrázólag festi az érzékeny fejedelemnek hazája, nemzete, vallása és családa iránti aggodalmát, midön 1254-ben a hír szerint újabb beütéssel fenyegetö tatárok ellen segedelmet kér, s panaszolja, hogy a király és nemzet eddig minden kitelhetöséget felhasznált, de még külsegélyt nem nyerhetett. „Mi pedig — így foly-

új megyévé alakíttatott, mely **Kecskemegye** nevet nyert, s székhelye fővárosa Kecskemét lön. Az oklevelet ez előnyös kitüntetésről nem ismerjük; de 1271—1275. évekről eddig fölfedezett nagy számú hiteles oklevelek föntartották emlékét s föispánainak nevét: az említett öt évről ugyanis V. István és IV. László királyoktól egy sereg oklevelet bírunk, melyek szokásos záradéka elszámlálván az időszerénti országnagyok neveiket, 1271—1272-dik évekről „Péter mester királyi étekfogó, és Kecskemegye föispána"; 1274—1275-dik évek alatt pedig „Miklós mester országbiró, és Kecskemegye föispána" igen sokszor előfordul [1]).

---

tatja levelét — a keresztyénség javáért királyi felségünk megalázásával, két leányunkat két rúthen herceghnek, harmadikat a lengyel hercegnek nőül adtuk, hogy általuk és más kelet felőli barátink által a tatárok alattomos mozgalmairól tudomást szerezhessünk, és így azok igyekezetének sikeresben ellenállhassunk. A kúnokat is országunkba befogadtuk, és fájdalom! jelenleg országunkat pogányok által oltalmazzuk, és az egyház ellenségeit is pogányok által fékezzük; söt a keresztyén hit oltalma tekintetéből első szülött fiunkat egy kún nővel összeházasítottuk; hogy ez által a roszabbat eltávoztassuk és alkalmat találhassunk, melynél fogva azokat, mint már többekkel cselekedtünk, a keresztség felvételére térítsük." Cod. dipl. Tom. IV. vol. II. p. 220.

[1]) Fejér: Cod. dipl. Tom. V. vol. I. „Petro magistro Dapiferorum nostrorum Comite de Guechke", — másutt változtatott irásmóddal: Geychchke, Guecke, Gechke, Gecke, Guecka, Gvechke, Guecske, Kecke, Gecske, — e kötetben s a föntebbi szöveggel a 138. 152. 180. 183. 185. 186. 192. 195. 199. 204. 207. 209. 213. 216. 233. 236. 241. 245. 257. lapokon. — Tom. VII. vol. II. a 18 lapon. — Tom. V. vol. II. eme kifejezéssel: „Nicolao Judice Curiae nostrae Comite de Guechke" a 146. 156. 163. 166. 168. 174. 175. 184. 187. 195. 198. 200. 203. 206. 238. lapokon. Ugyane szövegben a Tom. VII. vol. II. 31. 35. és 222. lapokon, — összesen 38 oklevélben fordul e név elő ily rövid négy évi idő alatt. Itt azonban figyelömbe kell vennünk a roppant tudományú Horvát István amaz intését, hogy régi magyar oklevelekben némely betű „oly nehéz különböztetésü az ismeretlen tulajdon nevekben, hogy gyakran csak a mostani geographiai nevekből lehet az olvasást eligazitani, vagy több ugyanegy helységről szóló oklevelek által." Tud. gyűjt. 1819. X. k. 94 lap. Ezen kivül ha diplomaticai tábláinkat Schwartner és Pergernél figyelömmel forgatjuk, meg leszünk győződve: hogy az itt elsorolt helynevek közt a gyakori változtatásnak

Meddig tartott Kecskemétnek imént elöadott díszes állása, — meghatározni nem lehet; valósziníileg 1279-ben véget ért, midön a kúntelepek garázdaságának fékezése végett kiküldött szent széki követ Filep, fermói püspök közbevetésére s a kún törzsfönökök közbejöttével a Kúnok átalában keresztyén hit fölvételére köteleztettek, a mai Nagy- és Kiskún kerületekben állandó területekre szoríttattak, a megyeispánok hatósága alól kivétetvén, a Nádor külön birósága alá helyeztettek, — így a kecskemegyei terület az úgynevezett Kiskún kerületté alakíttatván, belöle csak maga Kecskemét város határterülete, tovább is királyi szabad községkint hagyatott fön.

Kecskemétnek a kúnsághoz e 600 év elötti viszonya, területi helyzete által gyámolítva, némely késöbbi oklevelek alkalmazásával azon meggyökerezett véleményt fejlesztette ki: hogy e város még a késöbbi századokban is a kúnsághoz tartozott, s a Kiskún kerületnek teljes értelembeni alkatrésze volt légyen. Igaz, mikép ha figyelömbe vesszük: hogy Kecskemét területe még ma is majd átalában jász és kún puszták s községekkel keríttetik, 4—500 év elött pedig, midön még Törtely, Akasztó, Izsák, Tabd, Tas, Szent-Imre, Kis-Körös, most mezövárosok és helységek, úgyszinte Ágasegyháza, Matkó, Kömpöc, Bugac, Csöngöle, Bócsa, Máma, Harka, Kaskantyú, Kötöny, Mihálytelke, Adacs, Baracs,

---

az akkori határozatlan irásmód fóoka volt; továbbá hogy a Guetke és Ketke hibás olvasás eredménye, mert a régi *c* és *t* kis betük igen hasonlítottak egymáshoz, s ha a másoló helyesen olvassa vagy érti, ezeket is Guecke és Kecke betükkel másolja vala; végre mondanom fölösleges, hogy az annyi különbözö alakban kiállitott helynevek mindegyike a „Kecske“ értelmet hangoztatja.

Bankháza, Csengőd, Szücskő puszták bizonyosan, valószinűleg pedig valaha még a szomszéd Nagy-Körös mezőváros, és Szentkirály, Szentlőrinc s Borbásszállás puszták is mind a kúnsághoz tartoztak, — nehéz volna hinni: hogy Kecskemét egymaga különös kivételkép azon kapcsolatból kihagyatott volna; ha tehát e helyzeten kivül még egypár XV. századbeli hiteles oklevelet látunk, melyben a „Kecskeméti kún szék" nevezet fordúl elő, továbbá ha egypár XVI. vagy XVII. századbeli adóösszeirást nézünk, melyekben a „kecskeméti székhez" tartozó kiskúnsági helynevek foglaltatnak, — nem lehet igen föltűnő kivált azoknál, kik e város belszerkezetét s régmúltját kevesbé ismerik, hogy a közelebb múlt s jelen században kiadott némely könyvekben valóságos kúnsági helynek vallott Kecskemét mai jelesb történészeink által is ilyennek tartassék. — E helyzet okadatolt földerítése tüzetesen nem Kecskemét város történetéhöz, hanem a jászkún kerületek kimerítő helyiratához tartoznék; minthogy azonban eleddig az illetők eme régi viszonyok száraz megemlítésén kivül tovább alig mentek, Kecskemét múltja kivilágításával összefüggő kötelezettségem által egy hosszas kitérésbe látom magamat sodortatva, mely azonban a város történetére szintúgy, mint vidéke s több szomszéd helyek múltjára — meggyőződésem szerint — fölvilágosító adatokat fog szolgáltatni.

A kegyes tanító rend kecskeméti házának egykori tudós igazgatója Szentháromságról nevezett Mihály atya [1]. Mátyás király levelezésének

[1] Horváth Mihály volt valóságos neve. Lásd: Tud. Gyüjt. 1823. VI. köt. Nagy Istvántól: Sz. Kecskemét városában született vagy lakott iróknak nevei és tudva levő munkái. 92 lap. 30 sz.

általa kinyomatás alá bocsátott kötetét 1745-ben Kecskemét város Tanácsának ajánlván, előszavában tudtomra legelőszer mondotta ki nyilvánosan ama tételt: hogy e város valaha a Kiskún kerületnek valóságos bekeblezett alkatrésze s székhelye volt, eképen írván: „e nagy terjedelmű várost IV. László, Magyarország királya, egész Kúnság fővárosává rendelte, hasonló jogokkal mint Berény, ma is a Jászok székhelye. Később azonban, hogy háborgásaikat korlátozza, I. Lajos király azzal gyengítette a kúnokat, hogy Partiskumot vagyis Kecskemétet azok területétől elszakítván, elidegenítette: és így e város előbb a sok érdemű Bosnyák, azután Wesselényi, utóbb a Koháry-család birtokába jutott." — A sok dicséret és dicsőítésből álló ajánló levélben a tiszt. atya még tovább megyen, midőn írja: „Mindezek eleven emlékezetben vannak még jelenleg is a dicsően országló Mária-Teresia királynő asszony Ő Felsége előtt, ki midőn mostanában (1745.) a dicső jászkún nemzet ősi szabadalmait kegyelmesen visszaállította, királyi hitlevelében nyilvánítani méltóztatott: hogy a jászkúnoknak visszaadott szabadalmak soha Kecskemét város régi szabadságainak, kiváltságainak és szokásainak, mostani és későbbi lakosainak sérelmükre ne lehessenek" [1]. — A tiszt. atya sejtett ugyan valamit Kecskemét régi viszonyairól; de a város közjogi állásáról valóságos tévedésben volt: mert I. Lajos király trónra lépte után Kecskemét egy egész század alatt még koronabirtok maradt, a Bosnyák-család pedig jóval későbben s csak rövid ideig virágzott,

---

[1] Epistolae Mathiae Corvini Regis Hungariae. Ex munificentia Amplissimi Magistratus Kecskemethiensis. Cassoviae. M. DCC. XLV.

és kecskeméti birtokát Bosnyák Tamás, nemzetségének utolsó férfia, királyi étekfogó és füleki várkapitány 1614-ben vétel útján szerzette, kiről egyetlen leánya Zsófia után Kecskemét ezen $^1/_8$ része báró Balassa Imrére, erről Judit leánya hozományaként báró Koháry Istvánra szállott, melyet aztán gróf Koháry István több részek megszerzésével gyarapított; — a Wesselényi-család a XVI. század végén nőhozomány útján jutott Kecskemét $^1/_4$ részéhez, mely Ferenc nádor és Pál forradalmi tábornok halálok után elkoboztatván, gróf Koháry Istvánnak adományoztatott. Legnagyobb tévedés azonban a tiszt. atyának utóbbi állítása, mert dicső Mária-Teresiának a jászkún kerületek régi szabadalmait visszaállító királyi oklevelében Kecskemétről egyetlen szó sincs.

Horváth Péter jászkún kerületi főjegyző, később alkapitány, a jászkunokról és kerületeikről írt munkáiban [1]) Kecskemétet nemcsak kúnszéknek, hanem valósággal a kiskúnkerület valahai alkatrészének vallja [2]). Ugyanezt teszi Horváth Péter idézett munkái nyomán készült s a Tudományos gyűjteményben a jászkún kerületekről adott helyirati értekezés [3]). — Jerney János is azon helyek közé sorolja Kecskemétet, miket valaha kúnok laktak, bírtak, és nagy részben ma is bírnak [4]). — Horváth Péter föntebbi munkájában elsorolja mindazon okleveleket,

[1]) Commentatio de Initiis ac Majoribus Jazygum et Cumanorum — a Petro Horváth — eorundem Notario. Anno 1801. — Értekezés a Kúnoknak és Jászoknak eredetökrül, azoknak régi és mostani állapotjokrúl. Irta Horváth Péter 1820. Pest. 1823.

[2]) Commentatio 251 lap. §. IX. — Értekezés 81—83 lap. a jegyzetben.

[3]) A Jász, Nagy- és Kiskún kerületeknek földleirati ismerete. Tud. gyűjt. 1838. IX. k. 54 lap. — Lásd a 93 lapon levő jegyzést.

[4]) Jerney János: Keleti utazása a magyarok őshelyeinek kinyomozása végett. I. köt. 303 lap.

melyek a jászkúnok elökorából fönmaradván, jelenleg a kerületi levéltárban tartatnak [1]); de többnyire csak rövid kivonatokat közöl s azokon történeti tételeket épít, melyek szigorú vizsgálat s kivált a fölhivott oklevelek alkalmazása után meg nem állhatnak.

Kecskemétnek a kiskúnsághozi viszonyaira vonatkozó oklevelek közül ide tartoznak következők: 1-ör Mátyás király 1472-dik évben engedélyt ad *Pálkaszállási* lakos Thenkes Pál fiainak Lörinc és Benedeknek: hogy a *kecskeméti székhez tartozó Sasüllés-szállást* benépesíthessék [2]). — 2-or II. Ulászló király 1491-ben *Csontos András kecskeméti szék kapitányához* intézett rendeletével ezt utasítja: hogy *lajos-szállási* Gellért Miklóst és testvérét Ferencet, kiket a király különös kegyelmébe s védelme alá fogadott, minden javaikban, szabadságaikban, és a kapitányi tisztben azokat védje s öket adóztatással terhelni ne bátorkodjék [3]). — 3-or *Horváth Péter* említ 1557. 1567. 1572. 1587. 1670. és 1687-ik évekröl kelt adórovatolási lajstromokat, melyekben a *kecskeméti székhez tartozó kiskúnsági helyek* elszámláltatnak [4]). — 4-er *Jerney János* említ a jászkún helyekröl két összeirási lajstromot, melyek egyikét a török kormány rendeletéböl *Halulbég* egykori szolnoki szandzsák készítteté, másik 1572-ki kama-

---

[1]) Commentatio 120 lap.
[2]) Commentatio 133 lap. 8. sz. — Oklevéltár I. köt. 8. sz.
[3]) Horváth P. kivonatban közli: Commentatio 134 lap; én közlöm szószerint: Oklevéltár I. köt. 11. sz.
[4]) Commentatio 251. 252. lap. m) jegyzet. — Értekezés 81. 82. lap a jegyzetben.

rai összeirás [1]), ezekben is állítólag a kecskeméti szék kiskúnsági helységei szintén elsoroltatvák.

Ennyi volna tehát a XV. XVI. és XVII. századbeli adat, melyek egy Kecskemétszék nevű kiskunsági járásterület valahai fönvoltát igazolni látszanak; de az ellenkezőt világosan tanúsító korábbi, egykorú, és későbbi hiteles oklevelek ellenében, a puszta állításon kivül még senki be nem bizonyította azt, hogy Kecskemét város a kiskúnságnak 1279-dik év után valóságos bekeblezett alkatrésze lett volna; — minthogy pedig 1279-dik év előtt kúnkerület nem létezett, mivel IV. Béla király által a dunatiszaközi kúnok Kecskemegyében telepíttettek meg, 1279-dik év után meg már Kecskemét a kúnsághoz többé nem tartozhatott, — az én hitem szerint e város a kiskún kerületnek alkatrésze soha sem volt; — mert

1) Kecskemét város XIII. századi pecséte köriratának helyes értelmezése [2]) azt igazolja: hogy az 1279-dik évi királyi hitlevelek alapján eszközlött kúnsági szervezetből e városnak kihagyatnia kellett, mivel ugyanazon hitlevelek szerint a kúnok nem községileg, hanem katonailag szerveztettek, s még a következett két század alatt is, számos oklevelek tanútétele szerint így maradtak.

2) Cillei Borbála királynőnek, Zsigmond király nejének s Kecskemét úrnőjének 1415-dik évi rendeletében a város polgári állása, a föntebbi pecsét

[1]) Keleti utazása I. köt. 272—275 lap.
[2]) † S.(igillum) CIVITATIS. DE. KECHKEMETH. Lásd rajzát e kötet végén az 1. sz. a.

köriratához teljesen hasonló értelemben jellemeztetik [1]).

3) Zsigmond király 1423-dik évi védlevelében Kecskemét önálló helyhatósággal bíró királyi szabad mezővároskint mutattatik be [2]); ilyetén polgári szerkezettel pedig nemcsak azon korban, de később sem, még 1745-dik évi újjá szerveztetésük után is, a jászkún községek soha sem bírtak.

4) Erzsébet királynő 1439-dik évi záloglevelében [3]); és

5) Mátyás király 1458-dik évi adománylevelében [4]), — melyek eddig az ellenkező adatokat megelőzik; — továbbá

6) Báthory István országbiró 1486-dik évi viszszaváltási bizonyítványában [5]); s végre

7) A XVI. és XVII. századból felmutatott minden hiteles oklevelekben Kecskemét pestmegyebeli mezővárosnak mondatik: — következőleg már jóval előbb, mint a XV. század végérül fölemlíthető 1772. és 1791. évi két oklevél egy Kecskemétszék nevezetű kiskúnsági járásterületet mellesleg említ, s az alatt, míg a XVI. és XVII. századból fölmutatható összeirási lajstromok egy Kecskemét nevű kún székhez tartozó helyneveket elsorolnak, és a nélkül hogy magát e várost ama kúnszék alkatrészének mondanák, vagy legkevesbé bizonyítanák, — harmincnál több hiteles oklevél hangosan ellenkezőt kiált.

---

[1]) Lásd végül Oklevéltár I. köt. 4. sz., hol kétszer mondja a királynő: „in Civitate nostra Kechkemeth."
[2]) Oklevéltár I. köt. 5. sz.
[3]) Oklevéltár I. köt. 6. sz.
[4]) Oklevéltár I. köt. 7. sz.
[5]) Oklevéltár I. köt. 11. sz.

Bővebb világosítás végett szükségesnek látom a kúnok szervezetét, megtéríttetését s letelepíttetését tárgyazó 1279-dik évi királyi hitlevelet megismertetni, melyet jászkún rokonink az elmúlt diákos világban „Privilegium Baptismatis“ vagyis: „Keresztségi kiváltság“ címével tisztelték meg, de tudtomra eddig még magyarul adva nincs, s eredeti szövegben a mostani nemzedék közűl kevesen élvezhetik, — a jászkúnok ösviszonyaira s ezekkel némi kapcsolatban Kecskemét egykorú multjára is vonatkozó e nevezetes okmány eképen hangzik:

„László, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmát, Horvát, Ráma, Szerb, Gálic, Ladomér, Kún, és Bolgárországok királya. Krisztus minden híveinek, kik jelen Levelet látni fogják, üdvöt az üdvösség kútfejétől. Mindenkinek, jelenlevők és következőknek köztudomásukra juttatni akarjuk, hogy midőn tisztelendő Filep Atya, Isten kegyelméből fermói püspök, apostoli Szék követe, hozzánk és országunkba ugyanazon szent Szék mint Krisztus helyettese által kiküldetett, az ő üdvös javaslata és szent útmutatása folytán Alpár és Uzúr kún fő urak, nemkülönben a kúnok többi előkelői, valamint átalában minden kún nemesek, és a kúnok egész közönsége rá állott arra, hogy ők a bálványzást elhagyván, és minden pogány szertartást átalában megszüntetvén, az egyedül üdvözítő keresztyén vallásra térjenek s mindenki közűlök a ki még megkeresztelkedve nincsen, kor és nem szerint a keresztség szentségét fölvegye, az anyaszentegyház minden szentségeit s a miket a római Anyaszentegyház tanít, hiszen, és vall, megtartsa. És mivel — a mint írva vagyon — a hit jó

cselekvények nélkül halva vagyon, hogy bennök és nálok a fölvett szent hit tökéletesedvén meggyökerezhessen, mivel a szent széki követ úr öket arra némileg kötelezné, elhatároztuk, hogy mindenek elött a Kúnok hét nemzetségéböl rendelt hét túsz (kezes) idönkint elöállíttassék, és mi azon kún förendeket, nemeseket, és egész kún nemzetet országnagyaink és nemeseinkkel tartandó ünnepélyes és nyilvános köztanácskozás utján, az alább elöadandó móddal és helyeken megtelepíteni fogjuk. Tudniillik, ezentúl megszüntetik, és elhagyják a sátorozást és szövethajlékokbani tartózkodást, s a keresztyének szokása szerint helységekbe telepedni és állandó épületben lakni fognak, — azonban azt, hogy szakálukat levegyék, hajukat megnyírjék, és öltönyüket megváltoztassák, mire öket a tisztelendö követ úr akaratuk ellen kényszeríteni kivánta, a mi alázatos kérésünkre atyai kegyelettel elengedvén, attól fölmentetnek; de egyebekben magokat keresztyén szokásokhoz alkalmazni, a mi országunk és birodalmukban minden féktelenkedés, megtámadás, keresztyének meggyilkolása s azok elleni vérengzésektöl végkép tartózkodni fognak, és jövöben soha többé ilyeket nem tesznek, sem szolgáik s alattvalóik által elkövettetni nem engednek; és hogy az említett kötelezettségeket teljesítsék, a követ úr kirendelni fog némely hiteles felügyelöket, kik a Kúnok minden nemzetségei és nemzetségi fokozatai s ágozatai, valamint minden alattvalóikra fölügyelni, az igazságot kinyomozni, és az eredményröl nekünk s ugyanazon követ úrnak, söt az egyházi hatóságoknak is jelentést tenni tartozzanak, hogy a ki a föntebbiek

elleni vétségben találtatnék, az egyházi hatóság által egyházi fenyíték alá vonattassék, általunk pedig törvény szerint megbüntettessék. És mivel a Kúnok nagy sokasága nagy terjedelmű földet elfoglal, elhatároztuk, hogy azok kik nemzetségük szerint a Duna és Tisza között, vagy a Körös mellett vagy a Maros és Körös között, vagy e folyó mindkét partján, avagy a Temes és Maros között, és azok körül megtelepednek, többé nem másutt, hanem ugyanazon folyamok környékén, vagyis azon helyeken és földeken, melyekre őket eredetileg, nemzetségeik szerint az ő hajlékaikkal nagyatyánk urunk Béla király, Magyarország jó emlékezetű dicsö királya letelepítette, most is ott telepedjenek és maradjanak meg, úgy mint országunk nemesei, adván és adományozván nekik ottan a királynöi várakhoz tartozó udvarnokok s más szolgálattevök földeit, vagy örökös nélkül elhalt nemesek birtokait, mindeniket tartozmányaival és haszonvételeivel együtt, úgymint erdökkel, rétekkel, halastavakkal, melyeket az ő szállásaik magokban foglalnak s melyek jogszerüleg a mi adományozásunk körébe tartoznak, az egyházak és monostorok jogai és birtokai mindenkorra sértetlenül hagyatván. Ezen fölül oda adtuk és adományoztuk az olyatén nemesi és várjobbágyi puszta birtokokat, melyek a tatárjárás óta pusztán állottak, és melyeken gyümölcsözö haszonvételek, úgymint halastavak és lábas erdök nincsenek; úgy mindazáltal, hogy az ilyetén puszta birtokaikért azon nemeseknek és várjobbágyoknak mi vagy méltányos árt fizetünk, vagy hasonértékü cserebirtokot adományozni fogunk. Mely minden földeket ugyanazon kún

förendek, és nemesek mindenik nemzetség létszáma, szüksége s a földek minősége szerint maguk közt felosztani fogják. Az olyatén nemesi birtokokat és várjobbágyi földeket pedig, melyeken gyümölcsöző haszonvételek találtatnak, és halászattal s sürü erdőkkel bövelködnek, mint már említve volt, valamint az oly nemesi birtokokat és várjobbágyi földeket is, melyeken az illető nemeseknek és várjobbágyoknak épületeik, szolgáik, vagy helységeik vannak, habár azokon kevesb értékü haszonvételek volnának is, az ily birtokokat ugyanazon nemesek és várjobbágyok, kik azoknak birtokában vannak, szabadon és békésen a kúnok között is birtokolni fogják, miben az említett kún förendek, és átalában minden kún nemesek is megegyeztek, hogy köztük, és a körükben leendő magyar nemesek között kölcsönös komaság és rokoni sógorság keletkezzék; s állandó szeretet és barátság virágozzék; söt a magyar és kún nemesek egyenlö szabadságnak örvendjenek. Különösen elhatároztuk, hogy a kún förendek és nemesek mindnyájan és fejenkint, midön hadseregünket személyesen kivezetni fogjuk, fegyverre kelni tartozzanak, szintúgy mint többi királyi nemeseink; és ha kik közülök elmaradnának, ugyanazon itéletet és büntetést veendik, melynek a hadjárati kötelezettségből kimaradó többi országos nemeseink alája vetve vannak. Továbbá a keresztyén foglyok felszabadítása tárgyában, mit a követ úr legföbb és legnagyobb jelentöségünek tartott, a mi s a püspökök, többi föpapok és országnagyaink kérelmünkre ugyanazon követ úr atyailag megegyezett abban: hogy azon keresztyén foglyokat, kiket országunkból és birodal-

munkból bármikép letartóztattak, tüzetesen és átalában szabadon bocsátani tartozzanak; külországokban ejtett más foglyaikat pedig megtarthassák. Ezen kivül: minthogy a Kúnoknak említett hét nemzetsége különböző helyeken, s több vidéken, úgymint a kalocsai érsek, s váradi, egri, csanádi és váci püspök urak megyéikben lakni és megtelepedni fognak; ugyanazon követ úr megegyezésével rendeljük: hogy az említett tisztelendő püspökök mindenike, maga mellé vévén egy országnagyot s két hiteles nemest, járja el a megyéjében letelepült kún nemzetségeket, és a még meg nem keresztelkedetteknek adja fel a keresztség szentségét, és mind az országunk és birodalmunkban ejtett foglyok felszabadítása, mind pedig a kúnok telepei közt fennmaradandó nemesi birtokok iránt vizsgálatot tartván, igazságot szolgáltassanak; és végre nekünk híven jelentést tegyenek, hogy országunk azon nemeseit, kiknek puszta birtokaikra kúnok telepíttettek, ár vagy csere szerint kielégíthessük. Azt is elrendeljük: hogy mint nagyatyánk Béla idejében a kún főrendek, kún nemesek, és a kúnok mind közönségesen országunk időszerénti Nádorának birósága alatt legyenek, ki maga mellé vevén az illető nemzetség biráját, vagy főnökét, országunk lakosaival fölmerülendő minden ügyekben felettök biráskodni fog, mint nagyatyánk óta történt; kivevén azon esetet, hogyha két kún nemes közti vérontás vagy más panasz merülne föl, ekkor ugyanis azon nemzetség birája, melyhez a vádlott fél tartozik, fog a panasz fölött itélni, s az ilyetén két kún nemes közti pörhez a Nádornak semmi köze sem leszen, — és ha valamelyik az ily pörlekedők közül saját nem-

zetsége birájának itéletével meg nem elégedvén, mi hozzánk fölebbezne, akkor azok ügyét mi személyesen, az illető nemzetség birájával együtt fogjuk törvény szerint elintézni; azt különösen kijelentvén, hogy ha ezen két kún nemes valamelyike gyilkossággal terheltetnék s reá halálbüntetés várván, esetleg hozzánk eljuthatna, akkor azért hogy hozánk eljutott, a halált elkerüli, de mindazáltal számüzetésbe kell mennie, és így az országon kivül maradván, mint számüzöttnek kell visszatérhetési engedélyt azoktúl eszközölnie, kiket megsértett, de addig, míg ezt megnyerné, nem az országban, hanem az országon kivül kell maradnia. Ha pedig a vétkes személye mellett a kún förendek és nemesek rögtön, a mint hozzánk futott, közbenjárókúl föllépnének, és a bünös számüzetését elengedtetni kérnék, akkor az ilyetén bünös a számüzetéstöl fölmentetik, de javaiból és jószágaiból a sértett fél részére elégtételt adni tartozik, mint már említve volt. Továbbá felfogadtuk és felfogadjuk, hogy senkit a kún förendek és kún nemesek szolgáik közül, ha hozzánk jöne, be nem fogadunk; sem országnagyaink és nemeseink azokat be nem fogadhatják, és maguknál meg nem tarthatják; söt az olyatén szolgákat minden jószágaikkal együtt, bár kiknél lennének, visszabocsátani tartozandnak; a birtokokat is, melyek jogszerüleg a mi adományozásunk alá tartoznak, ha valamelyiköktül elvettük, ugyanazoknak kiktöl elvétettek, visszaadatni fogjuk. Egyébiránt minthogy a kún förendek és nemesek országunk többi nemesivel egyenlö szabadságot élveznek, elhatároztuk, hogy valamint öseink a szent királyok ideje óta az országos neme-

sekhez és azok népeihez sem mi, sem országnagyaink hatalmasúl be nem szállásolhatnak; úgy a kún főrendek és nemesek s azok népeihez sem mi, sem kedves hitesünk, a királyné asszony, sem országnagyaink, soha és semmi szín alatt hatalmasúl be nem szállásolhatunk és be nem szállásolhatnak. Ezen kivűl mindazon földeket és birtokokat, melyeket eddig őseink, vagy a mi adományzásunk, avagy más valamely hiteles okmányok erejével jogosan és békésen bírnak, azokat bírhassák és megtarthassák. Hogy tehát ezen intézkedésünknek rendi örökös erejű érvényre jusson, ezen Levelünket kiadtuk kettős pecsétünkkel megerősítve. Kelt a mi különösen kedves hívünk Miklós mester udvari alkorlátnokunk keze által. Az Úrnak M. CC. LXXIX., országlásunknak pedig hetedik évében, Augustus 10-kén." [1])

E nevezetes oklevél egy másik előbbinek eredménye volt; a szent széki követ ugyanis László királyt ünnepélyes esküvel kötelezte arra, hogy a Kúnokat megtéríti, szervezi és keresztyén szokásokra kötelezi, s miután ez Budán 1279-dik évi Junius 23-kán megtörténvén, ünnepélyes hitlevélbe foglaltatott, így keletkezett ugyanazonévi Aug. 10-kén a föntebbi oklevél, — az előbbinek zárszavai ezek: „Hogyha pedig a Kúnokat minden föntebbi rendeletek megtartására és betöltésére intés, javaslat, okok és kérelem által reá nem vehetnénk; föltettük, megajánlottuk és megesküdtünk arra, hogy az országgyűlésből a Kúnok ellen országunk és egész birodalmunkból átalános fölkelést fogunk rendelni, melyhez a magunk és országunk barátait meghívni és

[1]) Fejér: Cod. Dipl. Tom. V. vol. II. pag. 512.

meghívatni fogjuk, hogy azokat fegyverhatalommal, minden szükséges módon, királyi hatalmunk erejével, minden fentebbi rendeletek elfogadására, teljesítésére és megtartására kötelezzük." [1])

Ilyenek voltak a IV. Béla király által Kecskemét tőszomszédságában befogadott, unokája IV. László által pedig polgári szerkezet és megtérítés alá vett Kúnok.

A föntebbi királyi hitlevelek bővebb értelmezést nem kivánnak; világos azokbúl: hogy kún rokonink az állodalmi birtokbúl a királynői várjobbágyok és udvarnokok s egyéb szolganép élvezetében volt földekre s az örökös nélkül elhalt nemesek birtokaira; a magán vagyonbúl pedig a teljes értelembeni puszta birtokokra telepíttettek, ez utóbbiakért a király illető tulajdonosaiknak méltányos ár vagy cserebirtok általi kielégíttetésökre magát kötelezvén; — e letelepíttetés hogy átalában lakosok, épületek és jelentékeny haszonvételek nélküli puszta földekre irányoztatott légyen, azon záradék tanúsítja: mikép az oly magán birtok, melyen lakosok, épületek, halastavak vagy erdők voltak, még a kún telepek között is előbbi tulajdonosa kezén meghagyatott; következőleg az állodalmi birtokok is, bár haszonvételi tartozmányaikkal együtt, de átalában úgy, és azok adományoztattak a Kúnoknak, melyek a tatárjáráskor kipusztíttatván, még ekkor is lakosok nélkül voltak, — és ilyek a dunatiszaközi s tiszai részeken egész területek találtattak; — mert ha IV. Béla király 1267-dik évi 2-dik törvénye a király vagy királynő által benépesített minden várföldeket és udvar-

---

[1]) Ugyanott: pag. 507—511.

noki községeket szabad községi kiváltságokkal felruházta [1]), az ilyenek többé a Kúnoknak nem is adományoztathattak volna, mivel ez által göröngyhez kötött szolgák lenni megszűntek.

Egyébiránt annak, hogy Kecskemét az 1279-ki szervezetből kihagyatott, legnagyobb bizonysága az: hogy nincs nyoma, — én legalább nem ismerek ilyet, — mikép a mohácsi gyásznap, illetőleg a török uralom előtt a dunatiszaközi Kúnok területe csorbíttatott volna. Az utolsó Árpádkirályok s még I. Károly és nagy Lajos hadseregeikben is a kún hadak jelentékeny erőt képeztek, s ámbár az 1279-dik évben kelt királyi hitlevelek szerint a Kúnok a keresztyén vallás fölvételét önként ajánlották, a király pedig a pápai követ és országnagyok jelenlétében hittel fogadta, hogy a Kúnokat nemcsak polgárilag szervezi, de a keresztyén vallás fölvételére kényszerítő eszközökkel, ha kell fegyveres erővel, söt külfejedelmek segélyével is kötelezni fogja, mégis csak mintegy száz év múlva, nagy Lajos királynak sikerült a tatár szokásokba rögzött Kúnok közül minden pogány emléket kiirtani [2]); de a hatalmas Kúnok, a szomszéd birtokosok és különösen Szeged város irányában még tovább is, a nagy Lajos király korát követő egész század alatt, folytonos határvillongásban éltek, elannyira, hogy vérengző kicsapongásokig terjedt súrlódásaikat az országgyűlés gyakori törvényekkel korlátozni kényszerült; lapozzuk át régi magyar törvénykönyvünket [3]), a Mosóci által kihagyott törvé-

[1]) Kovachich: Sylloge Decretor. Comit. Tom. I. pag. 11.
[2]) Chron. Thuróczy. Cap. XLVI. apud Schwandtner Script. Reg. Hung. Tom. I. — Fejér: Cod. Dipl. Tom. IX. vol. II. pag. 329. CLXIII.
[3]) Corpus Juris Hung. Decr. VII. Lad. II. in campo Rákos cond. art. 41.

nyeket is ide értve [1]), s meggyőződve leszünk arról, hogy a mohácsi gyásznap előtt tartományuk területét a Kúnok csipkedtetni nem igen engedték [2]).

Úgyhiszem, kellőleg kimutattam már azt: hogy Kecskemét a Kúnság bekeblezett alkatrésze nem volt; de ugyane kimutatásból egy másik kérdés merül föl, mely mintegy kifolyása levén föntebbinek, kötelességem azt is földeríteni: vajjon mi volt tehát Kiskúnság irányában az a „Kecskemét szék?"

Az 1279-dik évi szervezet királyi hitleveléből láttuk, mikép kún rokonaink átalában néptelen és laktalan vidékre telepíttettek, s utóbb is a történeti adatok kiáltólag igazolják, hogy midőn a magyar nemzet mostani hazájában már századok óta írott törvényekkel, állandó lakhelyekkel s polgári szerkezettel bírt, — akkor is még kún rokonaink patriarchalis fönökség alatt, sátor, levelesszín, cserény, gunyhó, putri stb. alatt teljes értelmű nomád életet viseltek, s ez állapotbúl kimozdíttatásuk csak országos erélynek sikerülhetett; — még 1393-dik évben, midőn Zsigmond király az apáti, kiséri és négyszállási Jászok határvillongását kiegyenlítteti [3]); 1423-ban midőn a

[1]) Kovachich: Sylloge Decr. Comit. 1518. Decr. Bácb. art. 32. — Decr. 1519. art. 32. — Decr. 1521. art. 64. — Decr. 1523. art. 51. — Decr. Rákos. 1525. art. 8.

[2]) Az idézett törvények által elintéztetni rendelt határvillongásokat még elegendőképen nem ismerjük. — Sz. kir. Szeged város titkos levéltárából gyüjteményemben levő oklevelekből képes vagyok azon fölvilágositást adni: hogy Mátyás király 1462. 1465. 1469. és 1473-dik években Szeged város részére azon ritka szabadalmat adja, illetőleg időnkint megerősiti: mikép a dunatiszaközi minden kún földeken, mint azt a régi királyok idétt is élvezte, szabad legeltetést gyakorolhasson; söt a Kecskemét fölött ezzel határos Bene-szállási, és tiszántúl a nagykúnságban levő Asszony-szállási pusztákat a Kúnokkal egyenjogúlag használhassa, s ennélfogva azon pusztákon a Kúnok meg se telepedhessenek, hanem azokat ök is csak legeltetéssel használják. Szeged város polgárainak nagyszerű baromtenyésztése s a Kúnok féltékenysége idézte föl bizonyosan ama súrlódásokat.

[3]) Horváth Péter: Commentatio. 95 lap.

Kúnokat a kecskeméti és nagy-körösiek hatalmaskodása ellen védi [1]); 1436-ban midőn az orgoványi örökös kapitányokat [2]), és Csertő Bálintot a törteli, bócsai és köncsögi örökös kapitányságban megerősíti [3]); 1472-ben midőn Mátyás király Tenkes Pál fiainak Sasüllés-szállás benépesítését megengedi [4]); 1473-ban midőn ugyanaz Both László és Domokos, halas-széki kapitányoknak Csólyos, Fejértó, Majosszállása (Majsa) és Kömpöc-szállása benépesítésére engedélyt ad [5]); hogy több eddig fölfedezett hiteles okleveleket ne említsek, — még mindenütt „descensusok", „szállások", azaz: ideiglenes tartózkodási helyek, és nem állandó helységekben említtetnek a jászkúnok, mi azt igazolja: hogy 1279. óta, és így kétszáz év alatt, a polgárisodás terén kún rokonaink még nem sokra haladtak, s századok kellettek ahoz, hogy IV. László király által esküvel fogadott megtéríttetésük és polgárosításuk, az ő saját igéretük s ajánlatukhoz képest foganatba menjen.

Az 1279-dik évi személyes viszonyokat nem hasonlíthatjuk ugyan a 400 év múlva, a török kiveretésekor fölmerült polgári viszonyokhoz, mert a másfél százados török uralom a dunatiszaközi Kúnokat kimondhatlanúl megzilálta [6]); de a területi és birtokállapotot igenis azonosíthatjuk, s a 17-dik század végén Kecskemét város körül-belől épen úgy állott

---

[1]) Oklevéltár e kötet végén, 5. sz.
[2]) Szeged sz. kir. város levéltárában.
[3]) Ugyanott. Lásd Jerneynél: Keleti utazása I. köt. 305. lap.
[4]) Oklevéltár e kötetben, 9. sz.
[5]) Ugyanott 10. sz.
[6]) Lásd: 1791-dik évi országgyülés naplója mellékletén a Jász-Kúnok folyamodásához *C.* alatt kapcsolva Thurzó Szaniszló nádor védlevelét 1622-dik évről, az országgyülési naplóhoz mellékelt iratok közt 37-ik lapon. — Kivonatban közlötte Jerney, Kel. Ut. I. köt. 307. lap.

egy szélesen terjedö nagy pusztaság közepette, mint a 13-dik század közepén a nagy tatárjárás után. A török kiveretését közvetlenül követett 1687-dik évben történt, midőn Kecskemét köteleztetett, hogy fölfelé Dabasig, Sáriig minden földet, több mértföldnyi területen megkaszáltasson a császári hadak téli ellátására [1]. E 17-dik század végén s a 18-dik elején volt azon állapot, hogy Kecskeméttől Szabadkáig, Szegedig és Bajáig, — Halas némi kivételével, — sivatag pusztaság terült mindenütt [2]. 1702-ik évben Kecskemét tizenöt kún pusztát bírt háromezer árva forintért haszonbérben; 1712-ben pedig nyolc legnagyobb kún pusztát vett bérbe évenkint egyezer forintért a Német Rendtől [3]. — E területi állapot idézte elö a „Kecskeméti Puszta" — „Ketschkemeter Heide" nevezetet ekkori s későbbi könyvekben és földképekön [4]. — Képzeljük vissza magunkat innen, az ennél négy századdal elébb történt nagy tatárjárás idejébe, midőn történeti adatok szerint, tizenöt napi járó földön élö ember nem találtatott [5], és képzetünk, fogalmunk lesz azon vidékröl, melyre a kún atyafiak telepíttettek, — se

---

[1] Rensingh császári biztos rendeletei Kecskemét városhoz 1687. Jul. 11. és Aug. 18. eredetiek a város levéltárában. Oklevéltár III. köt.

[2] Wagner: Hist. Jos. I. pag. 61. — Katonánál: XVIII. ord. XXXVII. 68 lap.

[3] A város jegyzőkönyve: 1702. lap 10. — 1708—1713. köt. lap 393.

[4] Lásd többek közt: Mappa Novissima Regnorum Hungariae, Croatiae, Sclavoniae, necnon Magni Principatus Transylvaniae, juxta adcuratissimas observationes, adhibitisque certissimis veritatis fontibus descripta. Serenissimo Hung. et Boh. R. Haer. Principi, et Archiduci Austriae Alexandro Leopoldo R. Hung. Palatino DDD. per ejusdem humillimos fideles Societatis Artarianae. F. Müller sculpsit Viennae 1792. — Fessler, midőn Árpádnak Szalán elleni csatáját említi, a helyet hol az vívatott, szinte „Ketschkemeter Heide" nevezettel jelöli.

[5] Rosty Zsigmond: A tatárjárás történelme IV. Béla király idejében. Pest. 1856. 109 lap.

neve, se határa nem volt itt ekkor az egyes pusztának, s így lett később a Kúnok letelepíttetése után: Jakabszállás, Fülöpszállás, Ferenczszállás, Lajosszállás stb., a már keresztyén neveket fölvett családfejek vagy nemzetségi főnököktűl elneveztetve; a mostani jász-kún három kerület mindössze 84 város, helység és pusztából álló területének majd fele viseli maig is a háza, egyháza, szállása, telke, halma, hegye, laka stb. nevezetet, ilyen nagy része annak is, a mi tőle már elszakadt, vagy a melléknevet elvesztette.

Ily körülmények közt igen valószinű: hogy a dunatiszaközi Kúnok egyelőre Kecskemétről, a kúnsághoz ugyan nem tartozó, de a vidéken egyedüli népes helyből kormányoztattak, s a Kecskemét körüli kún szállások járásterülete Kecskeméti széknek, mint mellette később egy másik járásterület mizsei, egy harmadik pedig halasi széknek neveztetett, mely nevezet aztán, midőn már magában a kiskúnsági kerületben helységek keletkeztek is, a kecskeméti székhez első szervezetkor kijelölt területen tovább is fönmaradt, a nélkül, hogy maga e város a kiskúnsághoz tartozott volna; a minthogy ezt maguk a mélyebben látó Kúnok is már régen vita tárgyává tették, habár kellőleg kimutatni elmulasztották [1]).

III.

Tekintsünk most végig a dunatiszaközi sík lapályon Vácztól Szegedig és Kalocsáig, melynek mint-

[1]) Pósfay János: Értekezés a Kúnokról, és azoknak egyik hajdani Anya Várossáról Halasról. Tud. Gyüjt. 1821. X. köt. 11—14 lap.

egy központjakint szolgál Kecskemét, s vizsgáljuk a magyar előkor fönmaradt emlékeit, vajjon kívülünk és körünkben történeti nyomokat találunk-e, melyek régi helyek s községekre vonatkoznak? Szűk gazdaságom nemcsak azt tanúsítandja: hogy erőm gyengesége e téren sokra nem mehetett; de kimutatja azt is, hogy e vidék, ide szórva e vízközi homok pusztára, közbeneső várerőditvények hiányában, minden ellenségi rombolásnak annyira kitétetve volt az úgynevezett középkorban s később a török és tatárjárások gyászemlékű idejében, hogy saját helyi írott adatai csak igen gyéren mutatkoznak; — föltételezhető ugyan, mikép idővel még igen sok elő kerül, de jelenben az enyészet vasfogait elkerűlt emlékek közűl is csak keveset ismerünk. — A helyek közűl itt szomszédság és történeti szerep tekintetében első

Alpár. 896-dik évben a Magyar nemzet ennek mezején vívja döntő csatáját: a bolgár fejedelöm egykori székhelyének várdombját most is a Tisza mossa; szent István király a váci püspökségnek adományozta. I. Géza király a garami apátság részére 1075-ben kelt alapítványlevelében említi ennek ma is tőszomszédját, ekkor a nevezett apátságnak adományzott, most Kecskemét város birtokában levő, kisebbik vagy alsó Alpár pusztát. Utóbb jelöntéktelen állapota történeti nyomok nélkül juttatta korunkig [1]).

Pest. Árpád unokája Taksony vezér, a pesti várat, mely a Magyar nemzet honfoglalásakor már fönállott, Billa és Baksa bolgár testvéreknek adta át; 1046-dik évben szent Gellért legendájában már

---

[1]) Béla király névtelene XIV. XXVIII. XL. fejezet. — Oklevéltár e kötet végén. 1. sz.

elökelö városnak említtetik; első szabadalmait valószinüleg szent István királytól nyerte, mivel utóbbi kiváltságleveleiben hivatkozás arra tétetik. 1241-ben midőn a tatárok kiostromolván lerontják, Rogér által nagy és gazdag német községnek mondatik [1].

Csongrád. Árpád egyik vezérének Ondnak fia, Ete által a tiszaparton épített földvár, nevet adott a szent István által alapított megyék egyikének, melyet az ma is visel. Csongrád város lakosai 1075-ben a garami apátság, és 1138-ban a demesi prépostság alapítványlevelében polgároknak címeztetnek; 1439-ben mint helység, Kecskemét várossal együtt, Erzsébet királynö által a Káthai-családnak zálogba adatott [2].

Szer, mai köznévvel Pusztaszer. Kegyeletes emlékü helye az Árpád által 896-dik évben itt tartott első nemzetgyülésnek, hol első királyaink valószinüleg a hely iránti kegyeletből nagyszerü apátságot alapítottak, melynek azonban ma már épületromjain kivül csak neve és címe van fön a váci püspöki egyházmegyében, melyhez tartozik [3]. Az 1241-dik évi nagy tatárjáráskor kellett elpusztúlnia s többé föl sem épült; ez országos nagy veszély után ugyanis 85 év múlva 1326-ban már Szöri Pál és Pósa testvérek magán birtokában volt [4]. 1389-ben ismét magán birtokosait tiltja Zsigmond király, hogy a szegedi polgároktól útvámot szedni ne bátorkodja-

---

[1] Wenzel Gusztáv: Budai regesták. Magyar történelmi tár. I. köt. 82 lap.

[2] Béla király névtelene XL. fej. — Cod. Dipl. I. köt. 428—434 lap. — Ugyanott II. köt. 94. 103 lap. — Oklevéltár e kötet végén. 6. sz.

[3] Abbatia B. Mariae Virg. de Zeermonostra. Schematismus Ven. Cleri A. Dioec. Vaciensis 1835. pag. 9.

[4] Cod. Dipl. Tom. VIII. vol. III. pag. 136. 137.

nak [1]. A pápai dézmák 15-dik századi lajstroma szerint ekkor plebániával bíró község volt; 1526-ban dunatiszaközének a török általi elpusztíttatása után maig is puszta. Felét bírja Kecskemét város, más felét Palliavicini gróf; kimerítő története Kecskemét város pusztái tüzetes történeti vázlatában előjövend.

Taksony. Helység a Duna balpartján, a harmadik magyar vezér nevét viseli, ki ott — szóhagyomány szerint — el is temettetett [2]. 1270-ben V. István király a szomszéd Haraszti erdővel és Ráda pusztával együtt a nyúlszigeti apácáknak adományozta [3].

Soroksár. Béla király névtelene szerint [4] még 896 nyarán Árpád itt táborozott Csepel szigeti laka irányában; utóbb történeti szerep nélkül maradt.

Kalocsa. 1000-dik év körül itt szent István püspökséget alapított, mely később a bácsi érsekséggel egyesíttetett, s a Kalocsára áttett érseki egyházmegye története kapcsában e város történetét is bírjuk [5].

Bács. Mezőváros Kalocsán alúl; melyben szent László király 1093- vagy 1094-dik évben érseki székhelyet emelt; III. Béla király 1135-ben a kalocsai püspökséggel egyesítvén, a kettős egyházi megyét kalocsai érsekséggé tette [6]. Virágzó város volt, midőn 1526-ban Oct. elején Szulejman szultán elpusztította [7].

---

[1] Oklevéltár e kötet végén. 3. szám.
[2] Szalay: Magyarorsz. tört. I. köt. 40 lap. — Szabó Károly: Béla kir. névtelene. 82 lap. 2).
[3] Fejér: Cod. Dipl. Tom. V. vol. I. pag. 49.
[4] XLVI. fejezet.
[5] Katona: Hist. Aeppat. Coloc. Colocae 1800.
[6] Ugyanott: 172. 179 lap.
[7] Jászay: A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. I. köt. 32 lap.

Bodrog. Említi a névtelen jegyző [1]) mint várat, melytől Kalocsán alúl hasonnevű megye neveztetett; utóbb Bácsmegyével egyesíttetett. Itt volt alapítva a Bodrogmonostori apátság, mely 1327-ben még virágzott, — ma már csak címét ismerjük [2]).

Vác. Szent István király által alapított püspöki székváros; története meg van írva [3]).

Zsolt. Árpád fia, a második magyar vezér nevét viselő mezőváros a Duna balpartján; szent István király által alapított megyék egyike, mely később Pestmegyével egyesíttetett, róla neveztetik.

Szolnok. Hajdan vár a Zagyvának Tiszába ömlésinél, mely szent István által alapított egyik megyének nevet adott; most mezőváros.

Mogyoród, Cinkota, Várkony. 1060—1200. között az Árpádházi királyok és hercegek belháborgásának szinhelyeiként említtetnek történetkönyveinkben [4]).

Csany. 1075-dik évben, midőn I. Géza király a garami apátságnak adományozza, tiszai halászok telepe volt, a szent kereszt tiszteletére emelt templommal [5]); 1326-ban is fönállott [6]); de a török uralom alatt puszta volt; 1561-ben Sári György és Albert bírta, múlt században a Károlyi grófok birtokába jutott s 1771. óta kertészközség [7]).

Tápé. 1138-ban II. Béla királynak a demesi pré-

---

[1]) XLI. XLIV. fejezet.
[2]) Katona: Hist. Aeppat. Coloc. P. I. pag. 78.
[3]) Desericii: Hist. Episcopatus, Dioecesis et Civitatis Vaciensis. Pest. 1763.
[4]) Simon de Kéza. edit. Bud. 1833. pag. 63. — Chron. Thurócz. cap. XLIV. LII. LX.
[5]) Oklevéltár e kötet végén. 1. sz.
[6]) Cod. Dipl. Tom. VIII. vol. III. pag. 136.
[7]) Palugyai: Magyarorsz. legújabb leirása. IV. köt. 416 lap.

postság alapítványlevelében említtetik [1]; 1247-ben IV. Béla király Szeged városnak adományozza [2].

Szeged, szab. királyi városnak nagyszerű múltja van. Mellesleg korábban is említtetik, de polgári állásáról tudtomra csak az 1247-dik évi oklevélből értesülünk, midőn a nagy tatárpusztítás után öt év múlva az ottani lakosokat IV. Béla király Tápé birtokkal, és Sártó nevezetű halastóval adományozza. IV. Béla és Róbert Károly királyok már kitűnö szabadalmakkal, utóbb Zsigmond és Mátyás különös kiváltságokkal halmozzák [3]. Története megirására 100 arany jutalomdíj van hirdetve.

Tömörkény. 1326-ban mint helység Szöri Pál és Pózsa testvérek birtokában említtetik a csanyi határigazítás okmánya szövegében [4]; ma puszta Csongrádmegyében.

Félegyháza. 1389-ben Zsigmond király parancslevelében említtetik [5], a nélkül azonban, hogy közjogi állapota megjelöltetnék; — századok múlva mint puszta ismertetett Kecskemét város szomszédságában; 1743-dik évi benépesíttetése óta Kiskún kerület székhelyévé lett.

Jászberény és **Jákóhalma** közötti határkérdés elintézését tárgyazó 1357-dik évi országbirói ítéletlevélben e helyek tudtomra legelöszer említtetnek [6].

Jászapáti és **Kisér** szintén egy határjárási bizo-

---

[1] Cod. Dipl. Tom. II. pag. 94. 103.
[2] Cod. Dipl. Tom. IV. vol. I. pag. 454.
[3] Szeged szab. kir. város levéltárából saját gyüjteményemben levö oklevelek.
[4] Cod. Dipl. Tom. VIII. vol. III. pag. 136.
[5] Oklevéltár e kötet végén. 3. sz.
[6] Horváth Péter: Commentatio. 164 lap.

nyítványban elöszer 1391-ben a budai káptalan által említtetnek [1]).

Halas 1451-ben fordúl elö, mint kiskúnsági székhely, hol a kúnsági kapitányok és táblabirák törvényszéket tartanak [2]), melyen több ügyek között Kalász Péternek Szankszállás, Harka, Bantaszállás és Bugac iránt Nagy Istvánnali határvillongása elintéztetik.

Törtelszállás, **Bócsaszállás** és **Köncsögszállás** 1436-ban említtetnek okleveliieg tudtomra legelöszer, midön Zsigmond király Csertö Bálintot ezen helyek örökös kapitányságában megerösíti [3]); ámbár Bolcsa-korhán valamivel elöbb, Zsigmond király 1423-dik évi védlevelében is elöfordúl [4]).

Bene-szállás, Kecskemét töszomszédságában puszta, 1462-ben Mátyás király oklevelében tünik föl, midön Szeged városnak a dunatiszaközi kúnpusztákon szabad legeltetés élvezete engedtetik [5]).

Majsa, **Csólyos**, **Kömpöc** neve 1473-dik évben fordúl elö, midön Mátyás király Majos-szállási Both László és Domokos testvéreknek megengedi, hogy éhség és mirígy által elnéptelenült Csólyos-szállás, Fejértó, Majos-szállás és Kömpöc-szállást lakosokkal megnépesíthessék [6]). Majsa 1743. elött puszta volt, ekkor megtelepíttetvén, most népes mezöváros.

Mizse mint kúnszék nevezete 1469-dik évben említtetik, midön e székhez tartozó Kúnokat Mátyás

---

[1]) Ugyanott 209 lap. i) jegyz.
[2]) Ugyanott 159. 235 lap.
[3]) Szab. kir. Szeged város levéltárából. Jerney is közli: Keleti utazás. I. köt. 305 lap.
[4]) Oklevéltár e kötet végén. 5. sz.
[5]) Ugyanott 8. sz.
[6]) Ugyanott 10. sz.

király az adózás alól fölmenti [1]. Most puszta Kecskemét szomszédságában; temploma romjai mutatják, hogy valaha népes község volt.

Páka, Kecskemét tövében, 1472-ben fordúl elő, midőn Mátyás király Pálkaszállásán lakos Tenkes Pál fiainak Sasüllésszállás megnépesíthetését megengedi [2].

Orgovány 1436-ban említtetik, midőn Zsigmond király az Orgovány-szállási örökös kapitányokat tisztükben megerősíti [3].

Czegléd mezővárost, még mint helységet 1368-ik évben találom föl előszer, midőn királynői birtoknak mondatik, melyet előbb ugyan nagy Lajos király Pál püspöknek adományozott, de attól e király édes anyja Erzsébet özvegy királynő 1200 forintokért átváltván, az óbudai apácakolostornak adományozta, melyet a király ekkor megerősít [4].

Nagy-Körös szomszéd mezővárost mint helységet legelőszer említi Zsigmond király 1423-dik évben a Kúnok részére kiadott védlevelében, melylyel azokat Kecskemét város lakosai s Körös helység földesurai, ezek tisztei s vámszedőik hatalmaskodása ellen védi; ekkor földesurai voltak az Illósvai és Györkei családok [5]; azután 1435-ben szinte mint helység Özdögei Besenyő Miklós zálogbirtokában említtetik [6].

Kecskemét elvégre vajjon mai nevén mikor, mikép és mily polgári állapottal említtetik? — késön,

---

[1] Horváth Péter: Commentatio. 132 lap.
[2] Oklevéltár e kötet végén. 9. sz.
[3] Szeged szab. kir. város levéltárából gyüjteményemben.
[4] Cod. Dipl. Tom. IX. vol. IV. pag. 130.
[5] Oklevéltár e kötet végén. 5. sz.
[6] Cod. Dipl. Tom. X. vol. VII. pag. 653.

nagyon későn, de szomszédainál még is korábban: csak 1353-dik évben, mellesleg, véletlenül, csupán mint szomszéda van megemlítve Ágasegyháza pusztabirtoknak, melyet ekkor nagy Lajos király Karla János kún hívének adományoz, — és itt határozatlanúl csak mint szomszédhely, egyszerűen birtok vagy helységnek mondatik; — ez egyszerű odavetőleges megemlítés azonban polgári állapotára nézve csupán annyi jelentőséggel bírhat, hogy ekkor már mindenesetre népes hely volt; de korára s közjogi helyzetére legkevesb bizonyítékot sem nyújt [1]); mert ennél korábbi pecséte már előkelő városnak igazolja.

Nem úntatom a türelmes olvasót több távolabbi vagy jelöntéktelenebb helyek elsorolásával; ezek, egy kis rész kivételével, átalában azt igazolják: hogy vidékünkre vonatkozó régi oklevelek és helyi adatok nagy részben elvesztek, vagy mindeddig lappanganak, és jobbára csak a 14- és 15-dik századból mutathatunk föl néhányat, ekkor pedig már dunatiszaköze, — a nagy számban maig is az idő viharaival dacoló pusztatemplomi düledékromok tanúsítása szerint, — kiválólag itt Kecskemét közelében, ha népesebb nem volt is átalában, de sokkal több helységgel bírt, mint ma, melyek a másfél századós török uralom idétt jutottak pusztaságra; — továbbá kiderül ezekből az is: hogy az elsorolt legtöbb helység akkor, midőn róla oklevelet kapunk, már régen fönállott, de előkoráról adataink hiányzanak.

És miután Kecskemétnek mai nevét nagy

[1]) Oklevéltár e kötet végén. 2. sz. — Cod. Dipl. Tom. IX. vol. II. pag. 532. CXIII.

késön valahára okleveliloleg föltaláltuk, — szóljunk erről is. Nem hinné a tisztelt olvasó, ha itt ezennel hitelesen kimutatni képes nem volnék, mily sokan törték már fejöket Kecskemét város valóban talányos szerkezetű nevének fölfejtésében, s hogy elvégre a nevetséges magyarázatok megszűntessenek, annak is helyét látom, hogy erről nehány szót ejtsünk.

1-sö volt tudtomra Fóris Ottrokocsi Ferenc mintegy 200 év előtt, a ki határozottan oda nyilatkozott, hogy a Kecske magyar, és mata várost vagy helységet jelentő keleti (káldeus) szavakból légyen városunk neve alkottatva [1]; azonban minden józan gondolkozású történetmívelő látni fogja: hogy városunk mai nevének alakulásakor a káldeus szavakhoz semmi közünk sem volt; — egyébiránt a dolog érdemére nézve Ottrokocsi elismeri, hogy e város nevezete az e vidéken dívott kecsketenyésztés eszméjéből eredett légyen.

2-or Szentháromságról nevezett Mihály atya, a már többször említett Horváth Mihály, 1745-ben Mátyás király leveleinek általa kinyomatott, és a kecskemét-városi tanácsnak ajánlott gyüjteménye előbeszédében azt mondja: hogy régi vélemény szerint e város magyar nyelven Kecskemétnek azért neveztetik, mert a Tisza mellett volt Kecske nevű helység, melynek düledékei ma is látszanak (?), itt városunk helyén pedig állott Mét nevű helység; amaz elpusztúlván, lakosai Métre költöztek, ennek népességét gyarapították, elpusztúlt helységök határát emezével összeszakasztották, s az általuk meg-

[1]) Ottrokocsi: Orig. Hung. Part. II. cap. XIII. pag. 119.

szállott új helységet Kecskemétnek nevezték [1]. — Hogy itt a maig is virágzó Új- és Ó-Kécske tiszamelléki közeli helységek eszméje van Kecskeméttel összezavarva, — bővebben fejtegetni sem kell.

3-or Valószinűleg a fönteбbiből származott, vagy ellenkezőleg a föntebbi előadás vétetett amaz egyszerű helybeni véleményből: hogy itt városunk területén egymáshoz igen közel állott Kecske és Mét különböző két helység, melyek idővel összeépülvén, nevük is egygyé olvadt, s abból származott Kecskemét mai neve. — De itt jogosan kérdezhetjük Katona József szavaival [2]: hát vajjon a többi Kecskemét nevű puszták, melyek beépítve sem voltak soha, honnan vették elneveztetésöket? mert azokrúl ugyanezt állítani mégis képtelenség volna.

4-er Midőn Vályi András 1800-dik évben Magyarország Geographiáját kiadni készűlt, Kecskemét város tanácsát nemcsak segélyezés végett szólította fel, de azért is, hogy a városrúl egy helyi adatokra fektetett alkalmas cikket szolgáltasson a munkába. Két öreg tanácsnok vette föl a keztyűt, kik huzamos ideig levén a város jegyzői, munkájukhoz legtöbb remény köttetett. Egyik, akkor épen városi főbiró, előadásában a város nevének származására is kiterjeszkedik; az ő munkája hagyatott helyben, de Vályi nem adta ki, — e helyett azt szerzője mint városbiró a Birói Naplóba jegyzette be saját kezével [3]. Ladányi Gergely e cikkében azt

---

[1]) Epistolae Mathiae C. regis. Cassoviae 1745. Lásd elől az ajánló levelet.
[2]) Kecskemét tört. 5 lap.
[3]) Birói Jegyzőkönyv a városi levéltárban 180⁰/₁. Jun. 25. 1190. pont. lap 526.

állítja: hogy Attila dunatiszaközének meghódítása után vidékünket Keve és Keme két vezérének adta, s ezekről lett Ke-s-Keme, utóbb Ke-s-kemét, a vidék fővárosának neve. — Szokolai Hártó János is említi e névszármaztatást [1]), de a nélkül, hogy első kovácsára utalna. — Hogy pedig ez valóságos feneketlen állítás légyen, mondani sem szükséges.

5-ör Katona József hihetőnek tartja: hogy mivel itt hajdan a királyi udvar kecskéi legeltettek, azért Kecske-határnak, régi kimondás szerint Méta = Mega = Megye, Kecskemegyének vagy Kecskemétának nevezték [2]). — Igaz ugyan, hogy régi okleveleink- s törvénykönyvünkben a Megye szó gyakran Mega kiejtéssel iratik, különösen a hol mint melléknév jö elö; például: a Megye szóbúl latin melléknevet nem tudván csinálni a magyarúl hozott régi törvények lefordítója, csinált a Mega szóbúl Megalis melléknevet; de azért magyarúl a „megyét" soha megának vagy métának nem mondották, mert dicső szent István király vármegyéket, nem vármétákat vagy vármegákat alapított; Kecskemét neve pedig tiszta magyar szó levén, az a méta idegen, vagy mega rontott szavak eszméjét kizárja.

6-or Kelemfi Bálint álnevű — de igaz nevét gyaníttató — tudós hazánkfia 1840-dik évi Májusban alkalmilag hirlap útján felszólalván, mondja többek közt, komoly történeti adatokra hivatkozó cikkében: hogy közvélemény szerint e város Kecskétöl nevez-

---

[1]) Kecskemét története 34 lap. f) g) jegyzet.
[2]) Kecskemét története 5. 6. lap.

tetett volna, annyira hitték azt Kecskeméten, hogy a Kecskét a város cimerébe is fölvenni nem kétkedtek; ő nem kiván a város cimerében gáncsoskodni, sem a szóhagyomány szentségét sérteni; azonban őszintén megvallja: hogy e traditionak helyes alapját nem találja. Szerinte Kecskemét kies vidékétől vette nevezetét, nem a kecskétől, s hiedelménél fogva e város valahai neve Écskeménd, Kécskeménd, Kieskeménd volt, a dél, nyugot és éjszak felőli homokos róna mellett, délkeletre terülő kies kemény földtül, melynek szélére a város alapíttatott [1]. — Ezt én nem hiszem.

7-er Szokolai Hártó János bár miként szeretné kiokoskodni, hogy városunk mostani neve törzsökös magyar név; mindazáltal örömest hódol az igazságnak, és megvallja: hogy a mostani nevet tótoktúl kölcsönöztük, kik e helyet az itt tenyésztett kecskéktől „Koczicska-metlowe" azaz: Kecskebokor vagy Kecskésligetnek nevezték [2]. — Furcsa! hát a magyar nyelv oly szegény volt, hogy Kecskemétnek állítólagos tót nevét még csak saját nyelvére sem bírta egészen lefordítani? Azon nyelv, melyben már 600 év előtt Kecskemegye [3]) és Kecskesziget [4]) helynevek előfordulnak, nem lehetett arra szorúlva, hogy a Kecske-legelő vagy Kecskés-liget nevet szláv nyelvből csak hangzása, és nem tiszta értelme szerint sajátítsa el.

8-or Mióta e tárgyrúl gondolkozni kezdettem,

---

[1]) Kelemfy Bálint: Még egy szózat Kecskemét fölött. Jelenkor hirlap „Társalkodó" cimű melléklapja 44. sz. Maj. 20. 1840. 173—175 lap.
[2]) Kecskemét története. 37 lap. g) jegyzet.
[3]) Lásd föntebb 111 lapon az 1) sz. a. jegyzetet.
[4]) Cod. Dipl. Tom. VII. vol. II. pag. 99.

mindig meggyözödve voltam arról: hogy Kecskemét az öshajdankorban itt dívott kecsketenyésztésröl neveztetett el, s hogy mai neve a kecske és mét valóságos eredeti két magyar szóbúl származott légyen; de megvallom: a mét szó értelmezésének kulcsára igen-igen sokáig nem akadtam. A métely és méthálló neveket föltaláltam, de a város nevének végsö szótagával viszonyítani nem bírtam. — Jött végre az Uj Magyar Muzeumban Czuczor Gergely nyelvtudósunknak egy jeles értekezése, melyben esetleg Kecskemét város nevének végszótaga nyelvtani tekintetböl értelmezve van; — melynek alapján: a me törzsökböl ered mégy és mén; innen eredt a me-er, összevonva mér, mely annyi mint megy-megy. Me származékai: megye és me-et, összevonva mét, mely annyi mint járat, tehát Kecskemét = Kecskejárat; — métely annyi mint ragadós, járványos nyavalya, különösen a juhok között; méthálló az, melyet hosszú zsinegröl a vízbe szoktak dobni, s másképp pendelyhállónak is nevezik [1]. Már most tüzetesen Kecskemét nevének alakulására vonatkozólag ehez én még hozzá teszem azt: hogy az oly földterületet vagy pusztát, mely legelöül szolgál, átalában pedig minden legelöt az alföldi magyar ember „járás" nevezettel fejez ki, innen van: baromjárás, csordajárás, marhajárás, ménesjárás, gölölyjárás, birkajárás stb.; — hogy a járás = menés, járat = menet szó a legelö elnevezésében valaha nyel-

[1] Uj Magyar Muzeum 185°/₁. I. köt. VII. füzet. 359 lap. Kereesen és Kereeset. Czuczor Gergelytöl. — Kecskemét nevezete a 360 lapon * alatti jegyzetben.

vünkön az elavúlt „m é t“ szavat váltotta fel, vagy talán tájszókint mindkettő dívott, — Kecskejárat = Kecskemét helynéven kivül még egy hasonló alkatú régi, közel hétszáz éves magyar helynévvel találom oklevelesen igazolva: Zalamegyének II. Endre király által kiküldött birái ugyanis Ákos bán ellen a veszprémi püspök részére visszaitélik 1232-dik évben „Vízmét“ nevű földbirtokot, mely Muraközben a Dráva és Mura folyók között a varasdi rév átellenében helyeztetett [1]). Addig is tehát, míg több feltalálható eredeti helynevek hasonló értelmével még bövebben is igazolhatnók, ezen egyetlen régi példából világos: hogy Vízmét = Vízjárat, Kecskemét = Kecskejárat értelmet ad, vagy közönségesb értelmezés szerint Vízmét vízjárásos föld, Kecskemét neve a Kecskejárás vagy Kecskelegelő értelmét adja vissza; mihez képest minden hozzávetőleges magyarázat, vagy feneketlen névszármaztatás kirekesztésével, városunk neve az itteni kecsketenyésztéstől származott, s a kecske és mét tős gyökeres magyar szavakból, még pedig a magyar elökor régi hajdanában alakíttatott [2]).

[1]) Cod. Dipl. Tom. III. vol. II. pag. 315.

[2]) Katona József Kecskemét történetében (6 lap) városunkon kivül még három „Kecskemét“ nevü pusztát említ, úgymint Pest, Baranyamegyékben, és Bánátban egyet-egyet; én csak egyetlenegyet találtam, t. i. Kis Kecskemét nevü pusztát és csárdát Pest-Solt megyében, Kalocsa városhoz délkeletre, Halomszállás és Máriaháza puszták között, Őrkényi Ferenczy Józsefnek a pestmegyei térképhez 1833-ik évben kiadott repertoriumában. Átfutottam Nagy Lajos magyarországi helynévtárát is (Notitiae Politico-Geographico-Statisticae incl. regni Hung. auctore Lud. Nagy. Tom. I. Budae 1828.), és a legújabb politicai országos felosztás lexiconát is (Geographisches Lexikon des Königreichs Ungarn, und serbischen Woiwodschaft mit dem temescher Banate. von Victor Hornyánsky. Pest 1858.), de többet nem leltem; szóalkat és értelemre hasonló nevek Magyarhonban következök léteznek:

IV.

Folyó 19-dik század elején, 1810-dik év körül, Kiskúnság régi anyavárosa Halas legrégibb részében, Bikit Kovács István ottani polgár lakháza udvarán, gödör ásatás alkalmával, egy jelöntéktelennek látszó éredarab találtatott a föld mélyében, mely akkor az ottani sebészhez került, ettől pedig ugyanaz idötájban nemes Péter László városi tanácsos és kiskún kerületi törvényszéki táblabiró megvette. Húsz év múlva híre jövén Kecskemétre, hogy a város igen régi pecsétnyomója Halason föltaláltatott, a városi tanács halasi rokonait annak átengedése végett szomszédi barátsággal megkereste, s kevésbe múlt, hogy Kecskemét városnak e történeti kincse továbbra is a lappangás homályában nem maradt; a halasi tanács ugyanis testületileg arról nem tudott semmit; de a megkeresvény hallattára Péter László fölszólalt, s a nagy becsű ereklyét Kecskemét város részére fölajánlotta, és 1832-dik évben valósággal át is adta. — Kecskemét város tanácsa sietett a régi pecsét korát s köriratát meghatároztatni, és azt e végett a nagy tudományú Horvát

---

1. Kecskemét város, jelenleg Pest-Soltmegye székhelye.
2. Kis Kecskemét, puszta Pest-Soltmegyében.
3. Kecskés, puszta Szabolesmegyében nagykállói járásban.
4. Kecskéd, magyar falu Veszprémmegyében.
5. Kecskéd, német falu Esztergammegyében.
6. Kecskédes, puszta Vasmegyében.
7. Kecskócz, ruthén falu Sárosmegyében.
8. Ó Kécske, } helységek Pest-Soltmegyében.
9. Új Kécske, }
10. Kecske-Varbók, tót falu Hontmegyében. — Igénytelen véleményem szerint e helyek mind a kecsketenyésztéstöl nyerték nevezetüket, s a barmászat e nemének valahai nagy divatát igazolják.

Istvánhoz felküldötte, a ki az átvivő küldöttség jelentése szerint „a pecsétet azonnal vizsgálván, a rajta levő körülirást nagy könnyűséggel olvasta, s oly bizonyossággal mint kétszerkettő négy, bátor volt állítani, hogy a pecsét s rajta levő metszések a 13-dik századbeliek. Örvendett ezen régiségen, s kinyilatkoztatá, hogy a pecsétet a Muzeum számára lerajzoltatja, s a Tudományos Gyűjteményben is hasznát veendi"; — és valóban a pecsétnyomó hű rajzát s annak ismertetését, valamint Halas város tanácsának a feltaláltatás körülményeiről szóló levelét közlötte is, közleményét e szavakkal rekesztvén be: „Láthatni e figyelemre igen is méltó Óságon Szent Miklós Püspököt, a Város egykori Védszentét, püspöksüveggel és püspöki páltzával fölékesíttetve, melly utóbbiknak alsó részéről Ketskefej lógg le. A körül irat pedig ez: „†. S.(igillum) CIVITATIS. DE. KECHKEMETH." Betűi e körüliratnak az idő korához képest tsínosak, s egyeznek azon betűkkel, mellyek Róbert Károly, Nagy Lajos, és I. Mária Királyné uralkodása alatt a magyar országi petsétnyomókon előfordúlnak. Kellemes meglepés meggyőződni a körüliratból, hogy a lelkes Magyarság lakhelye KETSKEMÉT már illy régi időkben SZABAD KIRÁLYI VÁROS VOLT, következésképen a STÁTUSSAL bírók közé tartozott." [1])

E sárga rézbe vésett régi pecsétnyomó új könyomatú hasonmását e kötet végén levő tábla 1. szám alatti ábráján bemutatom.

Nem kivánom a tisztelt olvasót azon különböző

---

[1]) Tudom. Gyüjt. 1834. X. köt. 125. lap. Az eredeti jelentés s halasi levél, a pecsétnyomóval együtt a városi levéltárban őriztetik.

vélemények elsorolásával úntatni, melyek e régi pecsét irányában, Horvát István nyilatkozatán kivül és a mellett Kecskeméten keletkeztek, — alább megkisérlendem az időt meghatározni, melyben ez ősi ereklye Halasra került, — én Horvát Istvánt e téren döntő tekintélynek elismerem, s az általa kijelölt kor világosabb kimutatásához még azzal járulok: hogy IV. Béla király uralkodása a XIII. század közepére (1235—1270), V. István (1270—1272) és IV. László (1272—1290) királyok kora pedig ugyane század végére esik; ide vágnak a Kecskemegyéröli adatok is (1271—1275), melynek székhelyekint láttuk Kecskemétet; a Kúnoknak IV. László király általi szervezete (1279), és Horvát István által kijelölt Robert Károly király uralkodása (1308—1342) között csak huszonnyolc évi különbség van, e nagy nevű tudósunk által kijelölt korszak pedig természet szerint úgy értelmezendő: hogy ezen pecsét készíttetése annál későbbre nem tétethetik, s ez viszont ki nem rekesztheti azon elővéleményt, hogy azon közjogi állás, minek jelvénye a pecsét, korábbi ne lehessen; — és így ez ősi pecsét által az anyaföld őrkebele részben kipótolta elveszett régi okleveleinket, megcáfolhatatlanúl igazolván: hogy Kecskemét a 13-dik század végén, illetőleg a 14-dik elején már előkelő városi község volt légyen.

Ugyane pecsét tanúsítja azt is, — mi már fölebb volt említve, — mikép nagy Lajos királynak Karla János részére Ágasegyháza szomszéd puszta adományzása iránt 1353-ban kelt oklevele, mennyiben ott Kecskemét mellesleg és egyszerűen mint szomszédhely említtetik, és csak birtok vagy helység

címmel illettetik, annak ekkori polgári helyzetére nézve legkisebb bizonyíték erejével sem bírhat; ellenben Cillei Borbála királynőnek 1415-ben kelt rendelete már Kecskemétet ugyanazon közjogi állásban tünteti föl, melyben a 13-ik századi pecsét körirata. — Elvégre Kelemfy (Kiss) Bálintnak föntebb 142-ik lapon 6-ik pont alatt felhozott azon kételye: mintha Kecskemét nevezete nem a Kecske szótúl származnék s mintha e város címereül a Kecske tévedésböl használtatnék, — ugyancsak ez ösrégi pecsét által elenyésztetve van; mert annak képletéböl világos: hogy hatszáz év elött már mai nevét s címere egyik jelvényeül a Kecskét használta; söt ha e pecsétet történeti jelentöségü képes jelvénynek értelmezni lehetne, — melyen szent Miklós, nagy Konstantin császár korában Kr. sz. ut. 300-dik év körül, a negyedik század elején, elöbb pattaroi, utóbb nicéai püspök s térítési buzgóságáról nagy hírben állott szent férfiú képe díszeleg, kinek tiszteletére maig is fön áll a kecskeméti legrégibb s jelenben a tiszt. Ferences Atyák birtokában levö templom, melynek nemcsak föoltárán szent Miklós püspök képe, hanem annak tornyán ugyane szentnek másfél öles magasságú érclemez ábrája szélvitorlakint függ, — a pecsétre metszett püspök jobb kezében levö föpásztori bot alsó vége Kecskefejbe levén illesztve, e képlet annak hagyományos jelvényeül vétethetnék: mintha szent Miklós Kecskemétet a keresztyén hit malasztja által a pogányság porából az üdvösségre fölemelné, azaz: mintha e püspök a város legrégibb, a Metanaszta Jászok uralma alatti saját korabeli lakosainak keresztyén hitre térítöje lett

volna [1]); azonban e történeti alapot nélkülöző vélemény a valószínűség színvonalát sem közelíti meg; ellenben Verbőczi „Hármas Törvényének" e tárgyra vonatkozó szavait figyelőm nélkül nem hagyhatjuk, mely azt igazolja: hogy eme régi korban a Városok és Mezővárosok is birtak hiteles pecséttel, mely az ő cselekvényeikben, s előttük és köztük forgó ügyekben teljes erejű volt; de azokat nem önkény szerint készíttethették, hanem a királyoktúl nyerték [2]).

Vegyük azt is fontolóra: hogy szent Istvántól a Hármas Törvény koráig, és így a királyok öt első századában a magyarországi községek mindig három kiváló nemével találkozunk törvények és oklevelekben, úgymint: Városok, Mezővárosok és Szabad Községek [3]), vagy csak kettővel, ha utóbbiak egy értelembe vétetnek, mint: Városok és Mezővárosok, vagyis Szabad Községek [4]). — E régi korban még az utóbb fölvett „Szabad királyi Város" cím nem használtatott, s a „Civitas" ez időkorban nem mindig „Szabad királyi Város", hanem többnyire csak „előkelő Város" értelmet jelentett [5]); következőleg azért, mivel e régi pecséten Kecskemét Civitas = Város címmel él, s utóbb saját birtokos úrnője Borbála királynő által

[1]) Csányi János: Elmélkedés Kecskemét város régi pecsétéről. Kézirat a városi levéltárban 1840: IX. 52.
[2]) Verbőczi: Tripart. part. II. Tit. 13. §. 3.
[3]) Civitates, Oppida, et Liberae Villae.
[4]) Civitates et Oppida seu Liberae Villae.
[5]) Igen helyesen értelmezi ezt fáradhatatlan és jeles történetbuvárunk Wenzel Gusztáv (Magy. tört. tár I. köt. 82. lap.) a sz. Gellért legendájában 1046. évben civitásnak nevezett Pestet előkelő városnak mondván, — akkor, midőn a „sz. kir. város" cimnek még hire sem volt.

is e címmel illettetik, — én nem merem azt vítatni, mintha e város akkor már teljes értelemben Szabad királyi Város lett volna, mivel a városok e címe sokkal későbbi, söt míg a régi szabad kir. városok kiváltságleveleik átalában megismertetve nem leendnek, nem is tudjuk meghatározni, melyik volt szerencsés közűlök e címet legelöszer megnyerni [1]; de igen is merem azt vítatni: hogy ekkor már Kecskemét elökelö város volt; — mert: épen Borbála királynö sokszor említett rendeletének kelte elött tíz évvel, 1405-ik évben Zsigmond király második törvénye a Városokat, Mezövárosokat és Szabad Községeket szabályozta, s ámbár ez idö után Kecskemétröl számos királyi okleveleket bírunk, ez többé azokban sehol — Borbála királynöének kivételével — Civitas = Város nevezettel nem, hanem mindenütt csak Oppidum = Mezöváros címmel fordúl elö.

Zsigmond király 1405-ik évben országgyűlést tart, még pedig az elöbbi gyakorlattól egészen eltéröleg, a Föpapok, Zászlósok, Országnagyok és Nemesekön kivűl az ország minden Megyéiböl és Kerületeiböl, közvetlenűl a királyi hatósághoz tartozó, vagyis tényleg a korona birtokában levö [2]) Városok, Mezövárosok és Szabad Községek követeit s küldötteit is összehíván, és *ezek kérelmét, kivánatát, értesítését s panaszát meghallgatván, érett tárgyalás*

---

[1]) Kelemen: Instit. Juris. Priv. Hung. Libr. I. pag. 276. * alatt.

[2]) Más törvények és oklevelek együtt említik a királyi és királynöi városokat és Mezővárosokat s szabad községeket; de itt sem a királynöiek, sem a magán földes urak birtokában lévök említve nincsenek; — a magánosokéi átalában nem tartoztak ide, a királynöiek pedig ekkor a király birtokában voltak, mert Zsigmond 1395—1406. évek között özvegy volt. Katona: Hist. Crit. XI. 384. és 699. lap.

után, az egész ország java, békéje s közhaszna végett, némely Városoknak köfallal körülvétetését, némely Szabad Községeknek vagyis Mezövárosoknak városi tisztes rangra emeltetését, visszaélések eltöröltetését, némely szokások átalakítását, vagy épen újbóli alkotását vette célba; minthogy az erödített helyek hiánya miatt, már gyakran az ország iszonyú pusztúlást, és megbecsülhetlen károkat vallott [1]).

E törvénynek a városok és szabad községekre vonatkozó átalános föpontjai következök: 1-ör. A magyarhoni polgárközségeknek a rendiséget, az országos törvényhozásbani részesülést e törvény adta meg, ámbár annak szakadatlan gyakorlatába még csak mintegy fél század múlva V. László király alatt léphettek is be [2]). — 2-szor. E törvény 5-ik cikke adta meg a városok és szabad községeknek a közigazgatási és birósági önálló helyhatóságon kivül az úgynevezett vérbirósági vagy föbenjáró hatóságot is: e cikkben már ugyanazon három neme fordúlván elö a fenyítö hatóságnak, mely a törvényszékek legutóbbi szervezete elött honunkban dívott, t. i. az országos törvényszéknek, és megyéknek fenyítö hatósága (eminens jurisdictio); aztán a földesuraknak királyi szabadalom melletti úri törvényszéke (jurisdictio dominalis); s végre a városok és mezövárosoknak e törvény által megadott közfenyítö hatósága; ez utóbbi annyiban módosítás alá került késöbben, hogy ámbár az 1405: 5. t. c. e jogot minden város és szabad községnek megadta, idövel mégis midön a mezövárosok és szabad községek többnyire magán

---

[1]) Lásd a Törvénytárban Zsigmond második törvényét 1405-ik évröl.
[2]) Kovachich: Vestigia Comitiorum. pag. 288.

földesurak birtokába jutottak, ez átalános közfenyítő hatóság jogélvezetéből kiestek, vagy azt csak újabb királyi adományzás mellett tarthatták meg. — 3-or. E törvény 7-ik cikke tiltotta meg tüzetesen: hogy községeket egyes községi tagok tartozása, kártétele, vagy kihágásaért, vagy valamely lakos ilyetén tettei miatt más ugyanazon községbeli lakost letartóztatni s elégtételre kötelezni szabad ne legyen, s az ez idő után lépten-nyomon feltűnedező *„Cum Justi"*-féle védlevelek e törvény alapján keletkeztek, és századokig divatban voltak [1]. — 4-er. E törvény rendelte meg mindennemű magánköveteléseknél a községi helyhatóság első folyamodási biróságát, azt rendelvén: hogy ha a város, mezőváros, vagy szabad község területén valaki ellen bárki által boszúság, sérelem, vagy kár követtetik el, a sértett vagy káros fél előszer azon város vagy község birája előtt tartozzék követelését megindítani, melynek területén megkárosíttatott vagy sérelemmel illettetett, s ha a községi biró és esküdtei az elégtételt kiszolgáltatni nem akarnák vagy halogatnák, ügyét a királyi tárnokmesterhez terjeszthesse, és végre ha ez sem szolgáltatna igazságot, szabad legyen ügyét a királyi felségnél előterjesztenie, — önkényleg mindenkinek, hatalmaskodás büntetése alatt tiltatván elégtételt vennie. — 5-ör. A 13-ik cikk rendeli: hogy a városok polgárai az új évi ajándék címe alatti járandóságot a király-

[1]) Ezen királyi védlevelek (protectionalisok) a cim és bevezetés után e szavakon kezdődnek: *„Cum Justi pro Injustis et Innoxii pro Reorum excessibus non debeant quoquo modo impediri"* azaz: „Minthogy az igaz embereket a hamisakért s az ártatlanokat a bünösök kihágásaikért semmikép sem kell bántalmazni." Lásd e kötet végén az oklevéltárban a 18. 21. és 29. szám alattiakat.

nak jövőben úgy fizessék, mint az iránt legközelebb velök szerződés köttetett, és a mint a városok, mezővárosok és szabad községeknek a király által kiadott levelekben foglaltatik.

V.

Kibontakozván valahára azon korszak homályából, midőn a községi élet s tüzetesen Kecskemét történeti mozzanatait csak mintegy tapogatózva kisérhettük; miután hiteles oklevelekhez s bizonyos helyi adatokhoz jutottunk, melyekre tételeinket tévedés nélkül alapíthatjuk; nagy ideje, hogy Kecskemétnek a 15-dik század elején, az 1405-dik évi második törvény által is biztosított közjogi állását világosan körül írjuk és kimutassuk.

Már előbbi két században a magyar királyok által városok és szabad községeknek osztott kiváltságlevelek mutatják: hogy átalános fővonalaiban az ilyetén kiváltság következő pontokat tartalmazta:

1-ör A községnek egyházvédnökségi jog — *jus patronatus* — adományoztatott, minélfogva papot szabadon választhatott.

2-or Birót évenkint szabadon választott; némely község azonban oly kötelezettséggel: hogy évenkint megválasztott új biráját királyi megerősítés alá terjeszteni, vagy a hűségi eskü letétele végett a királynál bemutatni tartozott.

3-or A biró maga, illetőleg az esküdt polgárokkal — községi tanácscsal — a községnek saját belügyeit önállólag kezelte, a polgárok között fölmerült

minden magán ügyeket pedig — a vérengzés, tolvajság és gyilkosság bünhesztése kivételével, melyeket a király által kirendelt birák és törvényszékek tárgyaltak — függetlenül elintézte.

4-er A község vásártartási szabadalommal, — és

5-ör A község határabeli földek szabad használatával bírtak lakosai; végre

6-or A királyi kincstár részére évenkint meghatározott adót fizettek [1]).

Úgy látszik, hogy ez átalános szabadalmi állományhoz utóbb, különösen pedig az 1405 : 5. t. c. szerint megadatott a városok, mezővárosok és szabad községeknek azon kiváltság is : hogy minden büneseteket és gonosztetteket — a hazaárulás és felségsértés büntettein kivül — határtalanúl fenyíthettek; legutóbb azonban ez is külön királyi adományzás tárgyává lett [2]).

A hiteles adatok alapján imént fölállított tételeket Kecskemét város irányában részint oklevelek,

[1]) IV. Béla király által a tatárjárás után osztott községi szabadalmak körüli tájékozás végett lásd például: Szamobor 1242. Cod. Dipl. IV. I. 264. — Olaszi 1243. ugyanott 278. — Budapest 1244. u. o. 326. — Korpona 1244. u. o. 329. — Zólyom 1244. u. o. 332. — Beregszász 1247. u. o. 457. — Dobronya és Bábaszék 1254. IV. II. 228. — Jasztrebarszka 1257. u. o. 416. — Nyitra 1258. u. o. 455. — Lipese 1260. IV. III. 9. lap. sat.

[2]) Eperjes városnak az átalános fenyítő hatóságot Zsigmond király még előbb 1402-ben adományozta. Cod. Dipl. X. k. IV. 102. lap — Kis Szeben város részére a kőfallal és sáncokkali erődités szabadalma — az 1405. évi törvény előszavának csaknem szószerénti átirásával, — ugyanaz napról adatik ki melyen a törvény kelt, s ennek szövegéből az is megtetszik, hogy a kőfallal körül vétetni, és városi-rangra emeltetni rendelt helyek az országgyülés által jelöltettek ki. Cod. Dipl. X. T. IV. vol. 367. — Kivánatos volna minden kir. város és előbb kelő község ekkori szabadalmát ismerni, hogy e nagy horderejü törvény foganatba vétele s következményei tudva lennének. — E törvény ugyanis oly jelöntékönynek tartatott akkor, hogy például Szeged város, mely annak egy eredeti hiteles példányát az országgyüléskori kiadványok közül birta, 1464-ben Mátyás király előtt esedezett annak megerösittetése végett s meg is nyerte, — másolatát saját gyüjteményemben birom.

részint négy századot meghaladó gyakorlat által igazolva találjuk, — ugyanis

1-ör Az egyházvédnökségi jog folytonos gyakorlatát azzal látjuk bizonyítva: hogy a meddig irott emlékeink fölhatnak, mindig a városi község maga gondoskodott papról, egyházról és oskolákról; miután pedig a városi község vallási felekezetekre oszlott, ezt maig az illető külön egyházi községek teljesítik. Régi szabadalomlevelet erről nem mutathatunk föl; midőn 1772-dik év után új templom és paplak építésével a kecskeméti róm. cath. plebánia a váci püspöki megyéhez visszakerült, az egyházközségnek egyházvédnökségi vagy papválasztási joga az akkori váci püspökség által ünnepélyes oklevéllel megujíttatott [1]).

2-or Kecskemét város birája, közelebbi időig, évenkint mindig szabadon saját polgárai által választatott, s e gyakorlat az 1789-dik évi királyi rendelettel is megerősíttetett; az 1830-dik évi királyi rendeletnél fogva a tisztválasztások 1848-ig már nem az összes polgárság, hanem 100 tagból szerkesztett állandó képviselő testület által gyakoroltatott [2]).

3-or Kecskemét város birájának és esküdt polgárainak — tanácsának — önálló helyhatósági jogait

---

[1]) Mátyás király 1458. Aug. 17. Szeged várost a kebelében létezett minden egyházak irányában, egy külön kiváltságlevél erejével erősítette meg az egyházvédnökségben.

[2]) A községi képviseletnek már régi századokban nyomait leljük sz. kir. Szeged városban. 1412. Sept. 6. Zsigmond királynak e városhoz intézett rendeletét birom, melyben meghagyja: hogy mivel ott a bíró és tisztviselők választásakor évenkint botrányos háborgások és veszekedések szoktak történni, jövőben a választást 40 képviselő polgár teljesítse. — A birói hivatalt illetőleg pedig Mátyás király 1486. Mart. 12. kelt rendeletében utasítja Szeged várost: hogy birája többé ne az eddigi visszaélés szerint élte fogytáig viselje hivatalát, hanem azt évenkint letegye, és más választás történjék.

föltételezi legrégibb emléke, ősrégi pecsétén kifejezett közjogi állása; igazolja továbbá Zsigmond királynak 1423-dik évben a környéki Kúnok részekre kiadott védlevele, melyben ezeket Nagy-Körös helység földesurai és ezek tiszteik s vámszedőik, úgy szinte Kecskemét királyi mezőváros birája, esküdtei, többi polgárai s minden lakosainak önkényü biráskodása és hatalmaskodásaik ellen oltalmazza [1]; később, már a török uralom alatt 1564-dik évben I. Ferdinand király által e város részére kiadott védlevél ugyanezt bizonyítja, midőn a király meghagyja a magyar birodalom minden hadi és polgári tisztviselőinek, főrendeknek, és városi s községi elöljáróknak: hogy midőn a kecskeméti polgárok bár hol az országban s kapcsolt részeiben utaznak, azokat, vagy embereiket s portékáikat letartóztatni, vagy megitélni ne bátorkodjanak, hanem ha ellenük bárkinek követelése vagy panasza van, azt e város birája és esküdtei előtt keresse [2].

4-er Országos és heti vásárokrúl régi századokbeli okleveleink hiányzanak; de a város jegyzőkönyvei ezekről már 1591-dik évben emlékeznek; II. Ferdinand király által 1622. Jul. 8-án kiadott vásártartási szabadalomujító oklevél pedig nyiltan bizonyítja: hogy a város akkori földesurainak ajánlatára ugyan, de nem ezek részekre, hanem tüzetesen a város birája, esküdtei, többi polgárai, minden lakosai, és egész községe részére, javára s előmenetelére ugyanazon három

[1]) Oklevéltár ez első kötet végén 5. szám.
[2]) Ugyanott 18. szám.

vásárt, melyek itt még a török uralom előtt is tartatni szoktak, tartatni engedélyezi s azok tartására a községet továbbra is jogosítja [1]).

5-ör Kecskemét város polgárai minden ingatlan birtokaikat tulajdoni jogon bírták, s egymás közt szabad adásvétel útján forgatták, — és

6-or Hogy e város miután magán földesurak birtokába jutott is, sem jobbágy-telkekre, sem földesurai között felosztva soha sem volt, szoros értelembeni földesúri kezelés alatt soha sem állott, semminemű jobbágyi vagy úrbéri szolgálatokat nem teljesített, — saját határterületén polgárai földbirtokot szabadon és megszorítás nélkül felvallás mellett szerezhettek, — földesurainak a község évenkint csupán készpénzbeli censust, vagyis úri adót fizetett, s tényleges osztály helyett az illető földesurak mindig csak e censuson osztoztak, és azt osztályilletményük arányában élvezték, — irott emlékek hiányában a 16-dik század vége előtt oklevelesen kimutatni ugyan képesek nem vagyunk; de 1591-dik év után a város jegyzőkönyveinek, földesurai elismervényeinek, nyugtáinak ezen több százados gyakorlatból keletkezett világos értelmű szövege, ugyane gyakorlat ellen némely földesuraknak eredmény nélkül megkisérlett küzdelmei s elvégre az úrbér szabályoztatásakor 1773-dik évben kelt királyi rendelvényben ennek nyilvános beismerése, azt igazolják; valamint azt is kétségen kivülivé teszik: hogy miután Kecskemét a koronától

[1]) Ugyanott 27. szám. — Most Kecskemétnek 5 országos és hetenként 2 hetivására van: negyedik vásárt nyerte 1746. Jul. 4. ötödiket pedig 1798. Aug. 4. mindannyiszor a városi község nevére és javára; legutóbbinak kinyerésekor földesura gr. Koháry óvást tett, de sikeretlenül, söt a városi tanács még arról sem adott nekie reversalist, hogy ezzel földesuri jogait csorbítani nem kivánja.

eredetileg zálogképen idegeníttetett el, s a zálogbirtokos csak épen azon jogot élvezhette mit elődétől átvett, gondos atyáink ama szerződéses állapotot, melyben a korona irányában állottak s melyre az 1405: II. 13. t. c. útal, folyvást föntartani igyekeztek, és azt földesuraik által csorbíttatni soha sem engedték. Csalatkoznak tehát azok, kik eddig azon véleményben voltak, mintha Kecskemét azért, mivel régi szabadalomlevelet fölmutatni nem képes, kiváltságokkal nem is bírt volna, és kiváltságos közjogi állása nem is szabadalomleveleken, hanem őseredeti szervezetén alapúlna; e vélemény csupán azon elöidővel viszonyíttathatik, midőn a községek csecsemő korukban a szokásos engedményeket hallgatag elnézés mellett élvezték; — voltak e városnak igenis, még pedig kellett hogy lettek légyen kitűnő szabadalmai, de a fölötte rombolva átrepült vészangyal szárnycsattogásának viharszele azok hamvát elseperte.

Még az 1405: II. 5. t. c. által biztosított közfenyítő hatóság irányában is nehéz elhinni, hogy Kecskemét azon törvénynek átalános intézkedésén kivűl külön királyi kiváltsággal ne bírt volna; mert mint föntebb volt említve, ama törvény kelte után többnyire magán földesurak birtokába jutott Mezövárosok s más szabad községek annak gyakorlatából kiestek, azt a földesurak magukra átruháztatván: — mint látni fogjuk, Kecskemét e törvény kelte után 34 év múlva elszakadt a koronától, de földesurai mellőzésével a fenyítő hatóságot mindig a község gyakorlotta, még a török uralom idétt is [1]; a 17-dik század végén a

[1] Itt azon kivételes állapot számba nem jöhet, midőn a török hódítás első 50 éve alatt Budán fölállított török törvényszékek gyakorolták a

hatalmas Koháry grófok mint a város földesurai ebbe ugyan beavatkoztak, de még azután is, midőn 1736-ban Koháry András gróf maga részére vérhatósági kiváltságot nyert, a városi tanács soha sem engedte magát ősi gyakorlatából kibillentetni, s kénytelen volt a vérbirósági szabadalommal ellátott földesúr azzal megelégedni, hogy egész 1835-dik évig — midőn a város tőle végleg megváltakozott — vagy személyesen, vagy kiküldött meghatalmazotta által, a névszerint urodalmi, de tényleg a városi tanács által tartott törvényszéken, csak elnökölt — a városi tanács élén.

Bizvást elmondhatjuk tehát: mikép Kecskemét kiváltságos helyzetének s ennélfogva helyhatósági önállásának fénypontján Zsigmond király kormánya idétt állott, — és ámbár népessége s anyagi tehetsége már a múlt században, söt ma is, akkorinál jóval elönyösbbé lett; de akkori moralis tekintélyét sem azelött, sem azután maig, soha meg nem haladta. — Valamint igaz egy részről az: hogy e kitűnö moralis tekintélyt az 1405-dik évi törvénynek köszönhette; igaz marad más részről az is: hogy e törvény a város jövöjét, a koronátóli elidegeníthetlenségét vértezetlenűl hagyta. E törvényben a Városok és Mezövárosok közötti nagy különbség nemcsak elvileg kimondatott, söt némely Mezővárosoknak városi rangra emeltetése

fenyitö hatóságot; ez idö alatt is voltak példák, hogy a budai török kormány magát a várost delegálta s népgyülés ítélt cégéres büntettek fölött, a bűnös kivégeztetésével, — annak helyén ez állapot kimutatva leend. — 1596. után polgári ügyekben a Kadiával, katonai állapotokban a helyparancsnok Alpasával s fenyítö hatóságban a török törvényszékkel többé nem, hanem átalában a városi község helyhatóságával fogunk találkozni.

által tényleg foganatba is vétetett. E megkülönböztetés eszméje magába foglalta a Városoknak a koronátóli elidegeníthetlenségét; a Mezővárosokat ellenben ez iránt bizonytalanságban hagyta. Kecskemét egy szélesen kiterjedő nagy róna közepén, biztos erődítmények tetemes távolában volt ugyan, de valószínűleg a közlekedés terhei s építkezési szilárd anyag hiánya miatt, sem falakkali erődítés helyeül ki nem jelöltetett, sem városi rangra nem emeltetett, — és mint Mezőváros harmincnégy év múlva koronabirtok lenni csakugyan megszünt, — s ámbár helyhatósági önállását ezután is föntartotta, de magánkezekben, söt idővel több tekintély nélküli földesurak birtokában léte, a török uralom fásult kormányelvei, majd némely hatalmas földesurak zaklatása, legutóbb pedig közigazgatásilag Pestmegye túlsúlyt követelő beavatkozása, — régi moralis tekintélyének nimbuszát nagyából lefoszlatta.

A XIV. században fönállott helyi viszonyokból tudjuk: hogy Budapestről, az ország szivéből az altiszához Szeged felé vezető országút egyik fokhelye Kecskemét volt, s itt a király, illetőleg királynő, részére útvám szedetett. 1389-ik évben Zsigmond király tiltja Szer birtokosait, hogy a sáregyházi úton Félegyháza és Buda felé átmenő szegedi polgároktól útvámot szedni ne bátorkodjanak [1]; 1415-ben Borbála királynő eltiltja kecskeméti vámszedőit, hogy az itt átutazó szegedi polgárokat útvámmal terhelni ne merészeljék [2]; 1439-ben Erzsébet

[1]) Oklevéltár ez I. köt. végén 3. sz.
[2]) Ugyanott 4. sz.

királynő Káthay-testvéreknek zálogba adja [1], 1458-ban Mátyás király Lábathlan Jánosnak átírja [2], 1486-ban pedig Péró Gergely visszaváltja Kecskemétet [3], — és az átiratás szintúgy, mint a visszaváltás, mindannyiszor az itt szedetni szokott útvám jövedelmével együtt tétetik. [4]).

Gyéren fönmaradt emlékeink azt is gyaníttatják: hogy ez időszakban Kecskemét jelöntékeny földmívelést, de területének minöségéhöz képest aránylag sokkal terjedelmesb baromtenyésztést fejlesztett ki; — Mátyás király imént említett 1458-ik évi oklevelében ama kifejezés, hogy Kecskemétet Lábathlanéknak „puszta templomaival együtt“ írja át [5], egyebet nem jelenthet, mint Kecskemétnek már akkor birtokában volt szomszéd pusztákat; — a mit száz év múlva, a sorvasztó török uralom alatt is oly nagy életrevalóság alakjában tapasztalni fogunk, e város nagy mérvű baromkereskedésének, melylyel a felvidéket, söt külföldet és a hadseregeket is ellátta, — ekkor már divatban lennie kellett: — 1433-ik évi husvét után vidékünkön átutazott Bertrandon de la Broquiere francia nemes rólunk egyebet nem is említ, mint a Szegedtöl Pestig elterülö termékeny rónán

---

[1]) Ugyanott 6. sz.
[2]) Ugyanott 7. sz.
[3]) Ugyanott 11. sz.
[4]) E kifejezés: „*unacum tributo ibidem exigi solito*“ eddig nálunk Kecskemétiekül úgy magyaráztatott: mintha a város „*az itt fizettetni szokott adóval*“ jutott volna kézröl-kézre, és eme kifejezés a föntebb említett censulais állapot igazolására használtatott; azonban Zsigmond király 1389. és Borbála királynö 1415. évi rendeletének szövegéböl világos, hogy itt a „*Tributum*“ útvámot, és nem adót, a „*Tributarius*“ pedig vámszedöt jelent; az útvám kifejezése műszavául csak késöbb vétetett föl a „*Telonium.*“
[5]) „Cum Ecclesiis desertis“ Okl. tár. 7. sz.

látott számtalan nyájat és barmot, melyek magukra hagyatva szabadon legelnek [1]).

Egyébiránt megfoghatatlan balvégzetnek, vagy az illetők gondatlanságának tulajdoníttassék-e — meghatározni nem merem: Kecskemét e korszakban, Magyarország legdicsőbb korszakában, jelöntékeny község, népes Mezőváros, s az alföldet az ország szivével a királyi székhellyel összekötő fővonalon álló hely volt, — e korbúl okleveleket, emlékiratokat bírunk, melyek a vidékre vonatkoznak, — és azokban Kecskemétről egy szó sincs! — Az imént nevezett Bertrandon de la Broquiere, Zsigmond király uralkodásának egyik vég évében, Nándorfejérvártól Szegeden és vidékünkön át utazott Budapestre, — Szegedről meglehetősen értesít, Zsigmond udvaráról és Budapestről pedig sokat beszél, de mintha vidékünket átaludta volna, Kecskemétről nem is emlékezik; — Ranzán püspök, dicső Mátyás király udvaránál siciliai követ, böven ír Magyarországról, elszámítja a megyéket, megemlít sok helyeket, de Kecskemétről hallgat [2]): nem csuda tehát, hogy történeti emlékeink ily parlag állapotában kimerítő ismeretet nem szerezhetünk, s a város története még folyvást hézagos. — Az ipar és kereskedelem ekkori állapotáról adatok hiányában bizonyosat nem tudhatunk; igen valószínű azonban, hogy az egy század múlva majd nagy számmal előforduló szűcs, szabó, varga, kovács, csizmadia, szűrszabó, molnár és szappanos mesterek elődei már ekkor is megvoltak; — egyéb-

[1]) Engel: Gesch. des ungr. Reichs. II. k. 374. l. — Magyar történelmi emlékek. Monumenta Hungariae Historica. IV. köt. 303. lap.
[2]) Schwandtnernél: Script. Rer. Hung. Tom. I. p. 322.

iránt ugyanazon főtényező, mi Kecskemétet már ekkor községileg jelöntékeny állapotra emelte: a szabad birtok és kiváltságos polgári helyzet, — annak egyes polgárosztályai irányában is kellő előhaladást föltételeztet; — mihöz képest nagyon hihető: hogy míg a duna- és tiszaparti jobbágy-községek, a hatalmas két folyam általuk föl nem karolt nagy jótékonysága mellett is, oly igen elmaradtak, addig Kecskemét szabad polgárai életrevalóságuk és előhaladásuknak valamint községileg kitűnő előnyeit élvezték, úgy a község egyes osztályainál, a népesség, vagyonosság és közszükség arányában az ipar is virágzásnak indúlt.

Ide tartozik megemlíteni ama nagy szorgalmat is, mellyel Kecskemét régi lakosai — úgy látszik a szükség által kényszerítve — maguknak és utódaiknak tényleges hasznot hajtottak, a vidéknek követésre méltó példát mutattak, a várost és határterületének délkeleti s keletéjszaki jó földeit az elborítással fenyegető sívó homok ellen megvédték. Némelyek kétkednek azon, mintha dunatiszaközén a 13. 14. 15. század alatt már szöllők léteztek volna; de átalában tagadni mégsem merik [1]). Én a kecskeméti öreg szöllős kertek építtetését a 13-ik század második felénél előbbre ugyan nem, de a következő 14-ik század első felénél későbbre sem teszem, annál fogva azok korát IV. Béla és I. Lajos királyok uralkodása időközére helyezem (1250—1350.). Ide vonatkozó érveimnek a várost fenyegetett sívó homok, és ho-

[1]) Történet tudományi pályamunkák, kiadja a M. tud. Társaság. II. köt. Ipar és kereskedés története Magyarországon. Két koszorúzott pályamunka. Horváth Mihály. 293. lap.

moki kápolna irányában egy részét már elsoroltam, elmondom többbit is. Élő emberek tudomására 70—80 év előtt e régi szöllők terjedelme ugyanaz volt, a mi jelenben, legfölebb azok külső kerületének rendetlen kiszögellései szábályoztattak, — mi arra mutat, hogy itt gyakori változást hiába keresünk; — háromszáz évig fölvihető helybeni írott emlékeink azoknak szinte mai területéről tanúskodnak: mert a Kecskeméten megszállott török és tatárhadaknak szöllővel és gyümölccseli ellátása, s a budai kormányzó Pasa és udvari tisztei részekre évenkint nagy mennyiségben hordószámra Kecskemétről vitetni szokott szöllő s aszalt és nyers gyümölcs, háromszáz év előtt már ugyane szöllős kertekből, s a vidéken elhíresedett kecskeméti szöllős kertek — akkor is mint ma — oly jeles mindennemű gyümölcsfáiról lett kiszolgáltatva. Legkevésbé föltételezhető, mintha e több ezer holdnyi terület a borág- és gyümölcsfatenyésztésnek ily paradicsomává a török uralom alatt tétetett volna: vannak ugyan példák, hogy a török tisztviselők a fatenyésztést nemcsak szorgalmazták, de tényleg is elősegítették; hanem a bortermelés a Korán vallási szabályaiba ütközvén, a török uralom alatt keveset gyarapodott, söt a 14. és 15-ik században oly híres és jövedelmező szerémi szöllőhegyek, hol ekkor Kamenicnél a szegedi polgárok terjedelmes szöllőket birtokoltak [1]), — a török uralom alatt majd pusztulásra jutottak, a budai borok nem csökkentek ugyan jóságukban, de a török iga alatt kevesebb termeszteték, minthogy a kereskedésben nevet nyerhetett

[1]) Oklevelek gyüjteményemben.

volna [1]; — a kecskeméti öreg szöllös kertek építtetésének idejét tehát a török világ elöttre kell fölvinnünk. — Ha gondosan észleljük e folyó tizenkilencedik század elején, 50—60 év elött ültetett új szölleinket, tapasztalni fogjuk: mikép ezekben a fél százados gyümölcsfák ifjúságuk dús életerejében díszlenek; holott régi szölleinkben az emlékezetes $18^{29}/_{30}$-ik évi nagy tél által elrontott ezernyi sok alma- és körtefák, egész külsejük és temérdekségüknél fogva magukon viselték a lombjaikon átzúgott századok vénítö viharának minden jeleit; — továbbá ha elnézzük régi szöllös kerteinkben az útak, közek és pászták tekervényes, fogalmat meghaladó ösrégi rendetlenségét, — századok kellettek arra, míg osztályok s egyéb részletes birtokváltozások, ki- s beáskálások által e szemboszantó rendetlenség elöálljon, melynek alakja eredeti leggondatlanabb kiosztás mellett sem képzelhetö; — ha elvégre figyelömbe veszszük még azt is, mikép oly nagy terület, mit öreg szöllös kerteink elfoglalnak, eredetileg rögtön, és nehány év alatt, legnagyobb eröfeszítés mellett is, venyigével s facsemetékkel el nem láttathatott, — legalább egy egész század kellett arra, hogy az egész város körületének legalább háromnegyedét majd kétezer ölnyi szélességben átkaroló ily roppant terület szöllö- és gyümölcs-ültetvények zöld koszorújával befonattassék: — mihöz képest, az általam kijelölt kor és idöszak — meggyözödésem szerint — minden kifogáson kivül esik.

A város népességéröl e korszakból még

[1] Horváth Mihály: Ipar és kereskedés története Magyarországon a három utolsó század alatt. Buda 1840. lap. 20.

csak hozzávetöleges adataink sem léteznek, s mivel a szomszéd helyek, söt az egész vidék irányában sem tudunk ennél többet, a tájékozás itt igen nehéz föladattá válik; annyival inkább: mert utóbb Kecskemét népessége rendkivüli körülmények által — az elpusztúlt szomszéd helységek lakosinak beköltözésével — gyarapodván, az ekkori és a bekövetkezett két korszak között, a természeti rendes népszaporulat alapján sem lehet párvonalat fölállítani. — Egyetlenegy, bár nem egészen szilárd alapot erre mégis találunk a tiszt. Ferences Atyák birtokában levő helybeni legrégibb templom alakjában, melynek használata fölött 1564-dik évben már a róm. kath. és luther. keresztyén felekezetekre oszlott város-, illetöleg egyházközségek elöljárói között létre jött irásbeli egyezséget eredetiben bírjuk, — következöleg e templom építtetésének a mohácsi gyásznapot megelöznie kellett, legfölebb is az 1526-dik évi pusztulás után új födéllel láttatott el. — Ugyane templom, írott emlékeink szerint, még 1621-dik évben is pusztulást szenvedett, 1678-ban pedig melléképületeivel együtt leégett, s ezutáni megujíttatásakor éjszaki oldalának oszlopközei kibontatván, egész hosszában hozzá épített kápolnával bövíttetett [1]), de a templom szentélye s hajója eredetileg maradt. Megjegyzést érdemel még az is: hogy e templom eredetiben torony nélküli építmény volt, — az elejéhez illesztett torony csonka fala a templom ereszetét alig két ölnyivel haladván meg, az e fölé állított azon torony-alkotmány tehát, melyröl régibb

[1]) Blahó Vince 1772. Nov. 8. e templomban mondott egyházi beszéde. Nagyszombat 1775. 27. lap. B. jegyzet.

jegyzökönyveink emlékeznek, szintúgy fábúl volt, mint az, mely reá az 1678-dik évi leégés után tétetett. Atyám még emlékezett e fatoronyra; a mostani torony 70 év elött vonatott mai magasságára: ennek homlokzatán, a harangok alatt egy fehér márvány tábla van befalazva e föliratttal: „HINC AUCTA A⁰ 1790.“ [1]). Azóta mai alakját viseli.

E templom tehát egyedüli támpont, melyet Kecskemét város népessége meghatározásánál a 13-dik és 14-dik századra fölvehetünk, mely idöre annak építtetési kora biztosan visszavitethetik [2]). Ez épitmény belterülete a szentély és templom hajójának figyelömbe vételével oly községre látszik számított-nak, mely népességben háromtúl öt, legfölebb hat vagy hét ezer lelket foglalt. — Visszagondolva itt a 13. 14. és 15-dik századi népesség viszonyaira, midön a Kecskemét körül maig fönálló huszonnyolc pusztatemplom maradványa a mohácsi gyásznap elött mostaninál jóval több helység fönlétét igazolja ugyan; de az épebb templomromok terjedelméhöz képest, egyenkint nem igen nagy népességi létszámra vonható következtetést engednek, — bizvást elmondhatjuk: hogy azon korszakban öt-hat ezer léleknyi népszám igen jelöntékeny volt, s az imént fölállított számításnak ha nem csalhatlanságát, de valósziniiségét tévedés nélkül elfogadhatjuk [3]).

---

[1]) Magyarúl: „Innen magasíttatott 1790-ik évben.“

[2]) Azon mondaszerü szóhagyománynak nem találom biztos alapját: mintha e templomot a Zsigmond király uralkodása alatt Magyarországba költözött, és Kecskemétre is beszivárgott Csehek építették volna. E király uralkodásának első 13 éve a 14-ik század végére esik; de nem valószinü, hogy eddig a kecskeméti népség a régi piciny Homoki kápolnával beérhette volna; e templomnak tehát Zsigmond koránál régibbnek kell lennie.

[3]) Ne botránkozzék meg, kérem, a türelmes olvasó abban, hogy kellö

VI.

Zsigmond királyt 1437-dik év végén történt halomása után az országlásban veje Albert osztrák főherceg követte, a ki nejével Zsigmond egyetlen leányával Erzsébettel közösen országolt. Borbála özvegy királynö a férje életében volt birtokait megtartotta, de megkisérlett cselszövényei nem sikerültével 1439-dik évben Lengyelországba szökött, s az ekkor töle elkobzott királynöi urodalmakat Albert király saját nejének Erzsébetnek adományozta. A magyar birodalom déli tartományait mindinkább fenyegető ozman hatalom az éber honvédelmet égető szükség alakjában igénylette, s a hadviselés költségei födözéséhöz a király nemcsak saját birtokaira és némely magyarországi urodalmaira tetemes költsönt és zálogösszegeket szedett föl, de a királynö is külön elzálogosításokat tett [1]); — így a török határon levö Szörény, Börény, Orsova és Miháld végvárak erödítése végett Kecskemét mezövárost, és Csongrád helységet, Káthai Mihály fiainak László, Mihály és Fülöpnek, Jakab egri prépost és Miklós borsodi esperesnek, egyszersmind egri kanonokoknak s amazokkal testvératyafiaknak, ugyanez 1439-dik évben 2,500 magyar arany erejéig elzálogosította [2]), — és ekkor Kecskemét koronabirtok lenni megszünt.

---

adatok hiányában ily későbbi körülményekre hivatkozással úntatom, mint e szakaszban több kitéréseim mutatják. E későbbi körülmények maguk helyén s idejében tüzetesen tárgyaltatni fognak. Oklevelek, adatok és kútfők hiányában, ott hol történetet nem csupán írni, de mint velem idáig történt, mintegy csinálni kell, — ilyeket mellöznöm nem lehetett.

[1]) Gr. Teleki Jósef: Hunyadiak kora Magyarországon. I. köt. 95 lap. 7). — U. o. 129. 130 lap. — X. köt. 43 s köv. lapok. XXI. XXII. XXIII,

[2]) Oklevéltár e kötet végén 6. sz.

Albert király 1439-dik évi October 27-kén meghalt, Erzsébetet viselős állapotban hagyván, — utána I. Ulászló lengyel király választatott, ki 1444. Nov. 10-kén a várnai ütközetben elesett, s miután másfél éven túl a kormányt egy országtanács vezette, — az Albert halála után született kisded László herceg fölnevekedéseig 1446-ban Hunyady János országkormányzóvá felválasztatott, ki az országot királyi hatalommal ugyan, de egy mellé rendelt országos tanács közbejöttével kormányozta, s hatalomkörének többi közt azon korlát szabatott, hogy 32 jobbágyteleknél többet, vagy ennyinél nagyobb terjedelmű jószágot nem adományozhat, ennyit is egy embernek csak egyszer adhat, s ennyinél nagyobb birtokot kisebb részletekre nem oszthat, söt az 1446 : 16. t. c. még azt is meghagyta az új kormányzónak: hogy az időközben elzálogosított várak, városok és egyéb királyi javadalmakat az országos költségek után fönmaradandó jövedelmekből a korona részére a kiskorú király nevében vissza váltsa [1]. — De Kecskemét nemcsak vissza nem váltatott, söt kevés idö múlva Kecskeméti Péró János birtokába jutott, még pedig örök címmel, mint a róla fölvett melléknév mutatja.

E birtokváltozás átmenetéről oklevél hiányában egész bizonytalanságban lennénk, ha egy jóval későbbi adat tájékozást nem nyújtana. — A kecskeméti földesurak a török kiveretése után fölállított újszerzési Bizottmány — *Neoacquistica Commissio* — által

---

[1]) A Törvénytárban csonkán levő ezen 1446-iki törvényt lásd egészen Kovachichnál: Vestig. Comit. pag. 253. és Sylloge Decret. Comit. pag. 108.

birtokigazolásra szoríttatván, a koronaügyvéd által perbe fogattak, s a Vay-család, mint ekkor Kecskemét egyik földesura mellesleg fölmutatott egy Nyolcados Pert, mely Kerei Balázs által Pathócsi Gergely ellen, oklevelek közlése tárgyában volt lefolytatva s 1511-dik évben Perényi Imre nádor függő pecséte alatt, pergamenre írott hiteles másolatban kiadványozva, — e perbeli oklevelekre átalában hivatkozva mondják a Vayak szóváltásukban: hogy e várost Kecskeméti Péró Jánosnak az országkormányzó Hunyady János adományozta légyen [1]. Magát a Nyolcados pert nem ismerjük, annálfogva e birtokváltozás idejéről is csak annyit tudhatunk, hogy annak 1446—1452. évek között kellett történnie. A Királyi Tábla az elötte fölmutatott Nyolcados Per alapján ezt elfogadta, tehát ellene kifogásunk nem lehet; sokkal nyomatékosb ellenvetés volna itt az: hogy ha 32 jobbágyteleknél nagyobb vagy értékesb birtokot a kormányzó nem adományozhatott, mikép történt a közel hetvenezer holdnyi határterületű Kecskemét népes mezővárosnak általai elidegenítése? — erre azonban a már föntebb elmondottakból kész a felelet: a királyi, illetöleg királynői szabad községek minden szolgálat beszámításával mérséklett készpénzbeli adót fizettek, következöleg Kecskemétnek ilyetén mérséklett adójövedelme alig haladta meg egy 32 egész jobbágytelekből álló birtok évi jövedelmét, azt tehát hatalomkörének átlépése nélkül a kormányzó adományozhatta.

---

[1]) A Nyolcados per hihetöleg maig a gróf és báró Vay család ösi levéltárában van; az 1734-ben befejezett birtokigazolási per hiteles másolata meg van a városi levéltárban.

Azonban Kecskeméti Péró János sem soká bírta e várost, mert ö Hunyady János országkormányzó sóraktárainak számadó felügyelöje levén, öt ezer arany forint erejéig megbukott s szerencsétlensége öt sírba vivén, özvegye Margit asszony és két fia, Kecskeméti Péró Miklós és Gergely, a várost a kormányzónak ugyanazon ötezer aranyban lekötötték s birtokába adták, a ki 1456-dik évi Augusztus 10-kén bekövetkezett halálával azt fiaira Hunyady László és Mátyás besztercei grófokra szállította [1]).

A dicsö Hunyady-faj birtoklása idétt Kecskemét egy nagyszerü, de hazánk történetében szomorú emlékü ünnepélynek volt színhelye. — Ki Magyarország történetében csak kevéssé jártas is, tudni fogja: hogy a nagy nevü Hunyady János kormányzó halála után, az idöközben kormányra jutott V. László király anyai nagybátyja Cillei Ulrik gróf a két Hunyady-testvér életének eloltására törekedett, de az idösbik által megelöztetvén, 1456-dik évi November 11-kén Nándorfejérvárott önmaga által kezdett viadal közben, s elszánt védelem után megöletett légyen. A megsebzett Hunyady László öszinte elöterjesztését a király hinni s bocsánatot adni látszott, — néhány nap múlva Temesvárott az özvegy Hunyadyné Szilágyi Erzsébet könyörgésére megujított bocsánatát hittel erösítette, — Hunyadynét anyjának, két fiát testvéreinek fogadta, velük együtt gyónt, áldozott, és az oltári szentségre megesküdt, hogy rajtok nagybátyja halálát megboszúlni soha sem fogja, — s December elején a király Csanádon és Szegeden át

[1]) Oklevéltár e kötet végén 7. sz.

Buda felé indúlt. — Útja természetesen a Hunyady-testvérek birtokában levő Kecskeméten vonúlt át, és itt öt mint magas vendégét, az általa testvérekül fogadott két délceg földesúr nagy pompával fogadta. A király viszont midőn Kecskemétet megközelítette, új testvéreihöz vonzó szeretetének cáfolhatlan jeleül s a gyanú és kétség minden nyomának kitörlése tekintetéből, Kecskemétrül az oltári szentséget a városon kivül maga elibe kivitette, s mielött a városba, testvérei birtokába belépett volna, a város kapujában ismét a szentségre tett esküvel fogadta, hogy Cillei halálát boszúval keresni nem fogja [1]. — Valószinű: mikép az unalmas téli utazást, a különben is udvari gyönyörökhez szoktatott ifjú király elött a két Hunyady-testvér azzal kivánta élvezetessé tenni, hogy a legrövidebb téli napra következett hosszú éjen a királynak szállással gazdálkodtak; mert föl sem tehető, hogy siető utazás esetében a királyi kiséretköz ugyan közvetlenül nem tartozó, de Kecskemétig a királylyal együtt utazott Pozsony városi követek öt meghaladják; pedig bizonyosan tudjuk: hogy Gmaitl István és Forster Farkas pozsonyi követek, kik ez útjában Szegedtöl idáig a királylyal együtt jöttek, őt Kecskeméten vígan és egészségesen hagyták el [2].

Szomorú emlékűnek neveztem imént ez ünnepélyt, — mivel az ismételt királyi eskü dacára, irígység, boszú és ármány a gyenge akaratú ifjú királyt arra vették, hogy épen három hónap múlva 1457-dik évi Mart. 16-kán az idősb testvérnek, a 24

[1]) Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. Kiadja a Magyar Tud. Akademia. Második osztály. Irók. I. köt. Szerémi György Naplója. 5. és 6. lap.

[2]) Gr. Telcky Jósef: Hunyadyak kora Magyarországon. II. köt. 486 lap.

évet sem egészen betöltött nagy reményű szép ifjú Hunyady Lászlónak Budán fejét vetette; Mátyást pedig, a 13 éves gyermeket, a Hunyady-ház számos barátival együtt elfogatta.

Mielött azonban a dicsö Hunyady-ház családfájának e reményteljes lombja letépetett volna, a két testvér házuk egyik legjobb szolgálatú barátjának, Lábathlan János csongrádmegyei föispánnak, ki még atyjuk a kormányzó életében, jó és bal sors között, huzamos idö óta sok hű szolgálatot tett, s általa testvéreinek Lábathlan László, Gergely és Miklósnak, ugyanazon ötezer arany forint erejéig, mint atyjuktól öröklötték, Kecskemétet átírták, tényleg birtokába bocsátván addig, míg a rajta teherkép fekvö pénzösszeg lefizettetésével visszaváltatik, s ez átiratásról László király ünnepélyes királyi megerösítö levelét is kieszközlötték. Ez oklevél is elveszett, vagy lappang; de a nagy nevű és áldott emlékű kormányzónak méltatlanúl üldözött családja, László királynak 1457-dik évi Nov. 23-kán Prágában történt kora halála után, Hunyady Mátyás királylyá választatásával fölmagasztaltatván, ez már mint Magyarország királya, de családi vagyonrúl levén intézkedés, mint még kiskorú, édes anyjának Szilágyi Erzsébetnek is jóváhagyásával, ugyanazon Lábathlan Jánosnak — ki mind László király életében a Hunyady-ház ellen intézett üldöztetés közben, mind annak halála után Mátyás kiszabadíttatása végett annyi hű szolgálatot tett, hogy ö irányában a király még sokkal nagyobb jutalmazásra is magát lekötelezettnek ismeré — és általa ugyancsak föntebb megnevezett testvéreinek, 1458-dik évi Május 7-kén

Kecskemétet amaz öt ezer aranyban újolag átírta [1]. — Oly lelkes hazafiak, és a Hunyadyház oly hű barátai kezében, mint e hiteles oklevél tanúsága szerint a Lábathlan-testvérek voltak, — egyéb adatok hiányában, csak ez egyetlen írott emlék soraiból is bízvást értelmezhetjük: hogy az ártatlan Hunyady Lászlónak méltatlan kivégeztetése fölött feljajdúlt hazafiak között, és különösen Szilágyi Mihály által a királyválasztó pesti gyülésre az alföldrül beállított negyvenezer fegyveres soraiban ekkori őseink új földesuraikhoz, és a trónra emelni szándéklott ifjú királyhoz méltó alattvalókkint szerepeltek légyen.

Mátyás királynak harminckét évi dicsőséges országlása idejéből Kecskemétre vonatkozó egyetlen történeti adatot sem bírunk; vajmi hihetetlen pedig: hogy a Szeged város irányában oly kegyes, s átalában az alvidéken oly gyakran megfordúlt Mátyás, a Magyarnak e maig legnépszerűbb királya, akár a város irányában emlékezetre méltó kegyelmi tényt, akár Kecskemét polgárai e nagy nevű király iránt érdemeket ne szereztek volna; — a mit ez időbül Kecskemétről tudunk, mindössze csak annyi: hogy 1486-ik évi Januarius 14-kén vagyis Mátyás király utóbbi átirása után 28 év múlva, néhai Kecskeméti Péró János özvegye Margit asszony, és életben volt egyik fia Gergely, — a Lábathlan-testvérek közül is még életben levő Lábathlan Gergellyel, az Országbirói hivatal előtt Budán személyesen megjelenvén, Kecskemét várost a rajta fekvő 5,000 arany forint letétele mellett visszaváltották, és ezen visszaváltás-

[1]) Oklevéltár végül 7. szám.

ról Báthory István orszagbirótúl hiteles bizonyítványt nyertek [1]).

Kecskeméti Péró Gergely visszaváltása után 19 év múlva megint más kézen találjuk Kecskemétet. — Az 1505-ik évi híres országgyülés kimutatván a hátrányokat, söt veszélyt, mi a hazát külhoni királyok választása miatt gyakran környékezte, egyértöleg kinyilatkoztatták a rendek, hogy ha a még akkor fiörökös nélküli II. Ulászló király férfiutód nélkül halna el, soha többé idegen fejedelmet királlyá nem választanak, — ezen végzeménynek az egyik aradmegyei követ így írja magát alá: „Kecskeméti Patócsi Bertalan" [2]), mely adat szerint ekkor már Kecskemétnek a Patócsi-ak örök birtokában kellett lennie; — az ekkori birtokváltozás okmányát megint nem ismerjük, de föntebb idézett 1511-ik évi Nyolcados Per eligazít bennünket, melynek alapján a Vay-család igazolja: mikép Kecskemét a koronától zálog útján levén eleintén elidegenítve, pénzen vett szerzeményt ábrázolt, s mint ilyen adományoztatott Hunyady János által Péró Jánosnak, és mint ilyen az ország törvénye szerint mindkét nemen levö örökösöket egyiránt illette, következöleg Péró Gergely után nöhozománykint szállott a Patócsiakra, ezektöl egy része Păszthóy Ferencre, kitöl anyai ágon a Vay-család származik. — A 16-dik század elején, a mohácsi gyásznap elött, és még utána is, János király uralkodása idétt Kecskemétet valósággal a Patócsi család birta [3]). Ennek

[1]) Oklevéltár végül 11. szám.
[2]) Katona: Hist. Crit. Tom. XI. ord. XVIII. pag. 425. — Magyarúl Jászay Pál: Magyar Nemzet napjai a mohácsi vész után. I. köt. 155 lap.
[3]) Oklevéltár e kötet végén 13. 14. 15. 17. 19. 20. számok alatt.

birtokba jutásáról megint egy későbbi hiteles adatra kell hivatkoznunk: Kaszaházi Joó Balázs királyi koronaügyvédnek 1565-ben a kecskeméti földesurak ellen indított keresetlevelére, — melynél fogva e várost a korona számára visszaköveteli és azt mondja, hogy azt II. Ulászló király idegenítette el [1]; — már tudjuk, mikép Kecskemét II. Ulászló előtt 50 évvel megszűnt koronabirtok lenni; de hihetőleg itt vagy a Péró-leányörökös fiúsítása, vagy az ezt nőül vevő Patócsi részére kiadott új adományzás értelmezendő. — Ennyit e szakaszban Kecskemét földesurairól.

VII.

Alig hangzott el a gyászének Mátyás király ravatala fölött, — a nemzetet szégyen, az országot veszély fenyegette: II. Ulászló gyenge kormánya mind a honvédelem, mind az országos kincstár elhanyagolásával kezdődött.

Mátyás hadi növeldéjéből kikerült, többnyire termetes csehekből álló Fekete Sereg 1492-dik év elején a felföldön telelt, s midőn ez évi nyárra Szeged városba és vidékére a dunatiszaközi alföldre rendeltetnék, az öreg Kinizsi Pál temesi gróf értesülve levén már azon iszonyú fosztás, rablás és pusztításokrúl, miket e sereg a fölvidéki népen elkövetett, századosaikat magához hivatta, megvendéglés után megajándékozta s intette, hogy vitézeik közt a fegyelmet föntartani, a féktelenkedést pedig gátolni igyekezzenek, biztosítván őket, hogy kényelmükre min-

[1]) Ugyanott 19. sz.

dent elkövet, s az ingyen kijáró lótartáson kivül számukra az élelmezést pontosan és igen olcsón kiszolgáltatni fogja. Ezek mindent igértek; de a parancsuk alatt álló legénység szorgalmazott zsoldja helyett az üres kincstár részéről küldözött eredménytelen biztatásokat elúnván, a fegyelem korlátait ismét kitörte, rablásnak eredt, s az egész vidéket csoportosan bebarangolván, a mit talált mindent halomra ölt vagy lángba borított. — Az így zaklatott vidék nevében, Szeged város több községgel egyetértöleg küldöttség által járúlt a királyhoz, sürgetöleg esedezvén elötte, hogy a rablásra vetemült Fekete Sereg rakoncátlankodásától mentse meg, vagy szabadítsa fel öket, hogy azok ellen maguk fölkelvén, vérfagylaló pusztításaikat megboszúlhassák. — A temesi grófhoz menesztett királyi rendelet meghagyta tehát ennek: hogy a Feketék dúlongását jó móddal megszüntetni, vagy azt fegyveres erövel gátolni siessen. — Pál gróf már maga is a zaklatott nép részéröl az inség megszüntetése végett ostromoltatva levén, ámbár nagy megindulással vette a csehek féktelenkedését; de mivel ismerte vitézségüket, melyre a török becsapások ellen szüksége volt, ellenük fegyverrel nem örömest lépett föl; azonban miután megértette, hogy a Feketék annyira vetemültek, mikép az általa hozzájok intézett parancsot, tekintélye sérelmével, széttépték s lábbal tiporták, és minden fegyelem s vallás megvetésével tovább is garázdálkodnak, — fegyvere súlyával ellenük indúlt. Az alföldi kapitányokat és városokat fegyvereseikkel magához rendelte, s más hadmenet ürügye alatt a vidéken népfölkelést rendeztetett. E boszúló hadjárat kezdetén kiküldött cir-

káló rendes huszárcsapat véletlenül mintegy 700 főnyi fekete lovasra bukkant, s vele összecsapván, azt visszanyomta; ezek övéikhez gyorsan hátrálván, azokat a veszélyről értesítették, s a kiskúnságban Halas mellé vonúlván, azon tó mellett, melyről e város nevezetét bírja, magukat elsáncolták. A temesi gróf hadaival elérvén a besáncolt táborhoz, abból a cseheket ágyúival kimozdulásra kényszeríti, kik sáncaikból kikelvén, Pál gróf által középre állított magyar vasas lovasokra tömött négyszögben rohannak, s midőn ezeket nagy erővel megnyomnák, a gróf hátrálót fúvat, — a Feketék túlzott hévvel üldözik ellenüket, ez pedig hátrál mindaddig, míg amazokat sáncaiktúl jó tova csalja, és ekkor megfordúlván, rendes hadait rohamra vezényli, a kaszával fegyverzett fölkelt népet a megszorított csehek két szárnyára veti, kik azok lovainak horgas inát szabdalják, a cseh had mögé kanyarúlt huszárság pedig a táborba visszafutni készülőknek útját állja. — Igy bekerítve, miután közűlök sok elhullott, megadták magukat, és Halas melletti szekértáboruk is kifosztatott. Négyszázan hullottak el; közhiedelem szerint azonban hétszáz volt halottaik száma.

Ezeken kivül még több külön csapataik voltak, melyek ez ütközetben részt nem vettek; kik magukat önkint megadták, többnyire a királyi sereg közé besoroztattak, — az ellentállók szétverettek, az elfogottak közűl sokan kivégeztettek, nagy rész az országból kiszoríttatván, Morva és Osztrákhon határira vonúlt, hol rablásaikért országos erővel megtámadtattak, s részint fegyver, részint kikeresett halál-

nemekkeli kivégeztetés útján kiírtattak. — E lett vége Mátyás király győzni vagy halni szoktatott világhirű Fekete Seregének. [1]).

Midőn e dúló, fosztó Fekete hadak dunatiszaközét bebarangolták, több helységet kifosztottak és fölégettek, — nem mindenütt büntetlenűl űzhették rablásaikat, s megfenyíttetésük nem csupán a Halas melletti csatával fejeztetett be; — a kiskún Halas város melletti Fekete hegy bizonyosan; ugyanott a Zöldhalom, Nagyhalom és Piachegy népmonda szerint ezektől tartja nevezetét [2]); — a Halas melletti sáncból kiugrasztott Fekete Sereget Kinizsi hátráló magyar hada hátán vitte a szomszéd Kigyós pusztára, hol az ekkori elhatározó ütközet történt, s hol 1816-ban e hadi tényre vonatkozó érdekes arany és ezüst régiségek találtattak, melyek 1831. óta a nemzeti Muzeumban őriztetnek [3]).

Hát dunatiszaközén Kecskemét körűl és irányában létező több „Fekete Halom" nevezetét nem e szomorú korszakra kell-e visszavinnünk? — Egy van Csongrádmegye felső részén, Szegedhez mintegy négy órányi távolban, Péderi, Szent-László és Csöngöle puszták közt, a péderi tó közelében; — másik Duna felöl Kúnszentmiklós és Szalkszentmárton mezővárosok környékén van Homokszentlörinci pusztában, mely mellett 1663. April 2-kán a környéki községek gyűlést tartottak, s a török kormány által elhanyagolt közbátorságot „Paraszt

---

[1]) Istvánffy: Libr. II. p. 16. — Bonfin. Dec. V. Libr. III. pag. 513.
[2]) Horváth Péter: Comment. 237 lap.
[3]) Érdy János: Kis-kún-Majsai régiségek. Új Magy. Muzeum 185%. II. köt. CLXXVI. lap.

Vármegye" szervezésével rendezték [1]); — van egy harmadik Kecskeméten fölül éjszakirányban a városhoz két óra járatnyira Szentkirály pusztán, — mely ha szürke homok területen feketűlne, saját színéről lehetne magyarázni nevezetét; de barna földön, emberkéz alkotta fekete halom nevének értelmezését másutt kell kutatnunk, — és hol találjuk azt biztosabban másutt, mint Mátyás király győzni vagy halni szoktatott világhirű Fekete Seregének e vidékre is kihatott balvégzetű kiirtatásában?

Egyébiránt az ily történeti homályos emlékek földerítése felöli gondoskodást, a gondolkozni szerető és drága honunk, nemzetünk történetének fölvirágzását a nemzeti becsülettel kapcsolatba hozni képes hazafiak ügyszeretetébe ajánlom; — hajlandó vagyok továbbá azt is véleményezni: hogy a Fekete Csehek 1492-ik évben Kecskemét várost is kifosztották, s egyéb zsákmány között a város tizenharmadik századi régi pecséte Halasra ekkor jutott légyen.

II. Ulászló király gyenge uralkodása idétt történt az 1514-dik évi pórlázadás is. Székely máskép Dózsa György mellett vidékünkön szerepelt annak egyik alvezére s rajongó tanácsadója Mészáros Lőrinc ceglédi lelkész, kit köznéven nagy botú Lőrinc papnak neveztek. Ceglédről a pórvezér Pest- és külső Szolnokmegyék minden városai, mezővárosai és helységeihöz egy jellemző felhivást intézett, kapufélfáikra akasztatással, javaik prédára

---

[1]) Az itt szervezett Paraszt Vármegye igen érdekös statutumainak egy hiteles egykorú példánya Kecskemét város levéltárában fön van, mely a II. kötetben közöltetni fog.

bocsátásával s családuk kiirtatásával fenyegetvén a pórhadhoz csatlakozni vonakodókat [1]); Kecskemétről csak szóhagyomány tartotta fön: mikép ama gyilkolva pusztító pórhadhozi csatlakozásra érdekük nem levén, őseink a fölhivásnak nem engedtek, söt ellenállást is kisérlettek; Szeged város azonban, bizonyos történeti adatok szerint, a keresztes pórhadnak nyiltan ellene szegült, s három ezer bátor halász, a többi polgárokkal össze fogva, védte meg a várost.

Magyarország — melynek területe a nemzet lovagias vitézsége s öskirályai kormánybölcsesége által, fönlétének első pár százada alatt néhány mellékországgal nagyobbodott; mely népei jóléte mellett Róbert Károly király kormánya alatt europai hirű fényre jutott; melynek határa nagy Lajos idétt három tengerig terjedt; mely Mátyás király fényes uralma alatt világhirű dicsőségre emelkedett; — e nagy király halála után 30 év múlva annyira sülyedt, hogy bizonyos bukásának beismeréséhez többé nem nagy látnoki bölcseség kellett. — A királyi tekintély csökkenésével a korona jövedelmei, ezekkel kapcsolatban a királyi dandárok létszáma s a török hódítás torkában eső végvárak védelme hanyagoltatott el; — a déli melléktartományokat egyenkint foglalta el a török; — a nemzet nagy többségéből kialudtnak látszott az ösi vitézség tüze, s a veszély örvényében vonagló hazát néhány öserényű honfi megmenteni már képes nem volt; — a közép nemesség a főurakkal folytonos ellenkedésben zajlongott, s míg ezek önhaszonlesö gazdagságuk ölében hegyen völgyön

---

[1]) Latin szövegét lásd Praynál: Epist. Proc. Tom. I. pag. 85. Nro. 41. Magyarúl Szalaynál: Magy. orsz. Tört. III. köt. 482 lap.

vigadtak, addig a szegény magyar királynak jó csizmája sem volt.

Az 1524-ik évi kisasszonynapi országgyűlésen már jelentkezett a hatalmas erdélyi vajda Szapolyai János szepesi gróf befolyása alatt álló nemességnek a királyi udvar, az országtanács és több gyűlölt főpap s főúr elleni föllépése, — itt a király befolyása nélkül, jövő évi szent Iván napra Hatvanban tartandó tábor rendeltetett, melyre az összes nemesség fejenkint és fegyveresen megjelenni köteleztetett, s melyre az egyházi s világi urak közül is azok, kik az ország és király javát, a nemesség és saját maguk szabadságát szívükön viselik, szintén meghivattak, fegyveres népeikkel, de külföldi hadak nélkül.

A király akadályozni ohajtván a hatvani fegyveres tábor összejövetelét, 1525-ik évi Május 7-re országgyűlést hirdetett Rákosra, söt Junius 5-én kelt körlevelei által azt országszerte betiltotta, s helyette szent Mihály napjára Budán tartandó országgyűlést tűzött ki; — a hatvani mégis megtartatott, emezek elmaradtak.

A kormány és királyi tekintély mily roppant hátrányával folyának le az ekkori országgyűlések, — hazánk szomorú története mutatja. Hatvanban letétetett a nádor, a korlátnok, az országbiró, a kincstárnok, és kényszeríttetett a király az újon kikiáltottak megerősítésére. A hivatalaiktól megfosztottak, különösen a hatalmas Báthori István elvett nádori méltósága miatti boszújában s a cselszövényes Thurzó Elek volt kincstárnok törekedtek saját ügyöket s ezzel a királyi tekintélyt, új cselszövény s ujonnan

szervezendő mozgalom által előmozdítani, a hatalmas erdélyi vajda pártját pedig megbuktatni.

II. Lajos király a természettől jó szívet, neveltetésénél fogva szép képzettséget, de egyik gondnoka a korhely brandenburgi György markgróftúl némely rosz szokásokat is nyert: mulatni szeretett, az országos ügyekkel nem igen törődött s átalában naponkint délig aludt; — ellenben a királynő, Mária osztrák főhercegasszony, szép észszel, sok eréllyel, és férfi bátorsággal biró nő volt, — a ki oly körülmények közt s ily király mellett a kormányzatra nagy befolyást gyakorolt.

A cselszövőknek a királynőt kellett mindenek előtt megnyerniök, s erre Thurzó Elek vállalkozott, ki az udvar német embereivel közelebbi viszonyba tevén magát, ezek által a királynő bizodalmához férkezett. Ennek sugarlatából 1526-ik évi Martziusban a király udvarát Vizsegrádra tette át, s így az udvarnak Szapolyai-párti emberei eltávolíttattak, Báthori István volt nádor a nemesség között, Thurzó Elek a király és királynő irányában kezdték működésüket.

Báthori és pártja a hatvani fegyveres gyűlés után egy szövetséget alakítottak, melynek már ekkor lekötelezett tagja mintegy kétszáz nemes és főúr, székhelye Kecskemét, kitűzött célja a királyi tekintély visszaállítása, a kormányzatnak az országtanácstól függetlenűl a király kezébe juttatása, Szapolyainak és pártjának megbuktatása volt, — átalában az országos jövedelmek biztosításával a királynak szabad kezet és elegendő jövedelmet szolgáltatni a veszélyben levő haza megmentésére.

Thurzó Elek e célzatról legelőbb a királynőt értesítette, tanácsúl adván: hogy a hatvani gyűlés intézői ellen külbefolyással hagyjon föl, ez ellenhatásra ingerelné a másik pártot, mely akkor egyesűlne, és megbuktathatatlan tömör testületté szilárdúlna; hanem a nemesség között, a Szapolyai-párt kebelében kell szakadást gerjeszteni, — a gyúanyag készen áll, csak vezér kell a szervezethöz s pénz a kivitelhöz, — pótolja ezt a királynő: adjon pénzt és vezért, s kezében a diadal.

Miután a királynő — ki az udvar és ország köztudomására ekkor a kormánynak irányt adott — e tervet helyeselte, közöltetett az a királlyal is. Lajos elfogadta, a „Kecskeméti Kalandos Társulat“ szövetségi okmányát kiállíttatta, azt király és királynő aláirták, a szükséges pénzt utalványozták, Tárcai Miklóst a szövetség élére állították, vezérekűl négy kapitányt s vezető szónokúl Ártándi Pált kinevezték. A szövetkezett 200 nemes és úr fölfegyverkezve, nagyszámú saját kiséretével Kecskeméten megjelent, a szükséges jelszavakról és költségről gondoskodva lön, s Kecskemét egész polgársága, mint a társulat külső tagjai, csatlakozott a szövetséghez.

A „Kalandos egyesület“ eszméje nem volt egészen új és szokatlan: német ország több vidékein már századok előtt voltak ilyetén társulatok, melyek minden hónap elején bizonyos helyen gyülekeztek, elhalt rokonaik s barátaikért imádkozás és ájtatosság után lakomázás végett, s a hónapok elejének „Kalende“ (Calendae) latin nevezetétől vették a „Kalan-

dos" nevet [1]. Magyarországban is divatban voltak az egyesületek és szövetkezések; de miután azok törvény által eltiltattak [2], valószinüleg a kecskeméti társulat azért nevezte magát „Kalandos"nak, hogy e címmel célja lepleztetvén, törvénybe ütközönek ne láttassék. — A budai udvarnál tartózkodott pápai követ egyik jelentése kapcsában e társulat szervezeti okmányát Rómába megküldötte s bírjuk ugyan e jelentés másolatát, de az abban említett okmány hiányzik. Több adatunk van arra, hogy a király és királynő engedményezésével keletkezett, s hogy azoknak és az országnak is javát célozta; ezekből szóvivőjét Ártándi Pált, fővezérét Tárcai Miklóst ismerjük; de négy kapitányai közül csak egyik, Martonosi Pöstyéni Gergely nevét tudjuk, ki a négy közül egymaga menekült a mohácsi vérmezőrül [3].

A pápa követe báró Burgio — minden titkolózás dacára értesülvén a szövetségről — figyelmeztette a királyt és királynőt: mikép saját tekintélyöket kockáztatják, midőn alattvalóik háborgását ilyetén szövetkezések engedményezésével gyámolítják, — fát hordanak a tüzre, mely az üldözöttek ellenhatása által még elolthatatlan lángra kelhet; de király és királynő azt felelték: hogy ők ez által egyszer mindenkorra békét akarnak eszközölni, s aztán sürgős ok nélkül országgyülést nem egyhamar tartandanak.

1526-dik évi szent György napjára kitüzött országgyülésen elöszer is a Kalandosok jelentek meg nagy számú fegyvereseikkel s a kecskeméti nép-

[1] Közhasznú Esmeretek tára VII. köt. 6 lap.
[2] Kovachich: Sylloge Decretor. Comit. 1446: art. 6. — 1519: art. 44.
[3] Pray: Epist. Proc. I. pag 410. és III. köt. 146 lap. — Jászay: Magy. Nemzet napjai a mohácsi vész után. I. köt. 150 lap.

pel, — következett két napon Budán a szent János templomában összejövetelt tartottak s az országgyűlés teendőiről tanácskoztak. Ártándi Pál volt a szónok. Az új nádor Verböci István letétele fölött átalában megegyeztek, s Bradarics István új korlátnok ellen is kikeltek. Negyednap múlva az országgyűlés megnyílt, s itt a Kalandosok Tárcai Miklós által szövetségüket az egész összegyűlt nemesség előtt fölfedezték, okúl adván, hogy a nemesség szabad tanácskozásának hatalmasok által megkisérlett korlátoztatását megszűntetni s az összes nemesség meghivatását kieszközölni, volt légyen szándékuk. — Zajos lárma emelkedett Verböci ellen, kinek a nemesség a királytól fejét kérte, — Szalkai László esztergami érsek és Bradarics István szerémi püspök s királyi korlátnok ellen is kifakadások történtek, de eredmény nélkül; — Verböci hivataláról lemondott, Báthori a nádori méltóságba visszahelyeztetett, s miután következő éjen Verböci István ipával Szobi Mihállyal együtt elillant, mindketten hazaárulóknak bélyegezve száműzettek és javaik elkoboztatni rendeltettek; — az országgyűlés ez után 100 képviselőt a király mellett hagyván, a Kalandosok seregével együtt eloszlott, azon csalékony öntudatot vivén magával, mintha 36 év zavaraiból királyt és hazát kisegítette volna [1]).

A mi még következett — eme zajongások eredményét — mondja el helyettem egyik ünnepelt történetirónk: „Mi után a királyság oly régóta esengett, azt a nemesség megadta neki: szabadságot kormá-

[1]) Lásd ezekről: Engel III. 272. — Horváth Mihály II. 357. s köv. — Szalay III. 565 s köv. lapok.

nyozni, a mint jónak látja, megmenteni az országot saját belátása szerint, a pártos urak és nemesek gátló befolyása nélkül. S a királyság az első lépésnél, melyet tenni akart, érzé tehetetlenségét, és a rendek elébe álla, mondván: segítsetek, hogy kormányozhassak, hogy az országot fenyegető veszélyekkel megmérközhessem. Ekkor tanácsot adtak, de a tanács odvasnak találtatott; és végzéseket hoztak, de a végzések szakasztott másai voltak a mult évek végzéseinek, — csak annyiban eltérők tölök, mennyiben rend nem volt bennök, s mennyiben az egyik végzés ellenmondott a másiknak. A vak is láthatta, hogy ez a király és ez a nemzedék nem fogják megmenteni az országot. A rendek óvást tettek, hogy ők kimutatták ö felségének a szükséges jövedelmeket, és hogy kérve kérték, élne királyi hatalmával; ha az ország veszendöbe menne, öket ne vesse okúl a világ. A király pedig kinyilatkoztatta, hogy a kimutatott jövedelmek nem elégségesek; ö tenni fog annyit, mennyit tehet, de lehetetlenségre nem köteleztethetik; óvást tesz ö is: ha gyász éri az országot, ne kérjék töle számon, adjon számot a bünös." [1])

E volt eredménye az 1526-dik évi szent György napra hirdetett s Rákos mezején legeslegutoljára tartott országgyűlésnek, melynél a „Kecskeméti Kalandos Szövetség" s közte Kecskemét város polgárai szerepleltek, — és négy rövid hónap múlva bekövetkezett az örökre gyászos emlékű mohácsi veszedelem.

[1]) Szalay: Magy. orsz. tört. III. 570 lap.

OKLEVÉLTÁR.

Haec, atque talia praestare in animo quidem firmiter propositum habui, atque studui etiam ea diligentia, quam vitae meae ratio, et sortis conditio admittebat, ea sinceritate, qua religiosissimus antiquitatum scrutator uti debet, qui multa adhuc detecturae posteritatis de se iudicium reveretur.

Kovachich: suppl. ad. vest. Comit.
Tom. I. pag. X.

I.

1075. I. Géza király szent Benedek Garam melletti apátságát alapítván, többi javadalmak között annak adományozza dunatiszaközén s a tiszaparton Csany helységet és Felsö-Alpár pusztát, mely utóbbi jelenben Kecskemét város birtokában van. [1])

In nomine sancte Trinitatis et individue Unitatis, Patris et Filii, et Spiritus Sancti. Ego Magnus, qui et Geysa supremus Hungarorum Dux, postea vero gratia Dei rex consecratus, Belae regis filius, cernens hujus seculi bona esse momentanea, superna autem esse perpetua, magno amoris desiderio ecclesiam construere adoptavi ad laudem Dei, et sanctae Mariae semper virginis, sanctique Benedicti, purissimi monachorum patris, ac ducis; illique favente Deo, monasterium constitui. Igitur ipso opitulante, qui omnia fecit, ad praedictum Sancti Benedicti monasterium, hereditates in terris cultis et incultis, vineis ac vinetis, pratis et pascuis, aquis aquarumve decursibus, piscinis et piscaturis, servis et ministris, atque tributis, ceterisque bonis subsequentibus, contuli atque dedi. Et hoc omnibus Episcopis, Abbatibus, necnon et Principibus regni nostri notum fieri volui. Terram, per cujus medium transit flumen, quod vocatur Gron, ubi etiam Ecclesiam B. Bene-

[1]) Fejér: Cod. Dipl. Tom. I. pag. 428. et sequ. — Ezen alapítványlevelet átiratván megerösítették: II. István király 1124-ik évben; II. András király 1217-ik évben; és Miksa király 1570-ik évben; legutóbbinak eredetie fön van az esztergami érseki levéltárban, melyböl jelen másolat is vétetett; a helynevek leiratában mutatkozó különbség föltüntetése miatt II. István király példányának ugyanazon szavait (Cod. Dipl. Tom. II. pag. 67.) jegyzetben adom elö, Felsö Alpár puszta egyes részeinek mai neveit hasonlóképen.

dicti construxi; cum sylvis et venationibus, aquis, piscationibus, cumulationibus, atque omnibus commoditatibus, et utilitatibus, in praedictis sylvis, aquis et terra, quae nunc sunt, et in futurum fieri poterunt, dedi cum propriis certis metis ac terminis. — — *pag. 433.* Dedi etiam terram, quae adjacet circa aquam, quae vocatur Tiza, cum ipso fluvio Tyza, super quam terram est villa Piscatorum nomine Chonu [1]), habens ecclesiam parochialem constructam in honorem salutiferae Crucis Christi Jesu; qui piscatores piscantur Tiza; in eadem autem terra ex utraque parte Tizae sunt piscinae, quarum haec sunt nomina: Ostra [2]), Wosue [3]), Sarustou [4]), Kemby [5]), Saperies [6]), Sulmos [7]), Eczetova [8]), Silu [9]), Ertuk [10]), Handurtou [11]). Hujus terrae termini hi sunt: piscina Zurga [12]) dividit terram Sancti Benedicti ab aliis: deinde pars terrae Sancti

---

[1]) Csany irányában nemcsak II. István király 1124-ik évi oklevelét vagyunk képesek irányképen fölvenni, hanem Robert Károly király 1326. évi határújítási parancsát, (Cod. Dipl. Tom. VIII. vol. III. pag. 136.) és Zsigmond király 1415-ik évi tanúszedési s újra-igtatási parancsát is. (Cod. Dipl. Tom. X. vol. V. pag. 609.) Elöbbiekben az eredetileg tiszai halásztelep Chonu = Csany, utóbbi oklevélben Chontelek = Csantelek néven fordúl elö; — Robert Károly király oklevelében Csongrádmegyébeni helyzete, s Pusztaszer = Zwr, és Tömörkény pusztákkali szomszédossága; Zsigmond király parancslevelében pedig eme szomszédhelyekön kivül azon érthetetlen tiszaparti részletes helynevek is jobban értelmezve jönek elö, melyek értelmét I. Géza és II. István királyok leveleikböl még csak hozzávetöleg sem birnánk kiokoskodni. — Csanyt meg kell különböztetni a Hevesmegyei híres dinnyetermesztö Csány helységtöl.

[2])	II. Istvánnál:	Ostra;	Zsigmondnál:	Osztora.
[3])	—	Wosve;	—	Velveö.
[4])	—	Sarustou;	—	Sárosthó.
[5])	—	Kenby;	—	Kerebeö.
[6])	—	Saperies;	—	Hapernyás.
[7])	—	Sulmos;	—	Solymos.
[8])	—	Eretova;	—	Eczetova.
[9])	—	Silu;	—	Filo.
[10])	—	Ertuc;	—	Érteöve.
[11])	—	Handurtou;	—	Nádortó.
[12])	—	Zuzga;	—	Zraga.

Benedicti in monte Bresbry [1], juxta villam Centurionis, qui vocatur Deucha [2]; item a piscina, quae vocatur rotunda. Item alia lutea piscina partem Sancti Benedicti separat a villa Martini. Item de Michäele quodam Vztura [3] signum divisionis est alia piscina Woswe [4], quae etiam in partem S. Benedicti devenit; item a fluvio Hiaen [5], qui separat Cheringradenses [6]; cujus Hunii [7] pars Sancti Benedicti est dimidia; item Enuntou [8], quae est in parte Sancti Benedicti, cum Gehgy [9] supra ripam Tiza, ubi finiuntur partes Sancti Benedicti [10] Dedi et aliam terram circa eamdem aquam Tiza, quae vocatur Alpár [11] cum propriis terminis; qui termini ita dividuntur: primum a ripa Tizae procedendo ad quasdam arbores est terminus cum episcopalibus Sanctae Mariae Vaciensis Civitatis, de praedicto termino Sinistra pars est sanctae Mariae Vaczensis: dextra autem pars devenit in partem Sancti Benedicti, mediante via usque ad monticulum, in cujus vertice fovea est; postea cum Beche fratre Drusba [12] separata est terra juxta magnam zeccum [13], unde a sulco dividitur in duas partes, usque ad arborem Vergudi [14]; ubi finiuntur partes Cseringradiensium [15] civium in via Zonouk; exinde vero cum Tezin [16] qui equos regis

---

[1]	II. Istvánnál:	Praesbry;	Zsigmondnál:	Perfucterii. (?)
[2]	—	Deucha;	—	Dencsa.
[3]	—	Uztura;	—	Ustura.
[4]	—	Wolwe;	—	Velveö.
[5]	—	hicen;	—	Hiven.
[6]	—	Cseringdenses;	—	Cernegradien.
[7]	—	cujus flnvii;	—	cujus fluvii.
[8]	—	Enuutou;	—	Kunothó.
[9]	—	Gehgyz:	—	Gelghy.

[10] Csanyiak! ismeritek-e még e tiszaparti helyneveket?

[11] Ez Felsö Alpár puszta, Kecskemét város birtoka.

[12] Az alpári rét egy része, Tiszának Úgh helység átellenébeni hajlatánál, most Durma nevet visel.

[13] Az 1124-ik évi példányban: Zetum (?)

[14] Ugyanott: Tergudy (?)

[15] U. o.: Cheringradensium.

[16] U. o.: Zezin, — a királyi ménes csikósa.

custodit, in superiori parte juxta eamdem viam terminus est; deinde per puteum quemdam, ubi salices sunt, accipimus usque ad vineas, quae in partem Sancti Benedicti deveniunt [1]). Deinde partes dividuntur inter Comitatum Cseringradensium, et Episcopatum Sanctae Mariae Vacensis, ubi erant arundines, et foenum Regis [2]), atque virgae. Postea per Sarchuez [3]), id est aquam, pars Sancti Benedicti est; in cujus capite fovea facta est; deinde juxta aquam majoris Alpár [4]). Sancti Benedicti terminus est. Exinde super caput ejusdem secus viam fovea facta est; et postea super ripam Tissae, postea salices Nandirdi [5]); in partem Santi Benedicti deveniunt, usque ad vadum quoddam, ubi adaquantur equi [6]); deinde autem circuit angulos Tissae, pertransiens prope quamdam insulam; usque ad sylvam salicum, quae tota cum insula praedicta devenit in partem Sancti Benedicti, usque ad vadum, ubi in villam Kurth transitur, ibique terminantur metae Sancti Benedicti [7]). Juxta quam etiam sylvam unum Hudvornicum meum, Bocz nomine,

---

[1]) Felsö Alpáron 1075-ik évben szöllös kertek is voltak.

[2]) A királyi ménes számára takaritott széna.

[3]) Az 1124-ik évi példányban: Surchuer, azaz: Sark-ér, vagy Sarok-ér; — a szikrai vendégfogadónál a Tisza éles szögletbeni hirtelen kanyarodása ilyetén sarkot képez.

[4]) Nagyobbodik Alpár; azaz Alpár helység.

[5]) Az 1124-ik évi példányban: Nandredi; talán Nádrét, vagy Nádasrét?

[6]) 1075-ik évben a Sági sziget irányában tiszai átkelö révvel is bírt az alpári puszta, mely mellett a királyi ménes itatója volt.

[7]) Az itt emlitett sziget, a ma is fönlevö Sági sziget, mely alább névszerint elöfordúl, akkor is Felsö Alpárhoz tartozott, mint késöbb, míg 1836-ban a város által cserébe adatott a Tisza-Úghi uradalomnak. E helye az oklevélnek azt is igazolja: hogy 1075-ben és még századok múlva is, Felsö Alpár határában foglaltatott a szomszéd Bög vagy Kerektó-domb nevü puszta is, mely jelenben az abonyi uradalomhoz tartozik; világosan említi ugyanis ez alapitványlevél alább Kerektó (Lacus rotunda) alkatrészét Felsö Alpárnak, valamint azt is említi: hogy az apátságnak adományzott alpári terület határa a Kürt helységbe átkelö révnél végzödik, jelenben pedig Tisza-Kürt helység Alpár puszta fölött, Kerektó-dombnak is fölsö része irányában fekszik.

quem ad serviendum cum duobus fratribus suis praedicto monasterio Sancti Benedicti obtuli, manere constitui; legem sibi statuendo, ut terminos ejusdem terrae Alpár, quia magni et longi sunt, populosque et piscinas, intra eosdem existentes, defendat et custodiat [1]); ex alia vero parte Tizae villam, quae dicitur Sági, cum terra sua, mercatumque in eadem cum vado libero, nullusque de hoc participetur, nisi solus Abbas, dedi cum propriis terminis, qui termini ita dividuntur: primum ubi fluvius Huger de aqua Tiza egreditur, qui circuit totam partem aquae Kelekun [2]) juxta Aruch [3]), dividens usque ibi, ubi piscina — — [4]) quae cum tota insula in partem Sancti Benedicti devenit; deinde Taka mons terminus est, usque ad alium montem nomine Sorul; exinde ad quemdam fontem, cujus decursus terminus extitit, quod adusque circumveniens intrat ad eumdem fluvium Huger; postea donec idem fluvius Huger decurrens prope villam Kurth; quam supra dixi, et cadit in Tiza, ultimus terminus est. Praedicti vero Alparienses quasdam piscinas, quae in ipsorum terminis versus decursum Tiza ascendendo existunt; quarum nomina sunt haec: Kusticza [5]), Kerektős [6]), Sokord [7]),

---

[1]) Az alapító király Felső Alpárt nagy és szélesen kiterjedő birtoknak mondja, és a Sági sziget irányában levő füzes erdőnél lakást tartó Bocz nevű Udvarnokát két testvérével együtt az alapított apátság szolgálatába bocsátja, törvényül szabván nekie, hogy a birtok határait s azokban levő népeket és halastavakat őrizze és ótalmazza. Valóban Böggel és Kerekdombbal együtt Felső Alpár roppant terület volt. Most Alpár 8,777, Bög 11,015, Kerekdomb 6,599, öszvesen a három 26,391 hold terjedelmű.

[2]) Az 1124-diki példányban: Kerekun; helyesebben talán Kerektou = Kerektó.

[3]) Árok.

[4]) Az 1124-iki példányban : ubi piscina Scilu = Szil.

[5]) Talán Kis-tisza? így neveztetik ugyanisköznyelven a szikrai kanyarulatnál Alpárban a holt Tiszának egy régi medre.

[6]) Az 1124-iki példányban: Kerektou, azaz Kerektó; most is meg van a Bódvány-tóban.

[7]) Sokord = Csokord; valószínűleg a mai Korcsolyástó, a lakiteleki csőszház mellett.

Kéktou [1]), Horgas [2]), Halastou [3]), Fejertou [4]), Egres [5]), et Hosomier [6]), ac fluvium Tiza, cum profunditatibus suis,

[1]) E szó ki van hagyva az 1570-iki példányból, de megvan az 1124-ikiben, melyből átvenni jónak láttam; mai kimondással Kéktó; azonban ez valószínüleg a mai Kuckó a szikrai korcsma mellett.

[2]) Horgas, jelenleg Görbe-ér, mely a Tisza felöl úgynevezett Varjú-hát nevü dombot hasítja.

[3]) Halastó, most is így neveztetik a Bódvány egy része, melyben mindig van hal, midőn vize nincs kiapadva.

[4]) E nevezet jelenben nincs meg az alpári határban.

[5]) Ennek neve is kiveszett.

[6]) Az 1124-iki példányban: hosionee; mindkettő hibás, a Hosomier inkább hasonlít a Három ér nevezethez, mely ma is meg van a holt Tisza mellett.

Eme sok rontott, vagy hibás olvasatú helynevekre aztán föl illik Horvát Istvánnak eléggé nem ismételhető figyelmeztetése: mikép régi magyar oklevelekben némely betü oly nehéz különböztetésü az ismeretlen tulajdon nevekben, hogy gyakran csak a mostani geographiai nevekből lehet az olvasást eligazítani, vagy több ugyanegy helységről szóló oklevelek által. Tud. Gyüjt. 1819. X. 94.

Felsö Alpár pusztának Tiszára dülö részei jelenben következő helynevekkel bírnak:

Szék-hát, felsö részen a kerekdombi határon.

Varjú-hát, ugyanott a Tisza felöl.

Görbe-ér, a Varjú-hát nevü emelkedést hasítja.

Lapát-ér, föntebbinek közelében.

Gémes, a rét java, hol legszebb nád terem.

Lepény-tó, Gémesnek Tisza felöli része.

Tökös-tó, vizitök levéllel van födve nyaranta, innen veszi nevét, — ki nem apad soha.

Csurgó-ér, föntebbi mellett a Tiszába ömlik.

Durma, Tisza felöl Úgh helység átellenében.

Koresolyás, a Tökös-tó alatt.

Bódvány, a holt Tisza fölött.

Kajánkó, így neveztetik azon meder vagy árok, mely a kecskeméti határból a Gát-ér medrét Tiszáig folytatván, Alpárban Tasi gátján a Tiszába ömlik.

Csikós-hegy, a szentlőrinci határvonalon egy dombhát.

Kuckó, a Tiszának igen hirtelen kanyarulatánál a szikrai korcsma mellett.

Keréktó, a Bódványban.

Hármas-ér, a holt Tisza mellett.

Halastó, a Bódványban.

quantum in terminis praedictarum terrarum Alpár et Sagy existunt; sicut antea consvetudo fuit, cum ipsis hominibus de Sagy, quoties Abbati placuerit, communiter piscabuntur, alias autem piscinas, quae infra decursum ejusdem fluvii Tiza existunt, praedicti Alparienses per se ad praeceptum Abbatis piscabuntur — — stb. Anno Domini Millesimo, septuagesimo quinto. Praesente Ladislao Duce, germano meo charissimo, — — stb.

2.

1353. Kecskemét mellett levő Ágasegyház pusztát — mely jelenben egy tizenkettedrész hián Kecskemét város, illetőleg itteni egyesek birtokában van — mint lakosok nélkülit és királyi rendelkezés alá tartozót, I. Lajos király kún hívének Karla Jánosnak adományozza.

Nos Ludovicus Dei Gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Cumaniae, Bulgariaeque Rex, Princeps Salernitanus, et honoris ac montis Sancti Angeli Dominus. Omnibus Christi fidelibus praesentibus et futuris praesentium notitiam habituris Salutem in omnium Salvatore, Memoriae commendantes significamus tenore praesentium, quod Joannes, filius Stephani, filii Karla, Cumanus fidelis noster, ad nostrae Serenitatis praesentiam accedendo, suasque fidelitates et servitia nostrae Majestati multipliciter exhibitas et impensa proponendo, quandam terram seu possessionem Ágasegyház nominatam prope possessionem Ketskemét vocatam existentem, asserens ipsam vacuam, ut dicitur, et habitatoribus destitutam,

---

Sólymos, Alpár helység határán.

Szikra, hol vendégfogadó és kirakóhely van épületfák, malomkövek stb. számára.

Lakitelek, a Bódvány és Korcsolyás fölött, mely 200 év előtt Lak-alj nevet viselt.

nostraeque collationi de jure pertinentem, a nobis sibi dari postulavit etc. Datum Budae feria sexta proxima post Dominicam Oculi. Anno Domini Millesimo trecentesimo quinquagesimo tertio.

A Forgách grófok levéltárából így csonkán közli Fejér György: Cod. Diplom. Tom. IX. Vol. II. pag. 232. CXIII.

3.

1389. Zsigmond király rendelete Szer helység földesuraihoz, melyben azoknak meghagyja: hogy Buda és Félegyháza felé a sáregyházi úton járó-kelő szegedi polgárokat szabadon és akadálytalanúl utazni engedjék; egyszersmind tiltja: hogy azokat Szer helységben szedetni szokott útvámmal terhelni ne bátorkodjanak, mert különben az említett vámszedési jogot a szegedi királyi vár javára tőlük elkoboztatni fogja.

Propria Commissio Domini Regis.

Nos Sigismundus Dei gracia Rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. Marchio Brandenburgicus etc. Memorie commendamus: Quod quia nos ex serie efficacissimarum litterarum olim Serenissime Principisse Domine Elisabeth senioris Regine Ungarie etc. matris nostre carissime felicis recordacionis fuimus informati, ut cives nostri Zegedienses cum rebus et universis bonis ipsorum mercimonialibus, aut aliis quibuscumque versus Budam, Feelegyhaz, vel aliquas alias partes illac tendentes, per viam Saaregyhaaz vocatam, et eciam alias vias ex pristine libertatis eorum praerogativa, gracia eis concessa, libere et pacifice transitus eotum fecerint, et pro nunc facere possint: Ideo vobis nobilibus de Zer nostris fidelibus, firmis damus regalibus sub praeceptis, quatenus ipsos cives nostros de Zeged per vias ipsorum praedictas, ab antiquo consvetas, cum eorum mercibus, et bonis ac rebus

quibuspiam libere et sine omni impedimento gressus ipsorum facere permittere debeatis, sine impedimento, molestia, et contradiccione aliquali, nec eos ad tributum vestrum in praefata villa Zer nuncupata exigi consvetum praetensione compellere sitis ausi modo aliquali, alioquin scituri constanter, quod si secus in praemissis feceritis, extunc dictum vestrum tributum pro nostra Majestate occupari, et ad castrum nostrum Zegediense applicari faciemus incunctanter; aliud igitur facere non ausuri in praemissis. Datum in villa Utuyn [1]) Sabbatho proximo ante Dominicam Ramis palmarum. Anno Domini 1389.

Az eredeti szab. kir. Szeged város titkos levéltárában őriztetik. — Ez oklevél Kecskemét várost annyiban érdekli, hogy az itt említett Szer, ma Pusztaszer fele részét Kecskemét örökül birja.

4.

1415. Zsigmond király neje Borbála királynő rendelete Kecskemét városban mint saját birtokán levő vámszedőihez, melyben azoknak meghagyja: hogy miután férje a király Szeged város polgárait mindenütt az ország határai között vámmentesekké szabadságolta, midőn Kecskeméten átutaznak, az ő részére azokat semminemű vámfizetéssel terhelni ne bátorkodjanak.

Commissio propria Dominae Reginae.

Barbara Dei gracia Romanorum, ac Hungariae Regina. Fidelibus suis Tributariis, in Civitate nostra Kechkemeth vocata, pro nunc constitutis, et in futurum constituendis, eorumque Vicetributariis praesentium noticiam habituris salutem et graciam. Nostre Claritatis venientes in praesenciam fideles nostri providi viri Nicolaus dictus Farkas, et Johannes Pellifex cives Civitatis Zegediensis sui ac universorum cetero-

[1]) Utvyn = Öttevény, helység Győrmegyében.

rum Civium et hospitum ejusdem Civitatis in personis, nostre per modum querele significare studuerunt Serenitati: Quod licet Serenissimus Princeps et Dominus Dominus Sigismundus Romanorum Rex semper Augustus, ac dicti Regni Hungarie etc. Rex, Dominus et Conthoralis noster carissimus juxta vim et formam sui generalis decreti, per ipsum unacum Praelatis et Baronibus, ac pocioribus Regni sui proceribus salubriter editi et stabiliti, ipsos ab omni tributaria solucione in quibuscunque Civitatibus, Oppidis, et villis, necnon tributorum locis Regiis, et nostris Reginalibus exigi solita, mediantibus aliis suis literis, superinde confectis, et emanatis liberaverit, exemerit, atque supportatos habere voluerit: tamen vos dictorum Civium Zegediensium libertatibus, et libertatum praerogativis, per dictum Dominum nostrum Regem ipsis in hac parte datis, et pro eisdem denuo et iterum ex novo cencessis, minime attentis, et in nulla observatis, dum ipsos aut familiares eorum cum rebus suis mercimonialibus ad locum dicti tributi nostri in praefata Civitate nostra Kechkemeth exigi soliti venire contingeret, tributum ab ipsis et familiaribus, necnon rebus mercimonialibus eorum exigeretis indesinenter, et extorquere non cessaretis, in ipsorum praejudicium, necnon praedictarum libertatum eorum contemptum, et detrimentum satis magnum. Nolentes vero memoratos Cives jam dicte Civitatis Zegediensis contra praelibatas eorum libertatum prerogativas, per antedictum Dominum nostrum Regem ipsis alias datas, et iterum pro eisdem renovatas, per indebitam tributi exaccionem, per vos vexari, turbari, et dampnificari, quin pocius hujusmodi eorum libertatum et graciarum praerogativis inviolabiliter, et illibate debere gratulari. Ideo Fidelitati vestre firmo nostro Reginali damus sub edicto, omnino volentes, quatenus a modo deinceps, et in antea quandocumque, et quociescumque praefatos Cives Zegedienses, aut familiares eorum, praesencium videlicet exhibitores, cum rebus ipsorum mercimonialibus, ad locum praedicti tributi nostri venire contigerit, nullum tributum, nullamve tribu-

tariam solucionem ab ipsis, ac familiaribus, necnon rebus eorum mercimonialibus, contra praemisse libertatis eorum praerogativam petere, recipere, et exigere, petique et exigi facere, quovis quesito colore praesumatis, neque sitis ausi modo aliquali, sed sinatis eosdem, juxta vigores dictarum literarum Regalium super praetacta libertate eorum confectarum, de loco dicti tributi nostri cum rebus eorum mercimonialibus, absque tributi cujusvis perceptione et exaccione libere, pacifice, et sine aliquali impedimento ire, proficisci, et pertransire tocies quocies ipsis expediens fuerit, et opportunum, et aliud facere non ausuri nostre gracie sub optentu, praesentes quoque post lecturam semper reddi edicimus praesentanti. Datum Constancie feria sexta proxima ante festum beatorum Fabiani et Sebastiani Martyrum, Anno Domini Millesimo, quadringentesimo quinto decimo.

Szab. kir. Szeged város titkos levéltárából.

5.

1423. Zsigmond király védlevele a szabadszállási és buzgánszállási Kúnok részekre, melynélfogva Körös helység földesurait, néhai Illósvai Lestár nádor fiát Györgyöt, s Görkei Dezső fiait Lestárt, Lászlót és Jánost, úgyszinte azok tiszteiket s vámszedőiket, valamint Kecskemét királyi mezőváros biráját, esküdteit, minden polgárait és lakosait eltiltja: hogy a Körös helység és Kecskemét mezőváros határán szállásaikra átkelő Kúnokat háborgatni, akadályozni, magukat vagy jószágaikat letartóztatni, vetéseiket s kaszálóikat lelegeltetni, összetöretni, s említett Kúnok fölött illetéktelenül biráskodni ne merészeljenek; hanem ha ellenük valakinek keresete volna, azt azok rendes biráik vagy kapitányaik előtt intéztesse el.

Sigismundus Dei Gratia Romanorum Rex Semper Augustus, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Rex.

Fidelibus Nostris Egregio Georgio Filio quondam Leustachii Palatini de Illswa Comiti Nostro Zoliensi, Leustachio ac Ladislao et Joanni Filiis Desew de Gerke, necnon Officialibus et Tributariis ipsorum in eorum Possessione Kewres pro tempore constitutis. Item Judici et Juratis, caeterisque Civibus, et universis Hospitibus Oppidi Nostri Kechkemet vocati, Salutem et Gratiam. Nostrae Majestatis veniens in conspectum Fidelis Noster Laurentius, filius Antonii, Comanus Noster in Zombathzallas commorans, sui et universorum aliorum Fidelium Comanorum Nostrorum in Descensibus Zombathzallas [1]) et Buzganzallas [2]) appellatis residentium, Layos Filii Baltha Capitanei eorundem in personis, Nostrae Majestati exponitur cum querela: Quomodo Vos ipsos ab usu Terrarum, Foenilium, Rubetorum, et caeterarum utilitatum intra terminos ipsorum Descensuum et Praediorum Mindzenth [3]) et Bodogahaza [4]); in quorum faciebus ipsi Descensus locati habe-

---

[1]) Zombathzallas, valószínüleg a mai Szabadszállás.

[2]) Buzganzallas = Buzgánszállás; nem Bugac, mint Ferenczy Jósef Pestmegye helynévtárában (Buda 1844. 16 r.) 66. 67. lap és a Tud. Gyüjt. (1838. IX. köt. 54 lap.) értekezöje hibásan állitja, s Jerney János is (Kel. Ut. I. k. 303. azonitja; — Horváth Péter szerint (Comm. 132 lap.) Bugac már 1465-ben Bugacháza néven fordúl elö, s most is a kiskúnsági puszták közt fekszik ugyan, de Pest-Soltmegyéhez tartozik, a kecskeméti járásban; Buzgánszállás jelenleg Csongrádmegyében Szeged alatt a Szentpéteri pusztával egyesítve ott találtatik, hova kiskúnság alsó csúcsa ma is beszögellik. (Új Magy. Muz. 185⁰/₁. I. köt. 460 lap.

[3]) Mindzenth = Mindszent; puszta Pest-Soltmegyében, Solt mezöváros és kiskún Fülöpszállás között, hajdan kiskúnsághoz tartozott, most azon kivül, de épen határán esik.

[4]) Bodogahaza; Horváth Péter és Ferenczy Jósef szerint Boldogasszonyháza, most Márcháza, vagy Máriaháza. Ha ez állítás igaz volna, úgy e puszta Pest-Soltmegyében Solt mezövároshoz éjszakkeletre, épen a mai kiskúnság határán állana, s talán e helyzetböl tájékozták magokat a nevezett irók; de minek erötetnénk e szómagyarázatot? Boldogháza jelenben is megvan mint puszta Jászberény alatt, mely az 1466-iki határjárási okiratban Boldogfalva, 1458-iki oklevélben pedig mai nevén fordúl elö. (Horváth P. Comment.

rentur, necnon quorumdam adiacentium Praediorum, videlicet Gengelteleke [1]), Chokashege [2]), Harazthya [3]), Lamytha [4]), Belcherhorhan [5]), Kun Jakab

218 lap.) Mivel azonban e Boldogháza az 1423-iki ezen védlevélben megnevezett többi helyektől egészen más irányban, távol és külön, s nem is kiskún, hanem jász kerületben fekszik, nem lehet az ugyanazonságot reá fognunk; aligha hibázunk azt mondván, hogy ez a mai Bodoglár puszta kiskúnságban, Majsa mezőváros és Szank puszta mellett.

[1]) Gengelteleke; Horváth Péter, Ferenczy, Jerney is így; Fejér Györgynél (Cod. Dipl. X. VI. 540.) talán sajtóhibából Gergeltelke. Valamennyi rosz; s alig egyéb az eredeti oklevél hibás olvasatánál: a hosszú, írott ʃ alakú németes régi h betü, nagy C után, könnyen írott G alakot olvastathat még a gyakorlottabb okleveleszekkel is. Itt az eredeti adná meg a kellö felvilágosítást, melyből kitünnék: hogy e helynév nem egyéb mint Chengeltelke, a mai Csengele vagy Csöngöle puszta, sz. kir. Szeged város birtoka Csongrádmegyében, kiskúnság töszomszédságában, Majsa mezőváros és Szentlászló puszta mellett.

[2]) Chokashege = Csókáshegye; Horváth Péter azon helyek közé sorolja, melyek többé kiskún kerülethez nem tartoznak; pedig ez nem más, mint a ma is kiskúnságban Lacháza mellett levö Csókás puszta.

[3]) Harazthya = Harasztja; Pest-Pilismegyében Haraszti helység, Pódharasztja, és Csetharasztja nevü puszták vannak; lehet-e s menynyiben ezekkel ama régi helynevet viszonyítani, — meghatározni nem tudom.

[4]) Lamytha = Lamita; ily nevezetü hely a vidéken nincs; hibás olvasat eredménye lehet, vagy valamely kúnsági puszta egyes részében lappanghat neve: az eredeti oklevél itt is segítene.

[5]) Belcherhorhan, Horváth Péternél Belkerhorkán, Ferenczynél Gelkerhorkán. Mindhárom rettenetes elferdítés. Bócsa nevü puszta maig fönáll nagykúnságban, ugyanily nevü puszta van Pest-Soltmegyében is, Vadkert helység, Kiskörös mezőváros, Bugac és Orgovány puszták között, épen a kiskúnság töszomszédságában, melyhez valaha tartozott is; neve hajdan Bolcsa volt, s Bolcha vagy Bolchia névvel iratott, — itt ismét az eredetinek pontos olvasata igazíthat útba, — Belcher nem lehet egyéb mint Bolcha vagy Bolchia; — Horhan rosz, Horkán sem jó. E helynevek igazi valóságban Kecskemét és Nagy-Körös városok határiban jelenleg is föltalálhatók. Ugyanis Kecskemét déli részén levő szöllös kertek közt a kiskúnsági puszták felé vezető egyik köz még ma is „Korhán-köz"nek neveztetik, szintúgy mint a többiek nagyob-

horhan [1]), Vetewch [2]), Mama hamca [3]), Zombathkutha [4]), et Chederhamka [5]) nuncupatorum, ad prae-

---

bára, azon helyiségtöl vonván nevét, merre útja vezet, — e közet egyszerü kérdésre a gyermek is kimutatja; a nevének jelentése vagy eredete fölötti elmélkedés azonban már csak ily ószerü tárgyakkali bibelődésnél merülhet föl. — Belcherhorhan vagy Belkerhorkán tehát igazán Bolchakorhan, mi nem egyéb mint Bólcsakorhán, vagy Bólcsa-szállás. — Nagy-Körös város határának egy része szinte Korhány nevet visel, épen a valaha kiskúnsághoz tartozott Árboci földek és Törtel helység szomszédságában. (Pestmegye helynévtára Ferenczy Jóseftöl; lásd az ennek alapján készült nagyobb földképet 1834.) Hallomásból tudom, hogy Kúnszentmiklós mezövároshoz tartozó Bábony pusztának egy része is Korhány nevet visel.

1) Kun Jakabhorhan; Horváth Péter s a többiek szerint is Kún Jakabhorkán; a föntebbi pontban elöadottakhoz képest nem egyéb mint Kún Jakabkorhán, vagyis a kiskún Jakabszállás nevü puszta, mely egyik csúcsán Kecskeméttel is határos, s épen a Korhán-köz irányában fekszik.

2) Vetewch = Vetöcs; Horváth Péter szerint Vetének; Ferenczy Jósefnél Vesznek. Én mind hibás olvasat eredményének tartom. Most ily nevü pnszta e vidéken nincs.

3) Mama hamca = Máma homoka; puszta Máma Csongrádmegyében a csongrádi járásban.

4) Zombath kutha = Szombat kútja; Ferenczynél Zomboth Küthen; Horváth Péter azok közé számítja, melyek többé kiskúnsághoz nem tartoznak. Miután azonban III. Károly király 1731-ik évi oklevelében — minél fogva a jászkún kerületeket a kórkatonák pesti házának adományozza — a kiskúnsági helyek közt „Zsana, Kökút“ előfordúl, Mária Teresia 1745-iki felszabadító levelében pedig „Zsana seu Kökút“ mondatik, meglehet hogy neve így változott. Zana vagy Zána nevü puszta Halas mellett most is van; de Kökút többé sem földképen, sem névtárban nincs.

5) Chederhamka, Horváth Péternél Kederhanka, így közli Fejér György, Jerney is így vette át; Ferenczy Jósefnél már Kender hánka lett belöle. — E helynév nem egyéb mint Csederhamka, vagy mai kiejtéssel Csödör-homoka. Kecskemét határának a várostúl két hosszú mértföldnyire kinyúló azon része, mely Pest felé dül, a szöllös kerteken kivül kezdve a jászlajosi puszta határaig, melyen a pesti, vagy tulajdon nevén budai országút átviszen, ma is Csödör névvel neveztetik, — ez határos három kúnsági, de Jászok által bírt pusztával, úgymint Lajos, Bene és Kerekegyházával; igen kevés foltokat kivéve, átalában majd leghomokosb része a város hatá-

dictos Descensus ab antiquo spectantium, habitorum et existentium, quibus antea eorum Progenitores in ipsis Descensibus commorantes, et in quantum ipsi hactenus absque impedimento aliquali, pacifice usi fuissent et quiete, a quibusdam non dudum evolutis temporibus inhibentes, creberrime impedivissetis, molestassetis, gravassetis et dampnificassetis, impedireque ac molestare, gravare et dampnificare non cessaretis, segetes seu fruges et foenilia ipsorum pro vestra ac populorum in eisdem Possessione et Oppido residentium — saepissime studiose et praeconceptive depasci ac conculcari et annihilari faciendo. Insuper ipsos quandoque cum curribus ac animalibus, et caeteris rebus eorum per ipsam Possessionem Kewres, et dictum Oppidum Kechkemet transeuntes, vel alia de causa illac venientes, calumbniis, imposita, — in personis captivareris, in rebusque et bonis ipsorum arestaretis et prohiberetis eos, contra ipsorum libertatem, et consvetudinem, nulla prorsus ex parte eorum coram suo Capitaneo, vel Judice per Nos in ipsorum medio constituto postulata et prosecuta Justitia, in eisdem Possessione et Oppido judicare, et vestro astare judicatui compellere praetendentes, in ipsorum fraudem, praejudicium, et detrimentum, oppressionemque nimis magnam: Supplicatum itaque extitit pro parte eorundem Comanorum Nostrorum Celsitudini Nostrae, ut eis revelamine

---

rának, s ennél fogva megilleti a Csödör-homoka nevezet. Szóhagyomány szerint valaha méneslegelö volt, innen származott neve, — nem hihető ugyan, hogy ezt a kúnsági pusztákból Kecskemét foglalta volna; inkább valószinü, miszerint e homokos vidéknek régi átalános nevezete jelenleg csupán a kecskeméti határban maradt fön.

Az 1. és ezen 5-ik szám alatti két oklevélben elöforduló s általam fejtegetés alá vett helynevek mellett, nem állhatom meg hogy ne ismételjem 1853-ik évben nyilvánított azon szerény óhajtásomat (Új Magy. Muz. 1853. I. köt. 336 lap.): hogy ha Révész Imre nagy tudományú lelkes hazánkfia inditványát felkarolva, hazánk minden városa, helysége, pusztája neve mellett egyes részletei nevezetét is birhatnók: így azon kivül hogy tömérdek eredeti régi szavakat nyernénk, nemcsak tökéletes helyirati névgyűjteményünk is lenne, hanem a historia, geographia, topographia s diplomatica ebben egy megbecsülhetetlen segédkönyvet találna.

condigno circa praemissa succurrere dignaremur. Unde cum Nos ipsos Comanos Nostros in eorum Juribus ac Libertatibus et Consvetudinibus per neminem Regnicolarum Nostrorum opprimi, quin potius eosdem eorum Juribus et Consvetudinibus velimus inconcusse uti et gaudere: Fidelitati igitur vestrae Summo Nostro Regio Edicto praecipientes mandamus, quatenus a modo et deinceps imposterum praefatos Comanos Nostros, praedictis Terris ac Foenilibus, et Rubetis, ac aliis quibusvis usibus, intra terminos praescriptorum Descensuum et Praediorum habitorum et existentium, quibus videlicet antea, ut dicitur, rite usi fuissent, uti sinatis atque frui, pacifice et quiete, nullam molestiam, vel gravamen aliquod, seu dampnum exinde ipsis in rebus ipsorum quibuscunque inferre, neque ipsos, vel aliquem ex ipsis in praedictis Oppido et Possessione in personis detinere, judicareque, vel vestro astare Judicatui compellere, ac Res et Bona eorum arestare, et prohibere ad cujusvis instantiam peramplius quoquomodo praesumatis, signanter pro factis debitis, et offensis aliorum, si enim vos, vel alii quorumpiam quidpiam actionis vel quaestionis contra et adversus ipsos Comanos Nostros, vel quempiam ipsorum haberet, vel habuerit, id in praesentia Capitaneorum eorum, vel Judicum ipsorum, per Nos in eorum medio — tempore constituto prosequatur — — — debeatis, super eisdem, quibus ex parte ipsorum cuilibet querulantium condigna Justitia — — — prout dictabit ordo Juris. Secus igitur — — nullo modo facere ausuri in praemissis. Datum Budae in Festo Beati Michaelis Archangeli. Anno Domini Millesimo Quadringentesimo Vigesimo Tertio. Regnorum Nostrorum Anno Hungariae etc. Trigesimo Septimo, Romanorum Quartodecimo, et Bohemiae Quarto.

Ez oklevelet kivonatban említi Horváth Péter (Commentatio de initiis ac majoribus Jazygum et Cumanorum. Pest. 1801. pag. 129.) Eredetie meg van Halas városnál, mint ez a kecskeméti levéltárban létező másolaton — melyről e példány vétetett — följegyezve találtatik.

6.

1439. Erzsébet királynő, Albert király neje — Szörény, Börény, Orsova és Mihald végváraknak a török beütések elleni kijavítására — Káthai László, Mihály, Fülöp, Jakab és Miklós testvérektől kétezerötszáz arany forintot kölcsön vészen, s ez összeg biztositékaúl Kecskemét mezővárost az itt szedetni szokott útvámmal, és Csongrád helységet minden adó s egyéb szolgálmányaival azoknak zálogba adja s birtokukba bocsátja mindaddig, míg azt ő, vagy férje a király, avagy ennek utódai a magyarországi királyok visszaváltandják.

Nos Elisabeth Dei Gratia Regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Austriaeque et Styriae Ducissa, necnon Marchionissa Moraviae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit Universis. Quod quia Fideles Nostri Egregii Ladislaus, Michael et Philippus, Filii Michaelis de Catha, ac Venerabiles Jacobus Praepositus, et Nicolaus Archidiaconus Borsodiensis, et Canonici Ecclae Agriensis, Fratres scilicet Carnales eorundem Ladislai Michaelis et Philippi, ad simplicem Nostrae Mattis requisitionem duo Millia et Quingentos Flor. auri puri hungaricales, veri et justi ponderis, quibus nunc opportune propter infestum et importunum illorum saevissimorum Turcorum, Crucis Xti et totius Orthodoxae Fidei immanorum persecutorum insultum, ad conservationem Castorum Nostrorum Zeurin, Beuren, Orsowa et Myhald vocatorum, praecise in ore eorundem Turcorum positorum, summe indigemus, Matti Nostrae causa Mutui, et sub spe restitutionis dederunt, concesserunt, et realiter assignarunt. Ideo Nos eosdem Ladislaum, Michaelem, Philippum, Jacobum et Nicolaum de rehibitione dictorum duorum Millium et Quingentorum Flor. auri certos reddere volentes et securos, Oppidum Nostrum Kechkemet vocatum in Pestiensi, simul cum tributo in eodem exigi consveto,

item Possessionem Nostram Chongrad appellatam in Chongradiensi Comitatibus existent, simul cum omnibus ips. Censibus et Collect. consvet. praefatis Ladislao, Michaeli, Philippo, Jacobo et Nicolao pignori duximus obligand. imo obligamus et impignoramus praesentium per vigorem tali modo. Quod dum et quandocunque Nos, aut Serenissimus Princeps Dominus et Conthoralis Noster Charissimus Dominus Albertus Dei Gratia Romanorum Rex Semper Augustus, ac Bohemiae, praedictorumque Regnorum Nostrorum Rex, aut Sui Successores Reges Hungariae praescriptum Oppidum Kechkemet, necnon Possessionem Chongrad praenotatam, pro praemissa Flor. auri summa ab ipsis Ladislao, Michaele, Philippo, Jacobo et Nicolao redimere voluerimus, aut voluerint, Extunc ipsi statim rehabitis praemissis Flor. suis, praetactum Oppidum, sed et Possessionem praedictam Nobis, aut praefato Domino Nostro Regi, suisque Successoribus Regibus Hungariae absque omni difficultate et occasione remittere et resignare debeant atque teneantur, assumentes nihilominus Nostri et praelibati Domini Nostri Regis, Suorumque Successorum Regum Hungariae Nominibus et in Personis, memoratos Ladislaum Michaelem Philippum et Nicolaum in pacifico Dominio dicti Oppidi et Possessionis infra tempus Redemptionis eorundem contra quosvis impetitores, Causidicos et Actores intra et extra Judicium propriis Nostris, et ipsius Domini Regis, Suorumpue Successorum Regum Hungariae praedictorum laboribus et expensis teneri, conservari, et expedire. Harum Literarum Nostrarum vigore et Testimonio mediante. Datum Posonii Sabbatho proximo in Festum Ascensionis Domini. Anno Eiusdem Millesimo Quadringentesimo Tricesimo Nono.

Eredetie Erdélyben a fejérvári káptalan levéltárában, nyilt pergamen íven s közepén a királynő veres viaszba nyomott pecsétével erösítve, őriztetik.

1458. Mátyás király Kecskemét várost — mely a sókezelésben ötezer arany forintig megbukott néhai kecskeméti Péró Jánostúl még a király atyja Hunyadi János kormányzó által elfoglaltatott, — ugyanazon ötezer arany forint erejéig, Lábathlan János csongrádmegyei föispánnak, a király és családja iránt kitüntetett hű szolgálatokért, s általa Lábathlan László, Gergely és Miklós testvéreinek, visszaváltásig átirja.

Commissio propria Domini Regis.

Nos Mathias Dei Gratia Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Memoriae commendamus tenore presentium significantes quibus expedit Universis. Quod cum dudum alias, cum videlicet Nos orbati quondam Inclyto Genitore Nostro Domino Johanne Comite Bistriciensi unacum Fratre Nostro carissimo quondam Illustri Ladislao similiter Comite Bistriciensi, feliciter Bona Nostra tam haereditaria quam etiam Impignoratitia, vel aliter manibus Nostris deventa cubernassemus, nunc exigentibus Laudedignis servitiis Fidelis Nostri Egregii Johannis Filii Michaelis de Lábathlan nunc Comitis Comitatus Chongradiensis, per Eum multis ab annis, primum dicto Genitori Nostro, demumque Nobis, tam in prosperis quam in adversis Rebus exhibitis, Eidem et per Eum Ladislao, Gregorio et Nicolao de Eadem Lábathlan Fratribus suis Carnalibus, ipsisque deficientibus Ipsorum Haeredibus Oppidum Kechkemet vocatum in Comitatu Pesthiensi existens, quod mortuo quondam Johanne Peero de Eadem Kechkemet, ex eo, quod Idem adhuc vivens dum esset Camararius certarum Camararum Salium, per praefatum quondam Genitorem Nostrum constitutus, posita cum Eodem Ratione, Eidem Genitori Nostro, et per consequens Nobis, in Quinque Millibus Flor. auri debitor remansisset, per Nicolaum

et Gregorium Filios, ac Dominam Margaretham Relictam Ipsius quondam Johannis Pecro, Nobis usque tempus Redemptionis ejusdem inscriptum erat pro eisdem Quinque Millibus Flor. auri, simul cum Tributo in eodem Oppido exigi solito, ac Ecclesiis Desertis, necnon aliis cunctis utilitatibus suis, et pertinentiis quibuslibet, ad ipsum ab antiquo spectantibus inscripseramus, et per eos accedente etiam ad id consensu quondam Serenissimi Principis Domini Ladislai Regis Hungariae Praedecessoris Nostri, tamdiu possidendum dederamus, donec Eis, vel dictis Eorum Haeredibus per annotatos Nicolaum et Gregorium, ac Dominam Margaretham, vel Eorum Haeredes, aut Eis deficientibus per Nos, aut successores Nostros Reges Hungariae de praescriptis Quinque Millibus, Flor. auri satisfactum fuerit quoad plenum, et quamvis sufficiens esset robur adjectum virtute et Testimonio Literarum Sigillo dicti quondam Ladislai Regis super hujusmodi Inscriptione Nostra munitarum, tamen ne futuris temporibus eam Inscriptionem credamur minus provide et inconsulte fecisse. Itaque Nos tum eo respectu, tum vero ex eo, quod Ipse Johannes Filius Michaelis se non tantum hujus remunerationis suae intuitu quantum summae affectionis et studii, quod ad Nos habuit et habet, amplioribus fortunae casibus tam Personam suam, quam Res et Bona sua submittens tanta diligentia et affectione inter alios Fideles Nostros pro eliberatione Nostra, tam de manibus praefati Ladislai Regis eo vivente, quam etiam de manibus aliorum Detentorum in quas post mortem Ipsius Ladislai Regis deveneramus, laboravit, ut merito Nos sibi etiam ad ampliora Beneficia faceret obligatos, praefatam Inscriptionem Nostram, et dicti quondam Ladislai Fratris, et Illustris Dominae Elizabeth Genitricis Nostrorum, quam de dicto Oppido Kechkemet pro praefatis Quinque Millibus Flor. auri praefatis Johanni ac Ladislao, Gregorio et Nicolao, et Eis mortuis Ipsorum Haeredibus feceramus, omnino eodem modo et ordine, quo Literae superinde con-

fectae continent Eisdem Johanni Ladislao, Gregorio et Nicolao, suisque Haeredibus, ex certa Nostra scientia et animo deliberato, consentiente etiam dicta Domina Elizabeth Genitrice Nostra, innovamus et renovamus, ac hujusmodi Oppidum Kechkemet, simul cum Tributo, ac aliis suis utilitatibus praemissis, ad ipsum quomodolibet pertinentibus, praefato Johanni Filio Michaelis, et per Eum annotatis Ladislao, Gregorio et Nicolao Fratribus suis Carnalibus, Ipsisque mortuis Eorum Haeredibus, denuo et ex novo tamdiu inscribimus, donec Eis vel Eorum Haeredibus de praefatis Quinque Millibus Flor. auri per antefatos Nicolaum et Gregorium Filios et Dominam Margaretham Relictam dicti quondam Johannis Peero, aut Ipsis deficientibus per Nos, aut Successores Nostros Reges Hungariae satisfactum fuerit quoad plenum. Hujusmodique Inscriptionem Nostram usque tempus Redemptionis Ejusdem Oppidi Kechkemet valituram confirmamus. Salvo Jure alieno. Harum Literarum Nostrarum, quibus secretum Sigillum Nostrum quo ut Rex Hungariae utimur est appressum, vigore et Testimonio mediante. Datum Budae Feria Quinta proxima post Festum Inventionis Sanctae Crucis. Anno Domini Millesimo Quadrigentesimo Quinquagesimo Octavo. L. S.

Eredetie a leleszi konvent levéltárában őriztetik.

8.

1462. Mátyás király a Szeged városi polgároknak az előbbi királyok, és atyja az országkormányzó, úgy saját személye iránt is kitüntetett sok hű szolgálataikért, s hogy a város minél inkább gyarapodjék, Asszonyszállása nevezetű kúnsági pusztát nevezett város polgárai használatába adja, egyszersmind megengedi, hogy Szeged város jövőben is mint

régen, a Duna és Tisza között minden kúnsági és egyéb pusztákon szabad legeltetést gyakorolhasson.

Nos Mathias Dei gracia Rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. Memorie commendamus tenore praesencium significantes quibus expedit universis: Quod cum gloria Regum in multitudine populorum, et decus ac Robur Regnorum in diviciis et amplitudine consistat civitatum; expedit igitur Principibus omni diligencia intendere populis servandis, ac Civitatibus magnificandis et fovendis, utpote ex quibus praemissa Regum et Regnorum commoda procedunt quatenus Principibus ex hoc et laudes, et discreta providencia, et status populorum, civitatumque utilitates, et augmentum proveniat: Qua de re grata consideracione pensavimus multimoda servicia, quae Civitas nostra Zegediensis, et ejus Cives Principibus praedecessoribus nostris Regibus, et Regno Hungarie, sacreque ejus Corone, ac condam Illustri principi domino Johanni de Hunyad Comiti Bistriciensi, alias eciam Regni Hungarie Gubernatori, Genitori nostro carissimo felicis memorie, et tandem Majestati nostre multipliciter impenderunt; Consideramus quoque sumtuosas expensas ipsorum Civium et Civitatis nostre praedicte, quas ipsi pro usu nostro regali copiose fecerunt, pro quibus, et praesertim eo respectu, quod Cives ipsi Civitatem nostram praenotatam Civibus et iacolis amplificare, domibus et edificiis decorare eo melius valeant, accedente quoque humili supplicacione eorumdem civium nostrorum in hac re nobis facta, annuimus et concessimus eidem Civitati nostre Zegediensi, et ejus Communitati, que pro tempore fuerit, quatenus ipsa a modo deinceps perpetuis semper successivis temporibus universis, in descensu Comanicali Azzonzallasa vocato, et ejus pertinentiis, ac utilitatibus, campis quoque et fenetis, illum habere valeant usum, quem hactenus habuerunt, Comani eciam nostri in eodem descensu eundem, quem habuerunt usum, habere possint. Volumus praeterea, ut a modo in posterum in facie praefati descensus nullus Comanus com-

moretur, sed idem ad usum dicte Civitatis nostre, et eorumdem Comanorum nostrorum, semper pro predio, modo praemisso utendo habeatur. Nichilominus quoque omnes alias literas, quas quondam Johannes Miser Judex ejusdem Civitatis nostre, dum viveret, ac mortuo eodem, quidam Anthonius Litteratus Comanus in Benezallasa commorans, super donacione ejusdem descensus sibi reportasset, ex eo, quod in hoc contra ipsam civitatem nostram fecisse, ac in hoc magnam partem terre usualis ipsius Civitatis nostre sibi usurpasse perhibentur, cassamus, et viribus carituras committimus. Insuper concessimus et annuimus eidem Civitati nostre Zegediensi, et ejus Communitati, ut ipsa ubique in campis Comanorum nostrorum, et aliis inter fluvios Danubii et Ticie libera sit, eis utatur, prout libera fuit, et usa est temporibus antiquorum Regum Hungarie, nostrorum scilicet praedecessorum, ex graciosa concessione eorundem, immo volumus, cassamus, et annuimus, ac concedimus harum litterarum nostrarum, quibus secretum sigillum nostrum, quo ut Rex Hungarie utimur, est appensum, vigore et testimonio mediante. Datum Chanadini feria tercia proxima post festum Assumpcionis beate Marie Virginis, Anno Domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo.

Sz. kir. Szeged város titkos levéltárából. — Ezt Mátyás király átiratja és privilegialis alakban megerősiti 1469-ben; 1465. és 1473-dik években pedig a kúnsági puszták élvezete és egész dunatiszaközén szabad legeltetés iránt a várost hasonló, de szövegben különböző engedéllyel látja el. — Mindnégy oklevél másolatát gyűjteményemben bírom.

9.

1472. Páka-szálláson tartózkodó Thenkes Lőrinc és Benedek kúnoknak Mátyás király engedélyt ad: hogy a kecskeméti székhez tartozó Sas-üllés-szállás pusztára lakosokat telepíthessenek.

Ennek eredetie a jászkún kerületek jászberényi közös levéltárában őriztetik; Horváth Péter (Comment. de init. ac majorib. Jazyg. et Cumanor. pag. 133.) így említi: „Idem Rex Anno 1472. Budae feria 4-a proxima ante festum Assumtionis B. M. V. Cumanis Laurentio et Benedicto filiis condam Pauli Thenkes in Descensu Pálka-szállás commorantibus impopulationem Descensus Otthasyllis szállás, ad sedem Ketskemét pertinentis indulget."

Jegyzet. A „Descensus Otthasyllis-szállás" iszonyúan elferdített helynév; — Üllés nevü puszta ma is van Pest-Soltmegyében, van Kiskúnságban is; Sas-üllés pedig van Csongrádmegye szegedi járásában (Új Magy. Muz. 1850—1. I. köt. 461 lap), de van még Pest-Soltmegyében is, mert a hajdan Kiskúnsághoz tartozott Bugac pusztának egy része most is e nevet viseli; — az Otthasyllis-szállás tehát nem egyéb, mint Sas-üllés-szállás, s itt megint az eredeti oklevél határozna, mert ily különbséget régi okleveleknél egy fölpenderitett aljú régi S betü, vagy egy németes Sch könnyen okozhat az olvasásban.

Minthogy ezen oklevelet — melyben épen Kecskemét mint kún-szék emlittetik — egész terjedelmében megszereznem nem sikerült, egy másikat, ugyanazon királytól, ugyanazon tárgyban, és valószinüleg ezzel egészen hasonló szövegben, egy év múlva kiadottat, a következö szám alatt közlöm.

10.

1473. Mátyás király majos-szállási Both László és Domokos testvéreknek s Halas széki kiskún kapitányoknak engedélyt ad, hogy Csólyos-szállása, Fejértó, Majos-szállása és Kömpöc-szállása nevezetű, mirígy és éhség által lakosaikban megfogyatkozott pusztákat benépesíthessék.

De Commissione Domini Regis.

Mathias Dei Gracia Rex Hungarie, Bohemie etc. Ad futuram rei memoriam dignum est Principibus, ut hos exaudiant, et illorum admittant petita, quorum sagaci industria Principibus ipsis uberiora procedunt commoda, et digna exhibentur obsequia. Proinde ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod fideles nostri Ladislaus Both et Dominicus frater ejusdem carnalis de Majos-szállása, Capitanei Comanorum nostrorum in descensibus Csolyos zallasa, Fejerto, et Mayos zallasa praedicto, ac Kempecz zallasa, et aliis ad sedem Halas pertinentibus, commorancium, ad nostre Majestatis accedentes conspectum, declaraverunt, se, et ipsos nostros Comanos tum pestis clade, tum vero vasta necessitudine persona et rebus adeo fore dominutos, ut nisi remedio occurramus, descensus ipsi quoque cito in extremam cogerentur corruere desolationem, et supplicarunt, ut ipsi descensus hujusmodi, populis Hungarie Regis, more ceterorum possessionatorum hominum Regni nostri decorare possent et valerent, annuere et concedere dignaremur. Unde nos exaudita praemissa supplicacione, et non minus nostra, quam aliorum utilitate pensata, annuimus et concessimus, ut ipsi Capitanei ad dictos descensus populos Hungarie Regis de quorumvis bonis et possessionibus, juxta legem et consvetudinem Regni nostri, justo terragio deposito, et aliis debitis plenarie persolutis, moraturos se transferentes ac-

ceptare, eosque more ceterorum possessionatorum hominum tenere et habere possint, et valeant, immo annuimus et concedimus ipsis et posteritatibus eorum universis praesencium per vigorem. Quocirca omnibus et singulis Praelatis, Baronibus, Nobilibus, et alterius cujusvis status et condicionis possessionatis hominibus, eorumque Officialibus, item Civitatibus, Oppidis, et Villis, et ipsorum Rectoribus ac Judicibus, et Villicis, intra ambitum Regni nostri ubilibet constitutis, praesentes visuris, harum serie firmissime mandamus, quatenus receptis praesentibus, hujusmodi populos eorum, qui se de bonis et possessionibus, vel officiolatibus, sive eorum de medio, justo terragio deposito, et aliis debitis persolutis, ad dictos descensus moraturos se transferre voluerint, cum omnibus eorum bonis et rebus, omni calumpnia abjecta, libere et pacifice abire permittant, et permitti facere debeant, et teneantur, et nec secus facere audeant, gracie nostre sub optentu, praesentes eciam, quas in aeternam rei memoriam, et firmitatem perpetuam pendentis et autentici sigilli nostri munimine roborari jussimus, post earum lecturam, semper reddere teneantur praesentanti. Datum Bude in festo Sancti Bartholomei Apostoli Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo tercio. Regni nostri Anno sextodecimo, Coronacionis vero decimo.

Sz. kir. Szeged város titkos levéltárából.

11.

1486. Péró János özvegye Margit asszony, s fia Gergely, lefizetvén Lábathlan Gergelynek azon ötezer arany forintot, mely öszvegben Mátyás király 1458. évben annak és testvéreinek Kecskemét várost átírta, nevezettek a várost vissza-

veszik és visszaváltják, miről Báthori István országbiró, ki előtt a visszaváltás történt, bizonyítványt ad.

Nos Comes Stephanus de Bathor Judex Curiae Serenissimi Principis Domini Mathiae Dei Gratia Regis Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod Egregius Gregorius de Lábathlan coram Nobis personaliter constitutus, est confessus sponte in hunc modum: Quod quia Gregorius filius quondam Johannis Pero de Kechkemet, et Nobilis Domina Margaretha, Mater Ejusdem Gregorii, Relicta scilicet dicti quondam Johannis Pero, sibi de et super Quinque Millibus Flor. auri, pro quibus alias praefatus Dominus Noster Rex Oppidum Kechkemet praedictum in Comitatu Pesthiensi habitum, simul cum Tributo in eodem exigi solito, ac aliis suis utilitatibus et pertinentiis vigore Literarum suarum Regalium Fassionalium Impignoratitiarum exinde confectarum, certis et rationabilibus ex causis, conditionibusque et articulis, in eisdem Literis Regalibus specificatis, ipsi Gregorio de Labathlan, ac quondam Johanni Ladislao et Nicolao de dicta Labathlan Fratribus Ejusdem Gregorii impignorasset, congruam, plenam, et omnimodam impendissent satisfactionem, ideo Ipse Gregorius de Labathlan, jam fatos Gregorium Filium Johannis Pero, et Dominam Margaretham Matrem Ejusdem super solutione, et omnimoda satisfactione dictorum Quinque Millium Flor. auri Quietos et expeditos reddidisset, et commisisset, praescriptumque Oppidum Kechkemet cum cunctis suis pertinentiis, prout per Ipsum et dictos Fratres suos hactenus tentum fuisset et possessum, Eidem Gregorio Filio Johannis, ac Dominae Margarethae Matri Ejusdem pacifice et quiete remisisset et resignasset, imo quietos et expeditos reddidit et commisit, dictumque Oppidum Kechkemeth Eisdem remisit et resignavit coram Nobis. Harum Nostrarum Sigillo Nostro autentico impressive consignatarum vigore et Testimonio mediante. Datum

Budae Feria Quinta proxima post Festum Beati Pauli Primi Heremitae. Anno Domini Millesimo Quadringentesimo Octvagesimo sexto. L. S.

Az eredeti pergamen íven írott országbirói bizonyítvány, melyen a letöredezett pecsétnek már csak helye látszik, a leleszi konvent levéltárában őriztetik.

12.

1491. II. Ulászló király a kecskeméti kún szék akkori kapitányának Csontos Andrásnak, valamint az utána következő kapitányoknak is meghagyja: hogy miután Lajosszállási Gellért Miklós és Ferenc testvéreket különös királyi pártfogása alá vette, — őket minden javaikban, jogaikban, úgyszinte a kapitányi hivatalban, melyeket Albert királytól nyertek, minden megtámadók ellen védje, megtartsa, megótalmazza, és azokat semminemű adó vagy élelmezés szokatlan kiszolgáltatására ne kötelezze.

Wladislaus Dei Gratia Rex Hungariae et Bohemiae etc. Fideli Nostro Egregio Andreae Chontos moderno, futuris etiam Comitibus Cumanorum ad Sedem Kechkemet pertinentium Salutem et Gratiam. Quia Nos Fidelem Nostrum Nicolaum Gererth de Layos zallasa, ac Franciscum Fratrem suum, simul cum omnibus rebus et bonis ipsorum quibusvis, justis ut puta et legitimis, in Nostram Regiam recepimus protectionem, et tutelam specialem, viceque et in persona Nostrae Majestatis Vestrae commisimus tuitioni. Fidelitati igitur Vestrae harum serie firmiter praecipientes mandamus, quatenus a modo imposterum praefatos Nicolaum et Franciscum, in praedictis ipsorum rebus et Bonis Universis, justis ut praefertur et legitimis, necnon in Capitaneatu,

et aliis libertatibus, ipsis per felicis memoriae Albertum Regem concessis, contra omnes impetitores tueri, protegere et conservare, eosdemque ad aliquam taxarum, sive victualium inconsvetarum solutionem compellere nullo modo debatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Budae feria secunda proxima ante Festum Beati Mathaei Apostoli et Evangelistae. Anno Domini Millesimo Quadrigentesimo Nonagesimo Primo. Regnorum Nostrorum Hungariae etc. Anno Secundo, Bohemiae vero Vigesimo Primo. L. S.

Horváth Péter szerint (Commentatio de initiis ac majoribus Jazygum et Cumanorum Cap. VII. pag. 135.) eredetie a jászkún kerület jászberényi levéltárában őriztetik; az itt közlöttnek egyszerű másolata a kecskeméti levéltárban találtatik.

13.

1536. Patócsi Miklós és János külön anyától származott testvérek, az erdélyi Kolos-monostorban osztályos cserét tesznek: Miklós átadja Jánosnak Felső Tökti birtokának felét, Igricznek pedig negyedét Erdélyben Doboka megyében; János pedig ezekért Miklósnak cserébe adja Pest megyében kecskeméti és jánoshidai, Heves megyében pedig cséri és alattyáni részbirtokait egészen; magszakadás esetében a kölcsönös öröködést egymásnak biztosítván.

Conventus Monastery Beatae Mariae Virginis de Colos Monostra Omnibus Christi Fidelibus praesentibus pariter et futuris praesentium notitiam habituris Salutem in omnium Salvatore. Ad Universitatis Vestrae harum serie volumus devenire notitiam, Quod Egregii Nicolaus et Joannes Patochy de Kechkemeth, Fratres Consanguinei, licet

Matre discrepantes Nostri personaliter venientes in praesentiam, sponte et libere fassi sunt, retuleruntque in hunc modum, Quomodo ipsi matura intra se ipsos deliberatione praehabita, talem fecissent inter se ipsos concambialem permutationem perpetuo duraturam. Quod primo. Egregius Nicolaus Patochy Portionum suarum Possessionariarum directam et aequalem mediam partem Possessionis Felseutheukt, quae fuisset quondam Petri Tarnak, necnon Igrithi vocatae quartam scilicet partem, quae fuit Egregy Ladislai Bamffy de Monyoro, omnino in Comitatu Dobucensi existentes et habitas, simul cum cunctis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, Terris scilicet arabilibus cultis et incultis, Agris, Pratis, Campis, Pascuis, Foenetis, Foenilibus, Sylvis, Nemoribus, Rubetis, Virgultis, Aquis, Fluviis, Piscinis, Aquarumque decursibus, Molendinis Piscinis, Piscaturis, Molendinorumque et Piscinarum locis, Montibus, Vallibus, et Vinearum Promontoriis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et Pertinentiarum earumdem integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis, ad easdem de jure et ab antiquo spectantibus, pertinereque debentibus, praefato Joanni Pathochy Fratri suo, Haeredibusque et Posteritatibus Ejusdem Universis dedisset, inscripsisset, et contulisset, jure et titulo perhennalis concambialis permutationis irrevocabili, in Filios Filiorum, et Haeredum per Haeredes tenend. possidend. pariter et habend. Hoc vero non praetermisso. Quod si praenarratum Egregium Joannem Patochy absque Haeredum solatio ex hac Luce decedere contingeret, Quod Deus avertat, extunc practactae portiones possessionariae in Uxorem ejusdem Joannis, videlicet Dominam Margaretam condescendant et devolvantur, sub tali conditione, ut praetitulatus Egregius Nicolaus Patochy, Haeredesque et Posteritates Ejusdem, solutione dotis et rerum Paraphernalium, eandem Dominam Margaretham, de praescriptis Portionibus Possessionariis ejicere et excludere possint et valeant. E converso vero memoratus Egregius Joannes Patochy pro illis duabus Portionibus Possessionariis Totales Portiones suas videlicet in Oppido Kechkemeth et

Possessione Janoshyda in Pesthiensi, Ceer et Alatthyan in Hevesiensi Comitatibus existentes et habitas, Quamvis devastata forent per Immanissimos Turcas, ac etiam quaecunque Bona Pignori essent adscripta, et eidem praetitulatus Egregius Nicolaus Pathochy pecuniis scilicet suis redimere poterit, Quae praenarratum Joannem Patochy, ex quartalitia concernerent, simul cum cunctis utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet, Terris scilicet arabilibus cultis et incultis, agris, Pratis, Campis, Pascuis, Foenetis, Foenilibus, Sylvis, Nemoribus, Rubetis, Virgultis, aquis, Fluviis, Rivis, aquarumque decursibus, Molendinis, Piscinis, Piscaturis, Molendinorumque et Piscinarum locis, Montibus, Vallibus et Vinearum Promontoriis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum earundem integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, ad easdem de jure et ab antiquo spectantibus, pertinereque debentibus, praefacto Egregio Nicolao Patochy Fratri suo, Haeredibusque et Posteritatibus suis Universis dedisset, inscripsisset, et contulisset, Jure et Titulo perhennalis concambialis permutationis irrevocabili, in Filios Filiorum, et Haeredum per Haeredes, tenend. possidend. pariter et habend. hoc vero non praetermisso, Quod si praetitulatum Egregium Nicolaum Patochy, necnon Haeredes et Posteritates suos, quod Deus avertat, ex hac Luce decedere contingeret, extunc praetactae Portiones Possessionariae in praementionatum Egregium Joannem Patochy, suosque Haeredes et Posteritates Universos condescendant, et devolvantur. Insuper praetitulatus Joannes Patochy per modum Protestationis et Inhibitionis coram Nobis sponte et libere significare curavit, Quomodo circa Festum Nativitatis Domini Idem Joannes Patochy corpore quamvis aegro, mente tamen per omnia sana, et rationis compos praetacta Bona Possessionaria, videlicet in Oppido Kechkemet, et Possessionibus Janoshyda in Pesthiensi, Ceer et Alatthyan in Hevesiensi Comitatibus exist. et habit. Dominae Margarethae a Nobile quondam Jacobo Kabos progenitae Uxori scilicet suae obligasset in Florenis Sexingentis, Quam obli-

gationem in praesenti annihilat et invalidat, Literasque superinde datas et emanatas revocavit contradicendo, contradixitque et inhibuit revocando publice et manifeste coram Nobis. Harum Nostrarum pendentis et authentici Sigilli Nostri munimine roboratarum vigore et Testimonio Literarum mediante. Datum Feria Quarta proxima post Vincula Petri Apostoli. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Trigesimo Sexto.

Az eredeti Erdélyben a fejérvári káptalan levéltárában őriztetik.

14.

1556. I. Ferdinand király, Patócsi Boldizsártól hütlenség büne miatt elkobzott kecskeméti részbirtokot, mely Aranyhomokának neveztetett, Vizkeleti György és Jakab testvéreknek adományozza.

Anno 1556. Viennae duodecima mensis Junii datae sunt litterae Ssmae Regiae Majestatis manu suae Majestatis subscriptae, sigilloque ejus majori et secreto in margine inferiori impressive communitae, quibus mediantibus Ssma Majestas sua totalem portionem possessionariam in possessione seu Oppido Kechkemet alias Aranhomoka vocato, in Cottu Pesthiensi exist. sitam, quae alias Egregii Balthasaris Pathochy praefuisset, sed per Notam Infidelitatis ejusdem etc. etc. ad Sacram primum Regni Hungariae Coronam, consequenterque collationem Suae Mattis Regiam rite et legitime devolutam, simul cum omni et toto Jure Suae Mattis Regio, siquod in eadem etiam aliter qualitercunque habuisset, fidelibus Suis Egregiis Georgio et Jacobo Vizkelethy dedit, donavit et contulit, salvo Jure alieno.

Kivonat a királyi jegyzökönyvböl. — Libr. Reg. Nr. III. pag. 374.

15.

1558. I. Ferdinand király Kecskemét város egész fele részét, mely a hűtlenség bűnébe keveredett kecskeméti Patócsi Gáspár, Ferenc, Miklós és Lajos testvérek birtoka volt, saját titoknokának Liszti Jánosnak adományozza.

Anno 1558. Viennae die decima nona mensis Octobris datae sunt Litterae Sacrae Caes. et Reae Mattis Donationales in duplici papyro patenter confectae, manu Suae Mattis propria subscriptae, ac annulari Sigillo suo, in absentia majoris et secreti Sigilli sui communitae, quibus mediantibus Eadem Mattas Sua totalem medietatem Oppidi Kechkemet, in Cottu Pesthiensi exist. quae alias Casparis, Francisci, Nicolai et Ludovici Pathochy de eadem Kechkemeth praefuisset, sed per notam infidelitatis eorumdem, ad Sacram Regni Hungariae Coronam, consequenterque collationem Suae Mattis Caes. Regiae devolutam, simul cum toto et omni Jure suo Regio, siquod in eadem haberet, ac cunctis suis utilitatibus, Egregio Joanni Liszthyo, Secretario Suae Mattis, pro fidelibus suis servitiis, ipsiusque haeredibus et posteris universis, jure perpetuo dedit, donavit, et contulit, salvo Jure alieno.

Királyi jegyzőkönyv kivonata. — Libr. Reg. Nr. III. pag. 557.

16.

1559. Vizkeleti György lévai várnagy perbe fogja Szarkándi Pált, ki az ő tudta nélkül, testvérétől Vizkeleti Jakabtól, az ezzel együtt nyert kecskeméti Aranyhomoka nevű részbirtokot megvette.

Amicis suis Reverendis Capitulo Ecclesiae Posoniensis Thomas de Nádasd Regni Hungariae Palatinus Judex Cuma-

norum, Serenissimi Principis et Domini Domini Ferdinandi Divina Favente Clementia Romanorum Electi Imperatoris Semper Augusti, ac Hungariae, Bohemiae etc. Regis, Infantis Hispaniarum, Archiducis Austriae etc. Locumtenens, necnon Terrae Fogaras Perpetuus, ac Comitatus Castri Ferrei Comes, Salutem et Amicitiam paratam cum honore. Expositum est Nobis in persona Egregii Georgii Vizkelethy, Provisoris Castri Leva; Quod licet temporibus his non ita diu praeteritis, circa Festum videlicet Beatorum Viti et Modesti Martyrum proxime praeteritum Nobilis Jacobus Vizkelethy, Majoris Cancellariae Regiae Mattis Notarius, Frater vero Carnalis ipsius Exponentis junior, nescitur quibus motus considerationibus, ipso Exponente minime requisito, totalem illam Portionem Possessionariam, quam in totali Portione Possessionaria Egregii Balthasaris Pathochy in Oppido Kecskemét, aliter Aranyhomoka vocato, in Comitatu Pesthiensi exist. habitam, cujus scilicet totalis Portionis Possessionariae realem possessionem idem Exponens cum ipso Jacobo Vizkelethy ex Donatione praefati Domini Nostri Regis, per legitimam Statutionem aequaliter apprehendisset, habuisset, contra manifestissima Jura ipsius Exponentis, in et pro certa pecuniaria Summa Egregio Paulo Zarkandi, alias Capitaneo Agriensi, suisque Haeredibus jure perpetuo inscripsisset atque vendidisset, Dominiumque et realem possessionem ipsius portionis suae possessionariae Idem Jakobus Vizkelethy manibus ejusdem Pauli Zarkandii tradidisset et assignasset, et quia directa et equalis dimidietas ipsius totalis Portionis Possessionariae jam fati Balthasaris Pathochy in praedicto oppido habitae, ipsum exponentem praemisso Jure, altera vero directa et aequalis dimidietas, portio nempe jam fati Jacobi Vizkelethy jure mutuae successionis modo simili eundem Exponentem manifeste concernere dignosceretur, ob hoc Idem Exponens, de et super illa pecuniae summa, pro qua videlicet praescripta portio possessionaria jam fati Jacobi Vizkelethy, per ipsum modo praemisso vendita, apud manus jam Pauli Zarkandy habe-

retur, eidem Paulo Zarkandy debitam plenariamque satisfactionem impendere, exindeque eandem portionem possessionariam, utpote praemisso Jure successionis Ipsum Exponentem concernentem pro se rehabere vellet, Jure admittente. Quia autem hujusmodi Causae, instar aliarum Causarum ex novis Constitutionibus publicis adjudicari solitarum in Curia Regia, per Nos, caeterosque Judices Regni hujus Ordinarios, pro Quinto Decimo Die diei Evocationis ex hinc faciendae computando, discuti debent et adjudicari; Pro eo Amicitiam Vestram harum serie hortamur et requirimus, atque authoritate Imperiali et Regia, qua fungimur, Vobis committimus et mandamus, quatenus praesentes Litteras Nostras memorato Paulo Zarkandy per Vestrum Testimonium fidedignum exhiberi, et praesentari faciatis, qui si personaliter reperiri poterit, ibidem personaliter, alioquin de domo habitationis, sive solitae ejusdem Residentiae ammoneat eundem, dicatque et committat eidem Verbo Nostro, ut ipse Decimo Quinto Die a die hujusmodi ammonitionis numerando, personaliter vel per Procuratorem suum legitimum, in Curia Regia Coram Nobis modis omnibus comparere debeat, et teneatur; ad praemissa responsurus, certificando nihilominus, eundem ibidem, ut sive ipse termino in praescripto coram Nobis compareat, sive non, Nos ad Partis Comparentis Instantiam id faciemus in praemissis, quod dictaverit ordo Juris, et post haec hujusmodi exhibitionis, ammonitionis et certificationis Seriem, ut fuerit exped. Terminum ad praescriptum Nobis suo modo rescribatis. Datum Posonii Feria Sexta proxima post Festum Conversionis Beati Pauli Apostoli. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo Nono Lect. L. S.

A pozsonyi káptalan jegyzőkönyvéből.

17.

1560. Ödönfi Bernát, neje Bancsi Kata, fia Ödönfi Péter, úgy szinte Patócsi Bernát, Gáspár s Boldizsár nevökben, a leleszi konvent előtt óvást teszen a királyi Felség ellen, hogy Kecskemétet senkinek ne adományozza; valamint Liszti János, Szarkándi Pál, Plini Bálint, Patócsi Ferencz, Gémesi Ferencz, Vizkeleti György és Jakab, s Kosztovics Horváth György, és minden mások ellen tiltakozik, hogy Kecskemétet a királyi Felségtől fel ne kérjék, magokat annak birtokába ne helyezzék, ne igtattassák, és jövedelmét szedni ne bátorkodjanak.

Nos Augustinus Bolusith Praepositus, et Conventus Ecclesiae Sanctae Crucis de Lelez. Memoriae commendamus per praesentes. Quod Egregius Bernardus Eüdenffy de Nagy Mihál, in Generosae Dominae Catherinae Bancsy Consortis suae, ac Petri Eüdenffy filii sui, necnon Bernardi, Casparis et Balthasaris Pathochy nominibus et personis, Nostram personaliter veniens in praesentiam, Sacram Regiam Majestatem, Dominum Nostrum Clementissimum Dominum Dominum Ferdinandum Electum Romanorum Imperatorem Semper Augustum etc. Dominum Nostrum, ac Serenissimum Dominum Dominum Maximilianum Regem Bohemiae, Ducem Burgundiae etc. a Donatione, Collatione, Consensusque desuper adhibitione Totalis Oppidi Kechkemeth, praecipue autem Portionis Possesionariae Egregii quondam Gregorii Kechkemethy cum omnibus pertinentiis et praediis in Comitatu Pesthiensi exist. habit; Egregios vero Joannem Liszthyum Suae Sacrae Majestatis Secretarium, Paulum Sarkandy, Valentinum Pliny, Franciscum Pathochy, alterum Franciscum Gémes, Georgium et Jacobum Vizkelethy, et Georgium Horváth Kozthovyth, alios etiam omnes et singulos, cujuscunque status, gradus et praeeminentiae existant Homines, ab Impetratione Impetrarique factione, necnon Occupatione,

detentione, et conservatione, et in Dominium praedicti Oppidi et pertinentiarum suarum, quovis quaesito sub colore Intromissione, Statutione, Statuique factione, sibi ipsis appropriatione, usuque Fructuum, et quarumlibet utilitatum suarum perceptione, vel percipi factione, Locaque Capitularia et Conventualia, et alia quaevis Loca Credibilia, a Literarum suarum extradatione, vel emanari factione, quomodocunque jam factis, vel fiendis Prohibuit Contradicendo, et Interdixit Inhibendo, publice et manifeste coram Nobis. Harum Nostrarum vigore et Testimonio Literarum mediante. Datum feria Quinta proxima post Festum Circumcisionis Domini. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo.

A leleszi konvent jegyzőkönyvéből.

18.

1564. I. Ferdinand király a kecskeméti polgároknak s e város minden lakosainak olyatén védlevelet ad, melynél fogva azokat, vagy embereiket s jószágaikat egész magyar s hozzá tartozó országokban letartóztatni, vagy ellenük biráskodni senki ne merészeljen; hanem ha azok ellen panasza vagy keresete van, a kecskeméti biró és városi tanács előtt mozdítsa ügyét elő.

Ferdinandus divina favente clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriae, Dux Burgundiae etc. Fidelibus Nostris Universis et Singulis Dominis Praelatis, Baronibus, Comitibus, Vicecomitibus, Capitaneis, Praefectis, Officialibus, Castellanis, Nobilibus, ipsorumque vices gerentibus, item Tricesimatoribus, Theloniatoribus, ac Tributorum et Vectigalium

quorumcunque Exactoribus, necnon Magistris Civium, Judicibus et Rectoribus Civitatum, Oppidorum et Villarum, cunctis etiam aliis Subditis Nostris, quocunque Officio ac Praefectura, ubique in Regno Nostro Hungariae, et Partibus ei subjectis fungentibus et commorantibus, Praesentes Nostras visuris Salutem et Gratiam. Cum Justi pro Injustis et Innoxii pro Reorum excessibus non debeant quoquomodo impediri: Ideo Fidelitati Vestrae harum serie firmiter committimus et mandamus: Quatenus dum et quando, ac quotiescunque providi et circumspecti Cives et Inhabitatores Oppidi Kechkemeth; aut homines seu familiares eorum, praesentium videlicet ostensores, pro victuum suorum necessaria acquisitione diversas Partes Regni Nostri Hungariae perlustrantes cum rebus et mercibus eorum quibusvis ad vestras terras, tenuta, possessiones, Dominia, honores, Officiolatus, aut Vestri in medium pervenerint; Extunc Ipsos hominesque eorum praefatos ad quorumvis instantiam in personis judicare, aut Vestro astare Judicatui compellere nusquam vel nequaquam praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali, signanter vero pro debitis, delictis, et excessibus aliorum. Siqui autem quicquam actionis vel quaestionis contra annotatos Cives et Inhabitatores Oppidi Kechkemeeth habent vel habuerint, in praesentiam Judicis et Juratorum Civium dicti Oppidi Kechkemeth prosequantur. Ex parte quorum idem Judex et Jurati Cives, omnibus contra Ipsos conquerulantibus meri Juris et debitae Satisfactionis complementum administrare tenebuntur, prout dictabit Ordo Juris; quod nisi Iidem Judex et Jurati Cives facere curaverint Litteras hasce Nostras praedictis Civibus et Inhabitatoribus Oppidi Kechkemeeth minime suffragari volumus. Secus non facturi, praesentibus Perlectis exhibenti restitutis. Datum Viennae Vigesima prima die Mensis Martii. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo Quarto. Ferdinandus. mp. Nicolaus Olachus Strigoniensis. mp. Georgius Bochkay. mp.

E védlevélnek s 1582-dik évből Rudolf király által kiadatott egy hasonló tartalmúnak eredetijeit Kecskemét város községe Balogh Imre kiküldötte által 1586-dik évben, a nyitrai káptalanban hiteles másolatba vétette, melynek jegyzőkönyvéből szereztetett az itteni közlemény.

19.

1565. Kaszaházi Joó Balázs királyi ügynök és a szent korona ügyvéde, Mérei Mihály nádori helytartó által perbe fogatja Kecskemét város földes urait; mivel nevezett város valaha koronabirtok és királyi jószág volt, s azt II. Ulászló király a korona sérelmével Patócsi Bertalannak adományozta, későbben pedig az országos zavarok között többek kezére jutott, kiktől a korona számára visszaitéltetni kivánja.

Amicis suis Reverendis Capitulo Ecclesiae Strigoniensis Michael de Mére Locumtenens Officii Palatinalis Regni Hungariae, ac Serenissimi Principis et Domini Domini Maximiliani Secundi Dei Gratia Electi Romanorum Imperatoris Semper Augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regis, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae etc. Consiliarius, Salutem et Amicitiam paratam cum honore. Noveritis, quod Egregius Blasius Joó de Kazaháza Director Causarum praefatae Sacrae Caesareae et Regiae Majestatis, ac Fiscalis Sacrae Coronae dicti Regni Hungariae, Nomine et in Persona Suae Majestatis, Fiscique Sui, ac Coronae Regni Hungariae, Nobis exponere curavit in hunc modum: qualiter Oppidum Kecskeméth vocatum in Comitatu Pesthiensi existens cum suis pertinentiis olim ad praefatam Coronam dicti Regni Hungariae, et consequenter Reges ejusdem Regni, antecessores scilicet praefatae Sacrae Caesareae et Regiae Majestatis, tamquam jus proprium Coronae pertinuerit, prout etiam nunc de Jure pertinere dinascatur, quandoquidem Oppidum Kecskeméth cum pertinentiis Serenissimus Princeps quon-

dam Dominus Uladislaus Rex Hungariae et Bohemiae etc. dum superviveret Egregio quondam Bartholomaeo Patochy utcunque didisset et obligasset, et illud dictus Bartholomaeus Pathochy et sui Haeredes tenuissent et possedissent, quod quidem deinde Oppidum cum suis pertinentiis per haec disturbiorum tempora ad manus Egregiorum Valentini de Pelén, Francisci de Pászthóhy, Stephani de Balay, et Francisci Ghémes Capitanei Peditum Agriensium pro directa et aequali medietate, ac pro altera similiter directa et aequali medietate Egregii quondam Pauli de Zarkand, et deinde eo decedente Generosarum Dominae Christinae Nyáry Relictae, ac puellarum Annae et Elisabeth filiarum ejusdem Pauli Zarkandy devenisset et haberetur, qui idem Oppidum cum suis pertinentiis eodem modo etiam nunc contra Jura Sacrae Coronae, et Fisci Regii, et consequenter dictae Sacrae Mattis tenerent et possiderent etiam modo. Ob hoc idem Magister Blasius Joó Director et Fiscalis eosdem Valentinum Pelény, Franciscum Pászthohy, Stephanum de Baly, et Franciscum de Ghémes, necnon dictam Christinam Relictam, tamquam etiam legitimam Tutricem dictarum puellarum Annae et Elisabeth filiarum suarum ex praefato Paulo Zarkandy progenitarum, ratione dicti Oppidi Kecskeméth Nostram in praesentiam in causam convenire, ac dictum Oppidum Kecskeméth cum suis pertinentiis et utilitatibus quibuslibet, tamquam Bona Coronae ab eisdem pro dicta Majestate Regia, et Corona Fiscoque Regni Sui Hungariae, Jure recuperare et rehabere, et in praemissis a Nobis Judicium et Justitiam habere vellet, lege Regni requirente. Pro eo Amicitiam Vestram praesentibus petimus diligenter, quatenus praesentes Litteras Nostras memoratis Valentino Pelény, Francisco Pászthohy, Stephano Balay, et Francisco Ghémes, item Dominae Christinae Relictae, ac puellis Annae et Elisabeth filiabus dicti quondam Pauli Zarkandy, per Vestrum Testimonium fidedignum, exhibere ac praesentare faciatis, qui si perso-

naliter reperiri potuerint, itidem personaliter, alioquin de domibus habitationum, sive solitis eorundem residentiis, admoneat eosdem, dicatque et committat eisdem Verbo Nostro, ut ipsi praescriptum Oppidum Kecskeméth vocatum cum suis pertinentiis praefatae Sacrae Caesareae et Regiae Mattis tamquam Jus proprium et bona Coronae, pro dicta Majestate Regia, et Corona Fiscoque Regni Sui Hungariae restituere et remittere, alioquin decimo quinto die diei hujusmodi Exhibitionis, praesentibus ipsis exhinc fiendae computando, personaliter, vel per Procuratores eorum legitimos, cum omnibus eorum Juribus, quibus ipsi idem Oppidum ad se pertinere praetenderent, coram Nobis comparere debeant et teneantur, in praemissis Judicium et Justitiam recepturi, certificantes eosdem ibidem, ut sive ipsi termino in praedicto coram Nobis compareant, sive non, Nos ad partis comparentis Instantiam id faciemus in praemissis, quod dictaverit Ordo Juris. Et post haec hujusmodi Exhibitionis, Ammonitionis, et Certificationis seriem, cum ammonitorum et certificatorum nominibus, terminum ad praescriptum, ut fuerit expediens, Nobis suo modo amicabiliter rescribatis. Datum Viennae Austriae feria quarta proxima post festum Beatorum Philippi et Jacobi Apostolorum. Anno Domini Millesimo quingentesimo Sexagesimo quinto. L. S.

Az esztergami káptalan jegyzőkönyvéből.

20.

1570. Vizkeleti György az esztergami káptalan előtt ellene mond kecskeméti közös birtokuk, testvére Vizkeleti Jakab általi elidegenítésének.

Nos Capitulum Ecclesiae Strigoniensis memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod Egregius Georgius Vizkelethy suo nomine et in persona Nostram personaliter veniens in praesentiam,

per modum solennis Protestationis et Inhibitionis Nobis detegere et significare curavit in hunc modum: Quomodo Egregius Jacobus Vizkelethy frater germanus ipsius protestantis, totalem Portionem Possessionariam in Possessione Ketskeméth in Comitatu Pesthiensi existente habitam, quae videlicet olim Egregii Balthasaris Paszthoczy praefuisset, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, ad eandem pertinere debentibus, Egregio Paulo Zarkandy, in et pro certa summa pecuniaria alienare et vendere utcunque niteretur, aut jam de facto vendidisset et alienasset, in praejudicium et damnum ejusdem Protestantis manifestum. Unde facta hujusmodi protestatione, annotatum Jacobum Vizkelethy a venditione et alienatione, dictum vero Paulum Zarkandy, et alios quoslibet, cujuscunque conditionis, status, aut dignitatis homines, ab emptione, occupatione, detentione ac conservatione, seque quovis quaesito sub colore in Dominium ejusdem portionis possessionariae intromissione, ac sibi ipsis appropriatione, introductione, et statui factione, Serenissimum Principem Dominum Dominum Maximilianum Secundum Dei Gratia Electum Romanorum Imperatorem Semper Augustum, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regem, et Dominum Nostrum Clementissimum, et alios Successores Majestatis Suae Reges, a Donatione et Collatione suprascriptae totalis portionis possessionariae, Consensusque superinde Sui Regii adhibitione, vel dictae alienationis confirmatione: Nos vero, et universa Capitula, Conventus, et quaevis Loca Credibilia, a Litterarum superinde extradatione, emanatione, et emanari factione, qualitercunque jam factis, vel fiendis, Juribus dicti protestantis derogantibus, inhibuit contradicendo, et contradixit inhibendo, publice et manifeste coram Nobis: Harum nostrarum vigore et Testimonio Litterarum mediante. Datum feria quarta inter Octavas festi Corporis Christi Anno Domini Millesimo Quingentesimo Septvagesimo.

Az esztergami káptalan jegyzőkönyvéből.

21.

1582. Rudolf király védlevele a kecskeméti polgárok s minden lakosok részökre, melynélfogva azok, cselédeik vagy jószágaik, egész Magyarországon s kapcsolt részeiben senki által le nem tartóztathatnak, s illetéktelenül idegen biróság elibe nem állíttathatnak; hanem ha kinek ellenük panasza vagy követelése van, idézze őket nagyságos Kollonich János Bertalan akkori, vagy időszerinti egri várkapitányok elibe, s az fog a kecskemétiek ellen törvényt és igazságot szolgáltatni. — Ferdinand királynak 1564-dik évben kelt védlevelével együtt (lásd a 18-dik számot) e másikat is 1586-dik évben a kecskeméti község Balogh Imre kiküldötte által a nyitrai káptalanban az eredetiekről másolatba vétetvén, átiratja.

Nos Capitulum Ecclesiae Nittriensis, memoriae commendamus per praesentes significantes quibus expedit universis. Quod prudens et circumspectus vir Emericus Balogh Civis et Inhabitator Oppidi Kechkemeth, in sua, ac prudentum et circumspectorum ceterorum Civium et Inhabitatorum Ejusdem Oppidi Kechkemeth nominibus et in personis, nostram personaliter veniens in praesentiam, exhibuit nobis et praesentavit tenoris infrascripti binas Litteras Patentes, unas siquidem Serenissimi olim Principis et Domini Domini Ferdinandi Divina Favente Clementia Electi Romanorum Imperatoris Semper Augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regis, Infantis Hispaniarum etc. Domini nostri clementissimi augustae memoriae; alteras vero Sacratissimi Principis et Domini Domini Rudolphi Secundi Dei Gratia Electi Romanorum Imperatoris Semper Augusti, ac Germaniae Hungariae Bohemiae etc. Regis, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae etc. Domini nostri itidem Clementissimi, utrasque patenter in dupplici papyro confectas, Sigillisque Eorundem Dominorum Principum magnis, et chyrographis propriis in inferiori earundem margine ab intra communitas

et roboratas: Petens nos debita cum instantia, ut cum easdem Litteras in specie propter Loci magnam intercapedinem et distantiam, atque etiam propter viarum discrimina hinc inde circumferre non sit eisdem valde securum, ob hoc nos easdem Litteras transscribi et transsummi, praesentibusque Litteris nostris inseri, et inscribi, et sub sigillo nostro Capitulari Eisdem extradare dignaremur. Quarum quidem Litterarum puta primarum Tenor est iste: Ferdinandus divina favente etc. (lásd a 18-ik számot) — Aliarum vero Litterarum continentia haec est:

Rudolphus Secundus Dei Gratia Electus Romanorum Imperator Semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Comes Tyrolis et Goritiae etc. Fidelibus Nostris Universis et Singulis Dominis Praelatis, Baronibus, Comitibus, Praefectis, Capitaneis, Provisoribus, Castellanis, Officialibus, Nobilibus, eorundemque vices gerentibus. Item Teloniatoribus, ac Tributorum et Vectigalium quorumcunque Exactoribus, Vadorumque et Pontium Magistris, necnon Civitatum, Oppidorum et Villarum Magistris Civium, Judicibus et Rectoribus, cunctis etiam aliis cujuscunque Status et Conditionis Subditis Nostris, quocunque Officio et Praefectura, ubivis in Regno Nostro Hungariae et Partibus ei subjectis, fungentibus et commorantibus, Praesentes Nostras visuris, Salutem et Gratiam. Cum Justi pro Injustis, et Innoxii pro Reorum excessibus non debeant quoquomodo impediri. Ideo Fidelitati Vestrae, et Vestrum Singulis harum serie firmiter committimus et mandamus. Quatenus dum et quando et quotiescunque Prudentes et Circumspecti Cives et Inhabitatores Oppidi Kechkemeth, aut homines seu familiares eorum, praesentium videlicet ostensores, pro victuum suorum necessaria acquisitione, diversas partes dicti Regni Nostri Hungariae perlustrantes, cum rebus et mercibus eorum quibusvis, ad Vestras terras, tenuta, possessiones, dominia, honores, et officiolatus, aut Vestri in medium pervenerint: Extunc ipsos, hominesque et familiares

ipsorum praefatos, ad quorumvis instantiam in personis judicare, aut Vestro astare Judicatui compellere nusquam et nequaquam praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali, signanter vero pro debitis, delictis, et excessibus aliorum. Siqui autem quidquam actionis vel questionis contra annotatos Cives et Inhabitatores dicti Oppidi Kechkemeth, vel homines vel familiares ipsorum habent, vel habuerint, id in praesentia Fidelis Nostri Magnifici Joannis Bartholomei a Kollonich Capitanei arcis Nostrae Agriensis moderni et futurorum Juridice prosequantur; ex parte quorum Idem Capitaneus Noster omnibus contra ipsos querulantibus meri Juris et Justitiae, debitaeque Satisfactionis complementum administrare tenebitur, prout dictaverit ordo Juris. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae Vigesima quinta die mensis Octobris. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Octvagesimo Secundo. Rudolphus. L. S. Georg. Archi Eppus Colocensis et Administrator Jaurinensis.

Unde nos legitimis ac justis petitionibus praefati Emerici Balogh, modo quo supra dictum est, coram nobis factis, favorabiliter inclinati, praeinsertas utrasque Litteras non abrasas, non cancellatas, non vitiatas, sed omni prorsus suspicionis vitio carentes, de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali transscribi et transsumi, praesentibusque Litteris nostris inseri facientes, Eidem Emerico Balogh, et per consequens praefatis Civibus et Inhabitatoribus praedicti Oppidi Kechkemeth, aut hominibus seu familiaribus eorum, sub Sigillo nostro Capitulari, Jurium Eorundem futuram ad cautelam, communi svadente Justitia extradandas duximus et concedendas. Datum feria quarta proxima post festum Beati Bartholomei Apostoli. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Octvagesimo Sexto.

A nyitrai káptalan jegyzőkönyvéből. — Ez, és a 18-dik szám alatti védlevél között az a nagy különbség van: hogy 1564-ben I. Ferdinand a kecskeméti polgárok elleni követelőket a város birája s tanácsa elibe utasítja; itt pedig Rudolf

király ugyanazokat az egri várkapitányok birósága alá helyezi; azért: mert mint maga helyén kimutatva leend, 1582-ben Kecskeméten a kisebb ügyeket a városi elöljáróság élén török kadia, nagyobbakat pedig a budai török törvényszék intézte el, s a magyar király saját vidéki alattvalóit a kecskeméti polgárok elleni ügyekben azok hatálya alá bocsátani, károsnak és méltósága elleninek látta.

22.

1590. Rudolf király, Vezsenyi Gáspár magvaszakadtával a koronára s királyi szabad rendelkezésre visszaesett kecskeméti részbirtokot Rákóczy Zsigmond egri várkapitány s Heves- és Borsodmegye föispányának adományozza.

Nos Rudolphus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Nos cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum humillimam Supplicationem Nostrae propterea factam Majestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate ac fidelium servitiorum meritis Fidelis Nostri Magnifici Sigismundi Rákóczy, Comitis Comitatuum Hevessiensis et Borsodiensis Supremi, Arcis et Praesidii Nostri Agriensis Praefecti ac Capitanei etc. — — Totalem Portionem Possessionariam in Oppido Kechkemeth vocato, ac Comitatu Pesthiensi existente habitam, quae Egregii quondam Gasparis Veseny praefuisse, sed per mortem et defectum seminis Ejusdem ad Sacram praedicti Regni Nostri Hungariae Coronam, consequenterque Collationem Nostram Regiam, juxta antiquam et approbatam ejusdem Regni Nostri Hungariae Consvetudinem, atque Legem, rite et legitime devoluta esse perhibetur et redacta. Totum item et omne Jus Nostrum Regium siquod in dicta portione praefati quondam Gasparis Veseny pos-

sessionaria, in praefato Oppido Kechkeméth ac annotato Cottu Pestiensi exist. habita, etiam aliter qualitercunque haberemus, aut Eandem Nostram ex quibuscunque causis, viis, modis, et rationibus concernerent Majestatem, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, campis, pascuis, fenetis, sylvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis, et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris et antiquis limitibus existent. ad eandem portionem de jure et ab antiquo spectantibus, et pertinere debentibus, memorato Sigismundo Rákótzy, ipsiusque haeredibus et posteritatibus universis dedimus, donavimus et contulimus. Imo damus donamus et conferimus jure perpetuo et irrevocabiliter tenendam, possidendam et habendam (salvo Jure alieno) Harum Nostrarum vigore et testimonio Litterarum, quas in formam Nostri Privilegii redigi faciemus, dum Nobis in specie fuerint reportatae. Datum in Arce Nostra Regia Pragensi decima tertia die mensis Novembris Anno Domini 1590. Regnorum Nostrorum etc. etc.

Királyi jegyzőkönyv kivonata. — Libr. Reg. Nro IV. pag. 665.

23.

1601. Kútasi János esztergami érsek s királyi helytartó igtató-parancsa az esztergami káptalanhoz: mely szerint Szentmáriai György és Ferenc unokatestvérek, miután egymást istentelenül megtámadták, megsebzették, kezeiket rokonvérrel fertöztették elannyira, hogy Ferenc sebeiben elhalt, hütlenségben marasztatván, birtokaik tölük elitéltettek, javaikat s azok között kecskeméti részbirtokukat Rudolf király

1592-dik évben Oroszi Jánosnak és Kis Andrásnak adományozta, ezektől pedig Hetesi Pethe László s fia Márton megszerezvén, ezek szinte Rudolf királytól beigtatási parancsot nyertek, de a még életben volt Szentmáriai György a beigtatásnak ellene szegült; miután pedig 1601. évi télen ez is elhalt s a birtokokban özvegye Kenderesi Mária maradt, jelen parancslevélnél fogva az esztergami káptalan utasíttatik: hogy kiküldötte csatlakozván a kinevezendő királyi személylyel, Kenderesi Máriának hitrészül néhai férje által lekötött 25 jobbágytelek és egy nemesi udvartelek kiadásával, a többi elszámlált birtokokba Hetesi Pethe Lászlót és Mártont igtassa be.

Amicis suis Reverendis Capitulo Metropolitanae Ecclesiae Nostrae Strigoniensis Joannes Kuthassy Miseratione Divina Archi-Episcopus dictae Metropolitanae Ecclesiae Strigoniensis, locique ejusdem perpetuus Comes, Primas Hungariae, Sanctae Sedis Apostolicae Legatus natus, necnon Sacratissimi Principis et Domini Domini Rudolphi Secundi etc. Summus et Secretarius Cancellarius, Consiliarius et per Hungariam Locumtenens — Salutem et amicitiam paratam cum honore. Expositum est Nobis in persona Generosi Ladislai Pethe de Hethes. Qualiter ipse superioribus non diu retro actis temporibus, vigesima videlicet die mensis May in anno Domini Millesimo Quingentesimo Nonagesimo Secundo transacto praeteriti, in Arce Regia Pragensi a praefato Domino Imperatore et Rege Nostro Domino Nostro Clementissimo totales et integras Possessionem Andréfalva vocatam, necnon portiones possessionarias in Possessionibus Pelyn, Perse, Therbellieth, Thugár, Tharnócz, Keszi, et Mihály geregie, in Neogradiensi, item Felső Abrám vel Abrán nuncupatam in Borsodiensi, necnon portiones similiter possessionarias in Oppido Kechkeméth, ac Possessione Pánd, et Praedio Pilis, in Pesthiensi, insuper portiones in Possessionibus Fölső Erdő Telek, Kövesd, et Thenk vocatis, ac Praedium Zenth-Maria dictum in Hevesiensi Comitatibus existent. habitas,

per Notam infidelitatis Egregiorum quondam Georgii et Francisci Zenth-Mariai Fratrum Patruelium, quam ipsi ex eo, quod non veriti Leges Regni, se se invicem mutuis verberibus, vulneribus affecissent, propter hocque manus suas fraternas effusione fraterni sanguinis polluissent, incurrisse dignoscuntur, simul cum toto et omni Jure Regio, siquod in dictis totalibus bonis, seu Juribus possessionariis Sua Majestas aliter etiam qualitercunque haberet, aut eadem et idem ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concernerent Majestatem, simul cum cunctis suis utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis, et antiquis limitibus existentibus, ac ad eadem bona, et idem Jus Regium de Jure et ab antiquo spectantibus, pertinereque debentibus, pro se, et Martino similiter Pethe filio ejusdem (postquam Egregii Joannes Orossy, et Andreas Kiss, quibus praetacta bona aeque, ac dicto Ladislao Pethe antea Sua Majestas Jus suum bonis in praefatis pro certa pecuniae Summa benigne contulerat, eidem Ladislao Pethe resignarunt) ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis, vigore Literarum Suae Mattis Donationalium, jure perpetuo et irrevocabiliter suppliciter obtinuisset atque impetrasset. Cumque iidem Ladislaus et Martinus Pethe in Dominium praescriptorum totalium universorum bonorum seu Jurium possessionariorum, utilitatumque et pertinentiarum eorundem quarumlibet, ac Juris Regii in eisdem habiti, per Regium, et honorabilis Capituli Agriensis homines sese legitime introduci, eademque et idem sibi ipsis, ipsorumque haeredibus et posteritatibus statui facere voluissent, tum praefatus Georgius Zenth-Mariay suo, necnon dicti etiam quondam Francisci similiter Zenth-Mariay nominibus et in personis eidem totali introductioni et Statutioni, Contradictionis velamine obviasset, eamque nulla sui in parte effectui mancipare permisisset: ob quam quidem Contradictionem, Inhibitionem mox ibidem Georgius Zenth-Mariay personaliter, dictus autem frater suus medio ejus in Curiam Regiam, Suae videlicet Mattis personalem evocati exstitissent prae-

sentiam, rationem istiusmodi contradictoriae inhibitionis reddituri efficacem. Et quamquam postea idem quondam Franciscus Zenth-Mariay vitam finivisset, sicque totales portiones ejus possessionariae, simul cum cunctis earum utilitatibus et pertinentiis quibuslibet ad dictum Georgium Zenth-Mariay fratem ejusdem devolutae exstitissent. Postmodum memoratus etiam olim Georgius Zenth-Mariay proxime praeterita hyeme ex hoc seculo migrasset, et ab eo anterecensita universa bona, seu Jura possessionaria simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet ad Generosam Dominam Mariam Kenderessy, alias Pauli Loránthffy, nunc autem ejusdem Georgii Zenth-Mariay, quondam Egregiorum Relictam Viduam devenissent, apud cujus manus haberentur etiam modo, praejudicio et damno ejusdem Exponentis, valde magno, et quia eadem universa bona, seu Jura possessionaria Dotem praenotatae Dominae Mariae Kenderessy, quae videlicet ei, et eisdem universis bonis, seu Juribus possessionariis dicti secundi Domini et Mariti sui cederet Vigintiquinque Colonos cum Una Curia Nobilitari sibi — — — apta, in pecunia autem solummodo centum florenos de Jure Regni constituentem longe et multum excedere videantur, talibusque Dotalistis legitimi successores ipsorum bonorum intra anni spatium, a die obitus maritorum earum computando — — — satisfaciendi, etiam si sponte reddere nollent, illas cum refusione Dotis eiiciendi, residuum autem omne ipsorum bonorum ex Decreto Regni pro se vendicandi habeant potestatis facultatem, et authoritatem. Ob hoc idem etiam Exponens antequam ipsum residium ipsorum Bonorum, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet sibi vendicet, nequid contra Jura Regni egisse videatur, memoratam Dominam Mariam Kenderessy de levatione et ad se receptione praescriptae Dotis suae praemonere velit. Jure Regni id exposcente. Pro eo Amicitiam Vestram harum serie hortamur, atque authoritate praefati Domini Imperatoris et Regis Nostri qua fungimur, Vobis committimus et mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem, vestro

pro testimonio fidedignum, quo praesente — — — Homo Regius per Nos ad id specialiter transmissus imprimis ad memoratam Dominam Mariam Kenderessy personaliter accedendo admoneat eandem, ut ipsa praescriptam Dotem suam cum Bonorum excisione ab Eodem Exponente tollere, atque levare debeat, quae si fecerit bene quidem, alioquin ad facies totalium et integrarum portionum possessionariarum — — — si et in quantum id per metum et Turcicam Tyrannidem fieri licebit, alioquin juxta Statuta seu Constitutiones Regni ad alium locum tutiorem, et bonis eisdem viciniorem, vicinis et commetaneis eorumdem universis inibi legitime convocatis et praesentibus accedendo, eadem bona seu Jura possessionaria consideret, connumeret, et tandem ex eisdem ipsi Dominae Mariae Kenderessy possessionaria cum excisione viginti quinque Colonos cum una Curia Nobilitari, illi vero habitatione sufficienti, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet — — — videlicet a praesscripto Secundo Domino et Marito Suo illi de Jure Regni proveniente det, et assignet, per eam, quoad vixerit, si nomen — — — defuncti Domini et Mariti sui non mutaverit, titulo pignoris, quem si mutaverit, usque ad rehabitionem centum florenorum paratae pecuniae Dotis — — possidenda, reliquam autem universam, sive remanentias eorumdem universorum Bonorum seu Jurium possessionariorum ubique de manibus ejusdem Dominae Mariae Kenderessy occupet et aufferat, occupatamque et ocupatas simul cum cunctis suis utilitabus et pertinentiis quibuslibet memoratis Ladislao Pethe et Martino filio ejus, ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis modo simili det, et assignet, per illos omni eo Jure, quo ad eos pertinere dignoscitur, perpetuo possidendas. Et tandem super serie — etc. Datum Posonii, in festo Beati Laurentii Martyris Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Primo. L. S.

Az esztergami káptalan jegyzőkönyvéből. — A Kecskemétre kevesbé tartozó káptalani eljárásróli hivatalos jelentés szerint, a kiküldöttek Kenderesi Máriát özvegy Serényi Mihálynő

Bajomi Zsófia lakásán, Abaújmegyében, Bódogkő vár alatt, 1601. Aug. 24-kén fölkeresték, de az a javak kiadását megtagadta; a kiküldöttek tehát Aug. 28-kán Nógrád, 31-kén Ónod várában megjelenvén, itt, mint az illető birtokrészekhez közelébb eső s a török félelmétől mentes helyeken a birtokokat számba vették, azokbúl 25 jobbágytelket Kenderesi Máriának kiadtak, s mivel nemesi udvartelek az egész birtokokon nem találtatott, — lakására elegendő nemesi birtokot — (praedium illi pro habitatione sufficiens) — kiszakasztottak; a többi javak birtokába Pethe Lászlót s fiát Mártont beigtatták, miről jelentésüket a királyi helytartóhoz 1602-dik évi Julius 15-kén megtették.

24.

1602. Radovics Péter váci püspökkel Kecskemét város a püspöki dézma iránt egyez a nyitrai káptalan előtt, egy évre 200 aranyban.

Anno Millesimo Sexcentesimo Secundo, die Trigesima May, Judex Juratique Cives, ac tota Universitas Oppidi Kechkemetheő, misit et delagavit hominem Concivem videlicet suum Providum Franciscum Kis ratione Decimae Frugum Vini et aliorum Eppo Vaciensi annuatim ex dicto Oppido provenire debentium, ut videlicet jam dictus Franciscus Kis nomine totius Communitatis praefati Oppidi cum Reverendissimo Domini Petro Radovitio Eppo Vaciensi pro praesentis anni Decimis concordaret. Itaque Idem Franciscus Kis cum Literis Credentionalibus praenotati Oppidi in absentia antelati Petri Radovitij Eppi Vaciensis cum Fre suo Nicolao Vhilich de dicta Decima sic conclusit: Quod videlicet ad festum Sancti Michaelis Archangeli proxime affuturum Iidem Oppidani praememorato Eppo Vaciensi Ducentos Ducatos Aureos boni scilicet ponderis pro praenarratis Decimis exinde provenire debentibus exolvere et

deponere deberent et tenerentur. Quos si dicto instanti termino propter quasvis forte belli importunitates et molestias, vel vero hostis quasvis interturbationes, ipsos Oppidanos sufficienti causa a dictorum 200 Ducatorum Aureorum solutione — — solvere non possent. Extunc in tali casu Idem Reverendissimus Dominus Eppus Vacziensis post expletionem decreti Termini, per unam, vel ad summum duas Septimanas Eosdem expectare dignabitur. Alias si forte eosdem Ducentos Ducatos Aureos in jam praescripto Termino jam saepe fati Oppidani exolvere non possent, nollent, aut non curarent. Extunc liberum sit Eidem Domino Eppo Vacziensi hominem ipsorum ubicunque eum habere poterit, detinere, capere, et intertenere, dictumque suum debitum quocunque poterit modo exigere et extorquere, praesentis saltem Obligationis et harum Litterarum Nostrarum vigore et testimonio mediante.

A nyitrai káptalan jegyzőkönyvéből.

25.

1612. Bethlenfalvi gróf Thurzó György nádor és királyi helytartó idéző parancsa a pozsonyi káptalanhoz, melynél fogva Melegh Ferencnek Pelényi Bálint és Melegh Annától származott unokája Pelényi Anna idősb Rozsáli Kun Gáspár özvegye által keresetbe fogott birtokok iránt, Hetesi Pethe László királyi tanácsos és magyar kamarai elnököt, a bécsi békekötés 12-ik cikkének 9-ik pontja szerint a Pelényi, és Melegh-féle javak fölötti tárgyalás végett felállítandó rendkivüli országos törvényszék elibe idézteti. — A peres javak között előfordul azon kecskeméti birtok is, melybe a 23-ik szám alatt 1601-ik évben Pethe László beigtattatott.

Amicis suis Reverendis Capitulo Ecclesiae Posoniensis, Comes Georgius Thurzó de Bethlenfalva, Regni Hungariae

Palatinus et Judex Cumanorum, necnon de Árva, et ejusdem Comitatus Perpetuus Comes, ac Sacratissimi Principis et Domini Domini Matthiae Dei Gratia Electi Romanorum Imperatoris Semper Augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regis, Archi Ducis Austriae, Ducis Burgundiae etc. Consiliarius, et per Hungariam Locumtenens, Salutem et amicitiam paratam cum honore. Expositum est Nobis in persona Generosae Dominae Annae Pelényi, Relictae Viduae Egregii quondam Gasparis Kun senioris de Rosal, filiae vero Egregii quondam Valentini Pelényi ex Generosa olim Domina Anna Melegh, filia Egregii olim Francisci Melegh Progenitae; qualiter eadem Domina Exponens Magnificum Dominum Ladislaum Pethe de Hetes, praefatae Imperatoriae et Regiae Majestatis Camerae Hungaricae Praefectum, et Consiliarium, ratione et praetextu Bonorum ipsius Dominae Exponentis, familiae videlicet Pelényi et Melegh, ex dicto quondam Valentino Pelényi Patre, et Domina Anna Melegh Genitrice suis, etiam decedente quondam Egregio Georgio Zent-Mariay in se devolutorum, ac per eandem Dominam Exponentem possessorum in Possessionibus Perse, necnon Portionibus Possessionariis Pelény, Terbeljo, Thugár, Tarnócz, Keszi, Mihalgeregye, Andréfalva, in Neogradiensi; item Portionibus Possessionariis in Oppido Kecskeméth, ac Possessione Pánd, et Praedio Pilis, in Pesthiensi; insuper Portionibus Possessionariis in Possessione Kövesd, et Thenk, in Hevesiensi, ac aliis Portionibus Possessionariis, in Possessione Pintz, et Praediis Perse, Telek, Bakófalva, Nagy Arany, et Fekete Erdő in praeattacto Neogradiensi; Praeterea Portionibus Possessionariis in Possessionibus Rinocsa, Rahó, Pongyalok, Dobrostya, Rima Zalusán, et Praedio Másztentz, in Nagy et Kis Honth; denique Portione Possessionaria in Alsó Batka, vocatis, in Gömöriensi Comitatibus existentium et habitorum, modernum videlicet possessorem Bonorum eorumdem, vigore Articulorum Viennensium in Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Sexto transacto super

Bonis Pelény et Melegh revidendis sancitorum, in Jure extraordinario coram Nobis, et Caeteris Dominis Consiliariis praefatae Caesareae et Regiae Mattis, necnon Judicibus Regni Ordinariis, Magistrisque Prothonotariis, et Regni Nobilibus, Sedis scilicet Judriae Ejusdem Imperatoriae et Regiae Mattis Juratis Assessoribus, ad terminum celebratae Generalis hujus Regni Hungariae Diaetae, aut Judiciorum Octavalium in Regno Hungariae, post data praesentium primitus celebrandorum (cum hactenus fieri nequiverit) in Causam convenire, et contra se evocare facere, Quaerelamque et Actionem attunc pro Tribunali, contra eundem exhibere, et proponere, Judiciumque et Justitiam ex parte ejusdem habere et recipere vellet, vigore praetactorum Articulorum Viennensium id requirente. Pro eo Vos harum serie hortamur, et requirimus, atque authoritate Nostra Palatinali, qua pleno jure fungimur, Vobis committimus et mandamus: Quatenus praesentes Litteras Nostras memorato Domino Ladislao Pethe, per Vestrum Testimonium fidedignum exhiberi et praesentare faciatis, Qui si personaliter reperiri poterit, ibidem personaliter, alioquin de Domo habitationis, sive solitae ejusdem Residentiae loco, idem Testimonium Vestrum admoneat Eundem, dicatque et committat Eidem Verbo Nostro Palatinali, ut ipse sub termino praetactae proxime affuturae Generalis Regni Diaetae, aut Judiciorum Octavalium, post data praesentium primitus celebrandorum, Personaliter, vel per Procuratorem suum legitimum, coram Nobis, et caeteris Dominis Consiliariis praelibatae Imperatoriae et Regiae Mattis, necnon Judicibus Regni Ordinariis, Magistrisque Prothonotariis, et Regni Nobilibus, Sedis scilicet Ejusdem Imperatoriae et Regiae Mattis Judiciariae Juratis Assessoribus, Nobis adjungendis, unaque Nobiscum constituendis, in Judicio extraordinario comparere debeat et teneatur, Quaerelam et Actionem, necnon Propositiones et Allegationes dictae Dominae Exponentis negotio in praemisso auditurus, et a Nobis superinde Judicium et Justi-

tiam recepturus. Certificando nihilominus Eundem ibidem, quod sive ipso loco et Termino in praescriptis coram Nobis modo praemisso personaliter, vel per Procuratorem suum legitimum compareat, sive non, Nos tamen ad Partis Comparentis Instantiam id faciemus in praemissis, quod dictaverit Ordo Juris. Et post haec hujusmodi Exhibitionis, Ammonitionis, et Certificationis Seriem, simul cum ammoniti, et certificati nomine, ut fierit expediens, Terminum ad praescriptum Nobis suo modo fideliter rescribatis. Secus non facturi. Datum Posonii feria secunda proxima post Festum Conceptionis Beatissimae Semper Virginis Mariae. Anno Partus Ejusdem Millesimo Sexcentesimo Duodecimo. Lectum. (L. S.)

A pozsonyi káptalan jegyzőkönyvéből.

26.

1614. II. Mátyás király igtató-parancsa az esztergami főkáptalanhoz, melyben meghagyja: hogy a kinevezendő királyi kiküldött mellé hiteles káptalani személyt adván, ezek Bosnyák Tamás füleki várkapitányt és nejét Kenderessy Máriát, azon birtokokba, köztük Kecskemét város nyolcad részébe, melyeket azok Bárius Borbálától, előbb Ghymes Ferenc, utóbb Fodoróczy György özvegyétől, a Garam melletti Szent Benedeki konvent előtt tett felvallásnál fogva örökül megszerzettek s vételükre királyi jóváhagyást is nyertek, — jogszerűen igtassák és vezessék be.

Matthias Dei Gratia Electus Romanorum Imperator Semper Augustus, Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae etc. Fidelibus Nostris Honorabilibus Capitulo Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis Salutem et Gratiam. Expositum est Majestati Nostrae, in personis Fidelis Nostri Magnifici Thomae Bos-

nyák arcis et praesidii Nostri Filekiensis Capitanei, et Generosae ac Magnificae Dominae Mariae Kenderessy Consortis Ejusdem. Quomodo Ipsi in Dominium totalium duorum integrorum Praediorum Horth et Adach nuncupatorum, item Portionum Possessionariarum in Possessionibus Cheh Bátor, Kis Han, Kerek Udvar, Tisza Beű, et Pharnos, sic dictis, duarum Curiarum Nobilitariarum in eadem habitarum, in Hevesiensi, item Oppidi Kecskeméth octavae partis, portionis scilicet suae, praeterea totalium similiter Possessionum desertarum Tittel, Máréháza, Akaszthó, et Apay in Pesthiensi, necnon medietatis Possessionis Dömssed, Oppidi Soóth, et Possessionis Zenth Tamás, totalium item possessionum Polyárd in Solthensi, item portionum praedialium in possessionibus Mali, Chehi, et Pharnos in Borsodiensi, ac Praediorum Irsa et Kóka appellatorum in Pesthiensi, Portionis item Praedialis in Praedio Alberthi dicto in eodem Pesthiensi, portionumque in Lissa, Földvár, ac Marttfeő in Szolnok exteriori praescriptis Comitatibus existent. simul cum cunctis eorundem utilitatum et pertinentiarum ipsos Exponentes Haeredesque et Posteritates eorundem utriusque sexus universos, ex fassione et venditione Generosae Dominae Barbarae Bárius, primum Francisci Ghymes, post vero Georgii Fodoróczy Egregiorum quondam relictae viduae, vigore Litterarum Fidelium Nostrorum Honorabilium Conventus Ecclesiae Sancti Benedicti de juxta Gron fassionalium exinde confectarum, in et pro mille florenis Hungaricalibus perpetuo Juris titulo facta, concernent. necnon consensus, ac titulo Juris Nostri Regii in eisdem qualitercunque habiti superinde adhibitione, per Nostrum Regium, et Vestrum homines legitime vellent introire. Super quo fidelitati Vestrae harum serie firmiter praecipientes committimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus Vestrum mittatis hominem Vestro pro Testimonio fidedignum, quo praesente Egregius ac Nobilis Gregorius Demessy, vel Ladislaus Sándor, aut Stephanus Kürthy, seu Emericus Zkolek, neu Paulus Laczkovich Tabulae Nostrae Regiae Jurati Notarii de Curia Nostra

Regia ad facies dictorum Praediorum, possessionum, portionumque possessionariarum, si et in quantum propter metum hostium et Tyrannidem Turcicam commode fieri poterit, alioquin juxta publicas Regnicolarum Constitutiones, ad locum aliquem vicinum et securum, Vicecomitem et Judlium, siquis in illo Comitatu fuerit, communemque administrationem habuerit, illis vero non existentibus, vicinis et commetaneis eorundem universis inibi legitime convocatis, et praesentibus, accedendo, introducat praenominatos Exponentes, — statuatque — etc. etc Datum Posonii die vigesima prima mensis July Anno Domini Millesimo Sexcentesimo decimo quarto.

Az esztergami káptalan jegyzőkönyvéből. — Kürthy István királyi, és Vasváry György kanonok káptalani kiküldöttek, a török miatti tartózkodás tekintetéből a helyszinére kimenni nem bátorkodván, 1614. évi Augustus 28-kán a pestmegyei birtokokra nézve a váczi várban, többire nézve utóbb a szécsényi várban eszközlötték a beigtatást.

27.

1616. Vesselényi Pál és Vesselényi Anna özvegy Csáki Istvánnő Kecskemét iránt Dóczi Andrással i ügyökben Petróczi Pált az esztergami káptalan előtt meghatalmazzák.

Nos Capitulum Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis memoriae commendamus per praesentes. Quod Magnificus Dominus Paulus Vesseléng de Hadad, ac Generosa et Magnifica Domina Anna Vesseléng de Keresztszegh Relicta Magnifici quondam Domini Stephani Chaky, coram Nobis personaliter constituti, sponte et libere sunt confessi, retuleruntque hunc in modum: Qualiter ipsi in Regno Hungariae diversa negotia, signanter vero in negotio Oppidi Kecskeméth cum Magnifico Domino Andrea Dóczy —

quemdam contractum haberent, quibus ob magnam loci habitationis eorum distantiam ipsimet personaliter advigilare non possent; idcirco debitum habentes respectum singularis erga eosdem propensionis, ac benevolentiae Generosi Domini Pauli Pettróczy de Kasza, eundem in eorum verum, legitimum et indubitatum Curatorem elegissent et constituissent. Dando eidem per praesentes plenariam atque omnimodam authoritatem, potestatisque facultatem, causas eorumdem fatentium omnimodas pro et contra motas, vel movendas dirigendi et prosequendi, usque definitivam sententiam inclusive; prout elegerunt et constituerunt coram nobis. Harum Nostrarum vigore, et testimonio litterarum mediante. Datum in profesto S. Blasii Episcopi Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Decimo Sexto.

Az esztergami káptalan jegyzőkönyvéből.

28.

1622. II. Ferdinand király Kecskemét Város birája, tanácsa, minden polgára s összes lakosai részökre, azon három országos vásárt, melyek a Városnak török általi elpusztítatása előtt is megtartatni szoktak, ujból engedélyezi; úgymint: sz. Lőrinc vértanú, sz. Gergely püspök, sz. Katalin szűz és vértanú napján.

Nos Ferdinandus etc. Memoriae commendamus etc. Quod Nos cum ad fidelium Nostrorum Magnifici Pauli Rákóczy de Felseő Vadász, Comitis Cottus de Sáros, et Cubicularii Nostri; et Thomae Bosnyák, Praesidii Nostri Fülekiensis Supremi Capitanei, Equitis Aurati, et Consiliarii Nostri, necnon Egregii Pauli Petróczy Vicecomitis Comitatus Trencziniensis ad humillimam petitionem et Instantiam, pro parte fidelium Nostrorum providorum, Judicis, Juratorum, caeterorumque Civi-

um et inhabitatorum Oppidi Oegonopoliensis, Kechkeméth vulgo dicti, omnino in Cottu Pestiensi existentis habiti, Majestati Nostrae factam, tum vero pro utilitate et commodo Regni Nostri Hungariae, ac Civium, populorumque, et incolarum ejusdem Oppidi Oegonopoliensis, ad idem Oppidum Nundinas liberas, seu fora annualia libera, et in Festis S. Laurentii Martyris, S. Gregorii Episcopi et Confessoris, ac Catharinae Virginis et Martyris, alias quoque ante depopulationem, ac dicti Oppidi devastationem per Turcicam impietatem, celebrari solitas, aliisque diebus ipsum festum praecedentibus, et immediate sequentibus, ad id necessariis, aptis, et sufficientibus, omni anno sub iisdem juribus — — denuo perpetuo celebrari duximus gratiose annuendum et concedendum. — Quocirca vos omnes et singulos Mercatores — — etc. Datum in Civitate Libera ac Regia Sopronicnsi, sub generali Diaeta, die octava mensis July Anno Domini 1622. Regnorum Nostrorum etc.

A királyi jegyzőkönyvből. — Libr. Reg. Nr. VII. pag. 151.

29.

1632. Gróf Eszterházi Miklós nádor védlevele a Kecskeméti lakosok részekre.

Comes Nicolaus Ezterhazi de Galantha, perpetuus de Frakno, Regni Hungariae Palatinus, et Judex Cumanorum, Eques Aurei Velleris, Comitatuum Soproniensis, Zoliensis, et de Beregh Supremus Comes, necnon Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis etc. Intimus Consiliarius, Camerarius, et per Hungariam Locumtenens. Kecskeméten lakozó szegény Jobbágyok panaszolkodván jelenték, hogy nemcsak holmi csavargó emberektől, kik miat nagy háborgatások vagyon egyéb aránt is, de kiváltképpen valami Belegrád

felől való Iffiunak, kik közikben elsőben szolgálatra, 's azután ugyan kereskedésre is adván magokot, föl vöt adósságokért háborgattatnának, 's annak megfizetésére bizonyos summa pénzt is kivánnának tőlök az Creditorok. Mivel azért az illjetén adosságoknak megfizetése legitimus Magistratus által szokot meg lenni, avagy hakinek mi injuriája vagion abban, Magistratussa előt kel keresni, 's nem maga hatalmával igazat tenni. Ez okáért intünk minden rendeket 's Nádor Ispánságunknak Tiszti szerint hadgink is, hogy az meg nevezet Kecskeméti Jobbágjokot senki, semmi úton megbántani, és háborítani ne merészellje, hanem ha kinek mi injuriájok, avagy praetensiojok vagjon ellenek, azt keressék birája és Magistratussa előt, kiket ez aránt ugjan magunk oltalmában is vettünk: haki penig külömben cselekeszik, érdemlet büntetését fogja venni. Praesentibus perlectis Exhibenti restitutis. Datum in Arce nostra Kis Marton die Octava Februarii, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo Secundo. Comes N. Ezterházy. mp. (Pecsét.)

Eredetie Kecskemét város levéltárában.

30.

1646. III. Ferdinand király a kecskeméti útas kereskedők s minden rendű lakosok részökre átalános védlevelet ad, melynél fogva tiltja, nehogy azokat bárhol az országban magukat, embereiket s szolgáikat, javaikat és portékáikat, bárkinek kérése vagy követelése, annyival inkább mások adóssága vagy kihágása miatt letartóztassák, vagy idegen biróság elibe állítsák; hanem ha valakinek ellenük bármi keresete van, azt az illetékes hatóság előtt követelje.

Ferdinandus Tertius etc. Fidelibus Nostris Universis et Singulis, Reverendissimis, Reverendis, Spectabilibus et

Magnificis, Egregiis et Nobilibus, Strenuis item et Agilibus etc. Cum Justi pro injustis, et innoxii pro reorum excessibus non debeant quoquo modo impediri. Ideo fidelitati Vestrae, et Vestrum singulis harum serie firmiter committimus et mandamus, quatenus dum et quando ac quotiescunque fideles Nostri Incolae et Inhabitatores Oppidi Kecskeméth, ac homines famulique ipsorum, praesentium videlicet ostensores, pro victuum suorum necessaria acquisitione, diversas partes Regni Nostri Hungariae et partium ei subjectarum perlustrando, cum rebus et mercibus suis quibusvis ad vestras terras, tenuta, Dominia, possessiones, honores et Officiolatus, aut Vestri in medium pervenerint, extunc ipsos, praefatosque homines et servitores ipsorum, ad quorumvis instantiam, in personis judicare, aut vestro adstare judicatui compellere, eosque, aut bona, et merces illorum arestare, seu prohiberi facere, nusquam et nequaquam praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali. Signanter vero pro debitis et excessibus aliorum. Siqui vero quidpiam Actionis aut quaestionis contra praefatos Incolas et Inhabitatores dicti Oppidi Kecskeméth, hominesque ipsorum habent, vel habuerint, id coram Magistratu competenti legitime prosequantur: Ex parte quorum idem omnibus contra illos querulantibus meri Juris et Justitiae, ac debitae Satisfactionis competentiam administrabit, prout dictaverit Ordo Juris. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in arce Nostra Regia Posoniensi, die quinta mensis Decembris Anno Domini 1646. Regnor. Nostror. etc.

Másolat a királyi jegyzőkönyvből. Libr. Reg. Nr. IX. pag. 802. — Ezen védlevél s a föntebb 18. és 21. számok alatt felmutatottak között az a különbség van: hogy mivel már ekkor Kecskemét is, Eger is török kézben volt, a követelők sem a kecskeméti helyhatóság, sem az egri várkapitány elibe; hanem átalában az illetékes hatóság elibe utasíttatnak.

———

31.

1649. Gróf Pálffi Pál nádor, a Szeged városi polgárok részekre gróf Eszterházi Miklós elöde által a kún pusztákoni legeltetés iránt 1642. Dec. 20. kiadott s időközben gróf Draskovics János nádor által is már megerösített szabadlevelet maga részéről elfogadván és megerösítvén, átiratja.

Mi Gróff Erdeődi Pálffy Pál Magiar Ország hy Palatinus, és Kunoknak Biráia, Posony Váránák feő Capitania, s azon Posony Tartománinak, s Detrékeő, Stomffa, Marhek, Vereskeő, és Baymócz Váraknak Eörökös Ura, Szentelt Vitéz, az mi kegyelmes Urunk, Fölseghes Harmadik Ferdinand Romay Chászár és Magiar Országhi Koronás Király unk Belseő titok Tanácsa, és Magiar Országhban Helitartóia, Adgiuk tuttára mindeneknek, az kiknek illik, Hogi az Nemes Szeghed Várossátúl hozánk expediált bizonios személiek, producálván előttünk az néhay Galantay Gróff Esterházy Miklós Uram Magiar országhy Palatinus Praedecessorunk, némellj ide aláb megh irtt Pascuatiorúl emanált szabad Levelet, Instállának alázatossan, hogi azon szabad leveleket nostra quoque Palatinali authoritate megh ereősséteni méltóztatván, azon szabadsághban meghnevezett Nemes Szeged Várossát s Lakossit megh is tartani méltóztatnánk, melj levelet szegéni Istenben elniugodot néhaj Gróff Trakostianj Draskovics János Uram, hasonlóképen Magiar Országhi Palatinus Praedecessorunk is, maga saiát pecsétie, és keze irássával megerősssétvén, helliesnek hatta lenni, és méltónak. Melj levélnek Continentiája ez szerént következik:

Comes Nicolaus Esterházi de Galantha Regni Hungariae Palatinus et Judex Cumanorum, Aurei velleris Eques, perpetuus de Frakno, ac Comitatuum Soproniensis, Zoliensis, et de Beregh Supremus Comes, necnon Sacratissimi Principis, ac Domini Domini Ferdinandi tertii Dei gratia Electi Romanorum Imperatoris semper Augusti, ac Germa-

niae, Hungariae, Bohemiae etc. Regis, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae etc. Intimus Consiliarius, Camerarius, et per Hungariam Locumtenens. Adgiuk tuttokra mindeneknek, az kiknek illik, Hogy mi megh találtatván az Nemes Szeged Várostól bizonios követtiek, úgy mint Fodor István, és Nagy Iván Miklós által, az körűllök való Kun föld pascuatioia, és élése felől, noha azt praetendálták, minekutánna az annak előtte ott lakot Kunok decedáltak, s régi, s kiváltképpen első Matthias Királytol adot Privilegiomok mellett, egyenessen az Szegedi város succedált, és az ő dispositioiok alat volna; mindazáltal ruminálván az eő Privilegiomokat, melliet in paribus producáltanak, nyilván constál, hogy nem dominiumot, hanem csak usust, és pascuatiot enged a Privilegiom nekik, és azt is egy aránt valót az Kúnokkal, s az ő Privilegiomok a Palatinus jussát az Kun földeken nem praetendálliák; hanem nem lehetvén az a fizetése az Palatinusnak, az ki az előtt régben volt, méltán in supplementum tale quale huius defectus, az Szegedi városson kivűl más körűl valóknak is elárendálhatnánk egészen azokot a pusztákot (meg maradván a Szegedieknek is az eő Pascuatioiokban való usussok) mindazáltal vévén eszünkben, hogy akadáliokra, és jövendő pusztulásokra lenne az Szegedieknek főképpen az Török igája is lévén raitok, ha más körül valókot is bocsátanánk közökben, ió akaratonkból, melliel az ió tetemenire, és oltalomra inclinalunk inkáb, mintsem károkra valakiknek, Dorosma és Szent Miháli Telek nevő pusztákot éppen, kivévén jussunkot belőlle, az Segedi várośhoz applicaliuk, Cseőngeőlét penig, s Szent Lászlott, Moricz Gattiát, Szankot, Maysát, és Benét melliet Eőcsénk Ezterházi Pál Uram mi nevünkel az Kecskeméti városnak arendált volt, extra hoc, Privilegiomok szerint szabad Pascuatiojok hogi vagion rayta, úgy attuk, és engettük az megh nevezet Szegedi városnak, hogi mi nékünk in Recognitionem Dominii Palatinalis esztendőnkint egy pár Persiai avagi Skárlát oszlopos szőnieget adván, arendálhassák valakinek akariák, s magok is élhessék, s az kik paskuálni akarnának azokon

az pusztákon, nem mi tőllünk, avagi Ispanioktol, hanem az megnevezet Szegedi várostol kövessék fel. Ezeken kivül akár mi névvel nevezendő puzták vannak is, az melliek nélkül magok vallások szerént el lehetnek az Szegediek, magunk dispositionkra reserválliuk, mindazálltal ha anniéra el ér a marhájok, azok se praecludáltassanak nekik, kiröl attuk a megh nevezet Szegedi városnak, ez kezünk irásával, és pecsétünkel megh erősittetett levelünköt. Datum Sempthaviae die vigesima Decembris Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quadragesimo Secundo. Comes Nicolaus Ezterházi. — Gregorius Szent Görgi.

My azért tekéntvén az megh irtt Szegediek köniörgését, az megh nevezet Praedecessorunk levelét minden Punctumaiban, és résziben megh erősétjük, Szabadságot adván nekik, hogi az fellieb megh irtt Puztákat szabadossan árendálhassák, valakinek akariák s magok is élhessék, de úgi, hogi ők is esztendőnként egy pár Persiai avagi Skárlát szeőnieget, in recognitionem Dominii Palatinalis, az mint az teöbb Praedecessorinknak, ugi nekünk is tartozzanak adnj. Kiről attuk ez megh irtt Szegedieknek, ez kezünk irásával, és pecsétünkel megh erőssétteтt levelünket. Keölt Posony Udvarházunknál Szent Iván havának huszonharmadik napján. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quadragesimo nono.

Comes Paulus Pálffy. mp. P. H.

Szab. kir. Szeged város titkos levéltárából.

32.

1656. Gágyi Báthori Zsigmond özvegye Hethesi Katalin halála után, ennek fiára Gágyi Báthori Lászlóra anyaágon szállott birtokokban ezt III. Ferdinand király megerősítvén 1656. Jul. 28. kelt igtató-parancsában a Garami szentbenedeki konventnek meghagyja, hogy Gágyi Báthori Lászlót s

nejét Bene Borbálát a megnevezett birtokokba — köztük Kecskeméten a Pelényi-részbe — jogszerűen igtassa be. — Jakacz Endre Szaniszló konventi, és Mocsári Ferenc királyi kiküldöttek Fülek várában, mint a Töröktül biztos helyen a beigtatást 1657. Aprilis 21-kén s következő napjain teljesítették, miről a konvent kiadja bizonyítványát 1657-ik évi Szent Háromság második vasárnap után harmad napon.

Ferdinandus Tertius Dei Gratia Electus Romanorum Imperator Semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Marchio Moraviae, Comes Habspurgi, Tyrolis, et Goritiae etc. Fidelibus Nostris Honorabilibus Conventui Ecclesiae Sancti Benedicti de juxta Gron Salutem et Gratiam. Quum Nos attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis fidelis Nostri Egregii Ladislai Báthory de Gágy, quae ipse Sacrae primum Regni Nostri Hungariae Coronae, et deinde Majestati Nostrae pro locorum et temporum varietate fideliter exhibuit et impendit, ac sese in posterum quoque exhibiturum et impensurum pollicetur; Totales et integras Curias Nobilitares in Nagy Perse unam, et Tarnócz alteram, necnon portiones possessionarias in eadem Nagy Perse, item Losoncz-Tugár, Pincz, dicta Tarnócz, Keszi, Endreffalva, et Szent Mihály Geregye in Neogradiensi; praeterea in Kövesd Hevesiensi; item in Pondelok, Rimocsa, Kis Honthensi; necnon in alsó Batka, Gömöriensi; demum in Pánd, possessionibus, et Kecskeméth Oppido, sic vocatis, in Pesthiensi, Comitatibus; insuper portiones praediales in Meleg, Pilin, Kis Perse, et Fekete Erdő, in dicto Neogradiensi; item in Ivágy, Pócs-várallya, et Szent Mária, in praefato Hevesiensi; ad haec in Misztincz, et Dobrostya in antelato Kis Honthensi; et in Pilis, Praediis, in praescripto Pesthiensi, Comitatibus existentibus habitas, quibus olim Nobilis Domina Catharina Hetessy Genitrix annotati Ladislai, filii Egregii quondam Sigismundi Báthory de dicta Gágy

Relicta Vidua, praedecessoresque ejusdem praefuissent, eademque bona post mortem et decessum ejusdem in praefatum Ladislaum Báthory optimo materno avitico successionis Jure devoluta exstitissent, possiderenturque per Eundem in pacifico Dominio etiam de praesenti. Totum et omne Jus Nostrum Regium, siquod in dictis totalibus et integris Curiis Nobilitaribus, — in portionibus possessionariis, — insuper portionibus Praedialibus, — habitis, etiam aliter qualitercunque haberemus, aut Eaedem et Eadem Nostram ex quibuscunque Causis, viis, et rationibus concernerent Majestatem, simul cum cunctis suis utilitatibus, et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus, ad easdem praespecificatas Curias Nobilitares, portiones possessionarias, et Praedia, de jure et ab antiquo spectantibus, et pertinere debentibus, praemissis sic, ut praefertur, stantibus, seque habentibus, memorato Ladislao Báthory de dicta Gágy, ac per ipsum Nobili Dominae Barbarae Bene de Nándor Consorti suae, ipsorumque haeredibus et posteritatibus utriusque Sexus universis, vigore aliarum Nostrarum Litterarum Novae Donationis dederimus, donaverimus, et contulerimus, velimusque Eosdem in dominium eorumdem, et earumdem, dictique Juris Nostri Regii in iisdem habiti, per Nostrum, et Vestrum Homines legitime facere introduci. Super quo fidelitati Vestrae harum serie committimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus, Vestrum mittatis Hominem etc. etc. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae die vigesima octava mensis July. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Sexto. L. S.

A Garam melletti szent benedeki konvent jegyzőkönyvéből.

33.

1660. Gróf Wesselényi Ferenc nádor, és neje Szécsi Anna Mária kölcsön felvevén Richthauseni báró Chaos János Konrádtól tízezer császári tallérokat, ezen adósság biztosítására, a visszafizetésig jelzálogúl lekötötték kecskeméti részjószágukat, kamathaszonvételűl pedig átengedték ezen részjószág jövedelmét; mely kötelezvény, illetőleg szerződvényüket a pozsonyi káptalan előtt is beíratták.

Nos Capitulum Ecclesiae Posoniensis etc. Quod Nos ad Instantiam et amicabilem requisitionem Illustrissimi ac Excellentissimi Domini Comitis Francisci Vesselényi de Hadad, Perpetui in Murány, Regni Hungariae Palatini et Judicis Cumanorum, Comitatus Gömöriensis Supremi Comitis, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Intimi Consiliarii, Camerarii, et per Hungariam Locumtenentis etc. Domini Domini Gratiosissimi, qui per Commoditatem Nostri in praesentiam venire nequivisset, duos e medio Nostri, nempe Admodum Reverendos Dominos Paulum Méhes et Georgium Borcsizki, alias Fratres et Concanonicos Nostros, ad infrascriptam fassionem exaudiendam, et iterato authenticandam, ac Nobis suo modo referendam, Nostro pro Testimonio exmiseramus fidedignos, qui tandem exinde ad Nos una reversi, Nobis fideliter, et sub Juramento Suo, in Generali Regni Decreto superinde expresso, retulerunt eo modo: Quomodo Ipsi die prima praesentis Mensis Aprilis, et Anni 1660. currentis, erga Prtlatum Illmum, et Excellmum Dominum Comitem Palatinum, in et ad Domum Ejusdem, hic in Suburbio Posoniensi, Plateaque Xenodochii S. Ladislai, ante Portam S. Laurentii, omnino in Cottu Posoniensi existentem et situatam personaliter accessissent, ibidemque Eundem Praetitulatum Dominum Comitem Palatinum personaliter reperissent, atque idem Illmus ac Excellmus Dominus Comes Franciscus Vesselényi Palatinus, et Illma Domina Comitissa Anna Mária Széchy

Consors Sua, coram iisdem Dominis Fratribus, ac testimoniis Nostris personaliter constituti, matura prius et exacta intra se animorum deliberatione praehabita, sponte et libere fassi sunt, eandemque suam fassionem prius sub propriis suis Sigillis emanatam, in paribus, cum Originalibus correspondentem, pro Nostra quoque authenticatione, eisdem Testimoniis Nostris, exhibuerunt, et praesentaverunt, hujusmodi sub tenore:

Nos Comes Franciscus Vesselényi de Hadad, Perpetuus in Murány, Regni Hungariae Palatinus et Judex Cumanorum, Cottus Gömöriensi Supremus Comes, necnon Sacratissimi Principis, ac Domini Domini Leopoldi Dei Gratia Electi Romanorum Imperatoris Semper Augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regis, Archiducis Austriae etc. Intimus Consiliarius, Camerarius, et per Hungariam Locumtenens, et Comitissa Anna Maria Széchy de Rima Széch Consors, fatemur et recognoscimus per praesentes, Nos a Perillustri ac Magnifico Domino Joanne Conrado a Richthausen, Libero Barone a Chaos, in certis arduis necessitatibus Nostris, Nos ad praesens summe urgentibus, Decem Millia Tallerorum Imperialium singulum per Denarios hungaricales Centum et Quinquaquinta computando, sub spe, et sub fide data futurae et indubitatae restitutionis, ad annuale solitum Interesse sex per centum levasse, et ad manus Nostras mutuo accepisse, sub tali conditione mediante: Quod videlicet Nos, aut in casu Nostrae mortis, Successores et Legatarii utriusque Sexus universi, eandem Summam pecuniariam immediate post evolutionem unius integri Anni, a proxime venturo festo S. Georgii Militis et Martyris, die videlicet vigesima quarta Mensis Aprilis anni currentis computandi, memorato Domino de Chaos, aut Haeredibus ejus et Legatariis, Posteritatibusque pariter utriusque Sexus universis, simul et semel deponere, et infallibiliter numerare debebimus et tenebimur, dantes eidem Domino Chaos, Successoribusque ejus universis, pro majori praedicti Crediti sui Securitate et Cautela, statim, ac in praesens Oppidum Nostrum Kecs-

keméth, in Comitatu Nostro Pesthiensi existens habitum, simul cum cunctis ejusdem pertinentiis, utilitatibus, obventionibus, et Datiis quibuslibet, quovis Nominis vocabulo vocitatis, cum omni Jure, quo per Nos possessum erat, in speciale pignus et Hypothecam realem, simulque actualem ejus possessionem, ad manus Domini Creditoris resignantes, eo modo, ut ipse Dominus a Chaos, et post mortem ejus legitimi Successores quicunque idem Oppidum cum praemissis ejus obventionibus supraattactis a praefato Festo Sancti Georgii anni currentis inchoando, loco praescripti Interesse annui tamdiu tenere, et actualiter possidere, ac uti, frui valeant, ac possint; Subditique Nostri ex praefato Oppido Kecskeméth prout iisdem per Mandatum Nostrum speciale injunximus, annualem censum suum, et debitos quoscunque proventus, alias Nobis hactenus exsolvi solitos, posthac, et a tempore superius statuto, successivis annis non Nobis, sed eidem duntaxat Domino de Chaos, et haeredibus ejus ac Successoribus Universis, ad manus proprias huc Viennam ad Festum Sancti Georgii deferre, et eousque continuando persolvere teneantur, et ad hoc praestandum, auctoritate propria, mediis quibuscunque adigi possint, donec eisdem super antedicta Decem Millium Tallerorum Imperialium Summa per Nos, vel Haeredes aut Successores, aut Legatarios Nostros satisfactum non fuerit, quoad plenum; Assumentes praeterea in Nos, et Nostros quos supra, solitam Evictionis Cautelam, memoratum Dominum Baronem a Chaos, haeredesque ejus et Successores, ac Legatarios utriusque Sexus Universos, in pacifico et quieto Dominio ejusdem Oppidi Kecskeméth praevio modo oppignorati, contra quosvis legitimos Imperitores, Causidicos et Actores, propriis Nostris Curis, laboribus, et Expensis tueri, et protegere, et defendendo conservare tenebimur. Casu vero quo non possemus, non curaremus, aut summam debitam ad terminum annualem praefixum in paratis exsolvere negligeremus; Extunc idem Dominus a Chaos, et Supranominati Successores et Legatarii, praeter possessionem et usum fructuum Oppidi Kecskeméth, vigore

praesentium concessam, alia quaevis Bona Nostra ubicunque et in quibuscunque Cottibus sub Jurisdictione Sacrae Regni Hungariae Coronae existentia habita, medio cujuscunque Judicis (Contradictione, Inhibitione, Repulsione, Novo Judicio, Appellatione, tempore Belli, Messis, Vindemiarum, aliisque Judiciorum temporibus, et Exceptionibus, ac Juridicis Remediis omnibus amputatis, et nullatenus obstare valentibus) pariter vigore solummodo praesentium, usque ad valorem praescriptorum Decem Millium Tallerorum Imperialium occupandi, tenendi, et possidendi, et pro se Ipsis usque ad totalem sui contentationem usurpandi, plenariam et omnimodam habeant potestatis facultatem. Quodsi vero etiam idem Dominus a Chaos, Haeredesve et Successores ejus Universi, obveniente, quod Deus avertat, tempore Belli, aut alio quovis casu fortuito et impedimento, proventibus saepe dicti Oppidi, in toto, vel ad partem, uti, frui non possent, extunc eisdem sub iterata, et Generali Bonorum Nostrorum Hypotheca, ex aliis proventibus Nostris, Interesse Conventum, Sex videlicet per centum quotannis computando, simul cum mentionata Capitali Summa realiter exsolvere tenebimur. Volumusque insuper, ut hae Obligatoriae Nostrae Litterae, eundem habeant vigorem, quasi Fassionem, quam utprimum in Liberam et Regiam Civitatem Posoniensem rediverimus, inibi quantocius super omnibus praemissis, more consveto, Capitulariter facere promittimus, et facturi sumus, jam tum actualiter fecissemus. Harum Nostrarum propriae manus subscriptione et Sigilli appressione munitarum Testimonio et vigore Litterarum mediante. Actum Viennae die 6. Mensis Februarii Anno Domini 1660. Comes Franciscus Vesselényi (L. S.) Comitissa Anna Maria Zéchy (L. S.) — Ego infrascriptus Sacr. Caes. Regiaeque Mattis Secretarius Hungaricus Aulicus, fateor et recognosco praesens par cum vero suo Originali diligenter collatum, et per omnia conforme esse repertum. In cujus rei fidem rogatus subscripsi et Sigillum apposui. Viennae 15 a Mensis Martii 1660. (L. S.) Andreas Ruthkay. mp.

Super qua Illmorum ac Excellmi Domini Comitis Palatini Francisci Vesselényi, et Dominae Comitissae Annae Mariae Zéchy Consortis ejusdem facta, coram memoratis celebrata, et authenticata, ac modo praemisso exhibita, et praesentibus de verbo ad verbum inserta et inscripta Fassione, ad fidelem eorundem annotatorum Testimoniorum Nostrorum Relationem, Praesentes Litteras Nostras Fassionales, Jurium futuram uberioremque ad cautelam necessarias, sub Sigillo Nostro Capitulari et authentico extradandas duximus et concedendas. Datum Feria quinta proxima post Festum Gloriosi Paschatis Anno Domini 1660. praescripto.

A pozsonyi káptalan jegyzőkönyvéből.

34.

1663. Jun. 15. Wesselényi Ferenc nádor rendelvénye a kecskeméti birák és polgárokhoz, melyben őket utasitja: hogy az általa a városban birt Sárkándi-féle rész adajából a mely egyszáz forintokat kilenc év elött testvére néhai Wesselényi Istvánnak engedett, s mely néhány év óta hátralékban van, ő azt jövőre Kemény János fejedelem özvegyének engedte, minél fogva mind a hátralékot, mind jövőben az évi járulékot ennek kiszolgáltassák.

Comes Franciscus Wesseleny de Hadad, perpetuus in Murány, Regni Hungariae Palatinus, Judex Cumanorum, Aurei Velleris Eques, Comitatuum Gömöriensis, item Pest Pilis et Solt unitorum Supremus Comes, Generalatus partium Regni hujus Hungariae Superiorum Supremus Administrator, necnon Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Intimus Consiliarius, Camerarius, et per Hungariam Locumtenens. Kecskeméti Biráknak és Polgároknak közönségessen köszönetünket ajánljuk. Juthat eszetekben, hogy ez előtt

kilencz esztendével az Sárkandy részbül annuatim száz, száz, forintot engettünk vala Eöcsém néhai Wesseleny István Uramnak, es Successorinak: Azonban úgy értjük, hogy azt egynehány esztendötül foghvást praestálni elmulattátok, kihez képest igy lévén a' dologh, vévén ezen levelünket, mindgyárt külgyetek az Fejedelem Kemény Jánosné Aszonyomhoz ő kegyelméhöz, és mind arrúl a' ki hátra vagyon, 's mind peniglen az Jővendőbeli fizetéstekrűl végezzetek eő kegyelmével, 's azon száz forintot annuatim praestálni eő kegyelmének semmiképpen ell ne mulassátok. Ez lévén a mi akaratunk, külömben se cselekedgyetek. Datum Cassoviae die decima Quinta mensis Junii Anno Domini 1663. Comes Franciscus Wesseleny. mp. L. S.

Az eredetihez kül alakjára hasonló, nyilt levél alakú, egykorú másolat Kecskemét város levéltárában. — Kemény János az 1662. Jan. 23. vívott csatában elesvén, az erdélyi trónon török kegyelemből maradt Apaffi Mihály, elhalt vetélytársának birtokait lefoglaltatta, — e rendelvénynél fogva tehát, a sok árvával maradt s magyarországba futott özvegy fejedelemnő részére utalványozott kecskeméti adó, segélypénz volt a nádortúl.

35.

1668. Febr. 22. I. Leopold király Kecskemétnek külön; Körös és Czegléd városoknak egy példányban ismét külön; valamint a kiskúnsági összes helységeknek egy harmadik példányban, fentebb írt napon; ugyan ez évi Julius 18-án végre Jász-Berénynek egy, a jász és nagykúnsági öszves helységeknek pedig másik külön példányban Védlevelet ad, melynél fogva említett városokat, helységeket saját különös királyi oltalmába veszi, az e vidékhez legközelebbi magyar várak kapitányainak s tiszteinek meghagyja: hogy a mikor az őrségbeli vitézeik e vidékre bocsátkoznak, az ő levelükkel ellátva

legyenek, a föld népét ne háborgassák, ne zsarolják, ne károsítsák és ne kínozzák, hanem a tisztességes ellátással megelégedni tartozzanak, ellenkező esetben az általuk netalán újabb zaklatásnak kitétetendő itteni szegény népnek szabadsága lészen őket saját erejével elfogni, s büntetés végett a megyei hatóságnak átadni, — meghagyván egyszersmind a megnevezett végvárak kapitányainak: hogy e Védlevél tartalmát őrségbeli vitézeik között meghirdettessék, s azokat a kihágásoktúl szigorúan eltiltsák. — A Kecskemét város részére kiadott igen érdekes Védlevél tartalma következő:

Leopoldus Primus etc. Fidelibus Nostris Spectabilibus, Magnificis, Egregiis, et Nobilibus, Praesidiorum Nostrorum Onodiensis, Szendereoensis, Putnokiensis, Kállóiensis, Diósgyőriensis, Filekiensis, Déváiensis, Corponensis, Kékköviensis, Levensis, Nittriensis, Révkomáromiensis, aliorumque Supremis et Vice Capitaneis, Ductoribus, Vexilliferis, Vayvodis, et quocunque Officio Militari fungentibus, modernis et futuris, Praesentium Notitiam habituris, Salutem et Gratiam. Conquesti sunt Majestati Nostrae Fideles Nostri Prudentes ac Circumspecti Judex et Jurati, caeterique Cives et Inhabitatores Oppidi Nostri Kechkeméth, qualiter non deessent plerique Vagabundi et Christianae Compassioni omnino obliti, Praedones potius, quam milites dicendi, qui in partes illas extra omne boni publici studium, privatis delectationibus abrepti divagantes, in Residentias et habitationes eorumdem querulantium irruere, et propter Hospitalitatem semper prompte et condecenter exhibitam eosdem divexare, rebus allodialibus, pecoribus et Supellectilibus Domus privare, Plagis praeterea, verberibus, caedibus, dehonestationibus, et omnis generis injuriis ac Blasphemiis afficiendo, de solitis eorum habitaculis, penitus desolaturi, arcere non cessarent, damno et praejudicio ipsorum intolerabili, ditionum vero Nostrarum jactura manifesta. Supplicantes Majestati Nostrae debita cum Instantia humillime, quatenus ipsis de Opportuno et condigno permansionis eorumdem remedio

clementer providere dignaremur, nec pateremur eosdem improvise destitui. Demissa itaque eorumdem Instantia de Regiae benignitatis Nostrae propensione clementer admissa, et exaudita, eosdem unacum universis ipsorum habitaculis, appertinentiis, facultatibus, familiis, armentis, et substantiis, in Regiam Nostram recipientes protectionem, et tutelam specialem, Nostrae duximus committendos tuitioni: ea per expressum adjecta praeservatione, ut universi milites et Confiniarii Nostri, eorsum deinceps profecturi, pro discernendo sui Statu Litteras Vestras Testimoniales secum habere, et condecenti hospitalitate contenti esse debeant; si vero secus ibidem vagari, insolentias exercere, et miserae plebis intertentione, aliisque gravioribus noxiis se se intolerantiores efficere praesumpserint, eo in casu dictis querulantibus contra talium excessuum patratores, velut in flagranti crimine deprehensos agendi, eosque propria authoritate captivandi, et Magistratibus Comitatuum assignandi facultatem impertimur. Quo circa Fidelitati Vestrae, et Vestrum Singulis harum serie firmiter praecipientes committimus et mandamus, quatenus praesentem benignam Resolutionem Nostram ubivis in praedictis Confiniis et Officiolatibus publicare, Militiam curae Vestrae commissam ab ulteriori saepe fatorum querulantium inquietatione inhibere, quin potius, locis et temporibus debitis, iisdem querulantibus in Tuitionem et Protectionem eorundem assistere, modis omnibus debeatis et teneamini. Authoritate Nostra Caesarea atque Regia in praesentibus Vobis hac in parte per Nos plenarie concessa et attributa. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibienti restitutis. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae die 22-a Febr. Anno Domini 1668.

Másolat a királyi jegyzőkönyvből. Libr. Reg. Nr. XIV. pag. 110. következő utójegyzettel: „In simili pro parte Oppidi Kőrös et Czegléd in uno exemplari; item pro parte Pagorum seu Possessionum Kis Kunságh vocatorum, inter Danubium et Tibiscum fluvios degentium; — necnon die 18-a

Julii 1668. similes Protectionales ad Instantiam Oppidi Jász Berény, necnon Cumanorum et Philistaeorum extradatae." — Ezen királyi védlevél eredetie a város levéltárában többé nem létez.

36.

1675. Május 25. Pathai András kecskeméti tanácsbeli részére adatott királyi védlevél.

Leopoldus Istennek Kegyelmességéből az egész Keresztyény Romai Birodalomnak Felséges Császára, Nemet, Magyar, Cseh, Tóth, Horváth 's ezekhez tartozandó országoknak düesősséges Felséges Kirallya, Austriának Fejedelme, Burgundi, Brabantia, Styria, Carinthia, Carinolia Tartományinak, Morvaországnak Herczege, Habspurghnak, Tyrolisnak és Goritiának Nádor Ispánnya, és Gróff örökös Ura etc. Az mi kedves és szerelmes Híveinknek, Méltóságos Gáspár Jánosnak az Teutoniai Boldogságos Szűz Máriának Szerzetében lévő Jeruzsalemi Keresztes Szentelt Vitézinek Fejedelmének, Bithiniának Gondviselőjének, Német és Olasz Országok Vitézi Rendviselő Nagy Mesterének, Magyar Ország és ahoz tartozandó minden helyeknek Gubernatorának, igazgató Vezérinek. Chrisztusban Tiszteletes Szelepchényi Györgynek, Esztergami Káptolomnak Érsekének, azon Vármegyének örökös Urának, Magyar Ország Primásának 's Gongyaviselőjének, Országunk legfőbb Secretariussának, Cancellariussának, és az megmondott Magyar Országunknak minden ügyiben Helytartójának. Tekintetes és Nagyságos Gróff Monte Cuccoli Raymundnak, Hoheneg Jószágának örökös Urának, 's mindkét részről való Uraságának Szentelt Vitézének, helytartó Generalissának Nagy Győr Végházunknak, és ahoz tartozandó Véghelyeinknek Fő Generalis mezei Kapitánnyának. Gróff Ghimessi Forgách

Ádámnak Neográd és Borsod Vármegyéknek Fő Ispánnyának, Magyar Ország mostani Gondgyaviselő Birájának, az mi kedves Tanácsunknak. Gróff Botthiány Christophnak a' Dunán innen Kanizsa ellenében lévő végházainknak Generalis Fő Kapitánnyának. Gróff Galanthai Eszterházy Pálnak Fraknó Várának örökös Urának, Sopron Vármegye Fő Ispánnyának, alsó Magyar Országunk Generalis Fő Kapitánnyának. Gróff Hofchirchen Lajos Károlynak mezei Hadaink Helytartó Generálissának, Komárom Végvárunk Fő Kapitánnyának. Gróff Galanthai Eszterházy Ferencznek, Fraknó várâ örökös Urának, Pápai és Sempte végváraink Fő Kapitánnyának, Zala és Somogy egyben foglalt Vármegyéknek Fő Ispányságának Gondgyaviselőjének. Tekintetes Kesselökői Majthényi Jánosnak Törvényekben Személyünk viselő Helytartónknak. Gersei Petheő Lászlónak Egerszeghi Feő Kapitányunknak, Dunán innen Kanizsa ellenében tétetett végházainknak Vice Generalis Kapitányunknak, mi Tanácsunknak. Székessi Bercsényi Miklósnak, alsó Magyar Országi Vice Generalis Kapitányunknak, hivünknek. Babocsai Ferencznek Veszprémi Végházunk Kapitánnyának; az Dunán innen és túl való Véghelyeinknek Fő és Vice Kapitányinak, és nemkülömben mint az felül megneveztetett Dunán innen lévő Vármegyéinknek Fő és Vice Ispánnyaiknak, úgy az Dunán túl minden Vármegyéinknek Fő és Vice Ispánnyaiknak, Szolga Biráknak, Juratus Assessoroknak, és mind az egész Nagyságosi és Nemesi minden Tisztviselő Rendeknek, együtt vagy külön lévőknek, ez mi Levelünkkel minden megkeresendőknek vagy találandóknak egésséget és kegyelmet.

Mi Felséges Méltóságunknak alázatossan panaszolkodván a' mi Hivünk okos és eszes Nemes Pathay András Kecskeméth Várossának edgyik Helytartó Lakossa, hogy tudniillik némely Véghelyeinkben lakozó fegyveresek szándékoznának boszút állani ugyanazon Kecskeméth Várossában lakozó Gajdi Lőrincz haláláért, ki Nyolcz száz Tallérok ellopása felől gyanúságos lévén, közitéletből származott hirtelenség szerint való büntetése, és ütögetése lévén, azon

közben történet szerint halála is érkezett, kinek némely Attyafiai, mintha Pathay András volna bizonyos oka halálának, azon Nemes Pathay Andrást mind személye 's mind Jószága vesztése, prédálása alatt erőszak szerint való maguk hatalmátúl származott üldözésekkel, kergetésekkel, háborgatásokkal, dúlással, fosztással, öléssel fenyegetik 's ostromják: ezek közül edgyik Nyéki Gábor az megh nevezett Kecskeméth Városának akkori Notariussa, a' ki sokadalmi alkalmatosságokkal, nem tudván micsoda szín, és praetendáló okokra nézve, hol maga személye szerint, hol közben vetett dúló fosztó személyek által, hol' aristommal tömlöczel, hol nyilván való kárositással merészlett eddig is búsítani, nem kevés boszontására, és sok nyilván való kárára is. — Könyörögvén azért Felségünknek alázatossan, ime illendő remediumokkal, Protectionalis Pecsétes és Kezünk irásával erősíttetett Levelünkkel orvosoljuk, gondviselésünk, oltalmunk, és Kegyelmünk alatt meg oltalmazni 's tartani elvégeztük, mellyet reátok is bizni méltóztattunk. Azért méltó alázatos és igasságos kérésének Kegyelmessen patrocinálván, az mi Felséges Királyi Tisztünk szerint minden alattam lévő Hiveinket intünk: hogy minden felháboritás nélkül meg oltalmaztassék akarjuk. Azért Hűségteknek és kinek kinek személye szerint ez Protectionalis Pecsétes Levelünknek rendiben erőssen parancsoljuk, hogy valamikor és valahányszor az felül meg nevezett Pathay Andrástúl, mind edgyütt 's mind kit kit személye szerint közűletek megtalálandó, azon személyt mind személyében 's mind jószágában Gajdi Lőrincz Attyafiai ellen, 's mind pedig Nyéki Gábor ellen, mind egyebek ellen is, kiknek valami praetensioi lennének Pathay András ellen, óltalommal legyetek az fellyül specificált Pathay Andráshoz, sőtt akárminemű praetendálók ellen is, kiknek valami praetensioi lennének Pathay András ellen, az közönséges igaz törvény szolgáltatásnak uttyán is, az hol 's mikor kívántatik, az igaz és rendes törvény szolgáltatással, mint igazat itélő Birák, igasságot szolgáljatok és szolgáltassatok, Felséges Királyi Méltóságunk 's Tisztünk szerint engedtetett

Authoritásunkkal, melyben egyebet se cselekedgyetek. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Vigesima quinta Mensis Mai. Anno 1675. Császári Országlásuuk tizenhetedik esztendejében, Magyar Országi 's egyébb Országok Királyságunknak huszadik esztendejében, Cseh országi királyságunknak pedig tizenkilenczedik esztendejében. Leopoldus mpr. Thomas Pálffy mpr. Episcopus Nittriensis. Stephanus Orbán mpr.

Egykorú másolat, s mint rajta észlelhető, magán fordítás, — az eredetihez hasonlóvá tenni kivánt külsővel, egész íven, nyilt alakban. — Pathay András fi-örökösi múlt században kihalván, nőmaradéki fenvannak Kunszentmártonban, és Kecskeméten; ezek közül némelyek 1848-ban a város levéltárából a Pathay-családot illető régi iratokat kérvén kiadatni, irányadás tekintetéből a kezüknél levő okmányokat előmutatták, melyek között a fentebbi is találtatván, lemásolás végett átengedtették.

37.

1676. Jan. 22. I. Rákóczi Ferenc fejedelem kecskeméti részbirtokát zálogba adja Kohári Istvánnak.

Nos Franciscus Rákóczy Dei Gratia Electus Transsylvaniae Princeps, Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes, Perpetuus de Saaros, ejusdemque Comitatus Supremus ac Perpetuus Comes etc. Omnibus et quibuslibet gravaminibus Universorum Nostrorum Cognatorum et Successorum, quos videlicet infrascriptum tangeret et concerneret, seu in futurum tangere, aut concernere posset negotium, in nos sumptis et levatis. Fatemur et recognoscimus per praesentes:

Hogy mi kiváltképpen való szükségünktől viseltetvén, vettünk fel Tekintetes és Nagyságos Koháry István Úrtól

Eő Kegyelmétől négy száz magyar forintokat jó és elkelő folyó pénzül. Mely summa pénzrül akarván eő Kegyelmét assecurálnunk, adtuk, és mindgyárást per manus bocsátottuk eő Kegyelmének 's utriusque Sexus Successorinak és Legatariussinak, Nemes Pest Vármegyében Kecskemét Várossában lévő Portionkat, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, sub suis veris metis et antiquis limitibus, ad eandem de jure et ab antiquo spectantibus, pertinereque debentibus, titulo pignoris, et modo redemptibili utenda, tenenda, possidenda, pariter et habenda, az alább meg irt conditiok alatt, ez szerint:

Primo. Hogy azon Jószágunkat sem mi, sem pediglen maradékink, a dato praesentium computando, eőt egész Esztendők folytában, semmi némű úton és módon ki ne válthassák.

Secundo. Eltelvén azon öt Esztendők, a kiváltásnak ideje, praehabita prius tribus mensibus de redemptione, sive depositione summae antelatae, legitima praemonitione, új Esztendő napja légyen.

Tertio. Az pénznek depositioja simul et semel, jó és elkelő currens monetául az ő Kegyelmek residentiájának helyén légyen.

Quarto. A mi annualis jövedelmek eő Kegyelmeknek tempore depositionis, azon Jószágban kün restantiában lészen, azt etiam post levationem summae, et remissionis Bonorum, omnibus licitis modis et mediis exigálhassák és percipiálhassák.

Quinto. Az szokott Evictiot magunkra, maradékinkra, és Legatariusinkra assumálván, tartozunk, és tartozni fognak eő Kegyelmét 's utriusque sexus successorit és Legatariussit, in quieto usu, realique et pacifico Dominio praerepetitorum Bonorum, pertinentiarumque eorumdem et utilitatum, contra quosvis legitimos impetitores, Causidicos et Actores, intra tempus redemptionis, propriis laboribus, curis et expensis, tueálnunk, conserválnunk, protegálnunk, és defendálnunk.

Melynek nagyobb bizonságára adtuk cő Kegyelmének ezen Levelünket, saját kezünk irásával és pecsétünkel meg erősítvén. Datum in Castello Borsi, die Vigesima Secunda mensis Januarii. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Septvagesimo Sexto. Franciscus Rákóczy. mpr. (L. S.)

A magyar királyi kamara levéltárában létező s gróf Károlyi Ferenc eredeti folyamodása mellett 1746. évben benyujtott másolatról.

38.

1702. I. Leopold király igtató parancsa a váci káptalanhoz, melyben meghagyja: hogy néhai báró Vesselényi Páltól hütlenség miatt elkobzott, s gágyi Báthori Gábor magszakadásával a koronára szállott, és a király által gróf Koháry Istvánnak adományzott kecskeméti részek s egyéb elszámlált jószágok birtokába az adományzottat jogszerüleg igtassa be.

Leopoldus Dei gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Marchio Moraviae, Comes Habspurgi, Tyrolis et Goritiae etc. Fidelibus nostris Honorabilibus Capitulo Ecclesiae Vaciensis salutem et gratiam. Quod Nos benignum, condignumque habentes respectum Fidelis nostri nobis dilecti Spectabilis ac Magnifici Comitis Stephani Kobáry de Csábrágh, Camerarii et Consiliarii nostri, necnon actualis Colonelli, et partium antelati Regni nostri Hungariae Transdanubianarum, et Antemontanarum Vice Generalis, fidelium non minus ac utilium erga Sacram dicti Regni nostri Hungariae Coronam, et consequenter Majestatem quoque nostram compluribus abhinc annis singulari cum

fidelitate, cumque omnimoda satisfactione nostra laudabiliter praestitorum, exindeque comparatorum meritorum, ac imposterum quoque pari fidelitatis et constantiae zelo praestandorum Servitiorum. Cum igitur ob id, tum vero partim pro parata pecunia, partim in sortem emeriti per eundem Comitem Stephanum Koháry Stipendii Militaris, certa infranominata et specificata Bona, antehac Fiscalia, signanter autem Portionem Baronis Pauli Vesselényi in Oppido Kecskeméth, Cottuque Pestiniensi existentem, per incursum Notae Infidelitatis dicti Baronis Vesselényi in Fiscum nostrum Regium devolutam, pro florenis Mille Sexcentis Sexaginta Sex Hungaricalibus, ac Sexaginta Sex denariis. Item totalem Possessionem Gálsa sic dictam, aliasque per Georgium quondam Bory vigore certi contractus inter Cameram nostram Hungaricam ab una, et eundem Georgium quondam Bory ab altera partibus initi, in Fiscum nostrum Regium devolutam, et in Comitatu Neogradiensi situatam, in florenis Hungaricalibus Termille ducentis viginti quinque, denariis quadraginta octo, in Anno Millesimo Sexcentesimo octvagesimo primo, die decima octava mensis Octobris; similiter Curiam Fülekiensem Báthoriano Fiscalem, cum ejusdem appertinentiis, et Educillo, in praedicto Neogradiensi, Jure Bosnyákiano si et in quantum edoceri posset, salvo permanente; Portionem item in praeattacto Oppido Kecskemét, antelatoque Pestiensi Comitatibus habitam, pro florenis Mille quingentis Rhenensibus in Anno Millesimo Sexcentesimo Nonagesimo quarto, die nona mensis Octobris. Praeterea Curiam Nobilitarem in Possessione Perse existentem, pro florenis Mille ducentis quinquaginta. Item praedictam Possessionem Perse, ex sex populosis, una vero deserta, integris Sessionibus Colonicalibus constantem, pro florenis Mille Sexcentis Octvaginta; necnon integram medietatem Pradii Fekete Erdő nuncupati pro florenis Centum octvaginta in Cottu Neogradiensi; Tandem Portionem Rima-Lehotensem ex una integra et media, ac una octavali Sessionibus Colonicalibus pro florenis Centum triginta. Demum in alio itidem Prae-

dio Dobrostya dicto, unam integram Sessionem pro florenis Centum viginti, in Cottu Honthensi existentia, ac Báthoryano Fiscalia nuncupata, per defectum Seminis Egregii quondam Gabrielis Báthory in Fiscum nostrum Regium legitime devoluta, inque singillatim praespecificata Ter Mille Septingentorum quinquaginta Florenorum Rhenens: summa, in Anno Millesimo Sexcentesimo Nonagesimo Septimo, die decima tertia Mensis Novembris pleno Fisci Regii Jure comparata, et cum manutentione, Evictioneque Fisci Regii, juxta productas in originali coram Cancellaria nostra Regio Aulica Hungarica, memoratae Camerae nostrae Hungaricae Literas Testimoniales acquisita. Totum item et omne Jus nostrum Regium, quod in praespecificatis Bonis totalibus — — etiam aliter qualitercumque haberemus, aut eadem — nostram ex quibuscunque causis, viis, modis, et rationibus concernerent, vel concernere possent Mattem, cum cunctis suis appertinentiis, et utilitatibus quibuslibet — — Eidem Comiti Stephano Koháry, Haeredibusque et Posteritatibus, sed et Legatariis, et Cessionariis universis, in praespecificatis summis sub legali, tam respectu praeinsertarum summarum, quam Haereditatis in Fiscum nostrum Regium assumpta Evictione, vigore etiam benignae Resolutionis nostrae, per Cameram nostram Aulicam die adhuc vigesima quarta Mensis Junii Anno Millesimo Septingentesimo primo proxime praeterito, Cancellariae nostrae Regio-Hungaricae itidem Aulicae Decretaliter intimatae, vigore aliarum benignarum Literarum nostrarum Juris nostri Regii Donationalium superinde emanatarum Jure perpetuo et irrevocabiliter, praevio modo in Fiscum nostrum Regium assumpta Evictione, salvo tamen Jure alieno, dederimus, donaverimus et contulerimus, velimusque eundem Comitem Stephanum Koháry in Dominium praedictorum Bonorum — — per nostrum Regium, et vestrum Capitularem Homines legitime facere introduci, easdemque, eadem, et Idem, Eidem statui Lege Regni admittente. Super quo Fidelitati vestrae harum serie firmiter praecipientes committimus, et mandamus — — etc. Datum in Castro nostro Laxen-

burgh, die vigesima sexta Mensis May, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Secundo.

A váci káptalan jegyzökönyvéből; melyben foglalt hivatalos jelentés szerint a kecskeméti részekbe igtatás a hely szinén Darvas Mihály királyi, és Czignarovics János káptalani kiküldöttek által 1703. Mart. 5. a többiekre nézve ugyanazon hónap következő napjain ugyanazok által ünnepélyesen végrehajtatott.

39.

1711. Eleonora I. Leopold király özvegye s I. Jósef halála után III. Károly haza érkezéseig királyi helytartónő igtató parancsa a váci káptalanhoz, melyben meghagyja: hogy néhai gróf Vesselényi Ferenc nádor halála után hütlenség miatt elkobzott kecskeméti rész birtokába, — melyet gróf Kohári István különbenis zálogban birt, utóbb pedig nekie adományoztatott, — ezt jogszerüleg igtassa be.

Eleonora Magdalena Theresia, Dei gratia Romanorum Imperatrix vidua, et Coronata Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae Regina, utpote Serenissimi, ac Potentissimi Principis ac Domini Caroli Tertii, Dei gratia Hispaniarum, Indiarumque, necnon Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. Regis, Filii nostri dilectissimi nunc unici Mater, et Regnorum ejusdem pro tempore Rectrix. Fidelibus nostris Honorabilibus Capitulo Ecclesiae Vaciensis, salutem et gratiam. Quum Nos, cum ad nonnullorum Fidelium nostrorum humillimam supplicationem, nostrae propterea factam Majestati, tum vero grata recolentes memoria constantem fidem, et fidelitatem, cumulatissimorumque servitorum merita Fidelis nostri nobis dilecti Spectabilis ac Magnifici Comitis Stephani Koháry de Csábrágh, perpetui in Szitnya et Murány, Comi-

latus Honthensis Supremi ac Perpetui Comitis, Generalis Campi Mareschalli Locumtenentis, et Serenissimi quondam Principis Josephi Romanorum Imperatoris, et Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regis, Filii olim nostri gloriosae memoriae desideratissimi, Consiliarii et Camerarii, quae idem pro locorum et temporum varietate, atque occasionum exigentia, Sacrae cumprimis praedicti Regni Hungariae Coronae, et deinde Serenissimo quondam Principi Leopoldo primo Romanorum Imperatori, et Hungariae Regi, Domino et Conjugi olim nostro beatae recordationis desideratissimo, ac tandem praefato etiam Filio olim nostro, ac Augustae Domui Austriacae utiliter et constanter exhibuit ac impendit, et imposterum etiam, uti de ipso benigne confidimus, pari fidelitate et constantia exhibere ac impendere non cessabit. Cum igitur ob id, tum vero intuitu certae conventionis per antelatum Comitem Stephanum Kohάry, ratione quarumdam restantiarum suarum, cum Camera Caesareo Regia Aulica initae, et per eandem praelibatae adhuc olim Caesareo Regiae Matti Domino nimirum Conjugi nostro, in Anno Domini Millesimo Septingentesimo Secundo humillime relatae, et per praelibatam suam Mattem benigne ratificatae, certam Portionem Fiscalem in Oppido Kecskeméth, Cottu Pestiensi adjacentem habitam, per notam infidelitatis Comitis quondam Francisci Vesselényi in Fiscum Regium devolutam, et per memoratum Comitem Stephanum Koháry, Familiamque ipsius usque in praesens titulo Pignoris possessam; Totum item et omne Jus Regium, siquod in praenuncupata Portione Vesselényiana in praedicto Oppido Kecskeméth existente habita, (salvo Jure Haereditario, quod in Portione modo dicti Oppidi Kecskeméth, unacum praememorata Comitis quondam Francisci Vesselényi, itidem Portione insimul impignorata haberetur, et Familiam Bosnyákianam concerneret permanente) sive per incursum notae perpetuae Infidelitatis praefati olim Francisci Vesselényi, sive etiam aliter qualitercunque, et ex quibuscunque causis, viis, modis, et rationibus Regiam concerneret Majestatem, simul cum cunctis suis utilitatibus

et pertinentiis quibuslibet — — memorato Comiti Stephano Koháry, Haeredibus item, Successoribus, Cessionariis et Legatariis ejusdem utriusque sexus universis, jure perennali, ad liberam ipsius Comitis Stephani Koháry dispositionem, juxta benignum praelibatae quondam Caesareo Regiae Leopoldinae Mattis, eidem Comiti, jam antehac, quoad omnia bona sua elargitum et confirmatum Regium consensum, sub legali, tam respectu Summae, quam Haereditatis Fisci Regii, Evictione, et cum Juris quoque Armorum remissione, ad mentem etiam, et tenorem benignae resolutionis praelibati quondam Domini Imperatoris et Regis Leopoldi Conjugis olim nostri, Cancellariae eotum suae Regiae Aulicae Hungaricae, per praefatam Cameram aeque Aulicam in Anno suprascripto Millesimo Septingentesimo Secundo, sub dato diei decimae octavae mensis Octobris, jam pridem praeteriti Decretaliter intimatae, ac per Mattem quoque nostram, auctoritate nostra Reginali, et Rectricia, clementer ratihabitae et confirmatae, Jure perennali, perpetuo, et irrevocabiliter, modalitateque et conditionibus, ac cautelis sub praenotatis, virtute aliarum benignarum Literarum nostrarum Juris Regii Donationalium superinde emanatarum (Salvo nihilominus Jure alieno, potissimum vero Ecclesiarum Dei) dederimus, donaverimus, et contulerimus, velimusque eundem Comitem Stephanum Koháry in Dominium suprafatae Portionis Fiscalis Vesselényianae in attacto Oppido Kecskeméth praenotato Comitatu Pestiensi existentis situatae, dictique Juris Regii ibidem habiti, per Regium et Vestrum Capitularem Homines legitime facere introduci, eandemque, easdem, et idem, Eidem statui, Lege Regni admittente. Super quo Fidelitati vestrae harum serie firmiter praecipientes benigne committimus et mandamus — — etc. Datum in Archiducali Civitate Vienna Austriae, die vigesima septima mensis Septembris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo undecimo.

A váci káptalan jegyzőkönyvéből; melyben levő hivatalos jelentéshöz képest Jánosi János királyi, és Berkes András káptalani kiküldöttek által a beigtatás 1712. Jan. 17. a hely szinén ellenmondás nélkül végrehajtatott.

40.

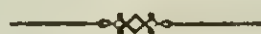
1731. Erdődi gróf Pálffy Miklós nádor igtató parancsa a váci káptalanhoz, melyben meghagyja, hogy a II. Rákóczy Ferenc fejedelemtől hütlenség miatt elkobzott s általa gróf Koháry Andrásnak adományzott kecskeméti rész birtokába, az adományzottat ünnepélyesen s jogszerüleg igtassa be.

Comes Nicolaus Pálffy ab Erdőd, Perpetuus in Vöröskő etc. Regni Hungariae Palatinus, Judex Cumanorum, Aurei Velleris Eques, Comitatuum Posoniensis Perpetuus, Pest Pilis et Solt vero Supremus Comes, Arcis Regiae Posoniensis Supremus aeque ac Haereditarius Capitaneus, Sacratissimi Principis, ac Domini, Domini Caroli Sexti Dei Gratia Electi Romanorum Imperatoris semper Augusti, ac Germaniae, Hispaniarum, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. Regis, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae etc. actualis intimus Consiliarius, Camerarius, Generalis Campi Mareschallus, unius Regiminis pedestris Ordinis militiae Germanicae Colonellus, Consilii Regii Locumtenentialis, et Tabulae Septemviralis Praeses, ac per dictum Regnum Hungariae Locumtenens Regius. Amicis suis Reverendis, Honorabilibus, Capitulo Ecclesiae Vaciensis salutem, et amicitiam paratam cum honore. Cum nos tum ad nonnullorum instantem supplicationem apud nos propterea factam, tum vero attentis et consideratis fidelitate, fideliumque servitiorum meritis Spectabilis ac Magnifici Comitis Andreae Koháry de Csábrágh et Szittnya, Perpetui in Murány, Comitatus

Honthensis Supremi ac perpetui Comitis, altefatae Suae Mattis Sacrmae Regiminis Scheriani vice Colonelli. Quae ipse Sacrae imprimis Regni Hungariae Coronae, ac deinde praelibatae quoque Sacrae Caesareae Regiaeque Matti Domino, Domino nostro Clementissimo pro locorum et temporum varietate, atque occasionum exigentia fideliter et constanter exhibuit et impendit, ac imposterum quoque pari fidelitatis et constantiae fervore sese exhibiturum et impensurum pollicetur. Certam quamdam Portionem, in cujus Possessione actu quoque existeret, in Oppido Kecskeméth Comitatu Pestiensi existente habita, quae alias Principis Francisci Rákóczy praefuisset, sed per incursum notae infidelitatis, ad Sacram imprimis Regni Hungariae Coronam, ac deinde praelibatae quoque Sacrae Caesareae Regiaeque Mattis Collationem, aut nostram Palatinalem juxta antiquam et approbatam Regni hujus Hungariae consvetudinem ac Legem, rite, legitimeque devoluta esse perhiberetur et redacta. Totum item et omne Jus Regium, siquod altefata Sua Majestas Sacrma in Portione, in Oppido Kecskemét, Comitatuque Pestiensi existente habita, etiam aliter qualitercunque haberet, aut eadem Suam ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concerneret Mattem, simul cum cunctis suis utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet — — — memorato Comiti Andreae Koháry de praedicta Csábrágh et Szittnya, ipsiusque Haeredibus et Posteritatibus utriusque sexus universis, authoritate nostra Palatinali et Locumtenentiali, qua pleno jure fungimur, si et in quantum ad aliquam Ecclesiam Dei, aut Suae Mattis arcem non pertineret, vigore aliarum Literarum nostrarum Donationalium superinde emanatarum, jure perpetuo et irrevocabili (salvo tamen jure alieno) dederimus, donaverimus, et contulerimus, tenendum, possidendum, pariter et habendum, velimusque eundem Comitem in Dominium praefatae Portionis in Oppido Kecskeméth antelato Cottui Pestiensi adjacentis, dictique Juris Regii in eadem habiti, per nostrum Palatinalem, et vestrum Capitularem Homines legitime introduci,

eandemque et idem ipsi Comiti, ipsiusque Haeredibus et Posteritatibus utriusque sexus universis statui facere, Lege Regni admittente. Super quo Amicitiam vestram harum serie hortamur et requirimus, ac nihilominus authoritate nostra Palatinali et Locumtenentiali, qua pleno jure fungimur, vobis firmiter praecipientes committimus et mandamus — — etc. Datum in Castello nostro Stomphensi. Die nona mensis May. Anno Domini Millesimo Septingentesimo Trigesimo primo.

A váci káptalan jegyzőkönyvéből; Beniczki Tamás nádori, és Lauchas Ferenc káptalani kiküldöttek által a beigtatás 1731. Jun. 1. s következő napjain, ellenmondás nélkül a hely szinén teljesíttetett.

Nyomda-hibák.

lap	*alul*	*fölül*	*hiba*	*helyett*	*olvasandó*
25	9	—	nemzett	—	nemzet
65	3	—	micell	—	miscell
67	—	1	ajánja	—	ajánlja
79	—	13	huszonnégy	—	harmincnégy
86	—	3	huszonnégy	—	harmincnégy
94	23	—	nidön	—	midön
118	16	—	1772	—	1472
—	17	—	1791	—	1491
120	13	—	birodalmukban	—	birodalmunkban
162	6	—	censulais	—	censualis
194	16	—	Nagyobbodik	—	Nagyobbik
221	—	5	eidem	—	idem
—	—	17	praefacto	—	praefato
224	lapszáma		124	—	224

1. sz.

Város pecséte a XIII századból.

2. sz.

Szűcs céh pecséte 1591.

3. sz.

Város pecséte 1646-ból

4. sz.

Város pecséte 1666-ból

5. sz.

Rom. kath. Egyház pecséte 1674-ről.

6. sz.

Város pecséte 1848-ról.

Ny. Bohn A. Pest, 1860

1980 4

